

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

УДК 930.25:94(477):323.28"19"(043.5)

ВАСИЛЕНКО В'ЯЧЕСЛАВ МИКОЛАЙОВИЧ

ДИСЕРТАЦІЯ

**АРХІВНО-КРИМІНАЛЬНІ СПРАВИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ
РЕПРЕСІЙ БІЛЬШОВИЦЬКОГО РЕЖИМУ ПРОТИ УЧАСНИКІВ
ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ ЗА ВІДНОВЛЕННЯ УНР**

спеціальність 07.00.06 – історіографія, джерелознавство
та спеціальні історичні дисципліни

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

В. М. Василенко

Науковий керівник –
Ільницький Василь Іванович,
доктор історичних наук, доцент,
завідувач кафедри історії України
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Дрогобич – 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	19
 РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Історіографія проблеми та стан її археографічного опрацювання	25
1.2. Джерельна база.....	36
1.3. Методологія дослідження.....	50
 РОЗДІЛ 2. АРХІВНО-КРИМІНАЛЬНІ СПРАВИ НА УЧАСНИКІВ ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ ЗА ВІДНОВЛЕННЯ УНР: ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ ТА СКЛАДУ	
2.1. Формування джерельного комплексу.....	62
2.2. Слідчі, каральні, касаційні та реабілітаційні документи.....	80
2.3. Матеріали непроцесуального характеру.....	100
 РОЗДІЛ 3. ВІДОБРАЖЕННЯ В АРХІВНО-СЛІДЧИХ СПРАВАХ ПОДІЙ ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ ТА РЕПРЕСІЙ БІЛЬШОВИЦЬКОГО РЕЖИМУ СТОСОВНО ЙОГО УЧАСНИКІВ	
3.1. Органи ВУНК-ДПУ-НКВС як основний ворог і переслідувач уенерівських повстанців.....	118
3.2. Джерельний інформаційний та персоніфікаційний потенціал.....	129
3.3. Відповідальність за повстанську діяльність.....	147
 РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ НАУКОВОЇ КРИТИКИ ДОКУМЕНТІВ ДОСЛІДЖУВАНИХ АРХІВНО-КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ	
4.1. Автентичність, достовірність та репрезентативність джерел.....	167
4.2. «Партійно-класовий підхід» як вияв тенденційності.....	180
ВИСНОВКИ.....	191
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	195
ДОДАТКИ.....	259

АНОТАЦІЯ

Василенко В. М. Архівно-кримінальні справи як джерело вивчення репресій більшовицького режиму проти учасників повстанського руху за відновлення УНР. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни, підготована у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка. Захист здійснюється у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка. Дрогобич, 2019 р.

Повстанський рух за відновлення УНР (за більшовицькою термінологією – «політичний бандитизм петлюрівської орієнтації») як завершальна складова частина селянського повстанського руху часів Української революції 1917–1921 рр. завжди викликав живий дослідницький інтерес. Українська зарубіжна, радянська й сучасна вітчизняна історіографія рясніють загальноісторичними працями відповідної тематики. Станом на 2012 р. у рамках підготовки докторської дисертації В. Щербатюк дослідив і проаналізував понад 1000 історіографічних джерел загальної повстанської тематики. Попри достатньо активне використання дослідниками повстанства архівних джерел подібного тематичного джерелознавчого дослідження досі не проводилося.

Анонсована дисертація є першим цілеспрямованим джерелознавчим дослідженням репресій більшовицького режиму проти учасників повстанського руху за відновлення УНР. Причому об'єктом вивчення визначено архівно-кримінальні справи (далі – АКС) – найменш відомі й донедавна малодоступні, унікальні і водночас достатньо специфічні джерела органів держбезпеки радянської України.

У рамках окреслених завдань лише за матеріалами АКС першої половини 1920-х рр. провадження найменш досліджуваного «Основного» фонду Галузевого державного архіву Служби безпеки України (далі – ГДА

СБУ) встановлено достовірну персональну інформацію про понад 1100 учасників національно-визвольного повстанського руху у складі 135 повстанських штабів, комітетів і загонів. Водночас до наукового обігу введено десятки із сотень опрацьованих АКС, за якими відстежено увесь слідчо-каральний процес стосовно їх фігурантів, а в їхніх свідченнях і долучених до справ речових доказах зафіксовано окремі малодосліджені події з історії повстанства. Зібрані відомості повинні стати відправною точкою для окремих історико-правових досліджень з метою підготовки надійного ґрунту для реабілітації справжніх українських патріотів, популяризації їхнього життя і боротьби за відновлення УНР.

Аналіз історіографії проблеми та її археографічного опрацювання і стану наукової розробленості джерельної бази за працями радянських, українських зарубіжних і сучасних вітчизняних істориків дає підстави стверджувати: АКС на учасників повстанського руху за відновлення УНР як історичне джерело досі дослідниками використовувалися недостатньо. Радянські історики мали обмежений контрольований доступ до цієї категорії джерел і чіткі ідеологічні настанови щодо їх використання й оприлюднення. Представники української діаспори за часів СРСР доступу до архівів радянських спецслужб не мали взагалі. Сучасні вітчизняні фахівці донедавна також не могли абсолютно вільно вивчати АКС радянських органів держбезпеки, а після отримання дозволу, затвердженого на законодавчому рівні, ще не встигли ним сповна скористатися

Сформований за результатами дослідження список джерел і літератури налічує понад сімсот назв, є цілком репрезентативним і надає можливості для ґрунтовного та всебічного висвітлення проблеми. Основу джерельного комплексу складають матеріали АКС. Вони відображають нещадність, послідовність і тривалість репресій більшовицького режиму стосовно учасників повстанського руху за відновлення УНР. Допоміжна архівна документація радянського походження висвітлює організацію протидії більшовицької влади українському повстанському руху, а також відтворює

процес формування основного джерельного комплексу. Відповідна повстанська (уенерівська) документація розкриває масштаби організації і механізми контролю повстанського руху.

При виборі методологічних засад враховуємо напрацювання сучасних історіографів і спираємось на феноменологічний підхід до вивчення джерела. Феноменологічний підхід передбачає розуміння джерела як матеріального продукту цілеспрямованої людської діяльності; як історичний феномен, породжений певними умовами, завданнями та цілями, без розуміння яких не може бути зрозумілим та адекватно проінтерпретованим. Для досягнення мети і завдань дисертації застосовано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження (евристичний, історико-ретроспективний, історико-генетичний, порівняльно-історичний метод, проблемно-хронологічний, біографічний та ін.). Висновки зроблено на основі принципів історизму, об'єктивності та ціннісного підходу до досліджуваних явищ.

Відстежити тривалий процес формування, трансформації і переміщення документальних масивів основного джерельного комплексу вдалося шляхом залучення до наукового обігу невідомих і маловідомих нормативно-розпорядчих, інформаційно-статистичних та звітних документів спеціальних фондів ГДА СБУ. Фондоутворювачі цих документів – архівні підрозділи НКДБ-МДБ-КДБ УРСР і СБУ. Інформаційні прогалини, пов'язані з відсутністю означених документів довоєнного періоду, частково перекрито збереженими наказами й розпорядженнями 1930-х рр. з питань архівів та обліків у системі НКВС СРСР, частково – інформаційно-довідковими матеріалами АКС.

Загальний аналіз внутрішньої структури документів АКС дав підстави виокремити дві основні групи за їх походженням: процесуальні і непроцесуальні. До першої варто віднести такі підгрупи, як слідчі, каральні (судові й позасудові) касаційні та реабілітаційні документи. На прикладах АКС різних років провадження на учасників повстанського руху за відновлення УНР описано різновиди документів кожної із цих підгруп.

Водночас підкреслено видові і змістові особливості процесуальної документації АКС визначеної тематики.

Складено також розгорнуту класифікацію широко представлених в АКС і менш досліджених документів непроцесуального характеру. Наведено характерні приклади типових різновидів (нормативно-розпорядчі, інформаційно-статистичні, пропагандистські тощо) цих документів повстанського і радянського походження.

На основі матеріалів окремих фондів ЦДАВО і ЦДАГО України, ГДА СБУ, а також радянських збірників документів, довідників і наукових праць сучасних вітчизняних істориків відстежено процес становлення і реорганізації органів держбезпеки радянської України як основного супротивника і переслідувача унерівських повстанців.

Досліджено інформаційний і персоніфікаційний потенціал АКС як унікального джерела з історії національно-визвольного повстанського руху першої половини 1920-х рр. і репресій більшовицького режиму стосовно його учасників. Джерелами цінної історичної та персональної інформації виступають як слідчо-каральні, так і непроцесуальні (радянського і повстанського походження) документи АКС, насамперед ранніх років провадження.

АКС переконливо свідчать, що більшість унерівських повстанців і їхніх пособників репресовано у позасудовому порядку на початку 1920-х рр. за очевидними фактами спротиву утвердженню в Україні більшовицької окупаційної влади. Про всіх «м'яко» покараних, амністованих, прихованих і раніше недосяжних колишніх «петлюрівських політбандитів» більшовицьке «правосуддя» згадувало при першій-ліпшій нагоді в роки розкуркулення й колективізації, Великого терору, після приєднання до СРСР Західної України і поширення радянського впливу на територію Східної Європи.

Водночас під поняттям «відповідальність за повстанську діяльність» варто розуміти не лише низку беззаконних чи юридично оформлених більшовицьких репресивних заходів, спрямованих на захист від спроб

повалення антинародного окупаційного режиму, а й важливо говорити про взяття на себе повстанцями відповідальності за відновлення національної державності, і про відповідальність вже відновленої Української держави перед самими повстанцями за надання їхній жертвній національно-визвольній боротьбі гідної історичної та правової оцінки.

Насамкінець при висвітленні проблем наукової критики досліджуваних джерел основну увагу зосереджено на розкритті питань установлення їх автентичності, достовірності і репрезентативності. Відзначено також притаманний джерелам партійно-класовий підхід, згідно з яким більшовики апріорі визначили заможного селянина як відвертого класового ворога у чужорідному напівбуржуазному селянському середовищі, запрограмувавши традиційний життєвий уклад селян на розклад, а «куркульство» – на нещадне фізичне винищення.

Ключові слова: Ю. Тютюнник, А. Гулий-Гуленко, АКС, ГДА СБУ, УНР, АТЗ УСБУ, ППШ, ШПГ, Цупком, повстанком, ВУНК, ДПУ, НКВС, органи держбезпеки, повстанський рух, отаман, козак, пособник.

SUMMARY

Vasylenko V. M. Archival and criminal cases as a source for studying the repression of the Bolshevik regime against the participants of the rebel movement for the restoration of the UNR. – Qualifying scientific research work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Historical Sciences, specialty 07.00.06 – Historiography, Source Study and Special Historical Disciplines, prepared at Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. The defense of a thesis is held at Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Drohobych, 2019.

The rebel movement for the restoration of the Ukrainian People's Republic (UNR) (according to the Bolshevik terminology – “political banditry of Petliura orientation”) as a final component of the peasant rebel movement during the Ukrainian Revolution of 1917–1921 has always been a living research interest. Ukrainian foreign, Soviet and modern domestic historiography is full of general historiographical works of the relevant subject matter. As of 2012, V. Scherbatiuk researched and analyzed over 1000 historiographic sources of general rebel topics in the framework of the preparation of his doctoral thesis. Despite the rather active use of the rebel archival sources of such a thematic source study by the scientists, the research has not yet been carried out.

The announced thesis is the first source study research on the repression of the Bolshevik regime against the participants of the rebel movement for the restoration of the UNR. Moreover, the object of study was determined as archival and criminal cases (hereinafter – ACS) that are little-known and have been inaccessible until recently, unique and at the same time sufficiently specific sources of state security organs of Soviet Ukraine.

In the framework of the above-mentioned tasks, only according to the materials of the least well-known “Main” fonds of the Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine (hereinafter – SSA SBU), the reliable personal information about over one thousand one hundred participants of the national liberation rebel movement of the first half of the 1920s, consisting of 135 rebel

headquarters, committees and troops was found out. At the same time, dozens of hundreds of investigated ACS have been introduced into the scientific circulation; it helped to track the entire investigative and punitive process in relation to their personalities and in their testimony and evidence attached to the cases, some isolated investigations of the history of rebellion were recorded. The collected information should serve as a starting point for some historical and legal research in order to prepare a solid ground for the rehabilitation of genuine Ukrainian patriots, the promotion of their lives and the struggle for the restoration of the UNR.

The analysis of the historiography of the problem and its archeographic processing and the state of scientific development of the source base on the works of Soviet, Ukrainian foreign and contemporary domestic historians gives grounds to assert: the ACS for the participants of the rebel movement for the restoration of the UNR as a historical source were used insufficiently. Soviet historians had limited controlled access to this category of sources and clear ideological guidelines for their use and disclosure. Representatives of the Ukrainian diaspora during the Soviet Union did not have access to the archives of the Soviet secret services at all. Modern domestic experts also could not fully study the ACS of Soviet state security agencies until recently, and after obtaining a permit, which was approved at the legislative level, had not yet fully exploited it.

The list of sources and literature, formed on the basis of the survey results, has more than seven hundred names; it is quite representative and provides opportunities for a thorough and comprehensive coverage of the problem. The basis of the source complex is the ACS materials. They reflect the ruthlessness, consistency and duration of the repression of the Bolshevik regime in relation to the participants in the rebel movement for the restoration of the UNR. Supporting archival documentation of Soviet origin highlights the organization of the counteraction of the Bolshevik authorities to the Ukrainian rebel movement, as well as reproduces the process of formation of the main source complex. The

relevant rebel (UNR) documentation reveals the scope of the organization and mechanisms for controlling the rebel movement.

When choosing methodological principles, we take into account the work of modern historiographers and rely on the phenomenological approach to the source studying. Phenomenological approach involves understanding the source as a material product of purposeful human activity; as a historical phenomenon, generated by certain conditions, tasks and goals, it cannot be understood and adequately interpreted without their understanding. In order to achieve the goals and objectives of the thesis, general scientific and special research methods (heuristic, historical and retrospective, historical genetic, comparative historical method, problem chronological, biographical, etc.) were used. The conclusions are based on the principles of historicism, objectivity and value-based approach to the phenomena under study.

The tracking of long process of formation, transformation and transfer of documentary multitude of archival and criminal cases as the main source complex has been succeeded due to the involvement of unknown and not well-known normative regulatory, information statistical and reporting documents of separate cases of special fonds of the SSA SBU for the scientific circulation. Fonds-formers of these documents are archival units of the People's Commissariat of State Security (NKGB), Ministry of State Security (MGB), Committee for State Security (KGB) of the Ukrainian SSR and the SBU. Information gaps connected with the absence of pre-war marked documents are partly covered by preserved orders and orders of the 1930s on archives and records in the system of the NKVD of the USSR, partly as information and reference materials of the ACS.

A general analysis of the internal structure of the ACS documents gave grounds to distinguish two main groups by origin: procedural and non-procedural. The first group included such subgroups as investigators, punitive (judicial and extrajudicial) cassation and rehabilitation documents. According to the examples of the ACS proceedings of different years, varieties of documents of each subgroup have been described. The specific and content features of the ACS procedural

documents of a certain theme have been emphasized. The question of providing a worthy historical and legal assessment of the sacrificial national liberation struggle of the UNR rebels has been raised. At the same time, a detailed classification of widely represented in the ACS and less investigated documents of non-procedural nature of rebel and Soviet origin has been drawn up.

There is also a detailed classification widely represented in the ACS and less investigated documents of non-procedural nature. The distinctive examples of typical varieties (normative and administrative, informational and statistical, propaganda, etc.) of these documents of rebel and Soviet origin are given.

On the basis of separate fonds materials of the Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine (TsDAVO) and the Central State Archives of Public Organizations of Ukraine (TsDAGO), SSA SBU, as well as the Soviet collections of documents, directories and scientific works of contemporary domestic historians, the process of formation and reorganization of state security organs of Soviet Ukraine as the main opponent and persecutor of UNR rebels has been traced.

The informational and personification potential of the ACS as a unique source for the history of the national liberation rebel movement of the first half of the 1920s and the repression of the Bolshevik regime in relation to its participants has been researched. The sources of valuable historical and personal information are both investigative punitive and non-procedural (of Soviet and rebel origin) ACS documents, especially of the earliest years of proceedings.

The ACS convincingly testified that most UNR rebels and their accomplices were repressed out of court in the early 1920s because of the obvious facts of opposition to the approval of the Bolshevik occupation authorities in Ukraine. All the people who were “lightly” punished, amnestied, hidden and previously unattainable former “Petliura political bandits”, were mentioned by the Bolshevik “justice” at the first opportunity in the years of dispossession and collectivization, the Great Terror, after the accession of Western Ukraine to the USSR and the spread of Soviet influence on the territory of Eastern Europe.

At the same time, the concept of “responsibility for rebel activities” should be understood not only as a series of illegal or legally executed Bolshevik repression measures aimed at protecting against attempts to overthrow the anti-people occupation regime, but it is also important to talk about the rebels’ responsibility for the restoration of national statehood and responsibility of the already restored Ukrainian state to the rebels for providing a worthy historical and legal assessment to their sacrificial national liberation struggle.

Finally, when highlighting the problems of scientific criticism of the sources studied, the main focus is on the issues of disclosure of their authenticity, reliability and representativeness. The party-class approach that is characteristic to the sources has also been noted, according to which the Bolsheviks a priori identified a wealthy peasant as a real class enemy in an alien semi-bourgeois peasant environment, having programmed the traditional way of life of the peasants to the disorganization, and the “kulaks” – to merciless physical extermination.

Key words: Yu. Tiutiunnyk, A. Hulyi-Hulenko, ACS (archival and criminal cases), SSA SBU (Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine), UNR, ATZ USBU (Archives of Temporary Storage of the Departments of the Security Service of Ukraine), PPSH (Partisan Rebel Headquarters), ShPG (Headquarters of the Southern Group of Troops), Tsupkom (Central Ukrainian Rebel Committee), povstankom (Rebel Committee), VUNK (All-Ukrainian Extraordinary Commission), DPU (State Political Directorate), NKVD, state security bodies, rebel movement, ataman, Cossack, accomplice.

**ПУБЛІКАЦІЇ,
ЩО ВІДОБРАЖАЮТЬ ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ**

Статті у фахових виданнях України

1. Василенко В. Більшовицькі амністії початку 1920-х років як засіб боротьби проти повстанського руху. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2011. № 1 (36). С. 89–155.

2. Василенко В. Південна група військ УНР у підготовці антибільшовицького повстання в Україні (1921 р.). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2011. № 2 (37). С. 94–125.

3. Василенко В. Підготовка антибільшовицького повстання в Україні у 1921 р. (за документами ГДА Служби безпеки України). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2008. № 1/2 (30–31). С. 138–196.

4. Василенко В. Повстанський рух в Україні у 1917 – на початку 1920-х років. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Історія. Вип. 103. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. С. 4–7.

5. Василенко В. Політичні репресії учасників антибільшовицького руху в Україні (1917–1925 рр.): архівні кримінальні справи свідчать. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2017. № 1 (48). С. 113–148.

6. Василенко В. Репресії проти учасників антибільшовицького руху в Україні (1917–1925 рр.): архівно-кримінальні справи свідчать... *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2012. № 2 (39). С. 57–67.

Статті в закордонних виданнях

7. Vasylenko V. Picked up by the elements: a view on the peasant insurgent movement for the resumption of UNR through archival-criminal cases on its ordinary participants. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич : «Гельветика», 2018. Вип. 8. С. 87–101. (Web of Science (Emerging Sources Citation Index))

**Упорядкування науково-довідкових і науково-документальних видань,
підготовка вступних статей до них**

8. Анотований покажчик архівних кримінальних справ «Припиненого» фонду архівів тимчасового зберігання регіональних органів СБ України / Упоряд. В. Василенко. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2017. № 1 (48). С. 148–314.

9. Василенко В. Інформаційно-аналітичні документи радянських органів державної безпеки як джерело з історії України (1917–1954). *Чекістське досьє окупованої України* : зб. документів : у 3-х т. / Упоряд. Р. Круцик, С. Жовтий. Київ : «Преса України», 2014. Том 1. Арк. 22–30.

10. Горе переможеним. Репресовані міністри Української революції / Упоряд.: А. Когут (відп. упор.), Р. Подкур, В. Скальський, В. Василенко, Н. Григорчук, Н. Савченко. Київ : «К.І.С.», 2018. 240 с.

11. Національно-визвольний повстанський рух в Україні наприкінці 1920–1921 рр. Анотований покажчик. Справа «Петлюрівські отамани» / Упоряд. В. Василенко, В. Даниленко; передмова – В. Василенко. Київ : Поліграфічна дільниця Інституту історії України НАН України, 2011. 224 с.

12. Репресії проти учасників антибільшовицького повстанського руху в Україні (1917–1925 рр.). Анотований покажчик архівних кримінальних справ «Основного» фонду архівів тимчасового зберігання регіональних органів СБУ / Упоряд. В. Василенко; передмова – В. Василенко. Харків : ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 232 с.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АМСРР – Автономна Молдавська Соціалістична Радянська Республіка

АКС – архівно-кримінальна справа

АРСР – Автономна Радянська Соціалістична Республіка

АСРР – Автономна Соціалістична Радянська Республіка

АТЗ – архів тимчасового зберігання

БУПР – будинок примусових робіт

ВНК – Всеросійська надзвичайна комісія (рос. ВЧК – Всероссийская чрезвычайная комиссия)

ВТТ – виправно-трудова табори

ВУНК – Всеукраїнська надзвичайна комісія (рос. ВУЧК – Всеукраинская чрезвычайная комиссия)

ВУЦВК – Всеукраїнський центральний виконавчий комітет

ВЦВК – Всеросійський центральний виконавчий комітет

ВЦР – відділ центральної реєстратури

ГАУ – Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України

ГДА – Галузевий державний архів

ГНК – губернська надзвичайна комісія

губвідділ – губернський відділ

губревтрибунал – губернський революційний трибунал

губсуд – губернський суд

ГУДБ – Головне управління державної безпеки

держархів – державний архів

держбезпека – державна безпека

ДПУ – Державне політичне управління (рос. ГПУ – Государственное политическое управление)

КВО – Київський військовий округ

КДБ – Комітет державної безпеки (рос. КГБ – Комитет государственной безопасности)

КК – кримінальний кодекс (рос. УК – уголовный кодекс)

КМ – Кабінет Міністрів

КНС – контрольно-наглядова справа

комнезам – комітет незаможних селян

КП(б)У – комуністична партія (більшовиків) України

КПРС – Комуністична партія Радянського Союзу

м. – місто, містечко

МВС – Міністерство внутрішніх справ

МДБ – Міністерство державної безпеки

НАН – Національна академія наук

наркомат – народний комісаріат

НАФ – Національний архівний фонд

неп – нова економічна політика

НК – надзвичайна комісія

НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ

НКДБ – Народний комісаріат державної безпеки

НКЮ – Народний комісаріат юстиції

ОАВ – обліково-архівний відділ (рос. УАО – учетно-архивный отдел)

ОВ – особливий відділ

ОДПУ – Об'єднане державне політичне управління (рос. Объединенное государственное политическое управление)

окрвідділ – окружний відділ

окрсуд – окружний суд

оперсектор – оперативний сектор

ОРВ – обліково-реєстраційний відділ (рос. УАО – учетно-регистрационный отдел)

ОСВ – обліково-статистичний відділ (рос. УАО – учетно-статистический отдел)

ПНК – повітова надзвичайна комісія

повстанком – повстанський комітет

політбандит – політичний бандит

політбюро – політичне бюро

ПП – повноважне представництво

ППШ – Партизансько-повстанський штаб при Головній команді військ УНР

продгрупа – продовольча група

продподаток – продовольчий податок

продрозверстка – продовольча розверстка

р. – рік

радвлада – радянська влада

Раднарком – Рада народних комісарів (вживається також РНК)

райвідділ – районний відділ

райвиконком – районний виконавчий комітет

райцентр – районний центр

реввійськрада – революційна військова рада

реввійськтрибунал – революційний військовий трибунал

ревтрибунал – революційний трибунал

ревком – революційний комітет

РНК – Рада народних комісарів

РМ – Рада Міністрів

рр. – роки

РСВ – реєстраційно-статистичне відділення

РСФРР – Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка

РСЧА – Робітничо-селянська червона армія (частіше вживається скорочена назва – Червона армія)

с. – село

СБУ – Служба безпеки України

СОУ – секретно-оперативне управління

СОЧ – секретно-оперативна частина

спецархів – спеціальний архів

спецвідділ – спеціальний відділ

спецколегія – спеціальна колегія

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

ст. – стаття, століття

т.в.о. – тимчасово виконуючий обов'язки

УІНП – Український інститут національної пам'яті

УМДБ – Управління Міністерства державної безпеки

УКДБ – Управління Комітету державної безпеки

УНДІАСД – Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства

УНКВС – Управління Народного комісаріату внутрішніх справ

УНКДБ – Управління Народного комісаріату державної безпеки

УНР – Українська Народна Республіка

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

УСБУ – Управління Служби безпеки України

УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка

фінвідділ – фінансовий відділ

ХВО – Харківський військовий округ

ЦДАВО – Центральний державний архів вищих органів влади та управління

ЦДАГО – Центральний державний архів громадських об'єднань

ЦК – Центральний комітет, Цивільне керування

ц.р. – цього року

Цупком – Центральний український повстанський комітет

ШПГ – штаб Південної групи військ УНР

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Починаючи з листопада 1920 р. на заваді остаточному утвердженню в Україні більшовицької влади став селянський повстанський рух. За чекістською термінологією цей прояв «внутрішньої контрреволюції» підпадав під визначення «політбандитизм». Найвідчутнішу небезпеку для окупантів становили т. зв. «петлюрівські політбандити» – учасники селянського повстанського руху за відновлення УНР.

Збройна національно-визвольна боротьба як завершальний етап і трагічний фінал Української революції 1917–1921 рр. стала пріоритетним напрямом досліджень сучасних вітчизняних науковців. Неупереджений аналіз і переосмислення цієї проблеми тривають уже впродовж кількох останніх десятиліть в умовах донедавна обмеженого доступу до архівів репресивно-каральних органів комуністичного тоталітарного режиму. Значну частину потужного й маловідомого джерельного комплексу становлять архівно-кримінальні справи (далі – АКС). Ґрунтовне дослідження цих джерел та їх активне залучення до наукового обігу сприятимуть посиленню суспільного інтересу до повстанського руху за відновлення УНР як до надзвичайно важливого й повчального етапу тривалої історії боротьби українського народу за власну державність.

Проведення ретельного джерелознавчого дослідження за обраною темою постає особливо актуальним у світлі інформаційного забезпечення реалізації положень Закону України від 8 квітня 2015 р. № 320-р «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» [693] і Закону України від 17 квітня 1991 р. № 962-ХІІ «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» в останній редакції від 11 жовтня 2018 р. № 2542-VІІІ [714], а також виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 р. № 777-р «Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя

подій Української революції 1917–1921 років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року» [699].

Згадані обставини й зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами.

Дисертаційне дослідження виконано згідно з науковими планами Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, зокрема у рамках теми кафедри історії України «Трансформаційні процеси у суспільно-політичному, культурному та етнонаціональному житті західних земель України (кінець XVIII – XX ст.)».

Об'єктом дослідження є масив АКС органів держбезпеки радянської України на учасників повстанського руху за відновлення УНР, що зберігаються в ГДА СБУ, АТЗ УСБУ, ЦДАГО України й обласних держархівах.

Предмет дослідження – закономірності та процеси формування різних видів джерел, що розкривають репресивну політику більшовицького режиму проти учасників повстанського руху за відновлення УНР, з'ясування їх інформаційного потенціалу і встановлення достовірності свідчень.

Мета й завдання роботи. Мета полягає у дослідженні процесу формування окресленого джерельного комплексу, його структури і змісту, визначенні репрезентативності досліджуваних джерел, їх інформаційного й персоніфікаційного потенціалу, шляхів застосування.

Для реалізації поставленої мети визначено такі завдання:

– проаналізувати історіографію проблеми та стан її археографічного опрацювання;

– здійснити ґрунтовне вивчення АКС першої половини 1920-х рр. провадження найменш вивченого «Основного» фонду Галузевого державного архіву Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ) як основного складника дослідження;

– ввести до наукового обігу незнані дослідникам джерела про національно-визвольний повстанський рух та репресивну політику

більшовицького режиму проти його учасників, окреслити значення неактуалізованих джерел для подальшого дослідження проблеми;

– висвітлити загальний процес формування, трансформації і переміщення масивів АКС органів держбезпеки радянської України з одночасним акцентуванням уваги на справах учасників повстанського руху за відновлення УНР;

– запропонувати власну умовну класифікацію процесуальних документів АКС визначеної тематики і долучених до них матеріалів непроцесуального характеру;

– розкрити інформаційний і персоніфікаційний потенціал АКС як джерела з історії національно-визвольного повстанського руху першої половини 1920-х рр. та репресій більшовицького режиму проти його учасників;

– актуалізувати проблему реабілітації учасників національно-визвольних змагань першої половини 1920-х рр.;

– визначити проблеми наукової критики досліджуваних документів.

Хронологічні межі дослідження мають конкретно-історичний та джерельно-історіографічний виміри. Доба повстанського руху за відновлення УНР припадає на листопад 1920–1925 рр., часові межі репресій більшовицького режиму над його учасниками охоплюють період з листопада 1920 р. до другої половини 1940-х рр. включно, а період документального наповнення АКС ще триває у зв'язку із незавершенням до цього часу процесу реабілітації їх фігурантів.

Первинні географічні межі дослідження окреслені територією України в межах радянської республіки 1921–1939 рр., де й відбувався в першій половині 1920-х рр. антибільшовицький повстанський рух за відновлення УНР. Загальні межі охоплюють всю територію сучасної України в її офіційних кордонах – за місцями зберігання АКС на репресованих учасників досліджуваних подій.

Наукова новизна. Дисертація є першим джерелознавчим дослідженням тривалих репресій більшовицького режиму проти учасників повстанського руху за відновлення УНР, здійсненим на основі АКС – найменш відомих і донедавна малодоступних специфічних джерел органів держбезпеки радянської України. Крім того вперше

- відстежено тривалий процес формування, реорганізації і переміщення масивів АКС КДБ УРСР з акцентуванням уваги на справах окресленої тематики;

- до наукового обігу введено десятки із сотень опрацьованих АКС, насамперед «Основного» фонду ГДА СБУ, які дають змогу ретранслювати окремі малодосліджені події національно-визвольного повстанського руху із вуст безпосередніх учасників і відстежувати процес їх притягнення до кримінальної та іншої відповідальності;

- досліджено особливості складу тематичних АКС із виокремленням процесуальних документів і матеріалів непроцесуального характеру, їх структуризацією та аналізом типових прикладів різновидів описаних документів;

- доведено автентичність, високу достовірність і репрезентативність процесуальних документів АКС, як джерел накопичення ключової персональної інформації про учасників унерівського повстанського руху;

- встановлено достовірну персональну інформацію стосовно понад тисячі ста учасників повстанського руху за відновлення УНР у складі 135 повстанських штабів, комітетів і загонів; зібрані відомості повинні стати відправною точкою для окремих історико-правових досліджень з метою підготовки надійного ґрунту для реабілітації і популяризації імен справжніх українських патріотів.

Водночас удосконалено і доповнено:

- методологічні підходи до дослідження і типологізації історичних джерел «чекістського» (й іншого радянського) і повстанського (та іншого унерівського) походження;

– результати досліджень попередників з проблем джерелознавства національно-визвольного повстанського руху і боротьби більшовицького режиму проти його учасників.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у можливості використання обґрунтованих у ній положень і висновків для підготовки підручників і навчальних посібників; залучення нового і маловідомого джерельного матеріалу для створення узагальнювальних і монографічних джерелознавчих праць, хрестоматій з історії України; публікації документів з історії національно-визвольного повстанського руху.

Окрім того, оприлюднення широких масивів документально виваженої, правдивої персональної інформації про козаків і старшин, отаманів і рядових повстанців, які зі зброєю в руках стали на захист УНР, повинно прискорити процес їх реабілітації.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом тривалої архівно-пошукової та дослідницької діяльності автора як практика й науковця ГДА СБУ. Викладені положення та висновки належать дисертантові одноосібно і зводяться до здійсненого вперше в українській історіографії дослідження інформаційного й персоніфікаційного потенціалу АКС як джерела вивчення репресій більшовицького режиму проти учасників повстанського руху за відновлення УНР.

Апробація результатів досліджень. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, висвітлювалися у доповідях на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Ченстохова – Ужгород – Дрогобич, 24–25 березня 2016 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Дрогобич і Дрогобиччина в історичній ретроспективі (XIX – початок XXI ст.)» (м. Дрогобич, 21 квітня 2017 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Український визвольний

рух першої половини ХХ ст.: краєзнавчий контекст (до 75-річчя створення Української повстанської армії)» (м. Дрогобич, 27 жовтня 2017 року), III Міжнародній науково-практичній конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку – Ужгород – Дрогобич, 17 листопада 2017 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Ченстохова – Ужгород – Дрогобич, 29–30 березня 2018 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українсько-польсько-єврейські взаємини у Східній Галичині (перша половина ХХ ст.): історичний досвід, уроки для сучасності» (Дрогобич, 27 травня 2018 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (Конін – Ужгород – Дрогобич, 15 червня 2018 р.).

Водночас апробація здійснювалася шляхом залучення дисертанта в процесі службової діяльності до підготовки тематичних довідників ГДА СБУ, впорядкування збірників документів та організації тематичних виставок документів за участі ГДА СБУ, а також шляхом опублікування ним власних статей у профільних виданнях.

Публікації. Основні положення дисертації відображено в 7 наукових статтях, у тому числі: шість (8,43 д. а.) – у фахових виданнях України, одна – у виданні, що індексується у міжнародній наукометричній базі даних Web of Science (Emerging Sources Citation Index) (0,95 д. а.) та п'ять упорядкованих науково-довідкових і науково-документальних видань (у співавторстві; загальним обсягом 64 д. а.; 15 д. а. авторська частка).

Структура дисертації, відповідно до мети й завдань дослідження, вміщує перелік умовних позначень, вступ, 4 розділи, поділені на 11 підрозділів, список використаних джерел і літератури, додатки. Загальний обсяг дисертації складає 288 сторінок, зокрема 194 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми та стан її археографічного опрацювання

Повстанський рух за відновлення УНР (за більшовицькою термінологією – «політичний бандитизм петлюрівської орієнтації») завжди викликав дослідницький інтерес. Українська зарубіжна, радянська й сучасна вітчизняна історіографія рясніють працями відповідної тематики. Їх накопичення впродовж 1920–1930-х рр. започаткували у власних мемуарах такі учасники більшовицької боротьби з «політбандитизмом», як С. Дукельський [564], Р. Ейдеман [562; 565–569], М. Какурін [562], Б. Козельський [570], а в альтернативних спогадах – організатори й активні учасники національно-визвольного партизанського руху Ю. Горліс-Горський [560; 561], Й. Добротворський [563], Ю. Отмарштейн [571], І. Ремболович [572], М. Чижевський [573] та ін.

Архіви Державного центру УНР в екзилі, мемуари політемігрантів і матеріали періодичних видань стали основною джерельною базою подальших праць А. Валійського [582], В. Вериги [587а], О. Вишнівського [588], В. Задояного [598], Ю. Кульчицького [610] та інших дослідників із діаспори Їх працям відчутно бракувало матеріалів українських архівів.

Водночас такі радянські історики другої половини ХХ ст. як П. Белий і П. Дишлевий [579], Д. Голінков [596], О. Кучер [611; 612], А. Лихолат [616], Ю. Римаренко [635] та І. Трифонов [644] доступ до архівів мали разом з ексклюзивними правами досліджувати окремі архівні документи радянських органів держбезпеки, зокрема показові АКС. Незалежно від масштабів і глибини проведених ними досліджень повстанський рух селян в Україні у радянській історіографії в умовах тотальної цензури традиційно розглядався як «контрреволюційні виступи куркульства проти робітничо-селянської влади». І все ж у напрацюваннях зазначених істориків нині досліджувана

проблема знайшла певне відображення. Насамкінець відзначимо захищені в радянський період докторські дисертації П. Денисовця [663] та М. Супруненка [677; 678].

Огляд сучасної української історіографії розпочнемо з аналізу кандидатських і докторських дисертацій, захищених у хронологічній послідовності й так чи так пов'язаних із темою нашого дослідження. На першочергову увагу заслуговують автори історіографічних і джерелознавчих праць: В. Ченцов, Р. Подкур, С. Литвин, В. Капелюшний і В. Щербатюк.

Так, В. Ченцов був одним із перших, хто під час захисту дисертаційної роботи отримав можливість і, принаймні, спробував оцінювати інформаційно-аналітичні й оперативні документи радянських органів держбезпеки незаштампованим поглядом сучасного вітчизняного історика. Хронологічні межі його дослідження «Документы органов безопасности как источник по социально-политической истории Украины в 1921–1925 гг.: на материалах Екатеринославской губернии» у своїй основі майже збігаються із нині досліджуваними, географічні – набагато вужчі (обмежуються територією Катеринославської губернії), а тематичні – значно ширші (охоплюють як політичне, так і соціально-економічне життя українців першої половини 1920-х рр.) [681]. Відзначимо також подальші наукові дослідження вченого, які висвітлено в його наступній ґрунтовнішій дисертаційній праці «Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки» [682], монографії у двох виданнях [650; 651] і статтях, підготовлених, зокрема, у співавторстві з Д. Архирейським. Їхні спільні публікації із численними посиланнями на АКС, матеріали фонду друкованих видань Комітету державної безпеки Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – КДБ УРСР) та інші документи ГДА СБУ цілком логічно вийшли друком у профільному періодичному виданні [577; 578]. Загалом джерельна база пізніших наукових досліджень В. Ченцова відзначається широким представленням у ній документів радянських спецслужб. Однак їх основні акценти все ж зміщено із попередньої джерелознавчої складової на історичну.

Послідовником В. Ченцова у вивченні соціально-політичної історії ранньої більшовицької України крізь призму «чекістських» документів став Р. Подкур із працею «Документи радянських спецслужб як джерело до вивчення політичних, соціально-економічних, культурних процесів в Україні (20–30-ті рр. ХХ ст.)» [674]. При аналогічній широті теми наукового інтересу Р. Подкур помітно розширив його хронологічні й географічні горизонти і, що важливо, визначив АКС одним із основних об'єктів власного дослідження. Їм присвячено окремий підрозділ дисертації під назвою «Архівно-слідчі справи: класифікація, аналіз та шляхи використання» [674, арк. 120–164]. Саме тому ця праця й пов'язані з нею подальші публікації ученого [628–630] варті особливої уваги.

Грунтовно і всебічно дослідив життєдіяльність однієї з центральних історичних постатей епохи Української революції 1917–1921 рр. і часів подальшої боротьби за повернення державності С. Литвин у докторській дисертації «Симон Петлюра у національно-визвольній боротьбі українського народу (1917–1926). Історіографічний та джерелознавчий аспекти» [670]. Вчений, звісно, не обминув увагою організаційну участь і символічну роль (у позитивному значенні цього виразу) С. Петлюри в розгортанні на території окупованої більшовиками України повстанського руху за відновлення УНР. Це відображено, зокрема, в першому підрозділі «С. Петлюра і Армія УНР в умовах інтернування» п'ятого розділу «Симон Петлюра в еміграції» згадуваного дисертаційного дослідження, а також у підготовленій на його основі авторській монографії [614] і подальших дотичних публікаціях [613; 615]. З-поміж використаних С. Литвином численних джерел відзначимо інформаційно-аналітичні та звітні документи радянських органів держбезпеки, що нині зберігаються насамперед у Центральному державному архіві громадських об'єднань (далі – ЦДАГО) України. Але з матеріалів ГДА СБУ дослідник лише «зняв вершки» у вигляді детально опрацьованої багатотомної «Справи уряду УНР».

Широтою і глибиною історіографічних досліджень виділяються докторська дисертація В. Капелюшного «Українська національна державність доби визвольних змагань (1917–1921 рр.): історіографія» [667] та відповідна авторська монографія «Здобута і втрачена незалежність: історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.)» [604]. Однак, на жаль, у цих працях, попри їх обнадійливі хронологічні рамки, не акцентовано увагу на повстанському русі за відновлення УНР як завершальному етапі досліджуваної епохи.

Тематично наближеною до нашого джерелознавчого дослідження виглядає докторська дисертація В. Щербатюка «Селянський повстанський рух 1917–1921 років: українська історіографія» [685]. У ній опрацьовано понад 1000 історіографічних джерел визначеної тематики, опублікованих станом на 2012 р. Учений склав умовну періодизацію дослідження теми: перший історіографічний період визначив з 1918 до середини 1920-х рр., другий – до початку 1990-х рр., а третій – як сучасний. Водночас проаналізовано становлення з 1918 р. двох напрямів у дослідженні і висвітленні селянського повстанського руху 1917–1921 рр.: радянського й альтернативного, який репрезентували лідери національно-визвольного руху, дослідники на теренах Західної України міжвоєнної доби та української діаспори [685, с. 13]. Результати ґрунтовних історіографічних досліджень В. Щербатюка, висвітлені також у монографії [656] і численних публікаціях, частину з яких варто виокремити [653–655; 657]. Незаперечне багатство історіографічної складової повстанського руху від В. Щербатюка постає надійним орієнтиром у вивченні джерельних глибин, зокрема й таких, як АКС органів держбезпеки радянської України.

Із суто історичних дисертаційних досліджень повстанського руху відзначимо почергові праці І. Срібняка «Військова діяльність уряду УНР в Екзилі (1921–1923 рр.)» [675], Т. Шинкаренка «Український національно-визвольний рух у 1920–1923 рр. в контексті зовнішньої політики західних

держав» [684], Д. Архірейського «Діяльність воєнних нарад України в 1920–1924 роках (на матеріалах південних губерній)» [660], П. Стегнія «Селянські повстання в Правобережній частині УСРР у 1921–1923 рр. (на матеріалах петлюрівського руху)» [676], П. Ісакова «Селянський повстанський антикомуністичний рух на Лівобережній Україні (березень 1919 – листопад 1921 рр.)» [666], С. Богана «Повстанський рух в Одеській губернії у 1920–1923 роках» [661], Ю. Котляра «Селянство Півдня України в період нової економічної політики (1921–1929 рр.)» [667], Я. Мотенка «Селянський рух в Харківській губернії (1917–1921 рр.)» [671], Т. Плазової «Український Партизансько-Повстанський Штаб та його участь в організації антибільшовицької боротьби в Україні (1920–1921 рр.)» [673], Д. Красносілецького «Антибільшовицький рух селян в правобережній частині УСРР у 1920–1924 роках» [669], Г. Георгізова «Українське селянство доби непу: динаміка політичних настроїв та свідомості» [663], Я. Файзуліна «Другий Зимовий похід в контексті української національно-визвольної боротьби 1917–1921 років» [679] та Ю. Щура «Український визвольний рух на Наддніпрянщині (1920–1955 рр.)» [686].

У світлі дослідження досі актуальної проблеми реабілітації учасників повстанського руху привертають увагу кандидатські дисертації Н. Жарикової «Реабілітація жертв сталінізму и тоталітаризма в Україні (середина 50-х – 1991 гг.)» [665], Є. Цокура «Реабілітація жертв політичних репресій в Україні у 1953–1964 рр.» [680] і докторська праця Л. Місінкевича «Процеси реабілітації в Україні жертв політичних репресій радянської доби у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття: історико-соціальний аспект» [672].

Відзначимо дотичну юридичну дисертаційну працю О. Шармар «Роль органів ВУНК, ДПУ, НКВС УСРР (УРСР) у здійсненні політики держави на селі (1919–1939 рр.)» [683]. Цікавить нижня межа цього дослідження, відображена також в окремій авторській публікації [652]. О. Шармар узагальнює у правовому контексті всі зібрані нею напрацювання й висновки

попередників про наділення більшовицькою владою органів держбезпеки широкими репресивними повноваженнями стосовно непокірних селян.

Репрезентацію слідчо-каральних повноважень спецслужб радянської України стосовно уенерівських повстанців – спочатку як відвертих «контрреволюціонерів», а потім як «соціальнонебезпечний елемент» – відстежено також у монографії В. Окіпнюка «Органи державної безпеки УРСР (1922–1941 рр.). Історико-правове дослідження» [622].

Історію повстанського руху за відновлення УНР і боротьби з ним більшовицьких каральних органів певною мірою висвітлено в численних публікаціях уже згаданих та інших сучасних вітчизняних істориків, таких як Д. Архірейський [574–578], О. Ганжа [590–595], К. Завальнюк [692], Г. Іванущенко [557; 599], П. Ісаков [600–602], Ю. Котляр [606–609], Я. Мотенко [621], Т. Плазова [624–627], О. Полянський [632], В. Сідак [636а; 637], В. Скальський [649], І. Срібняк [638; 639], П. Стегній [640–642], О. Тараненко [643], В. Улянич [645] і Я. Файзулін [647–649]. Окремо відзначимо найновіше узагальнювальне науково-популярне видання «Війна з державою чи за державу? Селянський повстанський рух в Україні 1917–1921 років», опубліковане у 2017 р. під загальною редакцією В. Лободаєва. Крім нього, до авторського колективу увійшли Д. Архірейський, П. Ісаков, М. Ковальчук, Д. Красносілецький, Б. Малиновський, Ю. Митрофаненко, Д. Михайличенко та В. Резніков [703]. Написана в доступному науково-популярному стилі, книга може бути зацікавою не лише для істориків і краєзнавців, але й усіх небайдужих до вітчизняної історії читачів.

Джерельною базою досліджень перерахованих вище істориків стали насамперед документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (далі – ЦДАВО) та ЦДАГО України, Центрального державного історичного архіву України у м. Львові й обласних держархівів, а також матеріали періодичних видань, мемуарна література. Ці джерела опосередковано стосуються об'єкта нового дослідження, але дають украй

необхідні загальноісторичні знання, без яких якісне дослідження АКС є неможливим.

Донедавна дослідники не могли повною мірою оцінити справжній потенціал АКС як історичного джерела. Доступ до них хоч і було відкрито разом із утворенням 1 квітня 1994 р. ГДА СБУ, але тривалий час залишався ускладненим і на законодавчому рівні неврегульованим.

Так, згідно із п. 15 нині вже неактуальної постанови Верховної Ради України від 24 грудня 1993 р. «Про тлумачення Закону України "Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні"» від 17 квітня 1991 р. право на ознайомлення з АКС й одержання копій документів непроцесуального характеру поширювалося на репресованих або за їх згодою чи в разі їх смерті – на близьких родичів [717]. Вони ж могли надати юридично завіреним письмовим дозвілом на ознайомлення з конфіденційною інформацією АКС іншим громадянам, але така процедура вже регулювалася дотичними законами України «Про інформацію» [715] та «Про національний архівний фонд та архівні установи» [716]. Відповідно до п. 4 ст. 16 у редакції від 16 січня 2002 р. останнього Закону безперешкодне ознайомлення з конфіденційною інформацією передбачалося не раніше, як через 75 років від часу створення відповідних документів. Отже, реальний доступ до АКС на реабілітованих осіб був ускладненим, а законодавчо прописаних норм для ознайомлення дослідників зі справами на нереабілітованих не існувало взагалі.

Довгоочікуваний вільний доступ до матеріалів АКС гарантовано Законом України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» від 9 квітня 2015 р. [718]

Перші публікації з рекомендаціями як досліджувати АКС з'явилися доволі давно. Піонером став, напевно, С. Білокінь зі статтю «Джерелознавчі проблеми вивчення слідчих справ НКВС», опублікованою у 1994 р. Статтю підготовлено на основі опрацювання кількох десятків АКС різних років

провадження на реабілітованих священників і представників творчої інтелігенції. Будучи фахівцем з історії державного терору в СРСР, автор справедливо акцентував увагу на поширеній практиці фальсифікації справ радянських органів держбезпеки, але всебічного погляду на дослідження цього унікального джерельного комплексу ще не запропонував [581].

Справжній прорив стався, коли впродовж 1997–1998 рр. Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України (далі – ГАУ) почергово видало спеціалізований джерелознавчий посібник «Використання архівно-слідчих справ громадян, репресованих у 1920–1950-ті рр. Методичні рекомендації» (автори: О. Гранкіна (Бажан), Д. Омельчук і Н. Московченко) і збірник наукових праць «Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичний аспект використання». У цих виданнях провідні історики, джерелознавці й архівісти презентували власне професійне бачення того, як варто працювати з матеріалами досліджуваних справ, на що звертати першочергову увагу. Так, один із найдосвідченіших архівістів України й новопризначений начальник ГАУ Р. Пиріг разом із на той час заступником директора ЦДАГО України О. Гранкіною охарактеризували «Архівно-слідчі справи як історичне джерело» [623], а перший керівник ГДА СБУ О. Пшенніков окреслив «Проблеми використання архівно-слідчих справ у діяльності Державного архіву Служби безпеки України» і наголосив на необхідності відповідального ставлення дослідників до розголошення одержаної з них конфіденційної інформації [633].

У вищезазначеному збірнику наукових праць вміщено також фахові публікації Я. Калакури (багаторічного завідувача кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Т. Шевченка) [603] та І. Матяш (на той час – заступника директора з наукової роботи, а невдовзі – директора Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства [620]).

Незабаром Я. Калакура очолив авторський колектив з підготовки нового спеціалізованого підручника «Історичне джерелознавство», на сторінках

якого його колега і співупорядник Б. Корольов розглядає судово-слідчі документи як важливий різновид писемних джерел української історії, зокрема, доби радянського тоталітаризму [694, с. 388–395]. Водночас за загальною редакцією Я. Калакури та І. Матяш підготовлено й інший важливий навчальний посібник «Архівознавство: Підручник для студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів України». У співавторстві з К. Новохатським І. Матяш, зокрема, розкриває поняття «Національний архівний фонд України», аналізує його склад, структуру і правові засади [687, с. 99–114].

На увагу заслуговують такі вітчизняні спеціалізовані періодичні видання як науково-практичний журнал «Архіви України» та археографічний щорічник «Пам'ятки». Перше з них інформує про новини й перспективи архівного життя, а друге – публікує та аналізує нові й маловідомі писемні джерела. Традиційно шанованим істориками та джерелознавцями як провідне фахове видання України залишається «Український історичний журнал». Відзначимо, що з 1994 р. документи радянських органів держбезпеки, зокрема матеріали АКС, найчастіше публікуються у профільному науковому й документальному журналі «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ» Саме там видано більшість тематичних публікацій дисертанта із текстами показових документів АКС і фотографіями їх фігурантів у додатку [583–585; 631; 634].

Одним із першочергових сучасних завдань архівістів є виведення теоретичних напрацювань учених у практичну площину шляхом підготовки джерелознавчих довідників. Першим науково-довідковим виданням ГДА СБУ визначеної тематики став підготовлений за участі дисертанта анований покажчик «Національно-визвольний повстанський рух в Україні 1920–1921 рр. "Справа Петлюрівські отамани"» [696]. За матеріалами цієї збірної групової АКС проходять 114 осіб – керівники та емісари закордонних повстанських центрів, отамани й козаки, члени родин та люди з близького оточення підпільників і повстанців, а також звичайні селяни, запідозрені у підтримці «політбандитів» [403].

Показчик висвітлює повстанський рух за відновлення УНР на найвищому його етапі (підготовки в Україні загального антибільшовицького повстання) та протидію повстанцям більшовицьких каральних органів. У довіднику вміщено анотації 647 документів, структурно розбитих за походженням і різновидами на розділи, підрозділи та рубрики [696, с. 8–12].

Важливим кроком у сприянні дослідженню матеріалів АКС у регіонах стала ініційована ГДА СБУ підготовка анотованих показчиків за темою «Репресії проти учасників антибільшовицького руху в Україні (1917–1925 рр.)». Основну архівно-пошукову роботу проведено впродовж 2011–2012 рр. за матеріалами фондів АКС на реабілітованих і нереабілітованих осіб. Участь у ній взяли 17 архівних підрозділів регіональних органів СБУ, що спільно з ГДА СБУ територіально успадкували переважну більшість документів радянських органів держбезпеки, створених у міжвоєнний період. Фігурантами анотованих справ є репресовані учасники антибільшовицького руху національно-визвольної, анархо-махновської, проросійської і пропольської орієнтацій, а також опозиційного руху національних меншин.

Репрезентативні вибірки анотацій із 268 справ на осіб, яким відмовлено в реабілітації, та 359 справ на реабілітованих осіб були почергово опубліковані в профільному періодичному виданні [631; 634].

У 2015 р. за сприяння громадської організації «Харківська правозахисна група» вийшов друком окремим виданням тематичний анотований показчик АКС «Основного» фонду [701]. До нього внесено 495 анотацій справ 1919–1948 рр. провадження. Аналогічний показчик справ «Припиненого» фонду нині готується до друку. Він уміщуватиме анотації близько тисячі справ. Дисертант є основним упорядником обидвох показчиків і керівником великого авторського колективу.

Зазначені довідники є цінним дороговказом у дослідженні широкого антибільшовицького спротиву в регіонах загалом і повстанського руху за відновлення УНР зокрема. Водночас персоніфікаційним потенціалом показчиків, насамперед за справами «Основного» фонду, можуть

скористатися державні компетентні органи у визначенні репресованих українських патріотів, гідних якнайшвидшої реабілітації на підставі Закону України від 17 квітня 1991 р. № 962-ХІІ «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» в останній редакції від 11.10.2018 р. № 2542-VІІІ [714].

Завжди актуальними для дослідників залишаються численні радянські і сучасні збірники документів [490; 551–559].

Використання сучасними вітчизняними істориками в підготовці тематичних публікацій матеріалів АКС є непоодиноким. Показовими прикладами постають уже згадувані праці Д. Архірейського, В. Василенка, Р. Подкура, В. Ченцова, Я. Файзуліна. Але саме АКС ГДА СБУ стали основним джерелом для написання багатьох науково-популярних книг головою Історичного клубу «Холодний Яр» письменником Р. Ковалем [705–713]. На відміну від поміркованих істориків і краєзнавців, він не лише ретельно дослідив долі уенерівських отаманів Орлика (Ф. Артеменка), Гайового (І. Грисюка), Л. Загороднього і багатьох інших, але й популяризував їх як національних героїв та зумів ініціювати перед компетентними органами процес їх реабілітації. У нещодавній англійській публікації дисертанта піднято проблему реабілітації репресованих рядових повстанців, членів їх сімей і селян, які їх підтримували [659].

Не можна не відзначити масштабну подвижницьку й організаторську діяльність Р. Круцика – нині почесного голови Київської організації товариства «Меморіал» ім. В. Стуса, який упродовж двох років готував, а у 2010 р. упорядкував музейну експозицію «Народна війна. 1917–1932». У наданні цінних архівних документів йому сприяли керівництво ГДА й регіональних органів СБУ, а також обласних держархівів. До попередньої архівно-пошукової і дослідницької роботи разом з іншими істориками, архівістами і краєзнавцями долучився і дисертант, ставши одним із співупорядників експозиції. Невдовзі побачила світ друкована версія зазначених напрацювань [695]. В експозиції використано маловідомі

документи численних АКС, але самі ці справи ще потребують ґрунтовного комплексного дослідження істориків і джерелознавців.

До активнішого використання документів розсекречених архівів радянських спецслужб в умовах інформаційної війни з ворожою пропагандою закликають журналістів автори й упорядники нового сучасного посібника «Архіви КГБ для медіа». На сторінках цього видання директор ГДА СБУ А. Когут надає журналістам цінні практичні поради щодо підготовки ними ефективного візиту до архівної установи. Тут же недавній заступник директора В. Бірчак знайомить потенційних відвідувачів архіву з основними різновидами наявних документів та їх специфікою. Чимало уваги у книзі приділено характеристиці структури та вмісту АКС [688].

Отже, аналіз сучасної історичної літератури дає підставу зробити такий висновок: АКС на учасників повстанського руху за відновлення УНР як історичне джерело на сучасному етапі дослідниками використовуються недостатньо, але їх потужний інформаційний і персоніфікаційним потенціал є очевидним. Дедалі зростаючий інтерес науковців-істориків до пізнання цього маловідомого і довгий час недоступного різновиду писемних джерел вимагає якнайшвидшого проведення спеціального комплексного джерелознавчого дослідження за визначеною темою.

1.2. Джерельна база

Джерельну базу роботи складають дві групи документів і матеріалів.

Першу (основну) групу утворюють матеріали АКС 1920–1940 рр. провадження фондів ГДА СБУ, архівів тимчасового зберігання обласних управлінь СБУ (далі – АТЗ УСБУ), ЦДАГО України й обласних держархівів на учасників і співучасників повстанського руху за відновлення УНР. Основу цих справ складають процесуальні документи: слідчі, каральні (судові й позасудові), касаційні та реабілітаційні. Вагомим додатком до них є документи непроцесуального характеру радянського і повстанського походження.

Друга (допоміжна) група охоплює матеріали інших фондів ГДА СБУ: архівних підрозділів КДБ УРСР і СБУ як фондоутворювачів, колекцій друкованих видань КДБ УРСР і СБУ, нормативно-розпорядчих документів КДБ УРСР; а також матеріали окремих фондів інших архівів: ЦДАВО і ЦДАГО України. Маємо також на увазі збірники опублікованих документів, про які йшлося в описі попереднього підрозділу.

Унікальні й доволі специфічні документи АКС вимагають критичного ставлення. Для глибшого і якіснішого їх розуміння варто насамперед дослідити дотичну історіографію, а після її засвоєння звернути увагу на фундаментальні архівні джерела ЦДАВО України фондів Ради народних комісарів (далі – Раднаркому або РНК) УСРР [499; 500], Народного комісаріату закордонних справ УСРР [501–503], Інформаційного бюро Генерального штабу Армії УНР [504], Канцелярії Директорії УНР [505], Партизансько-повстанського штабу при Головній команді військ УНР (далі – ППШ) [506–512], Постійної наради по боротьбі з бандитизмом при РНК УСРР [513–523], Всеукраїнської надзвичайної комісії (далі – ВУНК) [524] і Міністерства закордонних справ УНР [525; 526]; ЦДАГО України фонду Центрального комітету Комуністичної партії України [527–534].

Так, в одній зі справ фонду Генерального штабу Армії УНР разом із поточними доповідями і рапортами командирів інтернованих військових частин уміщено схему розташування повстанських загонів на території окупованої України станом на середину липня 1921 р. [504, арк. 1] У фонді Постійної наради по боротьбі з бандитизмом при РНК УСРР, окрім численних справ з протоколами засідань, інструкціями, розпорядженнями і зведеннями Постійної наради, а також відповідними інформаційно-аналітичними, статистичними, оперативними і звітними чекістськими документами, можна віднайти перелік «банд», що діяли на території України станом на 15 квітня 1921 р. [521, арк. 1–2 зв.], і наявні на цей час оперативні відомості про кожну з них [521, арк. 4–55]. Ще одна справа цього фонду вміщує списки отаманів і повстанців, які впродовж 1921 р. добровільно

склали зброю у сподіванні на амністію [519, арк. 1–3, 23–24 зв., 33], а також перелік інших більшовицьких «трофеїв» (убитих і полонених, вилученої зброї, спорядження, коней тощо) [519, арк. 1–3] і супровідну документацію стосовно частини амністованих [519, арк. 4–22, 25–32, 34–43]. Звичайно, ці матеріали сприяють кращому розумінню унікальних, але не завжди логічних, часом обривчастих і зовні непрезентабельних рукописних документів АКС, особливо ранніх років провадження.

Найперше, що пропонується для ознайомлення недосвідченим відвідувачам читального залу ГДА СБУ за темою повстанського руху першої половини 1920-х рр., – це узагальнювальні інформаційно-аналітичні і звітні, а також показові оперативні чекістські документи фонду друкованих видань ВУНК–КДБ УРСР: річні й піврічні звіти центральних та регіональних органів ВУНК і Державного політичного управління (далі – ДПУ) УСРР, класичні справи оперативної розробки уенерівських повстанських центрів та їхніх керівників тощо [475–492]. Зауважимо, що досить популярний серед дослідників звіт Катеринославської губернської надзвичайної комісії (далі – ГНК) за 1921 р., упорядкований В. Ченцовим (1994 р.), цілком логічно потрапив на зберігання до загалом менш доступної колекції друкованих видань СБУ [495]. Перегляд перерахованих матеріалів дає можливість ширше і глибше зорієнтуватися в темі, специфіці документів і персоналіях. Водночас досвідчені дослідники у зіставленні цих документів з іншою напрацьованою джерельною базою роблять власні узагальнювальні висновки.

Про історію функціонування архівних підрозділів органів держбезпеки радянської України й формування досліджуваного джерельного комплексу (провадження, впорядкування, переміщення і перегляд АКС) інформують насамперед матеріали фонду Відділу «А» НКВС – 10-го відділу КДБ УРСР [455–474], а доповнюють цю інформацію відповідні джерела фонду Нормативно-правових і розпорядчих документів радянських органів держбезпеки [452–454]. Про сучасний перегляд АКС щодо реабілітації

репресованих фігурантів, передачу частини джерел на зберігання до ЦДАГО України й обласних держархівів, а також про створення й діяльність ГДА СБУ можна довідатися з окремих справ загалом менш доступного фонду ГДА СБУ [493; 494].

Основну групу документів дисертаційного дослідження проаналізуємо детальніше: відзначимо численні відомі, маловідомі й зовсім недосліджені джерела визначеної категорії і тематики, які нині зберігаються, насамперед, в ГДА й АТЗ регіональних органів СБУ.

Огляд досліджуваного комплексу джерел на учасників повстанського руху за відновлення УНР розпочнемо із достатньо відомих багатотомних справ «Припиненого» фонду ГДА СБУ. У цьому контексті передовсім відзначимо резонансну «Справу уряду УНР» 1921 р. провадження. На відкритому показовому процесі більшовицьке «правосуддя» намагалося довести провідну «злочинну» роль українських есерів, які склали більшість у «контрреволюційних» урядах Центральної Ради й Директорії УНР і були ідейними натхненниками антибільшовицького повстанського руху. Фігурантами цієї справи виступили, зокрема, почергові прем'єр-міністри урядів УНР В. Голубович, В. Чехівський та С. Остапенко, які на свій страх і ризик залишилися проживати на окупованій більшовиками Україні [433–435].

Незмінною увагою дослідників користуються й інші групові справи 1921–1922 рр. провадження: «Центральний український повстанський комітет» (далі – «Цупком») [445; 446], «Козача Рада Правобережної України» [440; 441] та «Восьмий повстанський район військ УНР» [449; 450]. Вони є унікальним джерелом дослідження діяльності керівних центрів національно-визвольного повстанського руху в окупованій Україні та методів боротьби з ними більшовицьких каральних органів.

Особливу історичну цінність становить двотомна справа із зовні непримітною назвою «На Мердієвського А.А., Маринича П.І. та інших». У першому томі вміщено повний список і розгорнуті анкетні дані 360-ти

розстріляних в листопаді 1921 р. під м. Базар на Житомирщині полонених козаків і старшин Волинської групи Повстанчої армії УНР – учасників Другого зимового походу, а в другому – висновки про їхню реабілітацію [443; 444]. Всі інші матеріали резонансної справи «Банди Тютюнника» в 25 томах 1935 р. передано на зберігання до Москви. У ЦДАГО України зберігається інша цінна АКС на вісьмох закатованих більшовиками окремо, а нині реабілітованих учасників Листопадового рейду: полонених офіцерів штабу Повстанчої армії Є Кобаца, І. Ващенко, Д. Ступу та С. Козюлича; цивільних управлінців С. Куриленка, О. Красовського, П. Кравченка та С. Донченка [545].

Загалом же АКС ранніх років провадження на провідників і рядових учасників національно-визвольного повстанського руху в «Припинених» фондах ГДА й архівів обласних управлінь СБУ обмаль. У регіонах поодинокими прикладами нетипової «завчасної» реабілітації українських повстанців є справа 1921 р. провадження на членів повстанського комітету (далі – повстанком) Лубенського повіту Полтавської губернії [83; 84] і справа 1923 р. провадження на членів Новобузької підпільної повстанської організації [46; 47].

Застарілий Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» від 17 квітня 1991 р. донедавна не передбачав реабілітації тих, хто чинив збройний опір окупаційній владі чи навіть просто дезертирував з лав Червоної армії. Вагомою підставою для відмови в реабілітації багатьом репресованим повстанцям постали також висунуті більшовицькими окупантами обвинувачення у незаконному зберіганні зброї, що й донині, згідно з чинним законодавством, вважається злочином загальнокримінальним.

Лише наприкінці 1920-х рр. каральні органи таки вирахували й притягнули до кримінальної відповідальності «за бандитизм» досвідченого конспіратора П. Дранника, більше відомого як голова повстанкому

Київського повіту отаман Косар. У документах його доволі солідної справи очевидних підстав для відмови в реабілітації не знайшлося [429–431].

Загалом же реабілітовані учасники повстанського руху за відновлення УНР проходять переважно за справами 1930-х рр. провадження: за надуманими новими обвинуваченнями в націоналістичній, терористичній, шкідницькій та іншій «контрреволюційній» діяльності. Певно, найвідомішим таким прикладом є АКС на колишнього начальника ППШ Ю. Тютюнника [439]. Певну кількість таких справ, зокрема на колишнього начальника Цивільного керування (далі – ЦК) ППШ Й. Добротворського [536], передано на зберігання до ЦДАГО України.

Більшість АКС кінця 1920–1930-х рр. провадження на вже реабілітованих повстанських діячів регіонального масштабу осіла за місцями їх народження: в архівах обласних управлінь СБУ, а з середини 1990-х рр. – частково, і в обласних держархівах. Пригадаємо хоча б справи на К. Серветника-Чалого [64] – попередньо амністованого начальника штабу повстанського формування отамана Карого; на колишніх отамана Гонту (В. Греся), загін якого діяв на Полтавщині [82]; одного із холоднорських отаманів Г. Шуліку разом із частиною його повстанців [103] і отамана А. Чуприну, який оперував на Вінниччині [497].

Водночас справи на тих, кому донині відмовлено в реабілітації, й надалі зберігаються в «Основних» фондах ГДА СБУ в Києві й архівних підрозділів регіональних органів. Свідчення репресованих у різний час членів Харківського губернського повстанкому [92; 93], Звенигородського [299] й Переяславського [313; 314] повітових повстанкомів, Великobilозерського (Мелітопольського повіту) [175] й Носівського (Ніжинського повіту) [113] волосних та багатьох інших повстанкомів; отаманів Орлика (Ф. Артеменка), С. Заболотного, Й. Пшоника, Гайового (І. Грисюка) [403–412; 417; 418], Хмари (С. Харченка) [181; 182], Л. Загороднього, Залізняка (М. Голика), Д. Гупала [115; 116], Мамає (Я. Щириці) [105], О. Ковалю [78; 79; 85; 86];

інших уенерівських отаманів і повстанців їхніх загонів відтворюють живу й цілісну картину подій, очевидцями й творцями якої всі вони були.

Найбагатшим і на цей час найменш дослідженим архівосховищем є фонд кримінальних справ «Основний» ГДА СБУ, в якому зосереджено найбільше справ на провідників і рядових учасників національно-визвольного повстанського руху. Поряд із відомою справою «Петлюрівські отамани», на його полицях зберігаються й інші вже досліджувані справи: на отаманів «Холодного Яру» [115; 116]; командувача Третьої повстанської групи військ УНР отамана А. Левченка, повстанські формування якого діяли на Полтавщині [425]; отамана Уманщини П. Дерещука [423; 424], на отаманів Київщини Голокопитенка (І. Галая) [385] і П. Голубенка [307; 308] разом із повстанцями їх загонів.

Водночас зауважимо, що численні окремі справи, за якими проходять, десятки козаків добре відомих отаманів П. Дерещука [140; 168; 186; 235; 291; 396; 402], С. Заболотного [128; 132; 183; 212; 217; 218; 231; 256; 274; 354], А. Левченка [117; 120; 124; 141; 149; 150; 160; 172; 191], Орлика (Ф. Артеменка) [171; 234; 242; 244; 279; 281; 296; 301; 304–306], досі залишаються поза увагою дослідників.

Упродовж тривалого часу дисертант у рамках виконання службових обов'язків накопичував власну довідкову джерельну базу з АКС, насамперед «Основного» фонду ГДА СБУ, які характеризують репресії проти учасників повстанського руху за відновлення УНР. Студіювалися як відомі, так і маловідомі, або й досі не досліджувані справи визначеної тематики.

Так, тему підготовки повстанськими штабами УНР у Польщі й Румунії всеукраїнського антибільшовицького повстання, яскраво відображену у справі «Петлюрівські отамани», підхоплюють незнайомі широкому загалу документи справ на інших окремо репресованих емісарів ППШ і штабу Південної групи військ УНР (далі – ШПГ) та патріотів, які їх підтримали вже на території окупованої України [260; 268; 303; 323; 356; 368], а матеріали ще однієї відомої справи «Цупком» доповнюють хай і не масштабні, але

показові й ще не досліджувані документи справи на репресоване подружжя Виноградових, яке сприяло встановленню зв'язку Цупкому з отаманом Орликом [298].

Цінні справи на отамана Хмару (С. Харченка) – під час Листопадового рейду командира кінної сотні при штабі Волинської групи Повстанчої армії УНР, а з березня 1923 р. – командувача Подільської повстанської групи [181; 182]; а також на 59-х полонених, але не страчених під Базаром козаків і старшин Волинської групи [225] вже привернули увагу науковців і краєзнавців. Але і нині прихованими залишаються долі інших репресованих учасників Другого зимового походу: окремо захоплених поодиноких вояків Бессарабської, Волинської і Подільської груп Повстанчої армії [135; 220; 232; 272; 276]. На відзнаку заслуговують і справи на репресованих повсталих селян Ізяславського та Коростенського повітів, які за місцем проживання підтримали Листопадовий рейд Волинської групи [276; 315; 360].

Незадовго до загального наступу Повстанчої армії УНР польсько-радянський кордон неодноразово перетинали українські розвідувально-диверсійні загони. Цікавими виглядають матеріали АКС на О. Попелюха – відсталого учасника одноденного рейду одного з таких загонів із 26 осіб під командою сотника Широкого (Г. Шлапака), що вирушив у ніч на 28 вересня 1921 р. з метою вчинення диверсій у с. Чемерівці Кам'янецького повіту Подільської губернії (нині райцентру Хмельницької області) [548]. У ніч на 26 жовтня сотник Широкий із загоном чисельністю близько 150 козаків здійснив відволікаючі диверсійні акції у прикордонному с. Лянцкорунь Чемеровецької волості, посприявши тим самим успішному проникненню углиб України Подільської групи Повстанчої армії. Підтвердженням описаного є документи АКС на заарештованих диверсантів Г. Комінарця і Б. Пташника [177; 178].

Чекають на серйозні дослідження АКС на репресованих маловідомих отаманів В. Гораша [348], А. Іваценка [144], І. Кіршула [205], Лисицю (О. Цюпу) [156; 157], Ф. Лікаря [165], О. Луценка [278], Могилу (П. Борсука)

[254], Підкову (М. Нестерука) [358], Шкурка (А. Шкарбуненка) [390], Яблучка (В. Яблунька) [174] і багатьох козаків їхніх повстанських загонів [155; 157; 165; 185; 190; 197; 254; 278; 341; 348; 358; 376; 390; 395].

Уваги варті також численні справи «Основного» фонду ГДА СБУ першої половини 1920-х рр. провадження на репресованих рядових «політбандитів», отамани яких загинули в боях, емігрували за кордон, амністувалися чи у якийсь інший спосіб на той час unikли репресій, або ж просто не потрапили в горизонти цих досліджень. То ж відзначимо справи на повстанців отаманів Артема (А. Онищука) [340], М. Бенедика [277], Берегового [159], Березницького [331], І. Бернадського [322; 325; 327; 351], І. Біленького [137; 138; 176; 193; 194; 293], Ф. Богатиренка [139; 151], О. Бойчука [200], І. Бондаренка [236; 377], Боровського [237], М. Брови [122; 162; 208; 209; 223; 255; 378; 386; 387], Галаки (І. Васильчикова) [184; 263; 300], Голого [121; 143; 153; 370; 373], І. Голуба [398], С. Гризла [316], Грозного-Вовгури (І. Усенка) [366; 392], Гонти (І. Унятовського) [273], Т. Дем'янчука [241], І. Дерев'яги [215], І. Деркача [119; 145; 146], Диньки [153; 154], Діброви (Гевеля) [391], Ф. Дмитрущенко [290], О. Думіна [240], П. Дяченка [130], З. Жадіка [221; 226], Журавського [264], Завзятого [297], І. Зайця (на Київщині) [210; 266; 302], Зайця (на Полтавщині) [381], Залізняка (С. Коваленка) [152; 174; 233], Зигмунда [239], Зірвиголови (А. Шила) [364], А. Зірки [257], Іванова [204; 207; 295; 335; 338], С. Ільницького [336], Ільченка [180], В. Кваші [126; 134; 147; 161; 361], Кікотя [127; 158; 160; 179], Я. Кошового [129; 136; 164; 237; 250], Кравченка [196], О. Куравського [248; 394], Левченка (на Гайсинщині) [365], Лисенка [381], Лиха (Дорошенка) [199; 201; 206; 285; 286; 367], Мамає (Бабенка чи Я. Щириці) [148], М. Мандика [252; 283], Мартиновського [280], Матвієнка [118; 208; 253; 377; 379], Ю. Мордалевича [238; 247], Орла (Г. Нестеренка) [292], Овдієнка [125; 188; 258], П. Омельченка [211], Ольхового [399], М. Панченка [287], Пашка [163], Г. Погорілого [166; 382], І. Пушкаря [357], Рака [189], Савки (С. Яковенка) [245], Свища [284; 288], Скрипченка [275], К. Солтиса [213], Степового-

Блакитного (К. Пестушка) [228], Стратієвського [219], І. Струка [246; 249; 262; 267; 269; 270; 279; 289; 309; 401], Супруна [282], Сурупа [214; 251], Ж. Троянівського [383], Хвостенка [359; 385], П. Хмари (на Черкащині) [123; 142; 271; 328; 375], Хмари (І. Годзиківського) [170; 334; 355], Л. Христового [283], Д. Цвітковського [187; 192; 243; 399], Цмакила [317], Чорного [172; 216; 230; 265; 384], Чорного Ворона (І. Черноусова) [369; 374; 380], Я. Шепеля [167; 198; 202; 222; 229; 259; 329; 289; 339; 342; 362], А. Шока [261], Штиля [228], Ярого [131; 173; 294].

Зауважимо, що у зв'язку із недостатністю чи суперечливістю джерельної інформації маємо певні сумніви із визначенням очевидності й безальтернативності уенерівської орієнтації антибільшовицького руху частини перерахованих отаманів Лівобережжя і підпорядкованих їм повстанців. Однак вагомі підстави внести їх до цього списку були.

До категорії «політбандитів» більшовицьке «правосуддя» зараховувало не лише безпосередніх учасників повстанського руху, але і їхніх незрадливих родичів та інших селян-пособників. Саме такі жертви репресій проходять і за частиною вищезазначених справ. Найпильнішої ж уваги в цьому контексті заслуговують справи на «політбандитів» командувача повстанськими загонами й організаціями Правобережжя полковника Армії УНР Я. Орла-Гальчевського, про якого ще згадуватиметься неодноразово. Поки ж відзначимо, що впродовж 1921–1924 рр. нещадного більшовицького терору, крім повстанців [181; 321, 330; 345–347; 388; 389; 397], за пособництво й недонесення зазнали їхні численні рідні і близькі, а також інші селяни, частині з яких владою було відведено фатальну роль відповідальників [169; 310–312; 318–320; 324; 326; 332; 333; 337; 343; 344; 349; 350; 352; 363; 371; 372; 393; 397; 400].

Відзначимо показові АКС «Основного» фонду на уенерівських підпільників, повстанців і їх пособників, опрацьовані на цей час в АТЗ УСБУ у Вінницькій [1–22], Дніпропетровській [25–28], Житомирській [29–34], Кіровоградській [37–41], Миколаївській [44], Одеській [48–63], Полтавській

[65–79], Сумській [85–88], Харківській [89–96], Херсонській [97], Хмельницькій [98–102], Черкаській [103] та Чернігівській [106–114] областях. Окреслені напрацювання відображено в анонсованому в попередньому підрозділі дисертації анованому покажчику [701].

У зазначеному довіднику виокремлено також рух опору національних меншин, релігійну й партійну (меншовики й есери) опозицію, стихійний селянський спротив продрозкладці та примусовій мобілізації до лав Червоної армії. У рамках цього дослідження акцентуємо увагу на послідовному антибільшовицькому настрої жителів німецьких колоній Півдня Правобережжя. Упродовж 1919–1920 рр. вони надавали підтримку денікінським і врангелівським військам, а 1921 р. готували антибільшовицьке збройне повстання разом з уенерівським підпіллям. Підтвердження цьому знаходимо в окремих АКС [53; 62; 426].

На основі попередньо проведеної архівно-пошукової і дослідницької роботи вимальовується загальна характеристика досліджених АКС регіональних архівів СБУ як «Основного», так і «Припиненого» фондів. Більшість анотацій складено за відібраними справами 1919–1922 років провадження – періоду найпотужнішого протистояння становленню й утвердженню більшовицької влади в Україні. Переважну більшість анованих справ відображають репресії 1919–1927 рр., риску під якими мала б підвести широка загальна амністія з нагоди десятої річниці «жовтневої революції». Решта матеріалів висвітлює характерні долі колишніх учасників антибільшовицького руху в період розкуркулення, колективізації, Голодомору й масових репресій. Окремі справи передвоєнних, воєнних і повоєнних років провадження стосуються давніх ворогів, пізно викритих на території радянської України чи затриманих на раніше підконтрольних Польщі західноукраїнських землях або ж у повоєнній Східній Європі та покараних за «старі гріхи» [631, с. 146; 701, с. 8].

Досліджувані справи чітко відображають регіональні особливості поширення антибільшовицького руху: його однозначне національно-

визвольне спрямування на заході, півночі й центрі Правобережної України та відверта біла проросійська орієнтація на Сході Лівобережжя та в Криму. Інші регіони на тривалий час стали ареною жорстоких політичних, військових та ідейних протистоянь без чіткої відчутної переваги. Якщо в Катеринославській, Чернігівській та більшій частині Полтавської губерній в опозиційному протистоянні помітніший вплив мали проукраїнські сили, то в Північному Причорномор'ї, особливо в Одесі й Херсоні, міцніші позиції утримували Збройні сили Півдня Росії, а в південних степах по обидва боки Дніпра часом безроздільно панували махновці та григор'євці. Частина учасників запеклих протистоянь, насамперед на Лівобережжі, свідомо чи вимушено (а дехто й неодноразово) переходила з одного військового табору до іншого [631, с. 146–147].

Відображені в АКС пізніших років провадження долі колись «м'яко» покараних чи амністованих, вчасно не викритих, або й недосяжних для більшовицького «правосуддя» «політбандитів» ми також прослідкуємо. Зауважимо, що поле пошуку таких відомостей помітно розширюється. Якщо левова частка ранніх АКС зберігається в «Основному» фонді ГДА СБУ, то відомості про подальші репресії стосовно колишніх повстанських отаманів та козаків розміщені переважно за місцем їх народження чи проживання. Їхня провина з кінця 1920-х рр. могла бути реальною (жорсткий спротив розкуркуленню й колективізації), «класичною» (проведення антирадянської агітації) чи абсолютно надуманою слідством (шпигунство, терористичні наміри тощо). Різними могли бути й рішення компетентних органів щодо реабілітації репресованих і визначення подальшого місця зберігання припинених справ. Отже, задокументовані свідчення «злочинної діяльності невинуватих ворогів радянської влади» можна відшукати як в обох фондах кримінальних справ ГДА СБУ та АТЗ УСБУ, так і в окремих фондах ЦДАГО України й обласних держархівів.

Більшість сучасних вітчизняних дослідників національно-визвольного повстанського руху першої половини 1920-х рр., певно, знайомі з

матеріалами фонду «Позасудових слідчих справ» ЦДАГО України. Крім уже згадуваних АКС на Й. Добротворського та полонених офіцерів і чиновників при штабі Повстанчої армії УНР [536; 545], безперечну увагу привертає справа на організаторів та учасників повстанського руху на Переяславщині: емісара ППШ підполковника Армії УНР Г. Резника, провідного отамана Чорного (Г. Куреду), окремих повстанців і прихильних до них селян [537; 538]. Раніше порушену в АКС ГДА СБУ тему Листопадового рейду частин Повстанчої армії УНР та його підтримки населенням у регіонах підхоплюють відповідні справи ЦДАГО України на М. Чемериса [541], Й. Бочковського [547], Л. Шлюшкіна та ін. [549]. Відзначимо інші показові АКС на репресованих і вже реабілітованих уенерівських підпільників і повстанців [539; 540; 542–544; 546; 548; 550].

Зауважимо, що це далеко не повний перелік справ визначеної тематики, які нині зберігаються у центральній архівній установі та потребують окремого дослідження. Понад двадцятирічне перебування там АКС у вільному доступі не виключає можливості виявлення неочікувано цінних знахідок, однією з яких справедливо вважатимемо досі недосліджувану першу слідчу справу на В. Галкіна – генерал-хорунжого Армії УНР та найвпливовішого емісара ППШ до українських повстанців. Із документів цієї справи довідуємося, що її фігуранта заарештовано 3 серпня 1921 р. за наводкою одного із амністованих козаків отамана Орлика. Під час арешту генерал спробував утекти і був поранений; невдовзі погодився на вимушену співпрацю із чекістами [535].

30 січня 1922 р. політбюро ЦК КПУ постановило звільнити В. Галкіна з-під варти, використати з агітаційною метою шляхом публікації в пресі його заяв і надалі відправити у Росію під нагляд ВУНК [535, арк. 1–3]. Широкому колу дослідників колишній уенерівський генерал відомий вже як один із впливових учасників «контрреволюційної змови» офіцерів старої генерації, репресованих у травні 1931 р. за матеріалами ще не згадуваної багатотомної

резонансної справи «Припиненого» фонду ГДА СБУ під назвою «Весна» [432].

У регіонах фонди АКС обласних держархівів активно досліджують місцеві історики, архівісти і краєзнавці. Пригадаємо хоча б працю К. Завальнюка «Провісники волі. Повстанський рух на Поділлі у персоналіях (20-ті роки ХХ ст.)» [692], підготовлену з використанням документів АКС Державного архіву Вінницької області [496–498].

Насамкінець виокремимо джерелознавчу публікацію заступника директора з наукової роботи Черкаського обласного краєзнавчого музею Тетяни Григоренко «Вереміївський отаман Іван Григорович Савченко-Нагірний (за матеріалами архіву УМВС України в Черкаській області)». Сама її назва вказує на певний потенціал практично незнайомих і поки що малодоступних для широкого загалу джерельних пластів архівів Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС). Статтю підготовлено на основі документів АКС на репресованих 1923 р. «за бандитизм» уенерівського отамана Нагірного і повстанців його загону [597].

Загальновідомо, що провадження і зберігання справ «політбандитизму» були компетенцією органів держбезпеки, а органи міліції займалися справами «чистого криміналу». Але ніхто достеменно не знає, скільки ще подібних винятків приховують міліцейські архіви. Принаймні, віднайдені в несподіваному місці ключові відомості про отамана Нагірного проливають світло й на досліджувані справи ГДА СБУ та АТЗ УСБУ на поодиноких репресованих повстанців його загону [95; 133].

Таким чином, можна стверджувати, що джерельна база дисертаційного дослідження є достатньо репрезентативною. Матеріали згаданих численних АКС різних років провадження, різних фондів і різних архівів сповна відображають нещадність, послідовність і тривалість репресій більшовицького режиму стосовно учасників повстанського руху за відновлення УНР. Водночас допоміжна документація радянського походження висвітлює організацію протидії більшовицької влади

українському повстанському руху, відображає особливості й етапи формування основного джерельного комплексу. Відповідна повстанська (уенерівська) документація розкриває масштаби організації і механізми контролю повстанського руху. Зіставлення радянських і повстанських джерел допомагає глибше зрозуміти специфічні документи АКС, визначити їх справжню цінність.

1.3. Методологія дослідження

Для реалізації визначених завдань дослідження нами обґрунтована методологія наукового пошуку, що передбачає послідовне розкриття як обраної концептуальної моделі, так і опис конкретного методологічного інструментарію (принципи, методи, методичні техніки), за допомогою якого будемо намагатися якомога повніше та коректніше дослідити й узагальнити зібраний розлогий джерельний матеріал – архівно-кримінальні справи стосовно учасників повстанського руху за відновлення УНР. Серед багатьох сучасних концептуальних пропозицій, прийнятих для інтерпретації джерелознавчої проблематики, найбільш придатним за своїми евристичними можливостями нам убачається поширений у середовищі джерелознавців феноменологічний (інша його назва – культурологічний) підхід до вивчення джерела. Феноменологічна концепція джерелознавства генетично сягає епістемологічної теорії знакового російського методолога початку ХХ ст. О. Лаппо-Данилевського [636]. На українському ґрунті її адаптував та успішно популяризував знаний представник львівської історичної школи М. Грушевського М. Кордуба [587].

Феноменологічний підхід передбачає розуміння джерела як матеріального продукту цілеспрямованої людської діяльності, історичний феномен, породжений певними умовами, завданнями та цілями [635а]. У такій дослідницькій оптиці джерело постає феноменом певної культури, що виникає в конкретних умовах і поза ними не може бути зрозумілим й адекватно проінтерпретованим. Сьогодні для науковців дедалі очевиднішим

постає положення, що для сформування адекватного уявлення про досліджувану подію чи явище минулого, джерела необхідно розглядати як іманентно зумовлену соціокультурну цілісність, неодмінно враховуючи особливості світогляду, характер та інтереси їхніх авторів. З феноменологічної перспективи вони постають не просто носіями історичної інформації, а є органічним фрагментом минулих часів. Тож коли об'єктивна реальність минулого буде розглядатися сукупністю багатьох суб'єктивних сенсів його учасників, тоді на перший план виходитимуть інтерпретація тексту та його культурне цілепокладання.

За феноменологічного підходу принципово важливим також є розуміння джерела як носія подвійної інформації. З одного боку, воно опосередковано, через свідомість суб'єкта відображає об'єкт, а з іншого – безпосередньо характеризує творця джерела (суб'єкта), допомагаючи дослідникові насамперед з'ясувати його цілі та визначити методи їх досягнення, а також особливості сприйняття історичної дійсності. Тому, навіть якщо джерело не містить жодної об'єктивної інформації про об'єкт дослідження, то в ньому імпліцитно присутня об'єктивна інформація про його творця (автора джерела), тобто про суб'єкта. Тож у нашій роботі увага зосереджена не лише на учасниках повстанського руху, а й на постатях їхніх більшовицьких ворогів. Досліджені нами джерела уможливають зосередитися на практично не зауважуваних перед тим питаннях рівня їхньої освіченості, світоглядних переконань, професійних практик тощо. Таким чином, обрані нами об'єктом вивчення АКС постають як результати взаємодії двох свідомостей – слідчих та їхніх жертв з повстанського середовища. У цьому, власне, й полягає одна зі специфічних рис АКС як історичного джерела, де об'єктивна реальність оприявнюється крізь суб'єктивну призму поглядів його упорядника чи автора.

Зрештою, аксіомою феноменологічного підходу є розуміння інформаційної невичерпності всіх історичних джерел. При цьому нерідко виокремлюються такі їх типи та види, що містять особливо значний обсяг

прихованої інформації. Ними, насамперед, є масові джерела, що характеризують непоодинокі явища та процеси і різного роду суспільні системи. Зазвичай, вони не лише містять свідчення про більші чи менші сукупності об'єктів, а й дають змогу аналізувати їх за цілою низкою ознак. Різновидом таких масових джерел є, поза сумнівом, й досліджувані нами в дисертації АКС.

Окреслена вище концептуальна стратегія передбачає використання широкого спектру загальнонаукових і спеціальних методів з урахування вимог принципів історичного дослідження, що у сукупності мають створити умови для максимально адекватного відтворення зафіксованих документом цінностей культури, до якої він належить. А це, зі свого боку, дасть якнайповніше зрозуміти зміст самого джерела і на його основі реконструювати фрагмент реальності минулого, тобто, в нашому випадку – феномен повстанського руху за відновлення УНР та репресії більшовицького режиму проти його учасників.

В основу методологічної конструкції дисертаційної роботи покладено принципи історизму, об'єктивності та ціннісного ставлення до минулого. З огляду на її специфіку, принцип історизму в його сучасному – культурно-антропологічному розумінні – вимагає від дослідника усвідомити відносність звичних для нього норм та понять, бо, на наше переконання, щоб зрозуміти вчинки та слова людей минулого, треба поглянути на світ їхніми очима. Також означений принцип вимагає залучення якомога ширшої джерельної бази, всебічного критичного аналізу джерел, верифікації свідчень АКС іншими документами, що, безумовно, допоможе створити максимально стереоскопічний образ репресій більшовицького режиму проти унерівських повстанців та їхніх пособників. Зрештою, принцип історизму спонукає нас розглядати АКС у контексті історичних і соціокультурних умов, в яких вони постали та функціонували. Це уможливило контролювати стихійний потяг дослідника до презентизму – мимовільну схильність осмислювати й оцінювати явища минулого винятково в категоріях сучасності.

Реалізацію принципу об'єктивності в нашому дослідженні уможливорює наявність виявленої та опрацьованої широкої джерельної бази – АКС, котрі існують незалежно від дослідника і більшою чи меншою мірою відображають минулу історичну реальність. Іншим аспектом такої можливості реалізації принципу об'єктивності є зацікавленість не тільки спеціалістів, а й українського суспільства загалом, в отриманні якомога повнішого та достовірнішого знання про феномен повстанського руху за відновлення УНР, а також усвідомлення масштабів більшовицьких репресій проти його учасників. Принцип об'єктивності передбачає контекстуальний підхід, що акцентує важливість розуміння того, чим була та історична соціальна реальність, в якій виникло і функціонувало історичне джерело, позаяк жодне з них не може бути коректно проінтерпретоване поза тією загальнокультурною ситуацією, що зумовила його появу. Зрештою, об'єктивність наукового підходу до вивчення АКС досягається всебічністю їхнього джерелознавчого аналізу й синтезу, як і врахуванням історіографічних здобутків, що стосуються цієї теми.

Принцип ціннісного підходу до історії спонукає нас інтерпретувати реконструйовані на підставі АКС повстанський рух за відновлення УНР та більшовицькі репресії проти його учасників як суспільно-значущі явища. Відповідно до епістемологічних вимог цього принципу, ми свідомо оцінюємо повстанський рух як фактично останню масштабну героїчну спробу українського народу здобути незалежність, а боротьбу проти його учасників представників каральних органів більшовицького режиму – як репресивну й антигуманну за характером діяльність. Водночас усвідомлюємо потребу контролювати свої ціннісні переконання, узгоджуючи аксіологічний підхід з вимогами принципу об'єктивності.

У процесі роботи ми використали також евристичні можливості низки загальнонаукових, спеціально-історичних та суто джерелознавчих методів. Убачаючи у джерелі фрагмент соціокультурної реальності минулого, вважаємо, що в кожному з них відображена його рідна епоха в широкому

спектрі проявів, а тому одні й ті самі джерела повинні вивчатися з використанням набору різноманітного епістемологічного інструментарію. Його вибір залежить від потреб конкретних наукових студій та, зрештою, кваліфікації дослідника. Розуміючи, що кожний метод забезпечує тільки певний ракурс бачення минулого, переконані, що саме їхня різноманітність допоможе розглянути його в усіх можливих аспектах. З огляду на вищесказане, принциповою для нашого дослідження постає міждисциплінарна перспектива.

З-поміж розлогого загальнонаукового інструментарію історичного пізнання нам найбільше прислужилися такі методи: історичний та логічний (для дослідження процесу формування складу АКС, виокремлення їхніх особливостей); аналізу і синтезу (як джерельного, так і історіографічного матеріалу); аналогії (для дослідження історії репресій у межах одного населеного пункту чи регіону або в межах однієї, сфабрикованої слідчими, «контрреволюційної» організації); порівняння (насамперед змісту і структури АКС, що походять з різних етапів більшовицьких репресій проти учасників повстанського руху); моделювання (спроба розрізнення моделей формування АКС); класифікації та типологізації (для вироблення типологічної схеми документів, аналізу їхнього значення, взаємозв'язку та часу появи в процесі формування АКС); логічного (здебільшого при спробі визначити тенденції формування та провадження АКС); системно-структурного (передбачає системне ставлення до ситуації загалом (культурної, комунікативної, оперативності передавання інформації та ін.), сприяє більш точному вивченню джерела, розкриттю його дійсних функцій та, отже, його інтерпретації); діалектичного (передбачає співвіднесення отриманих з АКС історичних фактів з подіями тогочасного соціально-економічного і політичного життя) та ін. Значний масив інформації, котра міститься в АКС, як і масовість цього виду джерел, зумовило застосування статистичних методів.

Широке використання також знайшли епістемологічні можливості багатьох спеціально-історичних методів, зокрема: історико-генетичного – при з'ясуванні репресивної природи більшовицького режиму; історико-ретроспективного – в історіографічному огляді; історико-порівняльного – для зіставлення різних періодів та тенденцій формування АКС на учасників повстанського руху; проблемно-хронологічного – для з'ясування часової динаміки формування джерельного комплексу; періодизації, який уможливив маркування певних етапів репресій більшовицького режиму проти унерівських повстанців та їхніх пособників, що знайшло відображення в АКС; евристичного, що спонукав до пошуку й осмислення історіографічної та джерельної літератури; біографічного (просопографічного), що орієнтує на цілеспрямовану персоніфікацію як учасників повстанського руху, так і тих, хто застосовував репресивні заходи.

Окремо хочемо відзначити недооцінений наразі дослідниками репресивної природи більшовицького режиму евристичний потенціал соціально-психологічного підходу, що у нашому випадку акцентує важливість спроб реконструкції за матеріалами АКС ментальних установок і самих повстанців, і представників карального апарату комуністичного режиму. Застосування соціально-психологічного підходу зумовлене розумінням того, що текст джерела є відображенням не лише об'єктивної реальності, але і внутрішнього світу його автора (авторів). При цьому йдеться про відображення як власне свідомості, так і підсвідомості, не тільки індивідуальних і неповторних, але й колективних (групових) психічних феноменів. Звісно, найбільш копійкою у цьому контексті видається спроба відтворити особливості свідомості підслідних, про що можемо судити з їхньої прямої мови (викладеної у власноруч записаних свідченнях), за конкретною логікою їхніх спогадів, вимог і аргументацій, стратегій виправдання та замовчування тощо.

Зрештою, найбільше практичне значення для нас мали методи джерелознавчого спектру, котрі в процесі науково-практичної роботи з

історичними джерелами, втім, і з АКС, постійно збагачуються та розвиваються. За формальними ознаками АКС є наративними (розповідними) джерелами, а за формою – здебільшого збірками своєрідних «історій», що описують конкретні події (казуси). Їхня структура підпорядковується особливій логіці, визначеній нормами писемної мови.

Використання у дисертації джерелознавчих методів базувалося на розумінні того, що за всієї багатоманітності структури, змісту, походження й обставин виникнення, джерела мають спільні властивості форми та змісту. Це надає можливість застосування до них єдиного наукового підходу – розроблення методів джерелознавчого аналізу та їх відтворення як феномену культури – джерелознавчого синтезу. Загалом, метод джерелознавства має за мету: 1) встановити інформаційні можливості джерела (або низки однорідних джерел) для отримання фактичних свідчень про суспільний розвиток (повнота, достовірність та новизна цих даних); 2) аргументовано оцінити значення джерела (або групи подібних джерел) з такого погляду. Відповідно до вищесказаного, метод джерелознавства реалізується поетапно, послідовно, а тому, зрозуміло, на кожному етапі розв'язується своє дослідницьке завдання, досягається певна пізнавальна мета.

Так, етап з'ясування історичних умов виникнення джерела має за мету утвердити підхід до досліджуваних текстів як до фрагменту реальності, її системного об'єкта. На цьому етапі узагальнюємо вже відоме науці знання про історичну реальність (повстанський рух і більшовицькі репресії проти його учасників), ставлячи перед собою запитання – як, у який спосіб у цій реальності виник досліджуваний культурний феномен – АКС.

На етапі з'ясування проблеми авторства джерела розглядаємо дослідницький простір співвідношення досліджуваних АКС та проблему їхнього авторства. Важливість цього етапу полягає в тому, що більш адекватній інтерпретації джерела сприяє розуміння того, хто був його автором (біографія, рівень культури та освіти тощо), з проблемою авторства, як відомо, безпосередньо пов'язане встановлення достовірності. Специфіка

АКС полягає у тому, що вони нерідко постають результатами колективного авторства. З'ясування авторства в такому випадку вимагає залучення низки дослідницьких процедур, котрі враховують склад авторських груп, соціальні цілі їхніх представників, розподіл обов'язків тощо.

Розв'язання дослідницької проблеми реконструкції обставин створення джерела передбачає виявлення тих чинників, що могли впливати на повноту і достовірність свідчень, на оцінці судження, залучені автором (чи авторами) до аналізованого тексту. Ця обставина пояснюється тим, що в подібних умовах одна і та ж сама людина може створювати тексти, що суттєво різняться як за повнотою наведеної інформації, так і за ступенем її достовірності. Як відомо, це насамперед залежить від обставин, в яких перебуває автор. Так, однією з дослідницьких проблем для нас було з'ясувати причини змістової скромності АКС початкового періоду репресій, в порівнянні з розлогістю АКС періоду піку боротьби з повстанцями.

На етапі дослідження особливостей функціонування джерела в соціокультурному просторі ми з'ясовували, чи маємо справу з автографом тексту, чим цей текст є за своєю суттю, а також – як співвідносяться між собою чернеткові та остаточні варіанти, первісний та наступний тексти в складі однієї АКС. Зусилля дослідника на цьому етапі зосереджені довкола проблеми актуалізації історичного джерела. Оскільки першопочатково АКС не призначалися для оприлюднення, можемо зробити висновок, що ці джерела містять доволі об'єктивну інформацію стосовно відточеного послідовного механізму упокорення та репресій не лише учасників національно-визвольного повстанського руху першої половини 1920-х рр., але й широких кіл свідомих українців. Актуалізація АКС у наш час занурює ці джерела в інший соціальний контекст, що уможлиблює окреслити раніше непомічені їхні якості, котрі свідомо не вводилися авторами.

У цьому процесі чи не найбільш важливим виступає етап інтерпретації джерела задля з'ясування задуму його автора чи авторів, завданням якого є встановити сенс, який вкладав у текст автор. Наступний етап – аналіз його

змісту, що вимагає поглянути на джерело і його свідчення з сучасної перспективи. Це передбачає обсервацію джерела як частини реальності минулого, а згодом – як частину тієї реальності, в якій перебуває дослідник, який, безумовно, оцінює документ логічно, звертаючись до вміщеної в ньому – спеціально чи мимовільно – інформації. Це суттєво впливає на структуру дослідницького викладу, адже остання зумовлена намаганням якнайповніше розкрити все розмаїття соціальної інформації, яку може містити джерело, поставлене у зв'язок з даними сучасної науки. Отже, на цьому етапі дослідник розкриває всю повноту соціальної інформації джерела, розв'язує проблему її достовірності.

Якщо етап інтерпретації джерела передбачає створення психологічно достовірного образу його автора, використання поряд з логічними категоріями пізнавального процесу таких категорій, як здоровий глузд, інтуїція та емпатія, то, зі свого боку, на етапі аналізу змісту домінують логічні судження і докази, зіставлення даних, аналіз їх взаємної узгодженості. Джерелознавчий аналіз насамперед передбачає розкриття інформаційних можливостей документа, інтерпретацію повідомленої інформації, що прямо чи опосередковано свідчить про автора та про етап соціального розвитку, коли джерело було створене. Інформаційний потенціал АКС слід оцінювати з позиції того, які теми допомагають розкрити свідчення, що в ньому містяться, які з них є унікальними, а які суттєво доповнюють уже сформовані уявлення про більшовицькі репресії стосовно учасників повстанського руху.

Зрештою, спираючись на результати проведеного дослідження, джерелознавець підсумовує проведenu роботу – проводить джерелознавчий синтез. Цей завершальний етап узагальнює результати аналізу джерела та окремих комплексів соціальної інформації, отриманої при дослідженні його структури і змісту. При цьому текст розглядається не лише в його безпосередній емпіричній формі як реально наявний об'єкт, але більш повно й узагальнено – як явище культури свого часу, певної соціокультурної

спільноти. Джерелознавчий синтез, зосереджуючи увагу дослідника на відтворенні цілісності тексту як явища культури, відкриває можливість широких культурологічних компаративних досліджень, що залучають у поле дослідницької рефлексії подібні (насамперед за такими ознаками, як структура, функції, мета створення) явища культури інших часів та народів. Аргументована оцінка значення АКС дає нам підставу для практичних рекомендацій про можливість науково-практичного використання цього виду джерел.

Помітне методологічне навантаження в роботі має термінологічний апарат, що уможлиблює систематизацію емпіричного матеріалу. У дослідженні використані гносеологічні можливості низки понять і термінів – «джерелознавство», «повстанський рух», «репресії», «архівно-кримінальна справа» та ін. Найбільш важливим для нас, звісно, є останнє поняття. Архівно-кримінальна справа – це комплексне та масове джерело, котре містить у собі як документи, що фіксують процес слідства та судового розгляду, так і залучені ззовні: як первісні документи, так і похідні, як унікальні, так і масові джерела.

В українській історіографії паралельно вживаються два тотожні варіанти визначення для типових кримінальних справ доби радянського тоталітаризму, що нині зберігаються в державних архівах: «архівно-кримінальна справа» та «архівно-слідча справа». Сучасні вітчизняні історики схильні вважати коректнішим перший варіант окресленого визначення. Мовляв, більшість осіб, засуджених комуністичним режимом не були кримінальними злочинцями, а матеріали слідства стосовно них часто фабрикувалися [688, с. 41].

Водночас працівники прокуратури й суду, а також співробітники ГДА СБУ під час службового листування, як правило, оперують другим визначенням, яке є юридично точнішим. Приєднуємося до останніх. Адже справа є слідчою до моменту її слухання в судовому (хай навіть позасудовому) органі й оголошення вироку. Репресовані несли реальну

кримінальну відповідальність навіть за надуманим обвинуваченням у терористичних намірах чи шкідництві. А про цілком законне застосування жорстоких покарань за проведення «контрреволюційної» агітації годі й дискутувати. Тож суворе радянське законодавство та безконтрольне умовне «правосуддя» робили давнє російське прислів'я «Від тюрми та від суми не зарікайся» особливо актуальним ледве не для кожного, навіть законослухняного, громадянина Країни Рад.

Отже, у скороченому варіанті вживатимемо аббревіатуру «АКС». Водночас у назвах праць та авторських цитатах досить часто вживатиметься альтернативний термін «архівно-слідча справа».

Частину документів АКС було створено на основі типових форм. Передовсім це стосується протоколів допиту і анкети обвинувачуваних. Структура та зміст АКС були визначені нормами КПК як у частині обов'язкових реквізитів, так і стосовно текстової частини (наявність обов'язкових розділів, форма та стиль викладу). Таке розуміння АКС є важливим з кількох причин. По-перше, форма наведення матеріалів має встановлені взірці, а порушення порядку документування позбавляє їх юридичної сили. По-друге, поряд із формалізованими, в складі АКС містяться матеріали й іншого походження (не тільки особистого), що мають довільну форму. Зрештою, АКС формувалися з різних джерел – як «внутрішніх», безпосередньо пов'язаних зі слідством, так і «зовнішніх». Ці фактори й дали нам підставу запропонувати викладену в другому розділі класифікацію матеріалів, що містяться в АКС.

Нині багато дослідників свідомо відмовляються від вживання україномовного перекладу усталених в українському правописі компартійних, радянських і чекістських аббревіатур. Але якщо вживати «НКВД» замість «НКВС», «СНК» замість «РНК» та «КПСС замість «КПРС», то тоді вже треба писати й УССР замість УСРР та УРСР. Надалі виникне логічна спокуса усе радянське називати «совецьким», більшовицьке – «большевицьким», а популярне в Україні ім'я «Володимир» за необхідністю

перетворювати на «Владімір», якщо йдеться, скажімо, про колишнього більшовицького чи нинішнього новоімперського російських вождів. Під час підготовки дисертаційного дослідження вирішено все ж таки подібних крайнощів уникати.

Водночас для забезпечення повнішого розуміння відверто запозиченої чекістської термінології відповідні аббревіатури, насамперед ускладнені, в переліку скорочень подаються ще й у російськомовному перекладі. Типові приклади: Цупнадком – Центральне управління надзвичайних комісій (рос. Цупчрезком – Центральное управление чрезвычайных комиссий).

Насамкінець відзначимо, що суто методичні аспекти проведеного нами джерелознавчого дослідження з розлогою екземпліфікацією представлено в останній частині нашого дисертаційного дослідження.

Таким чином, обрана концептуальна модель дослідження й дібраний методологічний інструментарій, як і узагальнена історіографічна література, а також широкий джерельний матеріал, уможливають реалізацію сформульованої у роботі мети та досягнення поставлених завдань.

РОЗДІЛ 2

АРХІВНО-КРИМІНАЛЬНІ СПРАВИ НА УЧАСНИКІВ ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ ЗА ВІДНОВЛЕННЯ УНР: ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ ТА СКЛАДУ

2.1. Формування джерельного комплексу

Цілісного масиву задокументованих відомостей про функціонування архівних підрозділів органів держбезпеки радянської України в довоєнний період, на жаль, не збереглося. Відомо, що після створення ВУНК було запроваджено оперативний облік осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за «контрреволюційну» діяльність чи просто запідозрених у цьому. Обліку підлягали насамперед колишні дворяни, фабриканти, купці, офіцери ворожих армій, «політбандити» та інші «соціально небезпечні» групи населення.

У складі Секретно-оперативного управління (далі – СОУ) ВУНК функціонувало реєстраційно-статистичне відділення (далі – РСВ). З 1922 р., після реформування органів держбезпеки, оперативний облік було зосереджено у відділі центральної реєстратури Секретно-оперативної частини (далі – ВЦР СОЧ) ДПУ УСРР. З 1929 р. запрацював обліково-статистичний відділ (далі – ОСВ) СОУ ДПУ УСРР, надалі почергово реорганізований у 1-й спецвідділ Народного комісаріату внутрішніх справ (далі – НКВС) та відділ «А» Народного комісаріату державної безпеки (далі – НКДБ) УРСР. До складу цього відділу входили агентурно-слідчий архів, оперативно-довідкове та слідче відділення [695, с. 59]. Архів спецслужби як суворо режимний об'єкт призначався винятково для забезпечення оперативних потреб чекістів та продовжувачів їхньої справи. Абсолютна більшість архівних документів була засекреченою.

Основні етапи впорядкування й обліку АКС відображені на зовнішніх та внутрішніх обкладинках. Так, типові АКС початку 1920-х рр. провадження на унерівських отаманів Київщини Голокопитенка (І. Галай) та

П. Голубенка у сучасному оформленні мають зовнішні обкладинки КДБ при РМ УРСР зразка 1954–1955 рр. із зазначенням реєстраційного й архівного номерів справ, а також із відмітками про їх облік 1962 р. та розсекречення 2011 р. Застарілі титульні аркуші підшито першими нумерованими аркушами у вигляді так званих «внутрішніх обкладинок». АКС на отамана Голокопитенка та підпорядкованих йому козаків уміщує одну таку «внутрішню обкладинку»: РСВ Київської ГНК. Триваліший слідчий процес стосовно повстанців отамана П. Голубенка почергово відображено трьома попередніми титульними аркушами: особливого відділу Всеросійської надзвичайної комісії Київського військового округу (далі – ОВ ВНК КВО), РСВ Київської ГНК та обліково-інформативного відділення Київського губвідділу ДПУ [307; 385].

Про довоєнну історію зберігання та переміщень цінних архівних джерел дізнаємося опосередковано, почасти з довідкових томів багатьох відомих багатотомних АКС досліджуваної тематики, таких як «Петлюрівські отамани», «Цупком», «Козача Рада Правобережної України» та «Восьмий повстанський район військ УНР». Довідковий том уміщує загальні відомості про справу: довідку про її впорядкування, список обвинувачуваних із прив'язкою до архівної легенди (конкретних томів і аркушів справи), стислий опис томів справи.

Ретельне впорядкування перерахованих вище та багатьох інших цінних АКС проводилося впродовж 1935–1937 рр. у Москві співробітниками ОСВ (за цей час відділ почергово змінював назву: на обліково-архівний (далі – ОАВ), обліково-реєстраційний (далі – ОРВ), 8-й) Головного управління державної безпеки (далі – ГУДБ) НКВС СРСР у рамках активної на той час розробки Центрального архіву органів ВНК-ОДПУ-НКВС. Після завершення цієї роботи зазначені справи як особливо цінні потрапили на тривале зберігання до «особливого архіву» під зазначеними на обкладинках шестизначними реєстраційними номерами.

Помітно активізували діяльність архівістів спецслужби накази НКВС СРСР № 00174 від 3 травня і № 00242 від 17 липня 1936 р. Перший передбачав зосередження архівних матеріалів у новостворених центральному й регіональних ОАВ УДБ НКВС [452, арк. 45–46], а другий зобов'язував начальників управлінь НКВС (далі – УНКВС) республік, країв та областей до 15 серпня ц.р. підготувати за посередництвом ОАВ ГУДБ НКВС план розробки архівних матеріалів органів держбезпеки та кошторис витрат на обладнання архівосховищ [452, арк. 58].

Разом із останнім наказом адресати отримали «Інструкцію про порядок розробки архівних матеріалів Головного Управління державної безпеки і його місцевих органів» та «Перелік основних тем для обліку архівних справ ГУДБ НКВС» [452, арк. 59–66 зв.]. Параграфи 14–17 інструкції прописують процедуру відбору та впорядкування усіх найважливіших слідчих і агентурних справ, їх концентрації в «особливому архіві» при ОАВ ГУДБ НКВС [452, арк. 62–62 зв.]. У цьому архіві широко представлено АКС розділу X переліку під назвою «Повстанство» за темами: «повстання», «заколоти» й «повстанські організації, групи та одинаки», а також розділу XIV «Бандитизм» із видами «політичний» і «національний» [452, арк. 65 зв.–66].

Так, згідно з довідкою ОАВ ГУДБ НКВС СРСР від 24 листопада 1936 р. збірну 29-томну справу «Петлюрівські отамани» № 229133 впорядковано на виконання наказу НКВС № 00242 із наявних слідчих, агентурних, музейних та інших документів про «контрреволюційну діяльність петлюрівських банд на території радянської України впродовж 1920–1923 рр.» [403, арк. 1–2]. Значну частину комплектуючого матеріалу для збірної справи відправлено до Москви листом ОСВ УДБ НКВС УРСР від 11 вересня 1935 р. Йдеться про слідчі справи на начальника Першого повстанського району Південної групи полковника Армії УНР Й. Пшоника, емісарів ППШ в Україні полковника Армії УНР В. Алексеєва, М. Усатого (псевдо – Головка) та М. Чеховича (отаман Гуляй-Біда); І. Грисюка (отаман Гайовий) і Г. Гризла (батько отамана

С. Гризла). Тим самим листом на адресу ОСВ ГУДБ СРСР направлено окремі справи на отамана П. Дерещука і «Восьмого повстанського району військ УНР» з одночасним інформуванням про пошук матеріалів на інших запитуваних осіб для їх подальшої передачі до Москви [408, арк. 80].

Відповідальний упорядник вищезазначеної і багатьох інших вивезених з України багатотомних цінних справ помічник начальника 5-го відділення ОАВ ГДБ НКВС старший лейтенант А. Герцовський невдовзі очолив і тривалий час (з 1942 до 1953 р.) керував 1-м спецвідділом НКВС та відділом «А» НКДБ-МДБ СРСР (з 1945 р.), перебуваючи у військовому званні генерал-майора. Високопосадовець народився в с. Новоселиця Хотинського повіту Бессарабської губернії. Блискучу кар'єру діловода в радянських органах держбезпеки розпочинав у 1920 р. завідувачем обліку заарештованих Одеської ГНК. На той час спритному юнакові було лише 16 років. Надалі А. Герцовський завідував реєстраційним відділенням Одеського губвідділу ДПУ, очолював бюро обліку ВЦР СОЧ ДПУ УСРР та обіймав посаду помічника начальника ОСВ ДПУ УСРР, а з 1932 р. продовжував кар'єрне зростання уже в Москві [697, арк. 282–283].

Досить інформативною виглядає недатована й непідписана рукописна довідка, підшита до першого тому вже згадуваної двотомної справи «На Мердієвського А.А., Маринича П.І. та інших» – на розстріляних під містечком Базар на Житомирщині учасників Другого зимового походу. Із довідки дізнаємося: 1) про направлення 17 лютого 1935 р. 25-томної справи «Банди Тютюнника» на зберігання до ОДВ ГУДБ НКВС СРСР; 2) про впорядкування натомість із оригіналів та копій анкет репресованих «бандитів» нової двотомної справи для зберігання в архіві 1-го спецвідділу МВС УСРР [443, арк. 1а]. За змістом цієї довідки й у зіставленні з попереднім довідковим матеріалом та іншими джерелами можна із певністю говорити про тимчасове підпорядкування архівів ВУНК-ДПУ-НКВС республіканському МВС та про передачу звідти до середини 1930-х рр. найцінніших матеріалів до Москви. Нині другий том наявної справи

складають висновки про реабілітацію репресованих героїв Базару, а не копії з оригіналів їхніх анкет. Останні було знищено за постановою ОАВ КДБ при РМ УРСР від 2 листопада 1954 р. [443, арк. 377].

Водночас спільний наказ НКВС, прокуратури та Народного секретаріату юстиції (далі – НКЮ) СРСР № 28/сс від 5 серпня 1938 р. зобов'язував усі розглянуті слідчі справи про «контрреволюційні злочини», попередньо скеровані органами ГУДБ НКВС до прокуратури, суду й військових трибуналів, повертати відправникам для зберігання в їхніх архівах [453, арк. 139]. У такий спосіб органи держбезпеки намагалися не випустити з-під контролю й ту незначну частку справ, розглянутих у судовому порядку.

Задokumentована історія 10-го (обліково-архівного) відділу КДБ УРСР бере початок із часів переможного наступу Робітничо-селянської Червоної армії (далі – РСЧА) на фронтах радянсько-німецької війни та повернення до звільненої від нацистів України архівів радянських органів держбезпеки. Доповідь в.о. начальника відділу «А» НКДБ УРСР підполковника держбезпеки Захарова на адресу начальника відділу «А» НКДБ СРСР полковника держбезпеки А. Герцовського від 17 липня 1944 р. засвідчує реевакуацію з м. Актюбінськ Казахської РСР (нині – м. Актюбе, Республіка Казахстан) усіх загальнооблікових картотек і архівних оперативних матеріалів НКДБ-УНКДБ-НКВС-УНКВС УРСР за місцем постійної дислокації органів НКДБ та НКВС у Києві й регіонах [455, арк. 5–6]. Подальшу передачу керівних повноважень у відділі «А» НКДБ УРСР від підполковника Захарова до підполковника В. Подобєдова відображають матеріали відповідного акту, складеного 18 листопада того ж року [456].

Перетворення у березні 1946 р. союзної РНК на Раду Міністрів (далі – РМ) спричинило аналогічні перетворення у союзних і автономних республіках, а також в усіх гілках центральної і місцевої влади та правоохоронних структурах. Територіальними органами новоствореного Міністерства державної безпеки (далі – МДБ) стали його відповідні обласні

управління (УМДБ). Обліково-архівний підрозділ НКДБ УРСР залишився тим самим відділом «А», але вже у структурі МДБ УРСР.

Наступну реорганізацію силових структур започатковано 5 березня 1953 р. – у день смерті Й. Сталіна. На спільному засіданні Центральний комітет Комуністичної партії Радянського Союзу (далі – ЦК КПРС), РМ СРСР та президія Верховної Ради СРСР прийняли рішення про об'єднання МДБ та МВС в єдине МВС СРСР на чолі із Л. Берією. Як наслідок, на основі відділу «А» МДБ УРСР відродився у широких повноваженнях 1-й спецвідділ МВС УРСР.

26 червня заарештовано керівника об'єднаного відомства Л. Берію. Його обвинувачено як зрадника Батьківщини й організатора змови з метою захоплення влади, а 23 грудня розстріляно за вироком спеціальної судової присутності Верховного суду СРСР. 14 вересня першим секретарем ЦК КПРС обрано М. Хрущова.

Неминучій черговій реорганізації силового відомства передували серйозні кадрові зміни, які не обминули й 1-го спецвідділу МВС СРСР. Так, 3 жовтня 1953 р. під арешт потрапив багаторічний провідний діловод, архівіст і обліковець спецслужби генерал-майор А. Герцовський, який на той час вже кілька місяців обіймав «скромну» посаду начальника 1-го спецвідділу МВС Якутської РСР. 6 липня 1955 р. за вироком військової колегії Верховного суду СРСР його засуджено до 10 років позбавлення волі як розробника «Положення про внутрішні тюрми», згідно з яким усі скарги заарештованих замість вручення зазначеним адресатам (партійно-радянським органам) переадресовували їхнім слідчим [697, с. 283]. Хмари нависли й над його незмінним підлеглим полковником В. Подобєдовим. 28 листопада 1953 р. інспекторська перевірка виявила низку серйозних недоліків у роботі 1-го спецвідділу МВС УРСР, про що поставлено до відома його начальника. Йшлося насамперед про зволікання із розглядом скарг засуджених і їх родичів, неналежний контроль за роботою в цьому напрямі у регіонах тощо [458, арк. 192–196].

13 березня 1954 р. наказом президії Верховної ради СРСР із МВС СРСР виокремлено органи держбезпеки й утворено КДБ при РМ СРСР – відомство на правах міністерства із усією розгалуженою структурою у центрі й регіонах. Новостворений ОАВ КДБ при РМ СРСР очолив полковник Я. Плетнєв, а підпорядкований йому ОАВ КДБ при РМ УРСР – майор М. Гур'янов. Основними завданнями новостворених підрозділів було визначено облік оперативних і слідчих справ, ведення оперативно-довідкової картотеки, зберігання архівних документальних матеріалів. Вагомим додатковим навантаженням на ОАВ в Києві та регіонах стали розгляд скарг і заяв стосовно осіб, засуджених за антирадянську діяльність [458, арк. 90–91]; посередницьке забезпечення перегляду справ на предмет реабілітації їх фігурантів і аналітично-статистичний контроль за цією діяльністю [458, арк. 93–95].

Визначна подія сталася 10 березня 1956 р., коли за наказом № 28сс голови КДБ при РМ СРСР генерала армії І. Серова започатковано процес повернення з Центрального архіву КДБ на постійне зберігання за місцем ведення попереднього розслідування АКС на осіб, засуджених трійками, колегіями та особливими нарадами регіональних і центральних органів ДПУ-НКВС-НКДБ-МДБ-МВС [454, арк. 29–30]. На виконання цього наказу на адресу начальників ОАВ КДБ при РМ союзних і автономних республік, крайових та обласних управлінь КДБ при РМ СРСР, а також начальників 1-х спецвідділів МВС союзних та автономних республік, УМВС країв і областей 3 квітня 1956 р. надійшло спільне розпорядження за підписами начальника ОАВ КДБ при РМ СРСР полковника Я. Плетнєва та начальника 1-го спецвідділу МВС СРСР полковника А. Сіротіна. Згідно із цим розпорядженням, ОАВ КДБ на місцях після прийняття надісланих справ на постійне зберігання пропонувалося звітувати про це 1-м спецвідділам МВС для внесення необхідних даних до оперативно-облікових картотек. Останнім належало по підконтрольності надсилати отриману інформацію до 1-го

спецвідділу МВС СРСР для внесення відповідних відміток у Центральній оперативно-обліковій картотеці [459, арк. 8–10; 460, арк. 25–27].

Вочевидь, масовий відтік справ із Центрального архіву КДБ викликаний не турботливим бажанням наповнити цінними історичними джерелами місцеві спецархіви, а розвінчанням XX з'їздом КПРС (лютий 1956 р.) культу особи Й. Сталіна, зрослим потоком звернень і скарг репресованих громадян та їхніх родичів і неготовністю переглядати численні АКС у відриві від місць скоєння «контрреволюційних злочинів». Водночас регіони не відзначалися абсолютною готовністю перебирати на себе запропоновані навантаження. Так, керівництво Управління КДБ (далі – УКДБ) по Сталінській області 14 березня 1956 р. інформувало КДБ при РМ УРСР про неможливість приймати на зберігання АКС з Києва та Москви у зв'язку із відсутністю належних архівосховищ чи вільних площ, які можна було б пристосувати під них [461, арк. 20–24].

Зауважимо, що державними постановами та відомчими наказами на той час було передбачено створення у системі КДБ належних умов для зберігання архівних матеріалів. Тож, зрозуміло, начальник ОАВ КДБ при РМ УРСР майор М. Гур'янов мав достатні підстави звертатися 13 червня 1956 р. до Господарського управління спецслужби Республіки з проханням організувати ремонт архівосховищ; забезпечити їх протипожежним і вентиляційним обладнанням, приладами для вимірювання й підтримання необхідного температурного режиму та вологості; виготовити дерев'яні стелажі тощо [461, арк. 50].

Процес передачі справ із центру до регіонів відбувався досить швидко, а тому на місцях нерідко супроводжувався несвоєчасними оформленням та поставкою на оперативний облік масових надходжень. 24 травня полковник Я. Плетнев інформував регіональні обліково-архівні відділи про великий потік звернень від компетентних органів до ОАВ КДБ при РМ СРСР, пов'язаних із уже неактуальними запитами чи поверненнями слідчих справ. Керівник наголошував підлеглим на необхідності самим суворо

дотримуватися вимог наказу голови КДБ при РМ СРСР від 10 березня 1956 р. № 28-ос та вжити заходів щодо належного ознайомлення з ним усіх оперативних працівників органів КДБ, зацікавлених прокурорів і голів судів [460, арк. 12–15].

Попри вжиті заходи неповороткий бюрократичний механізм ще довго призвичаювався до радикальних змін, упроваджених у зберіганні й обліку АКС. Підтверджують вищесказане неодноразові нагадування та інструкції з цих питань, що впродовж кількох наступних років надходили з Москви та Києва на адресу підлеглих архівістів спецслужби і назовні [461, арк. 44, 178–180; 462, арк. 8; 463, арк. 9]. Останнє таке нагадування задокументовано в травні 1959 р. [465, арк. 12–17].

Водночас у межах республіки організовано передачу АКС із архівів МВС до архівів КДБ. Про це свідчить міжвідомче службове листування. Так, у листі від 14 травня 1956 р. ОАВ КДБ при РМ УРСР звернулося до керівництва держархіву УМВС по Київській області з проханням сприяти відрядженому співробітникові відділу у відборі відповідних матеріалів [461, арк. 45].

Наступні накази КДБ при РМ СРСР (від 4 червня та 31 липня 1956 р.) посприяли суттєвому звільненню оперативних обліків від надлишкового матеріалу. У першому випадку запропоновано знищення облікових карток на осіб, які згадуються у свідченнях заарештованих та засуджених. 20 червня відповідну вказівку ОАВ КДБ при РМ СРСР надіслав керівництву КДБ при РМ УРСР для її оголошення підпорядкованим структурам [460, арк. 24]. У другому – передбачалися зміни до інструкції про оперативні обліки, відповідно до яких слідчі справи, провадження яких припинено під час попереднього розслідування чи в судовому порядку за відсутністю чи недоведеністю провини, або ж за амністією, підлягали вилученню з «Основного» фонду й перенесенню на зберігання до «Припиненого» фонду кримінальних справ (на осіб, знятих з оперативного обліку) [463, арк. 13]. До цього ж фонду потрапляли і всі справи на реабілітованих.

За результатами кількарічної службової діяльності підлеглих підполковник М. Гур'янов звітував московському керівництву про зберігання в ОАВ КДБ при РМ УРСР станом на 1 січня 1959 р. усіх впорядкованих архівних матеріалів, з-поміж яких виокремлено 35686 АКС «Основного» фонду та 48800 припинених АКС [463, арк. 53]. Загальна реєстрація справ цих фондів велася із жовтня та листопада 1954 р. відповідно. Впродовж перших 10 років АКС активно надходили з архівів МВС та переміщувалися з Москви до Києва, з Києва – до регіонів, із «Основного» фонду – до «Припиненого». Цей процес тривав і надалі, але помітно уповільнився.

Завершення на початку 1960-х рр. основних робіт із впорядкування фондів і перегляду оперативних обліків спричинило подальшу реорганізацію обліково-архівних підрозділів спецслужби, значне скорочення штатів та накладання додаткових службових навантажень на співробітників. Основа діяльності ОАВ, реорганізованого у 1966 р. в 10-й відділ, КДБ при РМ УРСР упродовж усього його подальшого функціонування залишалася незмінною: облік і зберігання оперативних і архівних документальних матеріалів.

2 лютого 1968 р. багаторічний керівник підрозділу підполковник М. Гур'янов підготував довідку про загальний стан справ у підпорядкованих йому 10-х відділеннях та групах обласних УКДБ. У документі зазначено загальні штати дев'яти 10-х відділень і шістнадцяти 10-х груп, що функціонували, і наголошено на появі нових службових навантажень (оперативна перевірка туристів-іноземців, репатріантів, призовників до прикордонних військ і режимних частин Радянської армії та інших осіб при підготовці закордонних відряджень) на фоні неодноразових штатних скорочень зазначених підрозділів. У табличному додатку до довідки подано розгорнутий штатний розпис кожного з цих підрозділів. Документ призначався для вищого керівництва у сподіванні на цілком обґрунтоване хоча б мінімальне розширення штатів [467, арк. 21–23].

Упродовж понад 20-ти наступних років підрозділ функціонував у звичному, відносно спокійному режимі. Щоправда, частіше змінювалися

його керівники і, як наслідок, проводилися обов'язкові ревізії архівних фондів. Останнім документом за підписом тепер уже полковника М. Гур'янова, як начальника 10-го відділу КДБ при РМ УРСР, став затверджений ним 9 березня 1972 р. акт внутрішньої передачі матеріалів зведеного фонду таємного діловодства 16-ти основних підрозділів спецслужби [468, арк. 105–108]. Наступну ревізію оперативного фонду (справи оперативного обліку та літерні справи) архіву 10-го відділу 15 червня того ж року погоджував його новопризначений начальник полковник П. Кирпиченко [468, арк. 109–112].

Надалі відділ почергово очолювали підполковник І. Іванов (як в.о. начальника) – з 3 жовтня 1974 р. [468, арк. 135], невдовзі – полковник О. Матвеев (вже як повноцінний начальник) [468, арк. 127], полковник В. Майоров – з 16 листопада 1976 р. [468, арк. 146] та підполковник А. Гринько – з 30 червня 1979 р. [468, арк. 183]. Усі зміни відображені у затверджених головою КДБ при РМ УРСР чи його заступником актах, згідно з якими попередник здавав справи, а наступник перебирав на себе керівництво підрозділом.

Одним із пріоритетних напрямів роботи 10-го відділу із середини 1960-х рр. стала тематична розробка архівних фондів. Станом на 30 січня 1965 р. співробітниками підрозділу за очевидними підказками з Москви розроблено, а заступником голови КДБ при РМ УРСР полковником С. Крикуном затверджено «Перелік основних розділів для тематичного обліку архівних справ агентурного та кримінального фондів» (далі – Перелік), що складався із 35 розділів, більшість із яких поділялися на теми [470, арк. 141–152].

Для нашого дослідження актуальний розділ ІХ «Учасники повстанських організацій та груп», а в ньому такі теми: «Повстання» та «Політбанди». Цікавим також видається розділ ХХІІІ. «Активна боротьба проти робітничого класу й революційного руху при царизмі і в період громадянської війни». Його назва перегукується зі статтею 54-13 кримінального кодексу (далі – КК) УСРР від 1927 р., відповідно до якої карали «контрреволюціонерів». Цей

розділ хоч тематично й не представлений, але, ніби «велика кишеня», може вміщувати все, що завгодно: відомості в діапазоні від царських жандармів до досліджуваних нами уенерівських повстанців.

Найпершу задокументовану оглядову довідку про відібрані документальні матеріали архіву КДБ при РМ УРСР, що мають науково-історичну та практичну оперативну цінність, складено 25 травня 1965 р. за підписом підполковника М. Гур'янова – невдовзі після започаткування послідовної тематичної розробки фондів [470, арк. 5–52]. Саме в цій довідці вперше засвідчено зберігання у центральному архіві спецслужби Республіки нещодавно повернутих із Москви АКС «Цупком» та «Військова організація січових стрільців», що діяла при Київській школі «Червоних старшин» у 1920–1921 рр. та підпорядковувалася Цупкому (слідчі матеріали долучено до справи «Цупком»), Тут же перераховано й інші цінні багатотомні справи «Восьмий повстанський район військ УНР», «Петлюрівські отамани», на повстанців отамана П. Дерешука та підпільників отамана Косаря (П. Дранника) [470, арк. 31–33]. Основні матеріали раніше згадуваної справи «Банди Тютюнника» до України, на жаль, так і не повернено.

Наступним серйозним кроком в організації та спрямуванні науково-технічного опрацювання фондів архівів спецслужби стало затвердження 25 травня 1979 р. заступником голови КДБ УРСР генерал-майором В. Лодяним «Зведеного предметно-тематичного класифікатора за документальними матеріалами оперативних архівів Комітету й обласних Управлінь держбезпеки Української РСР» [470, арк. 224–263]. Цей документ був майже абсолютною калькою такого ж класифікатора за документальними матеріалами Центрального оперативного архіву КДБ при Раді Міністрів СРСР, затвердженого 27 травня 1977 р. начальником 10-го відділу КДБ при Раді Міністрів СРСР полковником юстиції О. Фокіним [470, арк. 201–218].

Класифікатор вміщує сім розділів, розбитих, зі свого боку, на теми та рубрики. Питання уенерівського повстанського руху разом з іншими повстанськими питаннями в обох класифікаторах висвітлено в розділі IV

«Документальні матеріали, що відображають відомості про особливо небезпечні та інші державні злочини» за темою 82 «Збройні виступи з метою захоплення влади» під рубриками «повстання», «заколоти», «змови», «політичний бандитизм» [470, арк. 212–213, 251].

На основі класифікатора та попередньо анонсованого Переліку складено розгорнуті й досить об'ємні тематичні картотеки, які й досі чинні. Попри застарілу «чекістську» термінологію, вони в сукупності із сучасними довідковими програмами допомагають архівістам СБУ в пошуку необхідного матеріалу. Принаймні дисертантом під час службової діяльності та підготовки науково-документальних публікацій переглянуто, досліджено й використано не одну сотню тематичних карток щойно описаних та багатьох інших тем і рубрик.

Важливий крок у демократизації суспільства за часів горбачовської «перебудови» здійснено постановою політбюро ЦК КПРС від 11 липня 1988 р. «Про додаткові заходи по завершенню роботи, пов'язаної з реабілітацією необґрунтовано репресованих в 30–40-і роки і початку 50-х років». Відтоді основні зусилля 10-го відділу КДБ УРСР, поряд із виконанням звичних службових обов'язків, спрямувалися на забезпечення масового перегляду компетентними органами справ кримінальних фондів.

Зауважимо, що з осені 1989 р. відділ очолив підполковник О. Пшенніков. Під його керівництвом у черговому військовому званні полковника підрозділ зустрів незалежність Української держави і трансформувався у 7-й відділ Інформаційно-аналітичного управління Служби національної безпеки України, а невдовзі – в обліково-довідковий відділ СБУ.

У нових історичних умовах, згідно із Законом України від 17 квітня 1991 р., архівісти й обліковці колишньої радянської спецслужби долучилися до процесу реабілітації жертв політичних репресій у хронологічних рамках, поширених на весь період існування радянської влади. У системі СБУ первинний перегляд справ на предмет можливої реабілітації до 2001 р.

включно здійснювали слідчі відділи обласних управлінь СБУ та реабілітаційний відділ ГДА СБУ. За рішеннями цих підрозділів або ж за зверненнями родичів репресованих АКС передавалися на розгляд компетентних органів, які на підставі чинного законодавства приймали вже остаточне рішення про реабілітацію чи відмову в ній. За висновками історика О. Бажана, в період 1991–2001 рр. органами прокуратури й судами України реабілітовано 248810 громадян. Загалом з другої проловини 1950-х рр. на території України реабілітовано 740120 громадян [687а, с. 144].

Іншим нетиповим відповідальним завданням для архівістів переродженої спецслужби на зорі української незалежності стала реалізація Указу Президії Верховної Ради України «Про передачу архівних документів Комітету державної безпеки України до державних архівів республіки» від 9 вересня 1991 р. № 1525-ХІІ. Обумовлену передачу архівно-кримінальних та фільтраційних справ розпочато невдовзі після прийняття КМ України від 1 серпня 1992 р. № 440 «Про матеріально-технічне та фінансове забезпечення роботи по прийманню архівних документів Служби безпеки до установ Головного архівного управління» [494, арк. 222–224]. Згідно з актом № 1 прийому-передачі документів на державне зберігання від 17 серпня 1992 р., СБУ передала, а ЦДАГО України прийняв на зберігання до фонду 263 «Позасудові архівно-слідчі справи» 1225 справ у 1287 томах. Відповідний документ на 6 аркушах із повним переліком переданих справ затверджено підписами начальника підрозділу СБУ О. Пшеннікова та директора ЦДАГО України Р. Пирога [493, арк. 4–9].

Найактивніше передача справ проходила у період із серпня 1992 р. по березень 1994 р. У розпал цього процесу на розгляд до КМ України надійшло «Подання про створення Галузевого державного архіву Служби безпеки України». Документ сформовано 14 березня 1994 р. за підписами начальника ГАУ Б. Іваненка і Голови СБУ Є. Марчука із запропонованим проектом відповідної постанови у додатку. Водночас КМ України поінформовано про вже здійснену передачу на державне зберігання 1,1 млн. справ колишнього

КДБ (переважно, фільтраційних) та запевнено в подальшому безперервному продовженні виконання поставленого владою завдання [494, арк. 11–13].

Невдовзі Постановою КМ України № 206 від 1 квітня 1994 р. ГДА СБУ було створено. Його призначенням визначено постійне зберігання документів і матеріалів Національного архівного фонду (далі – НАФ), які створюються в ході оперативно-розшукової діяльності органів безпеки України. ГАУ та СБУ запропоновано в місячний термін затвердити Положення про новостворений архів. СБУ доручено забезпечити ГДА відповідними будівлями, технологічним обладнанням, матеріальними та фінансовими ресурсами [494, арк. 15].

ГДА СБУ було вирішено створити на основі архіву Центрального управління, а в регіонах як АТЗ залишити обліково-довідкові підрозділи із перспективою передачі основних архівів КДБ на зберігання до ГДА СБУ та обласних держархівів відразу ж після завершення процесу реабілітації жертв політичних репресій. На службовому рівні порушено питання надбання усіх атрибутів державного архіву: приміщень із необхідним обладнанням, довідкового апарату, техніки для утворення страхового фонду, печаток і бланків із відображенням назви архіву, а також належного штату співробітників з наявністю у ньому посад дослідників і науковців [494, арк. 16–18].

24 травня 1994 р. затверджено Положення про ГДА СБУ як державну архівну установу, що входить до системи Служби безпеки на правах структурного підрозділу Центрального управління СБУ [494, арк. 19–24]. Першим начальником архіву став О. Пшенніков, який перебував на цій посаді до 2003 р. Надалі ГДА СБУ почергово очолювали С. Богунов (2003–2008 рр.), В. В'ятрович (2008–2010 рр.), С. Кокін (2010–2011 рр.), С. Ляковська (2011–2014 рр.), І. Кулик (2014–2015 рр.). Із грудня 2015 р. посаду директора ГДА СБУ обіймає А. Когут.

Для потреб новоствореного архіву впродовж кількох років готувалася спеціалізована будівля. В очікуванні на комфортніші умови розширений

штат архівістів української спецслужби розміщувався у кількох окремих тимчасових службових приміщеннях різних будівель, виконував звичні обліково-довідкові функції та нові службові й державні розпорядження, приймав перших відвідувачів, а також керував діяльністю архівних підрозділів обласних управлінь СБУ. Так, 28 січня 1997 р. підпорядкованим регіональним архівам з Києва надіслано рекомендації з тематичної розробки документальних матеріалів, які підлягали передачі на зберігання до ГДА СБУ. Йшлося про документи постійного зберігання, що мають оперативну, історичну й науково-пізнавальну цінність. У відборі матеріалів із фондів АКС рекомендовано акцентувати увагу на таких ключових документах АКС, як обвинувальний висновок, вирок чи слідчу постанову про припинення справи, а також на додатках до справ у вигляді друкованих видань, рукописів, особистих документів і фотографій фігурантів тощо [494, арк. 101–105].

Варто зауважити, що з квітня 1994 р. повсякчасне розв'язання численних організаційних та інших внутрішніх питань помітно сповільнили темпи обумовленої передачі справ до ЦДАГО України й обласних держархівів. Упродовж серпня – грудня 1998 р. ГДА СБУ переїжджав до нової будівлі на вулиці Золоторітській з комфортними умовами для зберігання документів НАФ. Знайшлися достатні аргументи для припинення на певному етапі процесу передачі документів.

22 вересня 1998 р. відбулося засідання колегії ГАУ під головуванням нового начальника ГАУ Р. Пирога – недавнього директора ЦДАГО України. На засіданні підбито проміжні підсумки роботи з виконання Указу Президії Верховної Ради України від 9 вересня 1991 р. № 1525-ХІІ та «остаточно врегульовано» питання передачі архівних документів КДБ. Присутніх інформовано про надходження до держархівів 1 млн. 542 тис. справ, що склало 75 % від їх загальної кількості. Лівову частку надходжень склали 1 млн. 373 тис. фільтраційних справ, решту – 169 тис. – АКС. Останні надійшли до ЦДАГО України, Державного архіву при РМ Автономної

Республіки Крим та 15-ти із 24-х обласних держархівів. Зазначено, що на зберіганні в органах СБУ на той час залишилося понад 558 тис. судових та позасудових АКС. З урахуванням нових обставин (створення ГДА СБУ), колегія ГАУ прийняла таке рішення:

1) залишити АКС із судовими рішеннями на постійному зберіганні в ГДА СБУ;

2) директорам держархівів завершити до кінця 1999 р. прийняття від архівів СБУ позасудових АКС на репресованих упродовж 1920–1950-х рр., повернути до органів СБУ попередньо одержані судові АКС та забезпечити належне впорядкування й популяризацію усіх одержаних фільтраційних та позасудових справ;

3) рекомендувати ГДА СБУ забезпечити післяреабілітаційну концентрацію і належне впорядкування залишених на зберіганні АКС у єдиному архіві, а також завершення протягом 1998–1999 рр. передачі всіма органами СБУ позасудових АКС до відповідних держархівів;

4) відділу формування НАФ та діловодства ГАУ надавати постійну допомогу архівним установам у визначеному питанні [494, арк. 222–224].

Рішення колегії ГАУ надіслано начальникам обласних управлінь СБУ супровідним листом від 3 листопада 1998 р. за підписом заступника Голови СБУ В. Пристайка. В листі висловлено прохання організувати роботу над виконанням цього рішення у взаємодії з обласними держархівами [494, арк. 221].

Історія засвідчує далеко неповну реалізацію сторонами настанов та рекомендацій ГАУ. В архівах органів держбезпеки й досі зберігається непередана частина позасудових, а в держархівах – неповернена частина судових АКС. До архівної будівлі СБУ підселено інші службові підрозділи, що завадило зосередити там увесь регіональний архівний потенціал. До Києва на постійне зберігання перевезено лише частину цінних джерел з історії Голодомору, масових репресій та національно-визвольної боротьби. Пригадаємо хоча б надіслану в травні 2006 р. з Полтави тритомну АКС на

командувача III повстанської групи отамана А. Левченка та підпорядкованих йому козаків [425]. Водночас нині архівні фонди кримінальних справ, попри їхню суттєву розпорошеність, є належно впорядкованими й абсолютно доступними для користувачів.

Станом на початок 2009 р. в «Припиненому» фонді ГДА СБУ зберігалось 12802 АКС у 21061 томах [690, арк. 84], а в «Основному» фонді – 12502 АКС у 14804 томах [690, арк. 91] 1919–1991 рр. провадження. Упродовж останніх років міграція справ була мінімальною. У регіональних органах СБУ на цей час зосереджено понад 120 тисяч справ (більше ніж 200 тисяч одиниць зберігання) «Основного» фонду та понад 240 тисяч справ (більше ніж 325 тисяч одиниць зберігання) «Припиненого» фонду. Віднедавна законодавчі підстави об'єднати всі ці масиви документів під своєю опікою має Український інститут національної пам'яті (далі – УІНП).

Враховуючи вищесказане, резюмуємо, що провадження й фактичний розгляд кримінальних справ на учасників повстанського руху за відновлення УНР здійснювали органи держбезпеки радянської України. Ці та інші справи на осіб, засуджених за скоєння «контрреволюційних злочинів», поставлено на оперативний облік ВУНК-ДПУ-НКВС-НКДБ-МДБ-МВС-КДБ. До середини 1930-х рр. значну кількість АКС передано на зберігання до Центрального архіву НКВС у Москві. Саме там упродовж 1935–1937 рр. упорядковано найцінніші справи на учасників українського державотворення та уенерівських повстанців.

У роки хрущовської «відлиги» країною прокотилася перша хвиля реабілітації жертв сталінських репресій. Унаслідок цього, а також суттєвого скорочення оперативних обліків єдиний фонд кримінальних справ розділився на «Основний» і «Припинений». Останній активно поповнювався справами на осіб, знятих з оперативного обліку у зв'язку з їх реабілітацією чи амністією; недоведеністю чи незначущістю та давністю їхньої провини. Справжніх активних учасників антибільшовицького руху, зокрема уенерівських повстанців, реабілітація не торкнулася.

Необхідність фронтального перегляду АКС щодо реабілітації та зняття з оперативного обліку спричинила повернення переважної їх більшості з Москви та Києва до регіонів України за місцем ведення попереднього слідства, тобто за місцем народження чи життєдіяльності фігурантів. Більшість повернених АКС ранніх років провадження на «політбандитів» як такі, що становили оперативну й історичну цінність і не потребували перегляду, залишено на зберіганні в Центральному архіві КДБ при РМ УРСР разом із масивом АКС на репресованих жителів Києва та Київської області.

Потужна реабілітаційна хвиля 1989–2001-х рр. очікувано перенесла переважну більшість АКС із «Основного» фонду до «Припиненого». Відвертих і безкомпромісних політичних опонентів радянської влади, зокрема переважну більшість учасників повстанського руху за відновлення УНР, не реабілітовано й досі. Законодавчі підстави для їх реабілітації з'явилися лише нещодавно з прийняттям останньої редакції Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років».

Упродовж 1992–1998 рр. відбувалася передбачена чинним законодавством передача АКС з архівів колишніх органів держбезпеки УРСР до ЦДАГО України й обласних держархівів. Після утворення ГДА СБУ цей процес за рішенням ГАУ обмежено передачею позасудових АКС. Нові зміни в чинному законодавстві передбачають подальшу передачу всіх наявних архівів колишніх радянських спецслужб до УІНП.

2.2. Слідчі, каральні, касаційні та реабілітаційні документи

Структуру та вміст АКС доби радянського тоталітаризму попередньо досліджували й аналізували О. Гранкіна, Д. Омельчук та Н. Московченко в упорядкованих ними 1997 р. методичних рекомендаціях ГАУ з практичного використання цих джерел та Р. Подкур під час написання у 1998 р. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Нещодавно, спираючись на дослідження розробників методичних рекомендацій та

набутий практичний досвід роботи із джерелами, цієї теми торкнувся недавній заступник директора ГДА СБУ В. Бірчак при підготовці частини розділів посібника «Архіви КГБ для медіа».

Запропоновані О. Гранкіною, Д. Омельчуком та Н. Московченко методичні рекомендації мали на меті ознайомити дослідників з АКС як новим різновидом історичних джерел, які на той час масово передавалися з архівів спецслужби до ЦДАГО України та обласних держархівів. У посібнику, окрім доволі стислих рекомендацій щодо опрацювання слідчих справ [691, арк. 24–25], детально досліджено їх склад та глибоко й змістовно охарактеризовано визначені шість груп наявних документів [691, арк. 6–24]. Усталена на межі 1920–1930-х рр. орієнтовна схема формування АКС у баченні авторського колективу виглядає так:

- 1) внутрішній опис документів, список обвинувачуваних та свідків;
- 2) матеріали оформлення арешту й обшуку: постанови про взяття справи до діловодства й обрання запобіжного заходу; ордер на арешт та обшук, протокол обшуку, квитанція про передачу на зберігання вилученого майна, опис майна й акт про опечатування житла; анкета заарештованого, довідка про дактилоскопічну реєстрацію, процесуальні фотографії;
- 3) матеріали слідства: протоколи допитів обвинувачуваних та свідків, протоколи очних ставок, постанови про висунення обвинувачення та про чергове обрання чи зміну запобіжного заходу;
- 4) документація, що отримувалася на офіційні запити органів ДПУ-НКВС-МДБ для встановлення особи та діяльності обвинувачуваного: акти, довідки, характеристики тощо;
- 5) матеріали оформлення слідства: протокол ознайомлення зі слідчими матеріалами, акт медогляду, обвинувальний висновок;
- 6) документація визначення й оформлення вироку: протоколи засідань суду чи військового трибуналу або ж витяги із протоколу засідань позасудового органу; акт про виконання смертного вироку у випадку визначення вищої міри покарання [691, арк. 7–8].

В окремому підрозділі джерелознавчого дисертаційного дослідження Р. Подкур запропонував власні класифікацію, аналіз та шляхи використання АКС. На його думку, справи доцільно класифікувати за часом порушення (1918 – початок 1920-х рр., середина 1920-х – перша половина 1930-х рр., друга половина 1930-х рр.); порядком розгляду (судовим чи позасудовим); кількістю фігурантів, їхнім соціальним станом, національним складом і політичними уподобаннями; характером інкримінованого їм злочину. Вчений також детально проаналізував внутрішню структуру АКС, навівши достатньо прикладів характерних процесуальних документів з історії репресій відомих державних, громадських і культурних діячів [674, арк. 120–163].

Дослідження В. Бірчака орієнтоване на представників медіа, які останнім часом охоче працюють в архівах колишніх радянських спецслужб, розшукуючи приховану історичну правду й гучні сенсації. У потрібний момент журналістам важливо швидко зорієнтуватися у матеріалі й зрозуміти суть досліджуваних подій, не заглиблюючись у деталі. Саме таку окреслено узагальнювальну інформацію про місце зберігання та роки провадження АКС, категорії репресованих і характер їх обвинувачення подає автор у названій вище праці. Опис різновидів процесуальних документів він доповнює характерними прикладами й на завершення ознайомлює читача зі змістом розгорнутого переліку «контрреволюційних злочинів, передбачених статтею 54 КК УСРР 1927 р. [688, арк. 41–100].

Перелік основних документів, що входять до складу АКС, подано також у путівнику по ГДА СБУ. Підготовлене у стінах архіву, цінне довідкове видання побачило світ у 2009 р. Авторський колектив упорядників очолив тодішній начальник наукового відділу установи доктор історичних наук, професор В. Даниленко [690, арк. 83–84].

Згідно з роз'ясненнями Юридичної служби СБУ на запит ГДА СБУ від 1 квітня 1998 р., кримінальний процес – це діяльність органів дізнання, слідчого, прокурора, судді й суду з порушення, розслідування й судового розгляду кримінальних справ; із розв'язання суддею питань, пов'язаних із

виконанням вироку; з подальшого касаційного розслідування правомірності застосування покарання. Усі «продукти» цієї діяльності та протокольна фіксація їх оформлення є процесуальними документами [494, арк. 217–218].

З-поміж проваджуваних органами держбезпеки радянської України на уенерівських повстанців процесуальних документів можна виділити чотири основні групи: слідчі, каральні (судові та позасудові), касаційні та реабілітаційні. У загальних рисах попередники їх уже описали й навели характерні приклади з АКС, тож вважаємо недоречним дублювати їх опис. Основну увагу зосередимо на окремих деталях, характерних для кожної з груп визначеної категорії справ.

Так, класичним початковим слідчим документом є постанова про прийняття справи до провадження. Згідно з дослідженнями Р. Подкура, підставами для цього могли бути: конкретна оперативна інформація, загальні владні директиви, публікації у пресі, листи громадян тощо [674, арк. 139]. У справах початку 1920-х рр. на повстанських керівників часто замість зазначеної процедурної постанови як підставу для започаткування слідчих дій підшито «перелік активних виступів» їхніх загонів проти радянської влади. Такими, принаймні, бачимо перші аркуші слідчих матеріалів на холоднорських отаманів Л. Загороднього [115, арк. 1а], Залізняка (М. Голика) [115, арк. 70] і Д. Гупала [115, арк. 94] – основних фігурантів збірної АКС на повстанців, захоплених внаслідок проведення у вересні 1922 р. чекістської операції з ліквідації «бандитизму».

Після «переліків активних виступів» у вищезазначеній справі підшито традиційні ордери на арешт, анкети заарештованих, протоколи обшуку і допитів, потім – речові докази: оригінали і копії вилучених повстанських наказів та листування (переважно з учасниками «оперативної гри»), відозв, посвідчень, радянських документів, бланків тощо [115, арк. 1–135]. Добірки слідчих матеріалів завершують підписані отаманами протоколи висунення обвинувачень від 18 січня 1923 р. [115, арк. 65, 93, 135].

Характерними процедурним документом частини слідчих справ на повстанців є «попередні протоколи допитів». Як приклад, 26 грудня 1921 р. черговий уповноважений 2-ї групи особливого відділення при 45-й стрілецькій дивізії ОВ ВНК КВО на попередньому допиті нібито встановлює провину затриманого отамана П. Голубенка як ватажка партизанського загону, а вже на підставі «щойно з'ясованих обставин» складає постанову про обрання стосовно нього запобіжного заходу: утримання під вартою [307, арк. 1–2].

Належно оформленими квитанціями фіксувалися непоодинокі випадки вилучення у повстанців особистої зброї, наприклад, револьверів системи «Наган», що належали отаману Гайовому й емісарові ППШ в його загоні М. Куценку [405, арк. 6, 24].

Досить нетиповим процесуальним документом виглядає акт про розпізнання слідчою групою виїзної сесії реввійськтрибуналу КВО тіл п'яти повстанців отамана Орлика, що загинули внаслідок сутички із загоном 398-го стрілецького полку. Особи загиблих встановлено за свідченнями їх полонених товаришів [409, арк. 4].

Відомих уенерівських отаманів допитували, як правило, довго і прискіпливо. Їхні слідчі справи рясніють численними показаннями обвинувачуваних та свідків. Поза всякою конкуренцією залишаються матеріали слідства стосовно захопленого 19 липня 1922 р. в Одесі недавнього командувача Південною групою військ УНР А. Гулого-Гуленка. Це, безумовно, пояснюється високим статусом затриманого і його широкими зв'язками в Україні й за кордоном. Як свідчать протоколи, допитували А. Гулого-Гуленка начальник Одеського губвідділу ДПУ УСРР С. Дукельський, помічник начальника 3-го відділення ПП ДПУ на Правобережній Україні О. Євгенєв та слідчі з особливо важливих справ при НКЮ УСРР М. Торчинський та С. Савченко [414, арк. 6–161].

Переважну більшість АКС на учасників антибільшовицького повстанського руху як «особливо небезпечних державних злочинців»

розслідували та розглядали в позасудовому порядку республіканські й центральні органи ВУНК-ДПУ-НКВС. Судові вироки щодо «злочинців» цієї категорії припадають, в основному, на середину 1920-х рр. Під час наступу більшовицької влади на «буржуазне» село і в роки Великого терору каральна ініціатива знову перейшла до позасудових органів.

До безперечно судових каральних документів відносимо протоколи підготовчих (розпорядчих) та реальних засідань суду чи військового трибуналу, судові вироки; до позасудових – витяги із протоколів засідань незаконно уповноважених державою надзвичайних органів із постановами про застосування визначених ними покарань. Акти про виконання смертних вироків сигналізували про виконання як судових, так і позасудових репресивних рішень.

Увагу привертають такі мало згадувані судові документи, як розписки засуджених про ознайомлення з вироком або отримання його копії. Наприклад, 30 серпня 1925 р. копію власного вироку отримав під розписку засуджений до розстрілу недавній начальник Першого повстанського району полковник Армії УНР Й. Пшоник [417, арк. 53]. До справи на повстанців та пособників отамана Гайового долучено список усіх обвинувачуваних, котрі власноручними підписами засвідчили ознайомлення з вироком надзвичайної сесії (далі – НС) військового відділу Київського губревтрибуналу. Разом із цим списком збережено поштотелеграму голови НС Л. Іванова на адресу заступника голови ДПУ УСРР В. Балицького з інформуванням про результати слухання слідчої справи [404, арк. 11–12].

У багатьох справах початку 1920-х рр., певно «для зручності», позасудові ухвали підшиті першими аркушами. Сказане яскраво засвідчує витяг із протоколу засідання колегії Київської ГНК від 26 лютого 1922 р. із постановою про застосування вищої міри покарання стосовно отамана Голокопитенка (І. Галая) і повстанців його загону [385, арк. 1].

Усі вищезгадані дослідники звернули увагу на неоднорідність структури й оформлення, різний ступінь достовірності «провини» й адекватності

покарання за неї в АКС різних років провадження. Спробуємо прослідкувати особливості оформлення кримінальної відповідальності у енерівських повстанців та їх пособників із плином часу.

Порівняно незначний відсоток справ раннього періоду, як справедливо зауважує Р. Подкур, аж ніяк не засвідчує істинні масштаби репресій в умовах «червоного терору». Це радше переконує у тогочасній зневазі до людського життя, яке виявлялося навіть в ігноруванні органами ВУНК системи документування власних позасудових рішень. Нерідко кримінальні справи взагалі не впроваджувались, і покарання «контрреволюціонерів» здійснювалося миттєво на основі загальних доповідей оперативних працівників [674, с. 121].

Найкомфортніше досліджувати багатотомні змістовні, належно оформлені АКС на провідників повстанського руху, на зразок неодноразово згадуваних справ «Петлюрівські отамани», «Цупком», «Козача Рада Правобережної України», «Восьмий повстанський район військ УНР». Сприяють цьому наявність історичної довідки, повного списку фігурантів справ із прив'язкою до архівної легенди, ретельно складені внутрішні описи томів, дублювання цінних рукописних свідчень машинописними копіями тощо.

Загалом, слідчі справи ранніх років провадження – тоненькі, зовні непримітні – не відзначаються досконалістю ведення процедури слідства; для них характерне хаотичне і некоректне оформлення, непоодинокі факти відсутності дат, нерозбірливість підписів на важливих документах. Майже всі процесуальні документи на рядових «контрреволюціонерів» і «політбандитів», окрім витягів із протоколів засідань трійок та колегій, є рукописними.

Проаналізуємо матеріали однієї з АКС кінця 1921 р. провадження. За нею обвинувачено в «бандитизмі» уродженця с. Велика Вовнянка Жидівськогребельської волості Таращанського повіту Київської губернії М. Чемериса – учасника Другого зимового походу у складі Волинської групи

Повстанчої армії УНР [541, арк. 1–22]. Зазначена справа має сучаснішу зовнішню та старішу внутрішню обкладинки. Зовнішню перешито у 1962 р. ОАВ КДБ при РМ УРСР, а внутрішня перейшла у спадок від секретно-оперативного відділу (далі – СОВ) Волинської ГНК. На цій обкладинці вказано час провадження справи: 6–17 грудня 1921 р.

Фельдшер М. Чемерис свідомо відстав від бойових побратимів невдовзі після невдалого штурму Повстанчою армією Коростеня. Кількаденні поневір'яння 19 листопада привели дезертира до начальника міліції містечка Народичі Овруцького повіту з добровільною явкою у сподіванні на амністію. Звідти 1 грудня затриманий потрапив до повітового політбюро, а 6 грудня – до Волинської ГНК. 9 грудня оперативним розслідуванням за справою провину її фігуранта визнано очевидною, 17 грудня мірою покарання визначено розстріл. Скупим підтвердженням наведеного фактажу виступають почергово підшиті до справи групи документів:

1) оформлені політбюро Овруцького повіту 1 грудня реєстраційна картка затриманого, первинний протокол допиту та постанова про його направлення разом зі слідчими документами в розпорядження Волинської ГНК [541, арк. 1–9];

2) підготовлені 6 грудня черговим слідчим Волинської ГНК анкета заарештованого, постанова про обрання запобіжного заходу (утримання під вартою), ордер на прийняття лікарських засобів (термометр, пінцети, шпатель, ножиці, порошки) [541, арк. 13–15];

3) складені 9 грудня слідчим підвідділу по боротьбі з бандитизмом СОВ Волинської ГНК протокол допиту, протокол оголошення результатів слідства та «характеристика справи» (замість обвинувального висновку); наступного дня на текст останнього документа накладено «вбивчу» резолюцію керівництва, яка, фактично, й визначила долю обвинувачуваного [541, арк. 16–20];

4) витяг із протоколу засідання судової трійки Волинської ГНК від 17 грудня із постановою про застосування до М. «Черемиса»), як ворога радянської влади, вищої міри покарання – розстрілу [541, арк. 21].

Як бачимо, все провадження справи тривало 12 днів, активна його фаза за участі обвинувачуваного – три, свідків не допитували. Єдиний друкований текст у справі – витяг із останнього протоколу, в якому навіть прізвище репресованого написано з помилками. За висновком прокуратури м. Київ від 22 листопада 1993 р. М. Чемериса реабілітовано.

Для порівняння звернімося до такої ж маловідомої справи 1925–1926 рр. провадження на іншого учасника Другого зимового походу. Згідно зі слідчими матеріалами, в листопаді 1921 р. неповнолітній червоноармієць 5-ї трудової бригади М. Гриценко під час вирубки лісу вздовж залізниці поблизу Коростеня опинився на шляху Волинської групи Повстанчої армії УНР. Полонений мимоволі долучився до повстанців і навіть разом із мобільною групою при штабі армії вискочив з більшовицького оточення та прорвався до Польщі. До середини 1922 р. хлопець перебував під опікою Ю. Тютюнника, влітку того ж року разом з ним брав участь у диверсійних акціях на території Білорусі (так у справі) та за його дорученням виконував розвідувальні завдання у прикордонних районах України. Під час останнього такого завдання дезертирував, до осені 1924 р. нелегально проживав на Волині, а потім повернувся до рідного Очакова й на початку 1925 р. спробував легалізуватися. Про себе він заявив як про колишнього червоноармійця, що повернувся з польського полону. Історія розслідування діянь М. Гриценка є доволі цивілізованою і вельми цікавою [45].

Первинне слідство впродовж 3–21 лютого проводила комендатура № 2 Очаківського прикордонного загону ДПУ. До справи відразу ж були долучені довідки Очаківського райвиконкому і місцевої громади про підтвердження особи затриманого та факту його служби з 1919 р. в лавах РСЧА. Надалі складено 8 протоколів допиту затриманого. Після встановлення справжніх обставин почергово підготовлено низку процедурних постанов: про

відкриття слідчої справи, висунення підозри в приналежності до «банди Тютюнника», обрання запобіжного заходу (утримання під вартою), висунення обвинувачення, продовження слідства і притягнення підслідного до кримінальної відповідальності, прийняття слідчої справи до провадження. «Очаківську» добірку документів завершує атестат про харчове забезпечення заарештованого та супровідний лист про його направлення разом зі слідчими матеріалами до Одеського губвідділу ДПУ УСРР [45, арк. 1–21].

«Одеський» корпус слідчих і службових документів уміщує анкету заарештованого, довідку про перевірку його реєстрації в органах Об'єднаного державного політичного управління (далі – ОДПУ), єдиний протокол допиту, традиційні постанови про прийняття справи до провадження, висунення обвинувачення й обрання запобіжного заходу. Останньою постановою від 25 лютого визначено направити М. Гриценка разом зі слідчими матеріалами на дослідження до Волинського губвідділу ДПУ. Відповідного листа на Волинь підготовлено 28 лютого [45, арк. 22–30].

Надалі, щоправда, розпочалося незрозуміле зволікання, супроводжуване недатованим службовим листуванням між зацікавленими регіональними органами ДПУ. Урешті 4 березня слідча справа надійшла до адресату, однак її фігуранта прийнято не раніше 25 квітня. Про це свідчать відповідно постанови Волинського губвідділу ДПУ про прийняття справи до провадження та довідка про дактилоскопію М. Гриценка [45, арк. 31, 36].

На новому етапі слідства вже вкотре фігурують традиційні процедурні постанови, анкета заарештованого та черговий протокол допиту. На його основі за посередництвом Коростенського окрвідділу ДПУ здійснено невдалу спробу відшукати ймовірного пособника «банди Тютюнника» в особі жителя с. Вигів нині Коростенського району Житомирської області М. Виговського. До справи долучено документи про його арешт, допит, проведення очної ставки з основним фігурантом і звільнення як такого, що був заарештований помилково. Про завершення слідства сигналізують протокол ознайомлення М. Гриценка з його результатами від 20 травня, а також обвинувальний

висновок за справою, список осіб для виклику на судові засідання (одна особа) та копія ордера про направлення обвинувачуваного в розпорядження Волинського губернського прокурора, оформлені 22 травня [45, арк. 33–35, 38–51]. Відтоді М. Гриценко утримувався в Житомирському будинку примусових робіт (далі – БУПР).

Остання добірка документів справи засвідчує дотримання процедури організації та проведення судового процесу й оформлення вироку. Водночас помічаємо чергове значно триваліше зволікання з визначенням долі обвинувачуваного, пов'язане, напевно, з низькими темпами проведення на Волині адміністративної реформи. Так, висновок помічника губернського прокурора про погодження з обвинуваченням та направлення слідчих матеріалів на розгляд НС губсуду підготовлено ще 11 червня 1925 р. Пореформене досудове листування компетентних органів на рівні округи щодо обвинувачення М. Гриценка відновлено лише в березні 1926 р. Саме тоді прокуратура спромоглася направити слідчу справу на адресу розпорядчої наради. Остання 17 травня постановила передати матеріали слідства на слухання до НС Волинського окрсуду. Наступного дня на розпорядчому судовому засіданні ухвалено затвердити обвинувальний висновок і призначити слухання у звичному на той час закритому судовому засіданні без участі сторін. 29 травня 1926 р. М. Гриценко був засуджений до трьох років позбавлення волі із суворою ізоляцією. Водночас до уваги взято неосвіченість і молодість підсудного й оголошене покарання визнано умовним. Описувану подію відображають анкета допиту підсудного, протокол судового засідання і вирок, збережений в рукописному оригіналі та завірненій машинописній копії [45, арк. 54–64].

За висновком прокуратури Миколаївської області від 4 вересня 1999 р. М. Гриценка реабілітовано [45, арк. 65–66]. Аналіз процесуальних документів цієї АКС дає підставу зробити й певні власні висновки:

1) згідно з радянським законодавством, підстави для проведення розслідування виглядали очевидними, а встановлена провина фігуранта – вагомою;

2) саме розслідування на кожному його етапі (в Очакові, Одесі й Житомирі) проведено відповідально й неупереджено;

3) у визначенні покарання суд керувався не стільки очевидністю факту скоєння підсудним «контрреволюційного злочину», скільки його «неосвіченістю й молодістю», неповноліттям станом на листопад 1921 р.;

4) досліджені процесуальні документи засвідчують дотримання встановленої процедури ведення слідства й забезпечення нормального судового процесу, нарікання викликають тривалі невинуваті затримки слідчо-судового процесу на певних його етапах.

У пізніших рішеннях позасудових органів колишніх «петлюрівських політбандитів» прагнули притягнути до кримінальної відповідальності за будь-яку ціну, «домальовуючи» їм нову «вагому провину»: антирадянську агітацію, приналежність до націоналістичних антирадянських організацій, шкідництво, терористичні наміри, шпигунство тощо. У крайньому випадку вони підлягали засланням до віддаленої місцевості СРСР як «соціально небезпечний елемент». Як приклад, проаналізуємо вміст типової АКС часів Великого терору, за якою проходять брати Андрій і Лукаш Чуприни [497].

Відповідно до слідчих матеріалів, у добу Української революції брати стали на захист національної державності: служили старшинами в Армії УНР, а наприкінці 1920 р. долучилися до повстанського руху під проводом отамана Ю. Якубенка. Певний час Андрій і сам очолював партизанський загін. Однак, у 1921 р. обидва амністувалися і близько року загладжували «провину» працею в органах ВУНК. Допомогло, але не надовго. З 1929 р. вони послідовно переслідувалися за «контрреволюційну діяльність». На початку 1938 р. Андрій і Лукаш проживали поблизу м. Мурманськ (на Півночі Росії) та працювали в енергетиці й на будівництві відповідно, але були обвинувачені як члени «антирадянської української військово-

повстанської організації». 25 квітня 1938 р. трійка УНКВС УРСР по Вінницькій області постановила А. Чуприну та Л. Чуприну розстріляти.

Першими аркушами відповідної АКС підшито постанови Іллінецького райвідділу УДБ НКВС по Вінницькій області та райпрокурора про висунення обвинувачення й обрання запобіжного заходу (утримання під вартою у Вінницькій в'язниці) стосовно Л. Чуприни. Обидві постанови й ордер на обшук та арешт підготовлено 2 березня, анкету заарештованого складено 5 березня. Ці документи виглядали порожньою формальністю з огляду на те, що Л. Чуприна був заарештований ще на початку року в Мурманську і 22 лютого переправлений етапом до Вінниці. Про це райвідділ поінформував начальник Вінницької тюрми НКВС Розенберг. Наступним документом до справи підшито недатовану анкету заарештованого А. Чуприни [497, арк. 1–5 зв.].

Основним речовим доказом так і не згладженої провини фігурантів справи й очевидною підставою для їхнього арешту стала вбивча довідка-характеристика на них як на колишніх односельчан, складена сільрадою с. Жорнище Іллінецького району [497, арк. 6–6 зв.]. Подальше «ліплення» образу ворога було «справою техніки». Для цього знадобилися дві довідки про вже засуджених осіб, які «втягнули» кожного з братів до «військово-повстанської організації» ще під час їх проживання на батьківщині; власноручних показань Л. Чуприни від 9 квітня та протоколів допиту Лукаша й Андрія від 23 й 25 квітня відповідно [497, арк. 7–25 зв.]. А далі – обвинувальний висновок УДБ УНКВС, витяг із протоколу трійки з постановою про розстріл і витяги з актів про виконання смертних вироків [497, арк. 26–31].

«Словничок юридичних термінів» доречно підказує, що касація – у судочинстві форма оскарження і перевірки судом другої інстанції вироків, рішень, ухвал і постанов судів першої інстанції, що не набрали законної сили [700, с. 39]. У сучасному розумінні розгляд касаційних скарг передбачений

судами третьої інстанції (є ж іще апеляція). Однак реального судочинства доби радянського тоталітаризму це не стосується.

У матеріалах АКС касаційні документи певною мірою представлені. Їх апріорі немає там, де покарання визначали позасудові органи в обставинах раннього «червоного» чи пізнішого «Великого» терору. Судові рішення теж часом супроводжувалися фразою «Вирок остаточний, оскарженню не підлягає». В інших випадках засуджені мали право на оскарження вироку.

Досить часто касаційні скарги залишалися без належного розгляду. Для пом'якшення долі репресованих не знаходилося підстав. Так, голова НС Київського губревтрибуналу Л. Іванов телеграмою від 5 лютого 1923 р. надав заступникові голови ДПУ УСРР В. Балицькому список осіб, засуджених до розстрілу, котрі подали клопотання до Всеукраїнського центрального виконавчого комітету (далі – ВУЦВК) про помилування. У списку зазначено І. Грисюка (отаман Гайовий), М. Куценка та Г. Олійника. Касаційні оскарження вироку, підготовлені 2 лютого 1923 р. двома останніми, долучено до їхніх слідчих матеріалів без жодних супроводів і резолюцій. Відповідної скарги І. Грисюка в його слідчій справі не збережено [405, арк. 38–41, 97–97 зв.; 408, арк. 46].

Надалі більшовицька влада до певного часу стала поблажливішою до скорених ворогів. 10 січня 1924 р. президія ВУЦВК постановила замінити отаману Чорному й найвідданішими його козакам вищу міру покарання, визначену 14 грудня 1923 р. НС Харківського губсуду, на 10 років позбавлення волі із суворою ізоляцією [537, арк. 299–304]. 10 березня 1924 р. таке ж полегшення відчув на собі отаман П. Голубенко, засуджений до розстрілу ще 27 квітня 1923 р. [308, арк. 310–316].

Водночас навіть у найліберальніший час «торжества соціалістичної законності» Верховний суд УСРР 26 березня 1923 р. відхилив, зокрема, касацію щодо збереження життя отаману А. Левченку і кільком його спільникам [425, арк. 558–562]. Без задоволення залишилися й касаційні заяви засудженого до 10 років позбавлення волі із суворою ізоляцією

А. Гулого-Гуленка. Харківська губернська, а потім окружна розподільчі комісії на підтримку засудженого неодноразово й безуспішно з червня до грудня 1925 р. зверталися до НС губернського (окружного) суду із клопотаннями про полегшення його долі. Добитися засудженому умовно-дострокового звільнення чи хоча б зняття суворої ізоляції тоді не вдалося [413, арк. 20–41].

Нині практично всі АКС радянської доби, за якими їх фігурантів покарано стратою або різними термінами позбавлення волі, завершують реабілітаційні документи: висновки компетентних органів про реабілітацію жертв репресій або про відсутність підстав для неї на момент прийняття рішення. Процес реабілітації проходив поетапно і на сьогодні ще не завершився. Розрізняємо чотири його хвилі, остання з яких наближається:

- 1) 1954–1962 рр. (роки хрущовської «відлиги»);
- 2) 1989–1991 р. (роки горбачовської «перебудови»);
- 3) 1991–2001 рр. (роки становлення незалежної України);
- 4) з 2018 р. (від часу схвалення Верховною Радою нової редакції Закону України про реабілітацію).

Процес реабілітації жертв сталінських репресій започатковано ще з вересня 1953 р. Саме тоді ліквідовано ОН при міністрі внутрішніх справ СРСР і Верховний суд СРСР одержав право переглядати рішення позасудових органів за протестами генерального прокурора СРСР. Першими були реабілітовані окремі партійні і державні діячі та члени їх сімей. Масовості цей процес набув з травня 1954 р. після прийняття постанови РМ СРСР «Про перегляд кримінальних справ на осіб, засуджених за контрреволюційні злочини, що утримуються в таборах, колоніях і тюрмах МВС СРСР і знаходяться в засланні на поселенні». Урядове рішення передбачало створення центральної і місцевих комісій, наділених правами й повноваженнями перегляду таких справ [687а, с. 144].

Перша хвиля реабілітації практично не зачепила учасників повстанського руху за відновлення УНР. Виняток зроблено хіба що для

колишніх петлюрівських повстанців, безпідставно репресованих у роки Великого терору. Так, до справи на 59 полонених козаків Волинської групи Повстанчої армії УНР долучено дані МВС України про Пораду Марка Андрійовича – одного із 22-х на той час досить гуманно покараних: зарахуванням до лав РСЧА на службу углиб Росії. Згідно із матеріалами АКС № П-12528 УСБУ в Запорізькій області, 26 лютого 1937 р. М. Пораду заарештовано повторно й засуджено Дніпропетровським обласним судом за ст.ст. 54-10, 54-11 КК УРСР до 8 років позбавлення волі. Його реабілітовано за постановою Верховного Суду УРСР від 30 грудня 1965 р., тобто вже на спаді першої реабілітаційної хвилі [225, арк. 208–208 зв.]. Відомостей про подальшу долю інших фігурантів справи за перевірки до МВС України не встановлено.

Умовні другу та третю хвилі реабілітації жертв політичних репресій в Україні відрізняє факт їх спрямування владними структурами різних держав і різні хронологічні рамки провадження переглянутих АКС на репресованих, але поєднує воедино принциповий підхід до реабілітації. Навіть національно-визвольна боротьба з окупаційною більшовицькою владою із застосуванням насилля чинне законодавство незалежної України не схвалювало так само, як і радянське законодавство часів горбачовської «перебудови». Яскравими прикладами вищезазначеного постають реабілітаційні документи на фігурантів справи «Петлюрівські отамани».

Слідчі матеріали на повстанців отамана Гайового та їхніх пособників уперше переглядалися ще за Радянського Союзу за клопотанням жительки с. Луки Києво-Святошинського району Київської області Т. Забудської – доньки селянина М. Забудського, засудженого до одного року і шести місяців за вороже ставлення до радянської влади й підтримку повстанців отаманів Гайового та Драника. За висновком прокуратури Київської області репресованих І. Грисюка, М. Куценка, Г. Олійника, Т. Андраша, П. Олійника, В. Забудського, Г. Мельниченка, П. Троценка, П. Савенка, К. Миколаєнка,

Г. Галущенко та М. Забудського визнано обґрунтовано засудженими й такими, що не підлягають реабілітації [403, арк. 18–29].

Удруге слідчі матеріали «банди Гайового» разом з усіма матеріалами збірної АКС «Петлюрівські отамани» переглядала та сама прокуратура Київської області, але вже незалежної України. Упродовж 6–7 липня 1994 р. усіх найактивніших українських патріотів так само визнано обґрунтовано засудженими й такими, що не підлягають реабілітації. Варто зауважити, що всі правомірні рішення за справою готував до прийняття І. Ленчевський, станом на січень 1989 р. – старший помічник прокурора Київської області, радник юстиції, а станом на липень 1994 р. – начальник відділу прокуратури Київської області, старший радник юстиції. Підставою для реабілітації решти фігурантів справи (вже згадуваного М. Забудського, інших «бандитських пособників»; емісарів ППШ полковника Армії УНР В. Алексеєва, М. Афанасєва та М. Китайського, а також репресованих членів їх сімей) визначено юридично бездоганне формулювання: «відсутність сукупності доказів, що підтверджують обґрунтованість притягнення до кримінальної відповідальності» [403, арк. 30–53]. З таких самих підстав 27 листопада 1997 р. Генеральна прокуратура України реабілітувала колишнього начальника ППШ Ю. Тютюнника – ідейного натхненника й організатора усіх уенерівських отаманів і повстанців. Репресовано його було, щоправда, у 1929 р. неправомірно навіть за радянським законодавством: за старі провини, попередньо прощені персональною амністією [439, арк. 72–72 зв.].

Однак історія реабілітації частини фігурантів АКС «Петлюрівські отамани» має на сьогодні нетипово справедливе завершення. Голова Історичного клубу «Холодний Яр» письменник Р. Коваль особисто звернувся до Генерального прокурора України Ю. Луценка з проханням розглянути питання про реабілітацію незаперечних українських патріотів – фігурантів добре відомих йому справ. Позитивний відгук на звернення не забарився. Вказівка «згори» спонукала компетентні органи утретє переглянути слідчі матеріали резонансної справи й цього разу відшукати аргументи для

реабілітації героїв-повстанців попри те, що нова редакція Закону України про реабілітацію з відповідними поправками до нього тоді лише готувалася. Таким чином, 14 грудня 2016 р. Апеляційний суд Київської області реабілітував засуджених до розстрілу отамана І. Грисюка, його найближчих соратників М. Куценка та Г. Олійника, а разом з ними ще сімох селян, так чи інакше пов'язаних із «бандою Гайового». 7 червня 2018 р. у такий самий спосіб реабілітовано отамана Орлика (Ф. Артеменка) та його бойових побратимів Я. Хоменка-Смутненка та Ф. Ногу.

Дещо раніше, 18 жовтня 2016 р., уже згадуваний Апеляційний суд Київської області реабілітував отаманів Л. Загороднього, М. Голика (Залізняка), Д. Гупала та ще сімох провідників повстанського руху Холодного Яру, які 9 лютого 1923 р., будучи вже засудженими до страти, загинули в останньому бою при спробі вирватися з будівлі Лук'янівської в'язниці. За попереднім висновком прокуратури Київської області від 4 жовтня 1994 р. холоднорським отаманам, як урешті й усім, хто боровся з окупантами зі зброєю в руках, в реабілітації було відмовлено [116, арк. 386–391].

Засмучує те, що добрий почин повернення світлої пам'яті борцям за визволення рідного краю на належному державному рівні досі не підтримано. І це попри нещодавню появу безумовних законодавчих підстав та ініційовані Р. Ковалем попередні домовленості представників громадськості з Генеральним прокурором про його подальше сприяння започаткованому процесу новітньої реабілітації.

З нагоди відзначення 100-річчя Української революції 1917–1921 рр. маємо також надію привернути увагу держави й громадськості до маленьких, зовні непримітних АКС часів зародження більшовицького тоталітаризму. За цими справами приховані великі трагедії людського життя, зокрема зламані та понівечені долі звичайних селян, відірваних від землі й підхоплених стихією революцій, громадянської і національно-визвольної воєн. Тисячі таких справ зберігаються у фондах ГДА та архівів тимчасового зберігання

регіональних органів СБУ. Значну частину репресованих селян і досі не реабілітовано. У переважній більшості їхніми долями не цікавилися ні історики, ні представники громадськості, ні родичі [659, с. 88].

Більшовицьке правосуддя переслідувало не лише повстаців, але й тих, хто їх підтримував: годував, давав притулок і сповіщав про небезпеку. Насамперед це рідні й близькі люди. Надзвичайно трагічно виглядають долі жителів с. Майдан Вербецький Летичівського повіту Подільської губернії Н. Городецького [345], його матері М. Городецької і нареченої П. Квятковської [344]. 22-річного хлопця заарештовано 28 листопада 1922 р., а його матір і дівчину – вже наступного дня. Проходили вони за різними слідчими справами, але всіх визнано винними в «бандитизмі».

Так, Н. Городецького обвинувачено як такого, що впродовж травня – жовтня 1922 р. у складі повстанського формування отамана Я. Гальчевського й підпорядкованого йому кінного загону отамана С. Хмари брав участь у набігах на міста Бар і Летичів, села Гришки і Лозна Летичівського повіту, Уладівка й Багринці Літинського повіту, Пирогівці Проскурівського повіту; під тиском військових частин перебрався до Польщі, але в листопаді самовільно повернувся на Батьківщину й до арешту переховувався. Жінки ж «мали зухвалість» не донести владі про таємне відвідання їхніх осель «бандитом». За очевидністю скоєного «злочину» 21 грудня 1922 р. надзвичайна трійка з ліквідації бандитизму на Поділлі постановила їх розстріляти, що й було зроблено вже наступного дня [344, арк. 29–30]. Повстанцеві смертний вирок виніс військовий відділ Подільського губревтрибуналу дещо пізніше – 16 лютого 1923 р., а розстріляно його в ніч на 19 лютого [345, арк. 24–26].

Згідно із довідкою слідчого відділу УСБУ в м. Києві та Київській області від 13 липня 1994 р., Н. Городецький не підпадав під дію Закону України про реабілітацію [345, арк. 1]. Попередньо, 9 червня того ж року, аналогічною довідкою було перекрито шлях до реабілітації і його матері [344, арк. 1а].

Застарілий Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» від 17 квітня 1991 р. донедавна не передбачав реабілітації не лише тих, хто чинив збройний опір окупаційній владі, але й просто дезертирував з лав Червоної армії чи незаконно зберігав зброю. Але невже можна було трактувати як загальнокримінальний злочин провину М. Городецької в недонесенні на власного сина-повстанця? І як можна було під час перегляду справи про недонесення на «бандита» не помітити ще одного розстріляного за це «злочинця» – П. Квятковської. Про неї в довідці навіть не згадано!

Насамкінець варто наголосити, що в непрезентабельних справах 1919 – початку 1920-х рр. провадження досить часто єдиним друкованим документом у загалом рукописних текстах були постанови позасудових каральних органів, у яких лаконічним обґрунтуванням винесеного суворого вироку слугували такі обвинувальні чекістські штампи, як «контрреволюція» і «бандитизм». А службу в реабілітаційному відділі ГДА і слідчих відділах регіональних органів СБУ впродовж 1990-х рр. проходили переважно ветерани радянських органів держбезпеки – нащадки «славетних чекістів», які не так давно громили «контрреволюціонерів» і «бандитів». Чи могли вони, переступивши через власні усталені переконання, долучитися до виконання поставлених нових завдань відповідально й сумлінно?!

Враховуючи вищесказане, маємо підстави сподіватися, що Закон України від 17 квітня 1991 р. № 962-XII «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» в останній редакції від 11 жовтня 2018 р. № 2542-VIII дасть поштовх останній всеохопливій реабілітаційній хвилі. З подачі науковців і за наполяганням громадськості до неї потраплять усі, хто впродовж ХХ ст. зі зброєю в руках виборював українську державність, а також не менш постраждалі від більшовицького свавілля їхні рідні та близькі.

Отже, загальний аналіз структури АКС і детальний опис її складових частин, насамперед процесуальних документів, здійснено провідними вітчизняними архівістами й джерелознавцями впродовж 1997–1998 р. на

завершення масової передачі цих унікальних джерел радянських органів держбезпеки на зберігання до держархівів. Опубліковані в цей час методичні рекомендації та наукові праці стали дороговказом для наступних студій.

Слідчі справи на уенерівських повстанців, як категорію «злочинців» особливо небезпечних, перебували під контролем органів держбезпеки та розглядалися, переважно, в позасудовому порядку.

У процесі дослідження АКС підкреслено різючі контрасти в їх змістовності та зовнішньому оформленні з плином часу, визначено структуру й характерні особливості процесуальних документів, зосереджено увагу на нерозв'язаній проблемі реабілітації українських патріотів.

2.3. Матеріали непроцесуального характеру

У практичній роботі з виконання звернень громадян архівісти СБУ тривалий час керувалися Постановою Верховної Ради України № 381-ХІІ від 24 грудня 1993 р. «Про тлумачення Закону України "Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні"». Згідно із чинним до квітня 2015 р. п. 15 цього документа, реабілітовані або за їх згодою чи в разі їх смерті близькі родичі мали право ознайомлюватися з матеріалами закритих провадженням кримінальних прав та одержувати копії документів непроцесуального характеру.

Чинне законодавство не містить прямого визначення поняття «документ непроцесуального характеру», тож за необхідними роз'ясненнями 1 квітня 1998 р. ГДА СБУ звертався до Юридичної служби СБУ. Відповідь на запит прогнозовано підготовлено за методом виключення. Зазначено таке: до кримінально-процесуальних належать усі документи, що складаються органами дізнання, слідчим, прокурором, суддею та судом у встановленому порядку протягом здійснення кримінально-процесуальної діяльності. Отже, решта наявних в АКС документів мають непроцесуальний характер [494, арк. 217–218]. Інакше кажучи, непроцесуальний документ – це документ, на який не поширюються вимоги процесуального закону. У практичному

розумінні це документи, що не виготовлені власне слідчо-судовими органами, а лише долучені ними до справ як важливий чужорідний додатковий продукт, покликаний забезпечити повноту слідства.

Зауважимо, що більшість дослідників АКС наявність у них документів непроцесуального характеру відзначали, але повноцінної уваги, як окремому різновиду джерел потужного джерельного комплексу, їм не надавали. Як правило, про них згадували мимохідь у контексті визначення загального вмісту АКС або під час опису й аналізу окремих різновидів документів. При цьому навіть таким терміном, як «непроцесуальні документи», вони практично не послуговуються.

Так, Р. Пиріг та О. Гранкіна, характеризуючи АКС як історичне джерело, вбачають у них доволі специфічну «чекістську» складову частину кримінально-процесуального діловодства і водночас продукт масових злочинств і юридично оформленого протиправного терору. Долучені до справ особисті документи фігурантів (паспорти, профспілкові та військові квитки, посвідчення, фотографії, листування, щоденники, записники, власні статті, оповідання, вірші тощо) дослідники справедливо сприймають не лише як імовірні речові їх докази провини, але і як рідкісну можливість роздивитися «злочинця» з іншого, протилежного боку. Ці думки О. Гранкіна підтверджує і в методичних рекомендаціях ГАУ, розроблених у співавторстві з Д. Омельчуком і Н. Московченко [623, с. 25; 691, с. 5].

В окреслених зазначеним авторським колективом групах документів АКС описуються й такі, що не є процесуальними (без вживання відповідного терміна). Так, важливою складовою «матеріалів оформлення арешту й обшуку» постає процедурна документація про конфіскацію майна: протокол обшуку, квитанція про передачу на зберігання вилученого під час арешту, опис майна тощо. Основну увагу упорядників зосереджено на ній. Водночас побіжно перелічуються предмети й речі, що підлягали конфіскації. Додатково до вищевказаного переліку особистих документів перераховано вагоміші речові докази: географічні карти, заборонену літературу, холодну й

вогнепальну зброю тощо; інші об'єкти зацікавленості оперативників, такі як грошові знаки, облігації держпозики, годинники, ювелірні вироби та інші цінні речі. Частина вилученого передавалася на зберігання до фінвідділів чи то військових комендатур, частина осідала в справах (це і є одним із предметів нашого дослідження!) або як непотрібна спалювалась [691, с. 5].

Спираючись на вищезазначені напрацювання, матеріали оформлення арешту й обшуку описує Р. Подкур. На відміну від попередників, він зосереджується не стільки на процесуальних, скільки на конфіскованих і долучених до АКС документах та наводить їх показові приклади, зокрема аналізує збережені у «Справі уряду УНР» унікальні записки недавнього голови уряду В. Голубовича [674, с. 141]. Не оминув цієї теми і В. Бірчак, у загальних рисах охарактеризувавши основні процесуальні документи та конфісковані речі. При цьому як приклад навів обшук в оселі уніатського священика отця Манишевського з вилученням у нього забороненої релігійної літератури, яка підлягала знищенню [688, с. 83–84].

Окрему групу документів АКС в умовній класифікації О. Гранкіної, Д. Омельчука і Н. Московченко складає документація, отримана на офіційні запити органів ДПУ-НКВС-МДБ до різних установ для встановлення особи та діяльності обвинувачуваного. На думку авторів, саме такі документи, утворені поза рамками кримінально-процесуального діловодства, сприяють підвищенню інформаційного потенціалу АКС, збільшують їхню цінність як історичного джерела. До їх переліку можна віднести акти експертних комісій за результатами службової діяльності підслідних; довідки сільрад про їх майновий стан та ставлення до радянської влади; надані державними установами матеріали особових справ затриманих працівників (автобіографії, службові характеристики, послужні списки, витяги з протоколів зборів партійних організацій тощо), а також огляди продуктів їхньої інтелектуальної праці, які визнано ідеологічно шкідливими [691, с. 19].

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо: з кінця 1920-х рр. зовнішня документація на запит органів держбезпеки часто готувалася «під

замовлення»: не задля встановлення істини, а з метою зміцнення позицій слідства. Для порівняння пригадаємо хоча б описувані в попередньому підрозділі довідки, надані місцевими органами влади за справами 1925 р. провадження на М. Гриценка та 1938 р. провадження на Л. Чуприну. У першому випадку метою одержання довідки була перевірка факту недавньої служби затриманого в лавах РСЧА, у другому – підтвердження заздалегідь визначеної провини обвинувачуваного [45, арк. 1; 497, арк. 6–6 зв.].

Учасник науково-практичної конференції «Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання» І. Усенко, одним зі шляхів використання АКС в юридичних дослідженнях називає виявлення з-поміж «речових доказів» невідомих документів суто юридичного змісту, зокрема, проектів нормативних актів. Авторіві пощастило натрапити й на такі оригінальні документи, як інструкція радянським революційним трибуналам 1919 р. і постанови Київського комітету громадських організацій часів Тимчасового уряду [646, с. 42]. Цілком погоджуємося з перспективністю такого напрямку використання справ і готові надалі її довести власними прикладами.

Набутий практичний досвід роботи з АКС на учасників повстанського руху за відновлення УНР дає підставу стверджувати, що вони рясніють речовими доказами «злочинної» діяльності фігурантів та багатьма іншими непроцесуальними документами. Залишається тільки їх визначити, класифікувати й дослідити. Добрими орієнтирами в цьому стануть уже згадувані анотовані покажчики документів ГДА СБУ «Національно-визвольний повстанський рух в Україні наприкінці 1920–1921 рр.», упорядкований за справою «Петлюрівські отамани» [696], та справ «Основного» фонду АТЗ регіональних органів СБУ «Репресії проти учасників антибільшовицького повстанського руху в Україні (1917–1925 рр.)» [701].

Непроцесуальні документи АКС визначеної тематики доречно укласти в розгорнуту структуру, що вміщує запропоновані нижче розділи, підрозділи та рубрики.

1. Документи й матеріали повстанського руху за відновлення УНР
 - 1.1. Документи Державного центру УНР і його повстанських штабів за кордоном
 - 1.1.1. Нормативно-розпорядчі
 - 1.1.2. Інформаційно-статистичні
 - 1.1.3. Пропагандистські
 - 1.2. Документи Цупкому, інших повстанських комітетів, підпільних організацій і груп на території України
 - 1.2.1. Нормативно-розпорядчі
 - 1.2.2. Інформаційно-статистичні
 - 1.2.3. Пропагандистські
 - 1.3. Документи повстанських загонів
 - 1.3.1. Нормативно-розпорядчі
 - 1.3.2. Інформаційно-статистичні
 - 1.3.3. Пропагандистські
 - 1.4. Документи учасників повстанського руху
 - 1.4.1. Паспорти й інші посвідчення особи
 - 1.4.2. Фотографії
 - 1.4.3. Щоденники, твори, листування, розписки тощо
 - 1.5. Повстанські речі й атрибути не документального походження
2. Документи більшовицької репресивно-каральної системи про боротьбу з повстанським рухом за відновлення УНР
 - 2.1. Документи органів ВУНК-ДПУ-НКВС
 - 2.1.1. Нормативно-розпорядчі
 - 2.1.2. Інформаційно-статистичні
 - 2.1.3. Оперативні
 - 2.2. Документи вищих партійно-радянських органів

2.3. Документи місцевих органів влади, державних закладів, установ та організацій

2.4. Документи органів міліції та військових частин.

Первинний поділ усіх документів і матеріалів на розділи головно відображає їхнє походження: повстанське і радянське. Наступний поділ це походження конкретизує. Творцями документів, з одного боку, постають Державний центр УНР, його повстанські штаби за кордоном і розгалужена повстансько-підпільна мережа в Україні; з іншого – більшовицькі органи держбезпеки, вищі й місцеві партійно-радянські органи, державні заклади, установи й організації. Завершальний поділ визначає типові різновиди документів. У зв'язку з нечисленністю у справах усіх інших, крім «чекістських», непроцесуальних документів радянського походження виокремлювати їх різновиди недоречно.

У документообігу обох ворожих таборів значного поширення набули нормативно-розпорядчі, інформаційно-статистичні та пропагандистські документи. У матеріалах справ останні, як речові докази, широко представлено лише в повстанському сегменті та подекуди трапляються у партійно-радянських відозвах до повстанців. Водночас справи ранніх років провадження вміщують як різновид численні чекістські оперативні документи. Дещо неформатно у загальній класифікації виглядають повстанські речі й атрибути недокументального походження (печатки, штампи, мапи, грошові знаки тощо), а також посвідчення, фотографії, щоденники, твори, листування та інші особисті документи фігурантів справ.

Зібрана чекістами на фігурантів справ багата доказова база їхніх «контрреволюційних злочинів» дає змогу поділити наявні повстанські матеріали на п'ять підрозділів. У першому з них фігурують документи, виготовлені закордонними Державним і повстанськими центрами УНР з метою підготовки в Україні загального антибільшовицького повстання. Основним джерелом їх поширення став ППШ, одним із місць зберігання – окремий том АКС «Петлюрівські отамани» [420].

Значно ширше в зазначених матеріалах представлено нормативно-розпорядчі документи Цивільного керування ППШ (далі – ЦК ППШ), підготовлені у вересні – жовтні 1921 р. й адресовані провідникам повстанського руху в Україні. Документи в більшості є точними відбитками з оригіналів, засвідчених підписами начальника ЦК підполковника Й. Добротворського, начальника Адміністративного відділу ЦК члена Ради міністрів внутрішніх справ УНР С. Куриленка, начальника Економічного відділу інженера О. Красовського, начальника Транспортного відділу інженера В. Яновського [420, арк. 1–2, 8–23]. Частину цих документів затверджено начальником ППШ генерал-хорунжим Ю Тютюнником [420, арк. 1–2, 8–18]. Не викликає сумніву як достовірність походження першоджерел, так і відсутність на той час будь-якої потреби у викривленні чекістами інформації під час її копіювання.

Накази ЦК ППШ, як правило, супроводжувалися розгорнутими інструкціями. У такий спосіб узаконювалася і регламентувалась, відповідно до законодавства УНР, тимчасова діяльність повстанської влади в Україні. Основний зміст цих документів чітко окреслював майбутню демократичну модель відносин центральної державної влади з органами місцевого самоврядування. Ю. Тютюнник у приватному спілкуванні з С. Куриленком наголошував, що вся повнота влади на місцях мала б належати місцевим органам, обраним із місцевих мешканців. Втручання уряду у діяльність цих органів було б доречним лише за умови, якщо ті не хочуть або не можуть виконувати покладені на них обов'язки [545, арк. 120 зв.].

Так, наказ № 53 від 22 жовтня 1921 р. «Про організацію кордонної охорони» передбачав тимчасове виконання начальниками прилеглих до прикордонної смуги повстанських районів функцій, що перейдуть до компетенції прикордонної жандармерії після організації такої, згідно із відповідним Законом УНР від 28 вересня 1921 р. Долучені до наказу інструкції «Кордонній охороні щодо пересування людної через кордон» та «Кордонній охороні у справах перевозу товарів через кордон» надавали

відповідальним на місцях вказівки, в яких визначено пункти перетину кордону для людей і товару, необхідні для перетину кордону документи, загальні рекомендації щодо ввозу та вивозу товарів, їх обліку, конфіскації у разі порушень встановлених правил транспортування тощо [420, арк. 1–2; 585, с. 159].

Загалом, матеріали ЦК ППШ складаються із 15 нормативно розпорядчих документів. Найінформативнішою виглядає Інструкція № 84 від 5 вересня 1921 р. «Провідникам повстанського руху в Україні щодо тимчасової організації влади в різних галузях державного життя». 14 машинописних аркушів інструкції вміщують 152 пункти роз'яснень щодо організації 12 напрямів владної діяльності [420, арк. 8–15; 585, с. 160–162].

Окремі звітні й довідкові матеріали Військового керування (далі – ВК ППШ) та інші документи досліджуваного тому збережено в чекістських копіях. Незаперечно цінними є інформаційно-статистичне зведення 1-го відділу ВК ППШ про дислокацію партизанських загонів із зазначенням їх чисельності, озброєння та рівня зв'язку зі штабом станом на 1 жовтня 1921 р. [420, арк. 33–35], а також доповідь генерал-хорунжого Ю. Тютюнника Головному отаманові військ УНР С. Петлюрі від 2 листопада 1921 р. із занадто оптимістичним інформуванням про військові успіхи повстанців за підтримки Подільської групи підполковника М. Палія-Сидорянського [420, арк. 37–38].

Наведені в документах дані свідчать про наявність у закордонному повстанському центрі застарілої або перекрученої інформації про реальний стан готовності українського народу до повстання і справжній стан справ в Україні. Водночас перший документ розкриває масштаб і вчасно не використаний потенціал підпорядкованого ППШ національно-визвольного повстанського руху, другий – рясніє цінними подробицями про ситуацію у Волинській і Подільській групах Повстанчої армії напередодні їх збройних виступів, а також підкреслює факт очевидної нескоординованості їхніх спільних дій з Бессарабською групою А. Гулого-Гуленка [585, с. 164–165].

Накази ППШ командувачам Другої і Четвертої повстанськими групами отаманам Орлику та Брові бути готовими станом на 1 вересня 1921 р. до здійснення конкретних військових операцій щодо підтримки всенародного повстання та тимчасової організації військової влади на визволеній від ворога території України покладали неабияку відповідальність на ватажків повстанського руху і засвідчували високий ступінь довіри до них [420, арк. 4–5].

Насамкінець відзначимо наявні у цьому ж томі збірної справи пропагандистські відозви командувача Повстанчої армії УНР Ю. Тютюнника та начальника штабу Ю. Отмарштейна із закликами до населення України одноставно підтримати антибільшовицьке повстання, а до червоноармійців – повернути зброю проти своїх справжніх ворогів – комісарів та чекістів [420, арк. 31–32 зв.].

Зауважимо, що по кілька додаткових примірників усіх описаних вище документів, а також інші інформаційно-статистичні документи ВК ППШ й накази Повстанчій армії зберігаються в окремих фондах ЦДАВО України [506–508]. Цінна документальна добірка, очевидно, стала одним із більшовицьких трофеїв після погрому в ніч на 17 листопада 1921 р. на Житомирщині основних сил Повстанчої армії УНР.

Збірна, фактично «вершкова» АКС «Петлюрівські отамани», окрім описаних матеріалів 22-го тому, вміщує стільки різнопланових непроцесуальних документів, що лише на їх основі можна охарактеризувати ледве не всю запропоновану структуру. У сконцентрованому вигляді ці документи є ще в кількох окремих томах, а в розпорошеному – по всій справі. Доповнити їх можна показовими прикладами з інших джерел.

Загалом, більшість резонансних АКС ранніх років провадження, на відміну від пізніших справ, на підтвердження очевидної провини фігурантів вміщують хоч якісь непроцесуальні документи: повстанські посвідчення, накази чи відозви; офіційні довідки, акти чи характеристики радянських установ тощо. Нерідко у них також натрапляємо на розпорядчі й

інформаційно-статистичні чекістські документи й навіть матеріали агентурно-оперативної розробки.

Речові докази за відомою АКС «Цупком» також зібрано в окремому томі. Його вміст, з огляду на вагомість «провини» й суворість покарання фігурантів, великих сподівань не виправдав. Очевидно, найцінніші «трофеї» відразу було направлено до Харкова й Москви. Із того, що залишилося, варто відзначити насамперед низку виготовлених із полотна копій посвідчень [448, арк. 7–9]. В одній із них від 3 червня 1921 р. Всеукраїнський повстанський комітет уповноважував полковника Блакитного (очевидно, на той час уже загиблого уенерівського отамана К. Пестушка) на «формування та керування повстанськими військами в районі Катеринославщини та Таврії», а А. Зірку – на «керування політичними справами при повстанських військах ... та організацію в цьому районі повстанкомів» згідно із попередньо одержаними особистими вказівками. Обидва призначення датовані одним числом, але під різними номерами (ч. 73 і ч. 74) й зафіксовано на спільній «полотнянці». Тексти написані від руки за підписами голови Цупкому І. Чепілка (підпис не схожий на авторський) та члена-секретаря Дністрового (Ф. Наконечного), завірено печатками організації. На зовні оригінальний документ нанесено чекістську резолюцію про його долучення до справи як копію [448, арк. 9].

Збережено копії ще двох полотняних посвідчень, виготовлених тією ж рукою у червні 1921 р.: на Т. Бесарабенка як отамана підпорядкованих Цупкому «Повстанських куренів Таращанського, Сквирського та Бердичівського повітів на Київщині» і на П. Житківського як начальника політично-інформаційного відділу при штабі повстанських куренів 5-го повстанського району на Київщині. Обидві «полотнянки» завірено печаткою «начальника Повстанських куренів Таращанського повіту на Київщині». Першу з них член Цупкому полковник М. Ковальчук підписав 12 червня як отаман, а другу 19 червня вже як начальник штабу. За отамана підписався Т. Бесарабенко [448, арк. 7–8]. Копії усіх описаних документів підготував на полотні, певно, сам М. Ковальчук, який після арешту пішов на добровільну

співпрацю зі слідством у марному сподіванні на полегшення долі. Разом з усіма керівниками й активними членами Цупкому його було розстріляно.

Не менш цікавими видаються два оригінальні паперові посвідчення, виготовлені 20 червня згадуваними вище М. Ковальчуком і Т. Бесарабенком для членів своєї повстанської організації О. Зубрицького та М. Гриснюка [448, арк. 10–11]. Обидва працювали при військових і майнових складах у Києві і мали б не допустити їх евакуації на випадок зміни влади. Вилучені в О. Зубрицького обидва посвідчення стали підставою для розстрілу. Він навіть не встиг поінформувати про відповідальне повстанське доручення М. Гриснюка, що вберегло останнього від смерті [447, арк. 1–2 зв].

Іншими суттєвими речовими доказами у справі «Цупком» постають виготовлений друкарським способом примірник відозви С. Петлюри до населення України зі спростуванням наклепів більшовицької пропаганди щодо участі українських повстанців у масових єврейських погромах [448, арк. 5] та завірені чекістські копії низки важливих уенерівських документів: декларативної частини програми Союзу української державності у двох примірниках про необхідність згуртування українців за національною а не за будь-якою партійною ознакою [448, арк. 1–2]; наказу № 1 Головного отамана військ УНР С. Петлюри і начальника ППШ Ю. Тютюнника «По повстанським військам УНР» від 12 березня 1921 р. із закликом готуватися до загального антибільшовицького повстання [448, арк. 6–6 зв.], відповідного Універсалу Ради УНР, опублікованого 30 березня 1921 р. в часописі «Рідний край» [448, арк. 3], і застереження «Тримати язик за зубами», тобто всі приготування проводити в суворій таємниці від ворога [448, арк. 4].

В окремих томах сконцентровано й усю повстанську документацію за АКС «Козача Рада Правобережної України» [442] та підпорядкованого їй «Восьмого повстанського району військ УНР» [451]. Зауважимо, що матеріалів там зібрано вдосталь, але переважну більшість наявних наказів, інструкцій, посвідчень, відозв тощо створено на початку 1922 р., тобто незадовго до ліквідації цих повстанських центрів, коли вся їхня діяльність

вже перебувала під чекістським контролем. Збережено у справі також чимало розпорядчих документів уенерівського походження за 1919–1920 рр., які не входять до кола наших досліджень.

Отже, основну увагу зосередимо все таки на матеріалах справи «Петлюрівські отамани». Розпочнемо зі згадки про підготовлені впродовж 1921 р. накази й розпорядження отаманів Голого [412, арк. 1 (конверт, арк. 52)], П. Голубенка [412, арк. 1 (конверт, арк. 57)], Гуляй-Біди (М. Чеховича) [419, арк. 22], С. Заболотного [418, арк. 84 (конверт, арк. 12–13)], Орлика (Ф. Артеменка) [412, арк. 1 (конверт, арк. 39, 58–60)], Хмари (І. Годзиківського) [412, арк. 1 (конверт, арк. 53, 55); 418, арк. 84 (конверт, арк. 14)] і сотника Смутненка (Я. Хоменка – помічника отамана Орлика) [412, арк. 1 (конверт, арк. 56)].

Документи збережені переважно в копіях. Оригінальним, зокрема, є квітневий наказ сотника Першого партизанського загону ім. С.В. Петлюри П. Голубенка начальнику другої ділянки третього лісозаготівельного району про підпорядкування партизанам вирубки лісу та розподілу матеріалу. Документ засвідчує печатка цього загону [412, арк. 1 (конверт, арк. 57); 696, с. 27]. У скріпленому печаткою власному розпорядженні від 13 серпня отаман Орлик доводить до відома сотника Смутненка про його призначення командиром лівого крила Центральної групи наступу на Київ із наданням повноважень проводити мобілізацію козаків, формувати повстанські загони та обеззброювати військові частини Червоної армії на території Петрівської, Димерської, Литвинівської і Гостомельської волостей; водночас інформує про відповідні призначення та повноваження підпорядкованих йому отаманів Гонти і К. Яблучка на правому крилі Центральної групи [412, арк. 1 (конверт, арк. 39); 696, с. 27].

Далі відзначимо пропагандистські звернення до населення згадуваного отамана Орлика і повстанців його загону [412, арк. 1 (конверт, арк. 51–51 зв., 65–66, 106)], отаманів Гонти (І. Унятовський) [412, арк. 1 (конверт, арк. 61)], С. Заболотного [418, арк. 84 (конверт, арк. 16–17)], Зірвиголови [412, арк. 1

(конверт, арк. 50, 54–55)], Хмари (Гайсинського) [412, арк. 1 (конверт, арк. 50, 54, 70)], Рубача [412, арк. 1 (конверт, арк. 52)] та Київського губернського селянського повстанкому [412, арк. 1 (конверт, арк. 52 зв., 63–64)], На жаль, в оригіналі збереглося лише одне з цих звернень: від Першого партизанського загону ім. С.В. Петлюри. У відозві населенню роз'яснюється політичне становище в Україні, окреслюється шляхетна місія повстанців як народних визволителів і міститься заклик до підтримки національно-визвольного руху. Звернення підписав «Ларік Плисак» [412, арк. 1 (конверт, арк. 65–65 зв.)]. За здогадкою Р. Ковалю, вибудованою на основі свідчень отамана Орлика, таке псевдо мав на той час його ад'ютант Л. Власенко – уродженець с. Плесецьке Васильківського повіту Київської губернії [410, арк. 22]. «Сюжет» доповнимо з іншого джерела: оригінальною відозвою до селян із закликом до антибільшовицького повстання, підготовленою, орієнтовно, на початку 1921 р. командиром повстанської групи отамана Є. Ангела Бетерею [438, арк. 13]).

При дослідженні особистих документів учасників повстанського руху натрапляємо насамперед на численні посвідчення. Так, емісар ППШ до Десятого повстанського району М. Афанасьєв обзавівся від більшовицьких органів реєстрації низкою посвідчень на ім'я М. Кедрова [421, арк. 10 (конверт, арк. 2, 6, 13–15)]. Отаман С. Заболотний зберігав як пам'ять давні посвідчення гренадера Петроградського гренадерського полку та старшини Армії УНР [418, арк. 84 (конверт, арк. 1–6, 8–9)] Полковник Армії УНР Й. Пшоник був затриманий під час нелегального перетину румунсько-радянського кордону, маючи при собі посвідчення, виготовлене органами контррозвідки Румунії [421, арк. 4 (конверт, арк. 1)]. Під час арешту отамана Орлика до рук чекістів потрапили численні посвідчення підпорядкованих йому козаків, що стало безумовним приводом для їх подальшого переслідування [412, арк. 1 (конверт, арк. 38, 40, 74–94)].

До справи долучено також низку посвідчень репресованого за тісні стосунки з повстанцями шкільного вчителя і голови товариства «Просвіта»

с. Кожанка Білоцерківського повіту К. Миколаєнка [421, арк. 3 (конверт, арк. 10–12, 26, 29, 40, 42)], а також посвідчення заступника голови і скарбника товариства Ф. Коваленка – загиблого козака отамана Гайового [421, арк. 3 (конверт, арк. 17)]; квиток члена всеросійської профспілки працівників земельно-лісового господарства лісника Поташнянського лісництва П. Козловського, на хуторі якого 17 січня 1922 р. проведено чекістсько-військову операцію з ліквідації повстанців отамана Орлика [412, арк. 2 (конверт, арк. 4)]; посвідчення козака Антоніва – зв'язкового отамана П. Голубенка із загонами отаманів Орлика і Гайового [412, арк. 1 (конверт, арк. 46)].

Вміст АКС «Петлюрівські отамани не відзначається значною кількістю фотографій її фігурантів. Із приватних маємо лише фотографії емісара ППШ М. Куценка [421, арк. 3 (конверт, арк. 4–5, 7–8, 13)], Й. Пшоника в його румунському посвідченні [421, арк. 4 (конверт, арк. 1)] та М. Чеховича [419, арк. 8]. Є також процесуальні фотографії генерала А. Гулого-Гуленка [414, арк. 168 (конверт)], отаманів С. Заболотного [418, арк. 31 (конверт)] та Орлика [409, арк. 12 (конверт)].

Доповнити цей перелік може фотографія 1917 р., на якій зображено майбутнього ватажка повстанців Чернігівщини Є. Ангела в колі товаришів по службі [438, арк. 111 (конверт)]. Відзначимо збережені в АКС знімки отаманів Хмари (С. Харченка) та Я. Шепеля [182, арк. 191 (конверт, арк. 1–2, 13–14)], а також загальновідомі, щоправда процесуальні, фотографії Ю. Тютюнника, виготовлені 8 березня 1929 р. невдовзі після його арешту [439, арк. 1]. Найціннішою виглядає вже досить відома групова світлина із зображенням 52 ідентифікованих (помічених окремо розшифрованими цифрами) повстанців Подільської повстанської групи отамана Я. Орла-Гальчевського. Зокрема, цифрою «1» на фотографії позначено самого отамана Орла [1, арк. 49 (конверт)].

Зовні непримітно у пакеті особистих документів отамана Орлика виглядає не датований і не підписаний лист «отаману Північного фронту»

про стурбованість відсутністю протягом місяця обумовленого зв'язку. Однак є підстави вважати, що зазначеного листа отаманові Орлику підготував емісар ППШ в Україні генерал-хорунжий Армії УНР В. Галкін. У липні 1921 р. він перебував у розташуванні отамана Орлика, котрого і призначив командувачем Північного фронту замість зрадника Ю. Мордалевича [412, арк. 1 (конверт, арк. 48); 696, с. 39]. Незаперечну увагу привертає вірш невідомого авторства «На злобу біжучого часу» із закликом до боротьби за визволення України від іноземних поневолювачів, виявлений під час обшуку у заарештованого К. Миколаєнка [412, арк. 1 (конверт, арк. 47)]. Як ще один різновид особистих документів повстанців, відзначимо щоденник осавула В. Остряниці про рейди населеними пунктами Вінниччини (села Теплик, Орлівка, Пологи та ін.) 145-го Гайсинського повстанського пішо-кінного полку отамана Зірвиголови. Документ вилучено у загиблого автора і збережено у вигляді копії, виготовленої ОВ КВО [412, арк. 1 (конверт, арк. 54); 696, с. 41].

Повстанські речі й атрибути не документального походження відображають мапи Київської губернії (1919 р.) і Російської залізниці, вилучені в отамана Орлика під час його арешту 22 січня 1922 р. [412, арк. 1 (конверт, арк. 133–134)]. А в АКС отамана Хмари (С. Харченко) представлено, зокрема, вилучені в нього 17 березня 1924 р. під час арешту грошовий знак 50 карбованців УНР та металева печатка на дерев'яній основі командувача Подільської повстанської групи [182, арк. 191 (конверт, арк. 18, 23)], а на підтвердження відповідних повноважень отамана Хмари – скріплений печаткою полотняний наказ командувача повстанськими загонами й організаціями Правобережжя полковника Я. Орла-Гальчевського від 5 березня 1923 р. [182, арк. 191 (конверт, арк. 15)].

Характерним прикладом змістовного інформаційно-звітнього документа органів більшовицької держбезпеки є записка т.в.о. начальника СОУ – начальника ОВ ВУНК К. Зонова і т.в.о. начальника відділу по боротьбі з бандитизмом СОУ ВУНК Степанковського, надіслана 23 листопада 1921 р.

по прямому проводу голові ВНК В. Менжинському. Повідомляється про відбиття наступу із території Румунії на Тирасполь «банди петлюрівського полковника Й. Пшоника» та загрози оперативну обстановку в регіоні [422, арк. 3 (конверт, арк. 4)]. Показовими розпорядчими документами виглядають шифротелеграми, розіслані 6–7 березня 1922 р. відділом по боротьбі з бандитизмом СОУ ВУНК на адресу начальників усіх органів ВУНК про втечу 5 березня зі слідчого ізолятора ВУНК отамана С. Заболотного. В телеграмах зазначено прикмети втікача і можливі місця перебування, наказано вжити усіх заходів щодо його негайного розшуку та затримання [418, арк. 21–28].

Значну частину оперативних документів досліджуваної справи складають матеріали розробки Київською ГНК начальника розвідки УНР у м. Києві полковника В. Алексеєва, проведеної у жовтні 1921 р. – лютому 1922 р., а також оперування у березні – травні 1922 р. на Поділлі під прикриттям «Другого Надбужанського загону отамана Лютого» групи секретних співробітників Гайсинського політбюро, завданням якої була ліквідація повстанського загону отамана Левченка [696, с. 11]. Оперативні документи трапляються в різних томах справи, але переважну їх більшість зосереджено у 27-му і 29-му томах.

Непроцесуальні документи радянських установ, міліції та військових частин передовсім розкривають характер їх стосунків з органами ВУНК–ДПУ УСРР та суду, а також питання підпорядкування і компетенції різних державних інституцій [696, с. 11].

Незаперечними сторонніми речовими доказами виглядають, приміром, матеріали встановлення обставин і наслідків пограбування 24 вересня 1921 р. повстанцями отамана Орлика Третьої ділянки «Ветвестроя» (будівельної контори, розташованої в с. Клавдієве Київського повіту). До справи долучено акти й заяви відповідальних працівників пограбованої установи про заподіяні збитки та вжиті заходи безпеки на майбутнє [411, арк. 1–5, 8]. Не відмежовувався від скоєного й сам отаман, надавши власноручні розписки

про одержання повстанцями від радянської установи 35 млн карбованців і друкарської машинки [411, арк. 2 зв.–3]. Подібну розписку 27 березня 1922 р. надав отаман Гайовий про одержання його повстанцями 101 пуда пшениці на млині у с. Томашівка Сквирського повіту. Деяко раніше, 27 серпня 1921 р., його порученець сотник Неволя там само одержав під розписку фіксовану кількість жита, пшениці і товчі. За фактами експропріації складено акти, про них поінформовано органи ВУНК для вжиття заходів [407, арк. 5–9].

Отже, можна констатувати, що певну частину матеріалів АКС на учасників повстанського руху за відновлення УНР складають документи непроцесуального характеру. Переважну їх більшість зосереджено у справах ранніх років провадження, і вони, на відміну від процесуальних, побічно відображають історію репресій, а власне безпосередньо – історію повстанського руху, його події та персоналії; безумовна вагомість та неабияка змістовність непроцесуальних документів АКС як історичних джерел дають підстави для їх окремого дослідження, а широкі походження й різновиди уможливають формування їх розгорнутої класифікації.

Таким чином, процес формування, реорганізації та переміщення джерельного комплексу висвітлено насамперед на основі маловідомих і раніше не досліджуваних нормативно-розпорядчих, інформаційно-статистичних та звітних документів спеціальних фондів ГДА СБУ. Фондоутворювачі цих документів – архівні підрозділи НКДБ-МДБ-КДБ УРСР і СБУ. Інформаційні прогалини, пов'язані з відсутністю означених документів довоєнного періоду, частково перекрито матеріалами інших джерел: збереженими наказами й розпорядженнями 1930-х рр. з питань архівів та обліків у системі НКВС СРСР, а також інформаційно-довідковими матеріалами АКС.

Практичний досвід автора щодо використання численних АКС визначеної тематики разом із вивченням загального досвіду провідних архівістів і джерелознавців у роботі із цими джерелами дають підставу констатувати, що у загальних рисах матеріали АКС уже досліджено,

класифіковано й описано, але увагу при цьому не акцентовано на документах процесуальних і непроцесуальних як двох основних їх груп за походженням;

усі документи АКС попередньо досліджувалися як процесуальні; виглядало доречним визначити й виокремити з них власне процесуальні та розбити їх на групи: слідчі, каральні (судові й позасудові) касаційні та реабілітаційні; надалі відчувалася потреба не стільки в описі груп і різновидів цих документів, скільки в підкресленні видових і змістових особливостей процесуальної документації АКС визначеної тематики;

основну увагу зосереджено на достатньо представлених в АКС, але менш досліджених документах непроцесуального характеру: складено їх розгорнуту класифікацію, наведено характерні приклади для кожного з їх різновидів.

РОЗДІЛ 3

ВІДОБРАЖЕННЯ В АРХІВНО-СЛІДЧИХ СПРАВАХ ПОДІЙ ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ ТА РЕПРЕСІЙ БІЛЬШОВИЦЬКОГО РЕЖИМУ СТОСОВНО ЙОГО УЧАСНИКІВ

3.1. Органи ВУНК-ДПУ-НКВС як основний ворог і переслідувач уенерівських повстанців

Найнебезпечнішими супротивниками уенерівських повстанців і їхніми головними переслідувачами стали більшовицькі органи держбезпеки. Для глибшого розуміння цього беззаперечного факту варто зазирнути у не глибоку, але насичену подіями історію їх становлення на території України. Вона невідривно пов'язана з історією виникнення й реорганізації органів держбезпеки радянської Росії.

Всеросійську надзвичайну комісію по боротьбі з контрреволюцією і саботажем (далі – ВНК) засновано постановою РНК Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки (далі – РСФРР) від 7 (20) грудня 1917 р. Її очолив вірний лєнінець Ф. Дзєржинський. Офіційне «зелене світло» сумнозвісному «червоному терору» в Росії було надано 2 вересня 1918 р., коли Всеросійський центральний виконавчий комітет (далі – ВЦВК) за пропозицією Я. Свердлова ухвалив резолюцію, в якій наголошувалося: «На білий терор ворогів робітничо-селянської влади робітники і селяни дадуть відповідь масовим червоним терором проти буржуазії та її агентів» [554, с. 266]. Відтоді практика застосування «червоного терору», поширена в діяльності ВНК та всіх її клонів поза межами Російської Федерації, одержала не лише ідеологічне, але й умовне правове підґрунтя.

У січні 1919 р. російські більшовики утворили маріонеткову УСРР із центром у Харкові, а невдовзі відвоювали у Директорії Лівобережну й частину Правобережної України та запровадили масштабні покарання до всіх представників «ворожих класів, урядів, армій та ідеологій», хто перешкоджав

поширенню на окупованій території «революційних» змін. У рамках «червоного терору» нещадних репресій насамперед зазнавали учасники українського державотворення.

Керовані з Москви, перші місцеві органи надзвичайної комісії (далі – НК) в Україні почали діяти ще влітку – восени 1918 р. у прикордонних з Росією губерніях. ВУНК засновано 3 грудня того ж року Декретом Тимчасового робітничо-селянського уряду України. Йому ж формально й підпорядковувався новостворений каральний орган [556, с. 29]. Проте реальний контроль над ним цілковито належав відомству Ф. Дзержинського. Не заперечують цього факту опубліковані радянські джерела: «... ВУНК була майже точним відбитком ВНК ... і працювала за її директивами» [487, с. 252–254]. Зайвим доказом цього є почергове призначення з Москви керівників ВУНК: єврея І. Шварца, латиша М. Лаціса та росіянина В. Манцева за повної відсутності на відповідальних посадах українців. Адже за свідченнями тих самих джерел, у щойно «вичищеній від ворога» Україні складність формування апарату НК полягала у відсутності не те що досвідчених, а й будь-яких співробітників [487, с. 253].

Згідно із «Положенням про Всеукраїнську та місцеві надзвичайні комісії», затвердженим 30 травня 1919 р. спільною постановою ВУЦВК, РНК УСРР, НКВС та ВУНК, на них покладалися завдання боротьби з «усілякими контрреволюційними проявами, шпигунством і бандитизмом як на внутрішньому фронті, так і в армії та флоті УСРР». Для їх реалізації губернським та повітовим НК надавалися широкі повноваження: застосувати збройну силу, ініціювати введення надзвичайного чи військового стану, здійснювати оперативні заходи, проводити слідство та визначати покарання обвинувачуваним у «контрреволюційній» діяльності [556, с. 88–89].

Із відновленням окупаційної радянської влади на більшій території України після її майже піврічної окупації Збройними силами Півдня Росії (денікінці) поступово відтворювалися й більшовицькі надзвичайні органи. Наприкінці грудня 1919 р. при Всеукраїнському ревкомі було утворено

Управління надзвичайних комісій та особливих відділів (військової контррозвідки) республіки, реорганізоване 17 березня 1920 р. в Центральне управління надзвичайних комісій по боротьбі з контрреволюцією, спекуляцією та посадовими злочинами (далі – Цупнадком). Реорганізацію здійснено з метою пристосування діяльності НК та ОВ до очікуваних умов мирного часу, визначення їх місця у структурі органів державної влади й управління України [674, с. 31].

У рамках вищезазначеної реорганізації каральних органів замість раніше наділених судовими функціями Повітових НК (далі – ПНК) утворювалися політбюро, які таких повноважень уже не мали. Як виняток, ПНК діяли лише в неспокійних прифронтових регіонах (Бердянськ, Маріуполь, Кам'янець-Подільськ, Таганрог) [477, арк. 5]. Водночас ухвалено ГНК вищу міру покарання (розстріл) мав санкціонувати начальник Цупнадкому.

На початку 1920 р. з'явилася навіть примарна надія на відміну смертної кари як такої. Принаймні, 17 січня 1920 р. ВЦВК та РНК РСФРР постановили не застосовувати розстріл за вироками ВНК та трибуналів у зв'язку із фактичним розгромом зовнішньої та внутрішньої «контрреволюції» (щоправда, ненадовго: до травневого наступу «білополяків») [555, с. 104–105; 490, с. 348–350, 396–398], однак України це не стосувалося. Уже 2 лютого Всеукраїнський ревком телеграфно довів до відома місцевих органів влади свою постанову «Про застосування вищої міри покарання – розстрілу до активних контрреволюціонерів на Україні». Цим документом визначалося, що в Україні загрозу існуванню радянської влади ще не ліквідовано, а тому в рішучій боротьбі з «контрреволюційними» заколотами до повного знищення перепон на шляху до утвердження радянської влади необхідно вживати будь-які заходи аж до застосування «червоного терору» [556, с. 139].

Для ефективної боротьби із «внутрішньою контрреволюцією», зокрема українським національно-визвольним повстанським рухом, створювалися спеціалізовані «чекістські» військові частини. Навесні – влітку 1919 р. активно формувалися й діяли кавалерійський полк особливого призначення

та окремі батальйони Особливого корпусу ВУНК. Із січня 1920 р. за прикладом Москви розпочалося формування Харківського (Харківська, Полтавська, Катеринославська і Таврійська губернії) та Київського (Київська, Чернігівська, Подільська, Волинська, Херсонська губернії) секторів Військ внутрішньої охорони республіки (ВОХР). Нові військові формування підпорядковувалися безпосередньо штабу військ ВНК, перейменованому у штаб військ ВОХР [617, с. 76–81].

1 вересня 1920 р. Рада праці й оборони радянської Росії постановила реорганізувати війська ВОХР у війська внутрішньої служби (ВНУС), а 19 січня 1921 р. – виокремити з них війська ВНК. Останнім, згідно з основними положеннями про їх організацію (від 29 січня), належало обслуговувати місцеві НК, ОВ при військових частинах та по охороні кордонів; підпорядковуватися голові ВНК, а дислокованим на «околицях» (на Кавказі, Україні, Сибіру Туркестані) – повноважним представникам (далі – ПП) ВНК цих «околиць» [488, с. 34–38; 490, с. 459–462].

Після остаточних перемог над зовнішніми ворогами усі потужні організаційні, владні та військові ресурси ВУНК було залучено для боротьби на «внутрішньому фронті». Переміщення акцентів діяльності чекістських органів в Україні спостерігаємо ще в розпал військових протистоянь більшовиків на південному й західному фронтах.

Так, 10 серпня 1920 р. у структурі Цупнадкому виокремився секретний відділ, у складі якого функціонували політичний та економічний підвідділи й секретна частина. Остання опікувалася організацією розвідки й насадженням агентури у селянському середовищі, вороже настроєному до більшовиків. Політичний підвідділ уповноважувався на боротьбу з українською націоналістичною та іншою «контрреволюцією», «анархо-бандитизмом» і опозиційними партіями [477, арк. 11].

Надалі партійно-державне керівництво УСРР розглядало проблему організації протидії українському повстанству як першочергову. 17–22 листопада 1920 р. в Харкові заходи протидії обговорювалися делегатами

V конференції Комуністичної партії більшовиків України (далі – КП(б)У), 25 лютого – 3 березня 1921 р. – делегатами V Всеукраїнського з'їзду Рад, 2–4 травня 1921 р. – учасниками I Всеукраїнської наради КП(б)У [583, с. 90].

28 грудня 1920 р. у Харкові РНК УСРР та командувач збройними силами України й Криму М. Фрунзе ухвалили постанову про поділ України на військові округи для боротьби з «бандитизмом». У 1921 р. радянська держава об'єднала сили регулярної армії, спеціальних військ, надзвичайних органів, міліції, державного і партійного апарату в єдину систему так званих воєнних або постійних нарад по боротьбі з бандитизмом. Вищою інстанцією визначилася Постійна нарада при РНК УСРР. До її складу входили керівники або представники вищих радянських, партійних, військових та спеціальних органів влади [591, с. 552]. Перше засідання відбулося 21 лютого під головуванням Х. Раковського [514, арк. 1–2].

Постійній нараді підпорядковувалися губернські воєнні наради, останнім – повітові. До системи нарад входили низові надзвичайні й виконавчі органи: польові штаби, бойові дільниці, трійки, інститут уповноважених. Місцеві наради контролювали посівні кампанії, виконання продрозверстки і продродатку, розшук та арешт повстанців і дезертирів РСЧА, роззброєння цивільного населення, більшовизацію місцевих органів влади тощо [591, с. 552].

Одночасно зі створенням Постійної наради по боротьбі з бандитизмом при РНК УСРР при ВУНК було організовано відповідний відділ – «гнучкий апарат, який зосередив у собі всю роботу щодо внутрішнього розкладання бандитизму і поширив широку агентурно-інформативну мережу розвідки» [478, с. 63; 484, с. 18].

Для придушення народного опору застосовувалися репресивно-каральні заходи: заручництво, введення військового стану, масові обшуки, арешти, конфіскація майна, заслання, ув'язнення в тюрмах і концтаборах, розстріли. За підтримки повстанського руху широкими верствами населення України,

окрім великих міст, дієвим альтернативним засобом боротьби з ним стали неодноразово проголошені більшовиками амністії [583, с. 90–91].

Учасників повстанського руху та їхніх пособників у цей час активно карали винятково більшовицькі позасудові органи: трійки та колегії ГНК і ПНК, ОВ ВНК військових округів та діючих армій.

28 грудня 1921 р. делегати ІХ Всеросійського з'їзду Рад, попри відзначення вагомості ролі ВНК у «класовій боротьбі пролетаріату», ініціювали звуження її широких повноважень з метою зміцнення революційної законності. Як наслідок, 6 лютого 1922 р. ВЦВК постановив розформувати ВНК та всі її органи на місцях, утворивши натомість у структурі НКВС РСФРР органи ДПУ [488, с. 144; 490, с. 611, 617–618]. На завершення процесу реорганізації 9 березня того ж року «Положення про ДПУ» схвалило ЦК РКП(б), надавши формальне доручення Й. Сталіну узгодити питання стосунків між органами ДПУ та урядами «незалежних республік» [490, с. 629–631].

За московським сценарієм аналогічні події відбувалися і в Україні. Керуючись директивами ЦК РКП(б), політбюро ЦК КП(б)У 15 лютого 1922 р. ухвалило рішення про реорганізацію ВУНК в ДПУ у складі НКВС УСРР та затвердження головою новоствореного відомства В. Манцева. Останній одночасно обіймав посаду ПП ДПУ РСФРР в Україні. Ухвалене рішення затверджувалося постановою ВУЦВК від 22 березня того ж року, у якій, зокрема, передбачалася передача усіх чекістських слідчо-судових повноважень народним судам та революційним трибуналам [617, с. 363–365].

Тогочасна загальна політична й оперативна обстановка в Україні вже нібито сприяла пом'якшенню репресивного тиску та зміцненню авторитету судових органів, позаяк невдалим Листопадним рейдом Повстанчої армії наприкінці 1921 р. фактично завершилася вирішальна й найактивніша фаза повстанського руху за відновлення УНР. Всенародне антибільшовицьке повстання так і не відбулося. Однак Р. Подкур, посилаючись на архівні й опубліковані джерела, переконливо доводить, що декларована реформа ніяк

не зламала й навіть не послабила потужний репресивний механізм, а лише узаконила його, надавши певних цивілізованих форм. Дослідник наголошує, що особисто В. Ленін сформулював розлогі поняття «контрреволюційного злочину» та відповідні заходи покарання до сумнозвісної статті нового Кримінального кодексу. Вождь також свідомо передбачав закритість ведення судових процесів, посилення чекістського впливу на діяльність ревтрибуналів уведенням до їх складу «потрібних людей» і можливість негайного оголошення воєнного стану в районах активізації бандитизму із застосуванням розстрілів на місці [674, с. 41].

За мотивованими наполяганнями керівництва ДПУ його повноваження дуже швидко відновлювалися й розширювалися як у самій Росії, так і в підконтрольних регіонах. Зокрема, в «бандитських районах» УСРР відновили діяльність випробувані минулими роками надзвичайні трійки у складі командира військової частини та представників від парткому й органів ДПУ, наділені правами революційних трибуналів. Вони могли застосовувати на місці вищу міру покарання, брати заручників, призначати відповідальників тощо [674, с. 42].

Необмежені репресивні повноваження каральних органів «узаконювались» на найвищому державному рівні. Так, ще 14 липня 1922 р. Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при РНК УСРР визначила більшість районів Подільської губернії «загрозливими по бандитизму»; 26 серпня 1922 р. на черговому засіданні ухвалила перевести розквартирований у неблагополучному регіоні кінний корпус на казармений стан з метою запобігання «занепаду бойового духу та розкладання» червоноармійців, а також затвердити накази про введення інституту відповідальників і покладання охорони залізничного транспорту і зв'язку на населення навколишніх сіл [533, арк. 4–5]. 2 вересня 1922 р. нарада на своєму засіданні постановила розпустити неефективні виконкоми, замінивши їх ревкомами, та вжити найнещадніших заходів з ліквідації бандитизму. У

додатку до протоколу подано текст «Інструкції про надзвичайні трійки при загонах, які борються з бандитизмом» [533, арк. 8–11].

15 жовтня Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при РНК УСРР за результатами «невтішної» доповіді ПП ДПУ на Правобережній Україні Ю. Євдокимова підтвердила статус районів Поділля як «загрозливих по бандитизму» до 1 січня 1923 р., у зв'язку з чим просила РНК зобов'язати НКЮ відмінити його розпорядження про втручання органів юстиції в діяльність інституту відповідальників, а також створити губернські комісії з виселення «неблагонадійних елементів» з прикордонної зони [533, арк. 6–7].

Навіть у відносно ліберальну середину 1920-х рр. діяльність народних судів і революційних трибуналів щодо застосування покарань уенерівським повстанцям та іншим особам, обвинуваченим у скоєнні «контрреволюційних злочинів», перебувала під цілковитим контролем органів ДПУ. Такі слідчі справи передавалися на розгляд до НС судових установ. Створення НС передбачалося постановою ВУЦВК «Про надзвичайні сесії військових відділень губревтрибуналів» від 17 липня 1922 р. До складу НС у статусі спочатку запасних, а потім додаткових членів губревтрибуналу входили два співробітники ДПУ, а головував на засіданнях начальник губвідділу ДПУ [622, с. 27].

Надалі на схожих умовах НС функціонували при губернських та окружних судах, Головному суді Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки (далі – АМСРР) і Верховному суді УСРР. Формально НС були структурними підрозділами цих судів, але фактично були окремими установами: мали власний апарат, вели самостійне діловодство [622, с. 27]. Досить суперечливий статус НС як власне судових органів, не заважав їй у середині 1920-х рр. ухвалювати значно зваженіші й гуманніші вирoki в порівнянні з їх попередниками й наступниками.

Після утворення СРСР ОДПУ перейшло у пряме підпорядкування до союзної РНК, а його регіональні клони – до республіканських РНК відповідно. Голови ДПУ набували більшої самостійності і входили до складу

урядів із правом дорадчого голосу, який нерідко ставав вирішальним. Водночас вони могли відмовляти урядам в ознайомленні із власною документацією, спираючись на реальну підлеглисть ОДПУ, централізоване фінансування та специфіку оперативної роботи. Практично безконтрольними в структурі ОДПУ та його республіканських управлінь залишалися особливі наради (далі – ОН) та судові трійки [674, с. 43].

Суто чекістські надзвичайні органи існували паралельно з НС судових органів. ОН при колегії ДПУ УСРР діяла з 1924 р. на підставі наданих ЦВК СРСР повноважень на адміністративне виселення до трьох років у межах республіки «соціально-небезпечних» і «соціально-шкідливих» осіб за недостатністю підстав для їх притягнення до кримінальної відповідальності. Висилати за межі УСРР та відправляти на цей же термін до виправно-трудова таборів республіканська ОН могла лише після погодження з ОН при ОДПУ [622, с. 41–42].

До категорії виселенців разом із напівкримінальним контингентом (аферисти, шулери, гравці та ін.) потрапляли й колишні петлюрівці та «політбандити», запідозрені у проведенні антирадянської агітації. Однак останніх з 1929 р., часу «загострення класової боротьби» на селі, за реальний чи імовірний спротив значно частіше карала судова трійка при колегії ДПУ УСРР. Це вже був орган, безпосередньо наділений всіма каральними функціями суду із правом виносити вироки аж до вищої міри покарання [622, с. 284].

Один із основних напрямів діяльності радянських спецслужб – ґрунтова інформаційно-аналітична й облікова робота, здійснювана всіма їх структурними одиницями. У висновках до власного аналізу функціонування інформаційно-аналітичних та облікових систем органів і підрозділів ВУНК-ДПУ-НКВС Р. Подкур акцентує увагу на всебічності й масштабності зібраної чекістської інформації, глибокій зацікавленості в ній партійних і радянських органів та її подальшому практичному застосуванні. Зокрема, складені обліки колишніх «політбандитів-петлюрівців» та багатьох інших

«неблагонадійних» категорій громадян допомагали визначати орієнтири оперативної діяльності спецслужби, проводити масові каральні операції, порушувати нові кримінальні справи [674, с. 67].

Наступну реорганізацію радянських органів держбезпеки ініціював особисто Й. Сталін на засіданні політбюро ЦК ВКП(б) 20 лютого 1934 р. Було прийнято рішення відновити роботу розформованих ще в грудні 1930 р. союзного і республіканського наркоматів внутрішніх справ. Пізнішою постановою політбюро від 10 липня 1934 р. до союзного наркомату на правах ГУДБ увійшло ОДПУ. В результаті такого перегрупування сил у центральних органах країни вперше виникло відомство, яке сконцентрувало в собі практично всю повноту адміністративно-політичних функцій, прибрало під контроль усі прикордонні та внутрішні війська, маючи при цьому на утриманні воєнізований особовий склад центральних і місцевих органів внутрішніх справ [580, с. 59].

У той самий рік за ініціативою кремлівського вождя сталася й визначальна подія в житті республіки. 21 січня делегати XII з'їзду КП(б)У та члени президії ВУЦВК підтримали пропозицію ЦК ВКП(б) та «особисто товариша Сталіна» про перенесення столиці радянської України з Харкова до Києва. Запланований на осінь урочистий переїзд вищих владних структур УСРР до нової столиці відбувся дещо раніше – 24 червня. З цієї нагоди у Києві відбулися урочистості та військовий парад [719]. Відтоді діяльність реорганізованих органів держбезпеки УСРР спрямовувалася з нової столиці.

Після реорганізації з 1934 р. органів держбезпеки правонаступниками НС у системі спеціального радянського судочинства стали спецколегії. Відряджені до них співробітники НКВС переводилися до особливого резерву спецслужби, що зовні символізувало їхню більшу відокремленість від неї, ніж у випадку з НС. На противагу цьому не відразу, але відновились і катастрофічно зросли повноваження надзвичайних позасудових органів, що призвело до масових, нічим не виправданих репресій доби Великого терору.

У системі НКВС з 1935 р. діяли «міліцейські» трійки (для протидії кримінальному середовищу на попередніх правах ОН), з липня 1937 р. – оперативні трійки (з винищення «антирадянських елементів»: колишніх куркулів, петлюрівців та ін.), а з вересня 1938 р. – особливі трійки (для проведення масових репресій за класовими та національними ознаками). На відміну від «міліцейських», інші трійки були міжвідомчими. Разом із керівниками обласних УНКВС до них входили керівники місцевих партійних структур та органів прокуратури [622, с. 285–289].

Минули масові репресії, «полетіли голови» окремих найзапекліших їх виконавців, у т.ч. наркома внутрішніх справ М. Єжова. Однак залишилися старі оперативні обліки, а надалі розширилися горизонти і з'явилися нові сфери діяльності радянських каральних органів. Заторкнули репресії і тих, хто після поразки Української революції 1917–1921 рр. емігрували за кордон і тривалий час перебували поза зоною досяжності більшовицького «правосуддя», але на початку, наприкінці чи після завершення Другої світової війни потрапили до рук радянських каральних органів на території окупованих СРСР Західної України та країн Східної Європи.

На завершальному етапі викритих колишніх уенерівських повстанців карали численні армійські військові трибунали, обласні військові трибунали військ НКДБ-МДБ, а також ОН при народному комісарі (міністрові) держбезпеки СРСР. Відомо, що ОН при міністрі внутрішніх справ СРСР як останній радянський позасудовий орган було ліквідовано на початку хрущовської «відлиги» – у вересні 1953 р.

Таким чином, повноваженнями карати уенерівських повстанців більшовики наділяли як судові, так і позасудові органи. На відносно законних підставах це робили цивільні та військові ревтрибунали, НС губерньського, окружного, районного, міжрайонного й обласного судів, спецколегії обласних судів. Вироки за окремими кримінальними справами виносили Найвищий (Верховний) суд УСРР-УРСР, а також головні суди

Кримської і Молдавської Автономних Соціалістичних Радянських Республік (далі – АСРР) та Верховний суд СРСР.

Значно активніше і триваліше більшовицьке «правосуддя» над «контрреволюціонерами» вершили трійки та колегії ГНК і ПНК, ОВ ВНК при реввійськрадах діючих армій, ОН при ОДПУ, ОН і судові трійки при колегії ДПУ УСРР, особливі трійки при обласних управліннях НКВС, вищі й регіональні двійки, ОН при НКВС-МДБ-МВС СРСР та УРСР.

Конкретні приклади маловідомих подій з історії повстанського руху за відновлення УНР і застосування більшовицьким режимом репресій стосовно їх учасників зафіксовано в численних АКС різних років провадження. Огляд цих справ та їх аналіз буде здійснено в наступних частинах цього розділу.

3.2. Джерельний інформаційний та персоніфікаційний потенціал

АКС є унікальним малодослідженим джерелом інформації з багатьох подій новітньої історії України. Нині, в умовах спрощеного доступу до архівів радянських спецслужб, важко навіть уявити проведення ґрунтовного дослідження проблеми повстанського руху за відновлення УНР без використання інформаційного та персоніфікаційного потенціалу АКС.

Оскільки репресовані провідники повстанського руху, як правило, свідчили багато й докладно, за їхніми показаннями можна скласти цілісну картину подій, творцями й очевидцями яких вони були. Без перебільшення, надзвичайно інформативними є слідчі матеріали, насамперед справ ранніх років провадження.

Дослідниця О. Ганжа у праці «Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917–1927)» підкреслювала, що, застосовуючи тактику партизанської боротьби, вже на кінець 1920 р. повстанці тримали під своїм контролем практично всю сільську місцевість [595, с. 141]. Підтверджують сказане свідчення генерал-хорунжого А. Гулого-Гуленка, заарештованого чекістами в Одесі під час нелегального відвідання України. Він зазначає, що ще наприкінці жовтня 1920 р. в умовах

проголошення перемир'я між поляками і більшовиками Головний отаман С. Петлюра й командування Армії УНР покладали великі сподівання на можливість виправлення тяжкого становища на фронті за рахунок максимального використання надзвичайного піднесення на території України антибільшовицького повстанського руху. З цією метою для прориву фронту та з'єднання з повстанцями готувалася мобільна бригада, яку мав очолити А. Гулий-Гуленко як досвідчений організатор партизанського руху. Завданням його підрозділу було об'єднати в одночасній активній боротьбі у ворожому тилу всі повстанські загони Правобережжя. Партизани повинні були руйнувати ворожі комунікації. Українське військове командування готувало наступ по всьому фронту і розраховувало на подальше злиття з повстанцями, але ворог випередив і змусив перейти Армію УНР до тяжких оборонних боїв, під час яких значних втрат зазнала й новосформована бригада [414, арк. 10–11, 88].

Стабілізувати фронт так і не вдалося. Незважаючи на відхід 21 листопада українських військ за демаркаційну лінію по р. Збруч і початок їх інтернування, у той самий день за наказом військового командування для з'єднання з повстанцями в тил Червоної армії прорвався поспішно сформований А. Гулим-Гуленком мобільний підрозділ із 365 добровольців при 50 кулеметах. За зміненим оперативним завданням загін мав провести активні операції в глибокому тилу, об'єднати повстанців Правобережжя і спільними зусиллями надати допомогу Армії УНР у випадку відновлення нею фронту. На початку грудня до підрозділу приєдналися повстанські загони отаманів Д. Цвітковського, С. Гризла й П. Дерещука. Об'єднане формування у складі 3000 піхотинців і 600 кавалеристів рейдувало територіями Уманського, Гайсинського, Звенигородського й Таращанського повітів, беручи участь в боях з Червоною армією: частинами 41-ї, 45-ї, 47-ї піхотних дивізій, першого кінного корпусу та кінною бригадою Г. Котовського [414, арк. 10–11, 88].

За власними свідченнями, в середині грудня А. Гулий-Гуленко дізнався про остаточне інтернування у Польщі Армії УНР, після чого дав розпорядження про розформування свого повстанського з'єднання, а сам невдовзі перебрався до Румунії. Більшість учасників рейду вирішили залишитися в Україні. У квітні 1921 р. через місію УНР в Бухаресті повстанський ватажок був викликаний до Польщі й перебував там до початку червня. Упродовж цього часу він зустрічався з С. Петлюрою і Ю. Тютюнником, був ознайомлений із планами антибільшовицького повстання в Україні і призначений командувачем Південної групи [414, арк. 11–12, 89–90]. Безперечно, доповіді А. Гулого-Гуленка про результати грудневого рейду зміцнили віру Державного Центру УНР у можливість підняття в Україні загального повстання й успішного проведення спільних операцій армійських і партизанських підрозділів [584, с. 102].

Крім того, А. Гулий-Гуленко інформував слідство про свою активну участь спільно з начальником ППШ Ю. Тютюнником і головою військової секції Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Польщі генералом В. Зелінським у таємних переговорах про підтримку повстання з начальником польського генштабу генералом К. Сосновським і начальником другого відділу генштабу майором Чернецьким, а також з уповноваженим французького уряду в Польщі генералом А. Нісселем. Під час переговорів було досягнуто домовленість про організацію на території Польщі й фінансування через другий відділ польського генштабу українського повстанського штабу і прикордонних контрольно-перепускних пунктів для агентів на шляху до України та в зворотному напрямі; про використання інтернованих козаків та старшин як емісарів і агентів, забезпечення їх необхідними документами, правом безкоштовного пересування залізницею; про відпущення з таборів на час повстання всіх інтернованих козаків і старшин Армії УНР, надання їм необхідної для боротьби з більшовиками зброї та спорядження [414, арк. 12–13, 90–90 зв.].

Французи й поляки виступили посередниками в налагодженні відповідної співпраці українців із румунами. Результатом тривалих переговорів на початку липня 1921 р. стало остаточне узгодження з вищим військовим командуванням Румунії питання про розгортання у Кишиневі діяльності ШПГ на зразок ППШ у Львові й подальшого озброєння для наступу на Україну інтернованих у румунських таборах вояків Армії УНР [414, арк. 91 зв.].

Згідно із відтвореним А. Гулим-Гуленком планом підготовки загального антибільшовицького повстання, територію України було розбито на повстанські групи, райони, курінні підрайони й сотенні ділянки. Правобережну Україну поділено на Південну й Північну групи по п'ять районів у кожній. Межі Південної групи на сході проходили вздовж Дніпра від Черкас до Херсона, на півдні – узбережжям Чорного моря від Херсона до м. Акерман, на заході – вздовж Дністра від Аккермана до с. Каменка і на півночі – по лінії залізничних станцій Вапнярка – Цвіткове – Бобринська – Сміла – Черкаси [414, арк. 13–14, 153].

Описувані відомості про діяльність закордонних повстанських штабів доповнив інший генерал-хорунжий Армії УНР Ю. Тютюнник. Зробив він це, щоправда, пізніше – 3 квітня 1929 р., невдовзі після арешту, а тому надані ним відомості не такі детальні. На вимогу слідчих колишній начальник ППШ власноручно підготував схему організації і роботи очолюваного ним штабу, у якій вказано місця дислокації та час діяльності ППШ; описано мету, завдання й окремі заходи при підготовці загального повстання, запланованого на травень – червень 1921 р. Далі Ю. Тютюнник пояснює причини відтермінування повстання, у загальних рисах подає структуру ППШ після його переїзду із Тарнова до Львова, характеризує функціональні обов'язки власні та начальників ВК і ЦК ППШ, а також зосереджує увагу на діяльності розвідувального відділу ВК і пригадує прізвища окремих причетних до нього осіб, зупиняється на особливостях оперативної співпраці українців з поляками на прикордонних контрольно-перепускних пунктах. Навіть якщо

врахувати віддаленість у часі описуваних Ю. Тютюнником подій, його свідоме або підсвідоме бажання щось забути, пом'якшити чи спростити, цей документ все одно заслуговує на пильну увагу дослідників. Засвідчений підписом автора рукописний оригінал, і три його машинописні копії були долучені до відповідної АКС [439, арк. 26–36; 585, с. 155–156].

Згідно зі складеною ППШ станом на липень 1921 р. схемою розташування в Україні партизанських загонів та повстанських організацій, Перший район Південної групи охоплював Одеський, Тираспольський, Ананьївський повіти повністю і західну частину Миколаївського й Херсонського повітів Херсонської губернії; Другий – терени Вознесенського, Миколаївського та Херсонського повітів Херсонської губернії; Третій – Криворізький повіт Херсонської та правобережні частини Верхньодніпровського й Катеринославського (окрім м. Катеринослав) повітів Катеринославської губернії; Четвертий – землі Єлисаветградського, Олександрійського й правобережну частину Кременчуцького повітів Херсонської губернії, Чигиринського, а також південної частини Черкаського й Звенигородського повітів Київської губернії; П'ятий – Ольгопільський та Балтський повіти Подільської губернії, а також південні землі Гайсинського й Брацлавського повітів Подільської та Уманського повіту Київської губерній [504, арк. 1].

У показаннях А. Гулого-Гуленка зазначено дещо відмінну від запропонованої ППШ нумерацію повстанських районів у складі Південної групи: Перший район подано як Одеський, Другий – як Балтський, Третій – як Єлисаветградський, Четвертий – як Олександрійський і П'ятий – як Катеринославський [414, арк. 14, 153 зв.–154]. У зіставленні зі схемою ППШ помічаємо, що не Третій, а Другий район може бути умовно Єлисаветградським; не П'ятий, а Третій – Катеринославським; не Другий, а П'ятий – Балтським; лише Перший і четвертий умовно виглядають як Одеський та Олександрійський [584, с. 102]. У подальшому описі цих районів опиратимемося насамперед на свідчення начальника Південної групи.

Так, у Першому (Одеському) районі начальником цивільного управління й виконувачем обов'язків начальника району було призначено полковника Й. Пшоника. З весни до листопада 1921 р. він майже постійно перебував у Кишиневі, а на північ від м. Аккерман заснував свій контрольно-перепускний пункт для переправлення на терени району власних емісарів [414, арк. 91, 131, 154]. На території району діяли провідний Одеський повстанком, підпільні організації в Тирасполі й Рибниці. Влітку – восени 1921 р. їх було викрито й ліквідовано. Активних партизанських акцій у районі не спостерігалось. Джерела повідомляють лише про оперування в Одеському повіті загону отамана Чорновоза й рейди до Ананьївського повіту повстанців отаманів С. Заболотного та Я. Кошового [611, с. 145].

Начальником Другого (Єлисаветградського) району став сотник Г. Нестеренко (отаман Орел) [414, арк. 153 зв.]. Його загін оперував у Єлисаветградському повіті Херсонської та Чигиринському повіті Київської губерній. Отаман Орел тримався крайньої півночі свого району на межі з лісистим Холодним Яром і підтримував зв'язки з повстанцями отаманів І. Деркача, Л. Загороднього й Грінченка. За показаннями репресованого повстанця Р. Савеленка, на кінець травня 1921 р. загін Орла налічував 10 кавалеристів і 28 піхотинців і був озброєний гвинтівками й наганами з достатньою кількістю патронів, але не мав кулеметів. Повстанський штаб очолював С. Отаманенко [292, арк. 2–4].

В умовах постійного переслідування повстанців відкритий південний степ міг бути місцем лише їхньої тимчасової дислокації. З-поміж повстанських формувань, що здійснювали стрімкі рейди територією Другого району, варто виділити загони отаманів Л. Загороднього, Іванова (почергово керували брати Іванови, зокрема Григорій і Федір) й А. Шока.

Так, загін отамана Іванова рейдував територіями Криворізького, Миколаївського, Єлисаветградського й Нікопольського повітів Херсонської губернії, тобто трьох повстанських районів: другого, третього й четвертого. За показаннями повстанця М. Пушеля, на початку липня 1921 р. загін

отамана Іванова налічував до 55 повстанців, кожен з яких мав гвинтівку, револьвер, шашку і дві–чотири бомби. З-поміж них – 20–25 вершників. Повстанці мали чотири тачанки по троє коней, чотири кулемети, однак лише два з них були справні, і, загалом, близько 40 коней. Загін оперував на той час у районі селищ Новий Буг та Велика Олександрівка Єлисаветградського повіту [204, арк. 8–9, 71–72, 129–129 зв.]. У селах Вознесенського повіту діяли осередки підпільної повстанської організації отамана А. Шока, які з весни 1921 р. готували місцеве населення до антибільшовицького повстання з метою відновлення УНР. За більшовицькими зведеннями, отаман мав загін у складі 150 вершників і 50 піхотинців при шести кулеметах і доброму обмундируванні. Піхота пересувалася на бричках. Партизани нерідко використовували документи загону боротьби з дезертирами і контрреволюцією або ударної продгрупи [261].

Для організації Третього (Катеринославського) району прибув отаман Гнибіда (А. Чорновус), а в його розпорядження – член УСДРП В. Шкляр (отаман Сірко), призначений начальником цивільного управління району [414, арк. 154]. Для забезпечення зв'язку зі своїми емісарами Гнибідою і Шкляром у липні – серпні й жовтні – листопаді 1921 р. ШПГ двічі направляв до Софіївської волості Катеринославського повіту кур'єра – інтернованого сотника Армії УНР М. Усатого. За свідченнями останнього, обидві подорожі за незалежних від нього обставин не привели до встановлення необхідного контакту. Під час першої подорожі М. Усатий довідався про переслідування, а під час останньої – про ліквідацію більшовиками повстанської організації отамана Гнибіди [416, арк. 90–93].

З цього району на широкому міжрайонному рівні розгорнула діяльність очолювана емісаром ППШ доктором Гелієвим повстанська «Організація Катеринославщини, Північної Таврії і Східної Херсонщини». В її підпорядкуванні перебували, зокрема, Нікопольський повстанком і мелітопольська «Підпільна організація повстанських куренів» на чолі з емісарами ППШ П. Кимлачем і П. Семеньком [175]. Крім того, повноваження

щодо організації повстанських військ Катеринославщини й Таврії, Цупком надавав полковникові Блакитному [448, арк. 9]. Його Степова дивізія, щоправда, становила потужну військову силу лише до кінця 1920 р. На теренах району рейдували повстанські загони отаманів Іванова, Свища, Штиля, Залізняка (С. Коваленко) і Марусі Никифорової. За чекістськими оперативними даними, короточасні рейди на Правобережжя з Полтавщини здійснювали повстанці отаманів А. Левченка, П. Погорілого та окремі загони махновської орієнтації [530, арк. 18].

Керувати Четвертим (Олександрійським) районом було доручено І. Деркачеві [414, арк. 153 зв.]. За свідченнями вже згадуваного Р. Савеленка, станом на кінець травня 1921 р. загін отамана І. Деркача налічував 400 піхотинців. Спільно з ним оперували загони отаманів Л. Загороднього у складі 120 кавалеристів та Грінченка – 35 кавалеристів і 10 піхотинців при чотирьох тачанках і трьох кулеметах «Максим» [292, арк. 2–4]. На території району також діяли потужні Єлисаветградський і Холодноярський повстанками, загони отаманів Голого, П. Хмари, Д. Гупала, Залізняка (М. Голика), інші партизанські формування.

Начальником П'ятого (Балтського) району було затверджено С. Заболотного, котрий підтримував зв'язки з обома повстанськими штабами. Так, ШПГ направив у його розпорядження Нововирського на посаду начальника цивільного управління району, а також М. Чеховича та ін. [414, арк. 154]. За свідченнями останнього, на радянський берег Дністра вони потрапили 23 липня разом, причому його спільник виявився нездатним до виконання покладених на нього відповідальних обов'язків і головно переховувався [419, арк. 6, 19]. Про своє призначення начальником П'ятого району отаман С. Заболотний дізнався у квітні 1921 р. в с. Борщі від прибулого «для ведення політичної роботи» емісара ППШ М. Янковського [418, арк. 3]. Наприкінці травня до С. Заболотного прибув ще один емісар ППШ М. Китайський і залишився на посаді начальника штабу П'ятого району [418, арк. 10–11, 88].

На час запланованого на травень – червень збройного виступу С. Заболотному пропонувалося розгорнути свої повстанські сили в дивізію на теренах Балтського, Ольгопільського, Ямпільського й Брацлавського повітів. За відсутності належних зв'язків організаційну роботу в двох останніх повітах він не проводив. Під час арешту С. Заболотний свідчив, що чисельність його загону ніколи не була сталою, налічуючи від кількох десятків осіб в особливо скрутні часи до 400 повстанців навесні 1921 р. Але загін довгий час унікав цілковитого розгрому й постійно поповнювався завдяки підтримці місцевих селян та сільської інтелігенції [418, арк. 3–4].

На чолі трьох передбачуваних ще навесні 1921 р. повстанських бригад дивізії полковника С. Заболотного мали стати отамани І. Кіршул, К. Солтис і Дорошенко (Лихо). Однак останній вирушив зі своїми повстанцями на північ і надовго втратив контакт із С. Заболотним. Підпорядковані ж йому К. Солтис, Я. Кощовий, С. Коваленко (Залізник), І. Дерев'яга й інші місцеві отамани в умовах постійного ворожого переслідування на формування потужного військового підрозділу (бригади) не спромоглися [418, арк. 4]. Відомо лише про сформовану в серпні Наддністрянську повстанську бригаду отамана І. Кіршула – колишнього командира кавалерійської бригади дивізії Г. Котовського, загітованого С. Заболотним на бік повстанців. Ці відомості отримані, зокрема, від емісара ШПГ М. Чеховича, призначеного помічником командира й начальником штабу Наддністрянської бригади [419, арк. 20–21].

Наддністрянська бригада адміністративно підпорядковувалася штабу С. Заболотного, але оперативно – безпосередньо ШПГ. Так, 23 вересня до Бессарабії відбув М. Чехович для інформування про стан готовності району й одержання розпоряджень для бригади й С. Заболотного. Одним із завдань була організація переправи через кордон тисячі гвинтівок і ста кулеметів, про придбання яких А. Гулий-Гуленко нібито домовився з румунами. За показаннями М. Чеховича, в середині жовтня він повернувся назад, заставши повний занепад організації внаслідок невдалої спроби І. Кіршула підняти в регіоні повстання й арешту підпільників у селах Красеньке, Домниця,

Ковбасне. Під час арешту самого М. Чеховича всі одержані в ШПГ інструкції, документи й паролі потрапили до рук чекістів [419, арк. 20–21].

Союзниками українців у боротьбі з більшовицькою владою були німці-колоністи, що проживали на теренах Південної групи. За свідченням А. Гулого-Гуленка, вони мали свою повстанську організацію з центром у Кишиневі й повноважними представниками в колоніях. За посередництва уповноваженого з морських справ УНР в Румунії адмірала М. Остроградського, організація встановила тісні стосунки з Південною групою. Через своїх агентів на місцях колоністи контактували з начальниками районів, надаючи їм необхідну оперативну інформацію, а також виходили на контакт з метрополією через німецьке консульство в Румунії та ставленика німецького командування в ППШ П. Зейгордта [414, арк. 154 зв.].

Як відомо, Північну групу (6–10-й райони) впродовж 1921 р. очолювали четверо командувачів: у березні – квітні – полковник С. Яворський (отаман Карий), у травні – червні – отаман Ю. Мордалевич, з другої половини червня до 23 жовтня – Ф. Артеменко (отаман Орлик), а від початку Листопадового рейду – підполковник Л. Ступницький.

Шостий район Другої групи охоплював землі Вінницького, Жмеринського, Кам'янецького, Літинського, Могилівського, Новоушицького й Проскурівського повітів Подільської губернії. Начальником району було призначено полковника Я. Шепеля, який разом зі штабом і загonom прийшов на Поділля навесні 1921 р. й участі в бойових діях проти більшовицьких військових підрозділів не брав, вичікуючи наступу Повстанської армії. Своїх підлеглих він поділив на групи, відповідальні за організацію повстанської роботи в повітах. За АКС проходять, як правило, пособники Я. Шепеля серед місцевого населення. Виняток складає П. Петренко, який повідомляв про своє нетривале перебування серед повстанців у березні 1922 р. За його свідченнями, загін налічував 100 осіб. 50 піших пересиджували в лісі неподалік від с. Пеньківка Вінницького повіту, де мали погребі з

трофейними зброєю, боєприпасами і військовим спорядженням. 50 кавалеристів рейдували навколишніми селами, тероризуючи представників місцевої влади [342, арк. 5].

Матеріали АКС на репресованих повстанців та їхніх пособників засвідчують оперування на території району загонів отаманів І. Бернадського, Орла (Я. Гальчевського) та В. Гораша. Після Листопадового рейду повстанців району, а невдовзі Поділля й усього Правобережжя очолив полковник Я. Гальчевський (отаман Орел).

Масштаби і значимість персони Я. Гальчевського та діяльності його повстанських формувань відображають не стільки слідчі, скільки чекістські інформаційно-аналітичні документи й речові докази окремих АКС. У попередньому розділі уже згадувалася групова фотографія повстанців отамана Орла та його полотнояний наказ як командувача повстанськими загонами й організаціями Правобережжя про нові повноваження підполковника С. Харченка. Додатково відзначимо збережені в перших трьох томах окремої п'ятитомної АКС 1923–1924 рр. провадження численні інформаційно-аналітичні й агентурно-оперативні документи органів ДПУ про повстанців отамана Орла, а також трофейні повстанські посвідчення, накази й відозви. Із усього наявного варто виділити чекістське зведення «Дислокація банд на території Подолії на 4 серпня 1922 р.», яке інформує, зокрема, про орієнтовну дислокацію, командний склад, структуру, чисельність та озброєння повстанського формування Я. Гальчевського [388, арк. 38–39]. Слідчі матеріали відповідних АКС висвітлюють насамперед жорстокі масові репресії проти повстанців Я. Гальчевського та їхніх пособників, які стануть предметом дослідження наступної частини зазначеного розділу.

Сьомий район поширювався на землі Уманського, Гайсинського і Липовецького, а також східну частину Брацлавського повітів, де діяли 144-та Надбужанська повстанська дивізія отамана Хмари (І. Годзиківський) та її відносно самостійні загони отаманів Лиха (Дорошенко), Підкови

(М. Нестерук), М. Цимбалюка, І. Пушкаря; а також повстанці отаманів Артема (А. Онищук), О. Бойчука, Ф. Дмитрущенко, Грозного-Вовгури (І. Усенко), Зірвиголови (А. Шило), Карого (С. Яворський), Кравченка, Левченка, Мартиновського, Д. Цвітковського та Ю. Якубенка. Про керівника району достеменних відомостей нема.

Про піднесення в районі повстанського руху навесні 1921 р. свідчать хоча б показання отамана Підкови й козака його загону С. Топера. Останній згадує, що в березні – квітні загальна чисельність 144-ї Надбужанської повстанської дивізії отамана Хмари доходила до 700 козаків і старшин, з яких на кінець квітня залишилося 300. С. Топер стверджував також, що 18 чи 20 квітня 1921 р. повстанці захопили поїзд неподалік с. Соболівка Гайсинського повіту [197, арк. 9]. Отаман повідомляє про своє перебування на початку 1921 р. у полку отамана Лиха чисельністю до 150 повстанців і подальше керування в березні – травні 145-м Гайсинським пішо-кінним полком [358, арк. 157]. За донесенням введеного туди сексота, станом на 20 квітня полк налічував до 90 повстанців, озброєних гвинтівками і двома кулеметами, і 50 коней [358, арк. 3–3 зв.]. Повстанське формування отамана Підкови червона кавалерія розпорошила на початку літа.

Для невтїшного порівняння наведемо пізніші відомості про повстанців отамана Артема з АКС на жителя с. Звониха Брацлавського повіту О. Житкевича, репресованого як повстанського пособника. Слідство встановило, що станом на початок грудня 1921 р. загін отамана Артема у складі 20 повстанців переховувався у місцевому лісі. Частина з них – односельчани О. Житкевича. У свідченнях наведено їхні імена і прикмети отамана [340, арк. 14–14 зв.]. Дослідник К. Завальнюк інформує про явку 21 грудня отамана із частиною козаків, що зневірилися, до Подільської ГНК і їх подальший розстріл [692, с. 133–135].

Восьмий район охоплював територію південно-західної частини Київської і північно-західної частини Кременчуцької губерній. До нього входили Таращанський, Канівський, Сквирський, Черкаський та

Звенигородський повіти, а також залізниця Черкаси – Бобринська – Сміла – Шпола – Христинівка – Умань. За розпорядженням ППШ район очолив поручник М. Якубович (псевдо Невідомий), що прибув до місця призначення з Польщі у квітні 1921 р. Матеріалами АКС підтверджено, зокрема, діяльність на території району повстанкому Звенигородського повіту й оперування повстанських загонів отаманів Богуна (О. Куравський), С. Гризла, П. Дерещука, Голого (Т. Бабенко), Й. Завзятого, Павловського, Чорного Ворона (І. Черноусов), Яблучка (В. Яблунько) та Ярого (Марченко).

Найвідомішими джерелами на повстанців району є власне 32-томна АКС «Восьмий повстанський район військ УНР» 1922 р. провадження, фігурантами якої стали 335 осіб, зокрема начальник району М. Якубович і перший призначений ППШ начальник Північної повстанської групи отаман Карий (С. Яворський) [449]; і 18-томна АКС 1922–1924 рр. провадження на отамана П. Дерещука й повстанців його загону [423].

Варто відзначити також змістовні свідчення жителя с. Оситняжка Єлисаветградського повіту І. Когута – репресованого повстанця загону отамана Чорного Ворона (І. Черноусов). Цей отаман став прототипом відомого роману В. Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон». Згідно зі слідчими матеріалами, І. Когут 30 серпня 1922 р. перебував у складі 20 повстанців (шість кавалеристів) при двох тачанках без кулемета на чолі з отаманом, які брали участь у нападі на поїзд поблизу с. Буда-Макіївка Шполянського повіту. Під час наступу І. Когута було поранено у правий бік навиліт, а наступного дня під час огляду території знайдено червоноармійцями в кущах [380, арк. 2–2 зв.].

За показаннями І. Когута, на час його арешту формування отамана Чорного Ворона загальною чисельністю у 100 повстанців становило Шосту групу Повстанської армії. До її складу входили чотири загони по 25 осіб, що на озброєнні мали гвинтівки й по 60 патронів до них, а також по кулемету (три кулемети «Льюїс» з чотирма дисками набоїв на кожний і «Максим») і дві тачанки. Перший кінний загін отамана Бориса Вікторовича – уродженця

с. Товмач Звенигородського повіту, колишнього студента Шполянського університету і співробітника Шполянської ПНК – оперував у Лебединському лісі і поблизу с. Капітанівка Шполянського повіту. Другий піший загін отамана Рудаса-Солов'я – уродженця с. Лебедин Шполянського повіту – оперував у районі сіл Ташлик і Сердюківка Черкаського повіту. Третій піший загін отамана П. Чередниченка – уродженця с. Коханівка чи с. Баландине Чигиринського повіту – оперував у Лебединському й Товмацькому лісах. Четвертий піший загін оперував між селами Товмач та Сердюківка, і очолював його сам отаман Чорний Ворон. Повстанською розвідкою керував командувач кінного загону Борис Вікторович. Формування підпорядковувалося холоднорьському отаману Орлу (Нестеренкові) і підтримувало стосунки з об'єднаним загonom отаманів Л. Завгоднього й Залізняка [380, арк. 5–6].

Дев'ятий район окреслювався територією Бердичівського, Старокостянтинівського, Житомирського, Заславського, Шепетівського та західною частиною Коростенського і Радомишльського повітів. Очолював його отаман І. Голуб, штаб якого розміщувався неподалік від м. Рівне і звідти переправляв агентів до України. Одного з них, уродженця Литви А. Дайлидоніса чекісти перехопили в березні 1921 р. Слідством встановлено, що до петлюрівської повстанської організації отамана І. Голуба, яка на той час налічувала 23 члени, литовець потрапив у грудні 1920 р. за посередництвом старого армійського товариша-українця; в лютому наступного року став ад'ютантом отамана, а 9 березня був направлений до України у район м. Ізяслав для організації повстанського руху; на шляху до місця призначення був заарештований і життя зберіг ціною співпраці з органами ВУНК-ГДПУ УСРР. Під час спроби 1923 р. емігрувати разом із дружиною до Литви А. Дайлидоніс був заарештований повторно й засуджений [398].

Матеріали АКС засвідчують оперування на території району повстанських загонів отаманів Ф. Богатиренка, Т. Дем'янчука, Шкурка

(А. Шкарбуненка). Загін останнього діяв у Сквирському й частково Бердичівському повітах Київської губернії аж до кінця вересня 1925 р. В останньому бою 30 вересня загинули чотири козаки, а важко поранений отаман потрапив у полон. Він помер від ран 3 жовтня. Решту повстанців і селян, що їх підтримували, впродовж жовтня – листопада того ж року було заарештовано на підставі свідчень полоненого й агентурних донесень [390].

Десятий район, що об'єднував Білоцерківський, Київський, Радомишльський і Овруцький повіти, небезпідставно вважався більшовиками центром петлюрівського повстанського руху. Матеріали АКС підтверджують діяльність у самому Києві впродовж березня – червня 1921 р. Цупкому [445], а в Білій Церкві з серпня 1921 р. до березня 1922 р. – його послідовника Козачої Ради [440]; почергове поширення отаманами Ю. Мордалевичем та Орликом впливу з території району на всю Північну повстанську групу; оперування в районі численних повстанських загонів: отаманів Гайового (І. Грисюк), П. Голубенка, Голокопитенка (І. Галай), Гонти (І. Унятовський), О. Думіна, І. Зайця, Журавського, Зигмунда, Лисиці (О. Цюпа), П. Омельченка, Орлика, Савки (С. Яковенко), І. Струка, Хвостенка та Цмакила.

З-поміж багатьох показань фігурантів численних АКС, окремо відзначимо свідчення отамана Орлика про кількадечне долучення з тридцятьма козаками, П. Голубенка з десятьма козаками та десятьох козаків отамана І. Струка до Листопадового рейду Подільської групи Повстанчої армії у напрямі до м. Радомишль [410, арк. 29–37, 33–35 зв.], а також зафіксовані в протоколах допитів повстанців отамана Гайового відомості про обрання 13 серпня 1922 р. на зібранні провідників повстанського руху Київського і Білоцерківського повітів отамана Косаря (П. Дранника) головою повстанському Десятому району [405].

Антибільшовицький повстанський рух Лівобережжя виглядає не менш інтенсивним, але значно строкатішим. ППШ мав на нього не такий великий ідейний та організаційний вплив, хоч при цьому сподівався на підтримку

загального повстання впливовими лівобережними отаманами, зокрема, й махновцями. На теренах Третьої (Полтавська й Чернігівська губернії) та Четвертої (Катеринославська й Харківська губернії) повстанських груп надії покладалися на організаторські здібності їх начальників – отаманів А. Левченка та М. Брови відповідно.

АКС на повстанців цього регіону неоднозначні у визначенні чіткої ідейної орієнтації. Нерідко повстанці переходили з одного загону до іншого, а різні загани часом ситуативно об'єднувалися проти спільного ворога. Згідно із дослідженнями П. Ісакова, зі 156 ідентифікованих антибільшовицьких повстанських формувань Лівобережжя 33 (21 %) мали чітко виражену уенерівську орієнтацію, 20 (13 %) – махновську, а решта (за винятком білогвардійського загону Ананчикова) – 103 (66 %) не мали визначеного політичного забарвлення [703, с. 309].

АКС підтверджують оперування у Чернігівському й Городнянському повітах Чернігівської та Речицькому повіті Гомельської губернії повстанців отамана Галаки (І. Васильчиков). Спільно з ними в Городнянському повіті діяв загін отамана М. Бенедика, що станом на вересень 1921 р. налічував приблизно 25 козаків [277, арк. 147 зв.]. Відомо також про загін отамана М. Панченка, що діяв у Козелецькому повіті. Ці уенерівські повстанські формування відносимо до 11-го району 3-ї групи.

Ядром повстанців найактивнішого на Лівобережжі Дванадцятого району стали формування отамана А. Левченка. Йому підпорядковувалися, зокрема, загани отаманів О. Луценка, Ж. Троянівського та Чорного (Г. Куреда) в Переяславському, Нагірного (І. Савченко) у Золотоніському повітах Полтавської губернії та П. Погорілого (рейдував від Кобеляцького повіту Полтавської до Куп'янського повіту Харківської губерній). Документально підтверджено й діяльність на території повстанського району Переяславського повітового повстанкому з центром у м. Баришівка [313; 314].

Ще маємо відомості про уенерівських підпільників Новотагамлицької волості Костянтиноградського повіту Полтавської губернії, а також про залучення до національно-визвольного руху загонів отаманів І. Біленького, І. Бондаренка, Зайця, Кікота, О. Ковалю, М. Мандика, Могили (П. Борсук), Овдієнка та Л. Христового. Зону їхнього оперування становлять Гадяцький, Зінківський, Кобеляцький, Костянтиноградський, Кременчуцький, Лохвицький, Прилуцький та Роменський повіти Полтавської губернії, які територіально віднесено до Чотирнадцятого району. Відомо, що останній уенерівський отаман Лівобережжя О. Коваль разом зі своїми козаками склали зброю аж восени 1925 р. [85–87].

Згідно з окресленою ППШ дислокацією повстанських загонів, станом на 1 жовтня 1921 р. малися певні очікування на підтримку на теренах Четвертої повстанської групи отаманів Кармелюка в Старобільському повіті Харківської губернії та Маслака на Донбасі. Однак АКС підтверджують уенерівську орієнтацію лише отаманів М. Брови та Матвієнка.

Навіть отаман М. Брова в документах багатьох АКС асоціюється як махновець. Відповідно до свідчень амністованого начальника махновської контррозвідки М. Воробйова, станом на травень 1921 р. загін М. Брови до складу Революційної повстанської армії України не входив, але підпорядковувався оперативно; сам М. Брова за політичним забарвленням – петлюрівець [428, арк. 5 зв.]. Підтвердження останньому твердженню знаходимо в розпорядчих та інформаційно-статистичних документах ППШ другої половини 1921 р. [420, арк. 4–4 зв, 34–35] З інших джерел маємо суперечливі відомості про його подальшу підтримку Другого зимового походу в районі Кременчука і водночас про рейд на Кавказ з метою формування махновської Кавказької армії і загибель там у жовтні 1921 р. від руки амністованого зрадника. Загалом доля отамана потребує окремого дослідження.

На персоніфікаційному потенціалі АКС варто зосередитися окремо. Без його належного використання історія повстанського руху ризикує виглядати

безликою. Повне дослідження джерельного комплексу визначеної тематики ще попереду, але вже і нині маємо тисячі ідентифікованих учасників повстанського руху за відновлення УНР й не одну сотню таких АКС.

У більшості АКС фігуранти є «на поверхні», тобто їх зазначено вже на обкладинках цих справ. Якщо мова йде про групові справи, то «на поверхню спливають» лише окремі й не обов'язково основні їх фігуранти. Характерний приклад – уже згадувана цінна АКС «на Мердієвського А.А., Маринича П.І. та інших». На обкладинці вказано випадкових (296-го і 297-го у загальному списку) рядових козаків Волинської групи Повстанчої армії УНР. Групові АКС можуть іменуватися й за назвами «контрреволюційних організацій» на зразок справ «Цупком» чи «Козача Рада Правобережної України». Персональну інформацію про обвинувачуваних та репресованих слід шукати в ключових документах цих справ: обвинувальних висновках, вироків, висновках про реабілітацію.

Матеріали АКС, окрім відомостей про обвинувачуваних, можуть зберігати також дані про загиблих, розшукуваних чи амністованих учасників повстанського руху. Така інформація не фіксується на обкладинках справ і не вноситься до обвинувальних висновків і вироків. Віднайти її можна лише уважним посторінковим дослідженням, як правило, рукописних, слідчих, оперативних і трофейних документів справ ранніх років провадження.

Так, АКС на страченого відповідальника М. Ковриженка, жителя с. Тростинка Барахтівської волості Білоцерківського повіту, вміщує оперативні відомості за травень – листопад 1921 р. про діяльність у Васильківському повіті Київської губернії загону отамана І. Зайця й переслідування повстанців упродовж серпня 1921 р. – лютого 1922 р. До справи долучено, зокрема, фотографію отамана та підготовлений 6 лютого 1922 р. список із 20 повстанців його загону, які були односельцями репресованого відповідальника [266, арк. 53, 56]. Інша АКС вміщує протокол спільного засідання колегії Волинської ГНК та повстанців отамана Лисиці (О. Цюпа) від 1 липня 1921 р. На засіданні обумовлено рішення про амністію

присутніх на заході отамана і п'ятьох підлеглих йому козаків: П. Бондарчука Л. Васяновича, Ф. Васяновича, А. Дученка й А. Страдкевича. Відомостей про їхню подальшу долю у справі немає [157, арк. 34–34 зв.]. Вже у новому контексті можна ще раз пригадати вилучені в отамана Орлика під час арешту трофейні посвідчення підпорядкованих йому козаків [412, арк. 1 (конверт, арк. 38, 40, 74–94)], а також акт про розпізнання слідчою групою виїзної сесії ревійськтрибуналу КВО тіл п'яти з них, загиблих внаслідок сутички із загоном 398-го стрілецького полку [409, арк. 4].

Прізвища отаманів у справах, якщо вони не є їх головними фігурантами, найчастіше вживаються без прив'язки до імен; часто вказуються навіть не прізвища, а лише псевдо. Тож доводиться встановлювати важливі установочні дані за іншими джерелами.

Водночас зауважимо, що слідство над українськими повстанцями зазвичай проводили люди прийшли й малоосвічені. Тому прізвища репресованих і місця їх народження та проживання досить часто вживалися з помилками й різночитаннями. Упродовж тривалого періоду переслідування повстанців неодноразово змінювався як адміністративний поділ України, так і назви багатьох населених пунктів. Тож віднайти точні особисті дані можна з анкет і власноручних записів освічених фігурантів справ, або їхніх збережених посвідчень, а також у довідковій літературі.

Отже, вагомий інформаційний та персоніфікаційний потенціал АКС, як унікального джерела з історії повстанського руху за відновлення УНР, – незаперечний. Джерелами цінної історичної та персональної інформації можуть виступати і слідчо-судові, і непроцесуальні (чекістські інформаційно-статистичні, оперативні та трофейні) документи АКС, насамперед ранніх років провадження.

3.3. Відповідальність за повстанську діяльність

АКС на учасників повстанського руху за відновлення УНР є саме тими конкретними джерелами, що засвідчують численні очевидні факти

застосування стосовно їх фігурантів різного виду репресій, засобів тиску і впливу. Прослідкуємо на конкретних прикладах особливості ставлення більшовицького «правосуддя» до уенерівських повстанців і їхніх пособників із плином часу, розпочавши зі справ кінця 1920 – початку 1922 рр. провадження. Того часу всі повноваження вершити більшовицьке «правосуддя» стосовно українських повстанців мали винятково органи ВНК-ВУНК та реввійськтрибунали.

Перемоги більшовиків на Південному й Західному зовнішніх фронтах дали їм змогу зосередитися на фронті «внутрішньому» – повстанському. Із настанням зимових холодів, більшість селян залишили партизанські загони за власної ініціативи чи за вказівкою своїх отаманів до весни були розпущені по домівках. Узимку проходили численні чекістсько-військові операції з виявлення серед селян «бандитів». Унаслідок однієї з таких 22 лютого 1921 р. було заарештовано чотирьох жителів с. Янове Олександрійського повіту. Священик І. Пономаревський свідчив, що 30 серпня 1920 р. відслужив молебень, організований прибулим до села загonom отамана Блакитного, після чого кілька днів сам перебував серед повстанців. З. Глоба визнав себе бунчужним, а П. Кругляк – козаком загону отамана Штиля, котрий очолював один із підрозділів Степової повстанської дивізії отамана Блакитного. 4 квітня 1921 р. Кременчуцька ГНК постановила усіх трьох розстріляти. Четвертого фігуранта справи Х. Гнатієнка, як неграмотного і мобілізованого повстанцями отамана Штиля примусово, з-під варти звільнили й мобілізували до лав РСЧА [228].

Ось інші характерні приклади застосування лише Кременчуцькою ГНК «червоного терору» до виловлених упродовж зими 1920–1921 рр. «петлюрівських бандитів»: 24 грудня заарештовано, а 6 лютого ухвалено розстріляти жителів с. Полуднівка Чигиринського повіту П. Колесника та І. Лебеденка як недавніх повстанців отамана Ільченка [180, арк. 1, 23]; 1 січня та 2 березня – такі ж фатальні дати для жителя с. Новоандріївка Олександрійського повіту О. Грозного як повстанця отамана Берегового [159,

арк. 6, 38], 3 січня і 6 лютого – для жителя с. Капітанівка Чигиринського повіту С. Потапенка як повстанця отамана І. Деркача [119, арк. 2, 18], а 17 січня і 2 березня – для жителя х. Гутницький Олександрійського повіту Д. Михайлова як повстанця отамана П. Хмари [123, арк. 1–2, 31].

Вражає трагічна доля Є. Марухни – 18-річного жителя с. Олександрівка Павлоградського повіту Катеринославської губернії. У жовтні 1920 р. до оселі його батьків завітали повстанці отамана М. Брови. Достатньої провізії і спорядження для них батько не мав, то ж мусив віддати в повстанці сина. Саме у такий спосіб – примусово і під страхом обіцяних репресій до сім'ї – Є. Марухна поповнив лави загону отамана М. Брови, що впродовж трьох місяців рейдував селами від Кривого Рогу до Луганська. Утікати додому відразу з вищенаведених міркувань побоявся, а десь з-під Луганська за сприятливої нагоди зважився на втечу. На зворотному шляху 24 січня 1921 р. його заарештували червоноармійці 4-го полку 2-ї Туркестанської кавалерійської дивізії і направили, як перебіжчика із «банди» Брови, до ОВ Харківського військового округу (далі – ХВО). 12 березня 1921 р., керуючись «червоним терором» і «революційною правосвідомістю», надзвичайна революційна трійка при особливому відділенні № 2 ОВ ХВО постановила «активного бандита» Є. Марухну розстріляти [122]. Подібних прикладів можна навести чимало.

З настанням весни 12 березня 1921 р. Головний отаман військ УНР С. Петлюра і начальник ППШ Ю. Тютюнник підписали наказ № 1 «По повстанським військам Української Народної Республіки» із закликом до українського народу зосереджено готуватися «до останнього рішучого бою» та очікувати наказу «про повстання, де буде сказано, що і кому треба робить» [448, арк. 6–6 зв.; 571, с. 4]. Незадовго до цього, 5 березня, ніби діючи на випередження, «Вісті ВУЦВК» опублікували постанову V Всеукраїнського з'їзду Рад «Про амністію» [698, с. 140–142]. Амністія стосувалася саме учасників антибільшовицького повстанського руху і була широко анонсована офіційною радянською пропагандою, вносячи значне сум'яття в повстанські

лави. Особливо спокусливий вигляд мала ст. 1 спеціальної постанови: «Винних у бандитизмі, якщо вони добровільно з'являться в розпорядження місцевої влади не пізніше 15 квітня ц.р., здадуть зброю і зобов'язуються не брати участі у збройних виступах проти радянської влади, – відповідальності звільнити» [698, с. 140].

Зауважимо, що ще взимку місцева влада, повітові НК і дислоковані в Україні військові частини активно пропонували повстанцям власну амністію за добровільне складання зброї і явку на реєстрацію. Частина повстанців на цю пропозицію відгукнулись. Так, 1 січня 1921 р. у Кременчуку амністовано отамана Кікота з кількома підпорядкованими йому козаками [127, арк. 9]. На початку грудня 1920 р., у проголошений повітовою трійкою Балтської ПНК «тиждень добровільної явки бандитів», на реєстрацію з'явився В. Сакалюк – 20-річний повстанець, котрий упродовж року побував у загонах отаманів С. Заболотного та Я. Кощового. Його історія є показовою й заслуговує на окреме дослідження [128].

Після реєстрації В. Сакалюка звільнили від переслідування і призначили діловодом Савранського волосного ревкому, але вже 30 грудня він був заарештований секретним підвідділом Балтської ПНК. У підготовленому 25 січня 1921 р. обвинувальному висновку обґрунтовувалася необхідність застосування до нещодавно амністованого повстанця розстрілу: «гр. Сакалюк за професією вчитель – людина, котра повинна вказати темному народу істинний та правильний шлях і котра не може бути обманута агітацією бандитів» [128, арк. 28]. Смертний вирок потрапив на затвердження до Одеської ГНК, де слідчий Айзенберг попередній обвинувальний висновок ухвалив і доповнив новими аргументами: «народні вчителі зіграли ганебну й фатальну роль в петлюрівсько-бандитському русі. Вони на командних посадах, вони керують штабами, відділами агітації і пропаганди. До них не зараховувати Сакалюка немає ніяких підстав» [128, арк. 13–14 зв.].

Судження чекіста про роль народних учителів в уенерівському повстанському русі не безпідставні. Пригадаємо хоча б керівника

Листопадового рейду Бессарабської групи Повстанчої Армії УНР полковника Й. Пшоника, командира кінної сотні Волинської групи С. Харченка і багатьох інших українських патріотів, що вийшли саме із вчительського середовища. Більшовики карали їх нещадно [583, с. 105].

У випадку зі В. Сакалюком сталося диво. 15 квітня 1921 р. колегія Одеської ГНК постановила його розстріляти, але у зв'язку з добровільною явкою, покарання вважати умовним. Вирок належало оголосити публічно в тюрмі в обмін на підписку про каяття в усіх минулих злочинах. Політичне відділення Одеської ГНК отримало доручення надрукувати зазначені вирок і каяття й разом із «особливою відозвою» розклеїти в усіх повітах із пропагандистською метою [128, арк. 12].

Важливість і своєчасність проголошення спеціальної весняної амністії для подальшої боротьби з повстанцями підкреслено, зокрема, у звіті про діяльність ВУНК 1921 р.: «Оприлюднена на цей час амністія V Всеукраїнського з'їзду Рад внесла розклад у середовище бандитських отаманів і, поряд із проведенням амністії, органами по боротьбі з бандитизмом при активній підтримці військових частин і комнезамів проводилася безжальна ліквідація діючих отаманів» [484, с. 19].

Відчувши високу ефективність оголошеної амністії як альтернативного засобу боротьби з повстанським рухом 13 квітня 1921 р. ВУЦВК ухвалив постанову про продовження до 15 травня включно терміну «явки бандитів» у розпорядження місцевої влади. Губернські й повітові виконкоми було зобов'язано якнайширше сповістити про це рішення місцеве населення, акцентувавши увагу на тому, що за «явку бандитів» з повинною у визначений постановою термін радянська влада їх помилує і відновить в усіх правах, зокрема у праві на земельний наділ [437, арк. 104; 689, с. 345].

Дію спеціальної амністії більшовики продовжували й надалі. Влітку – восени 1921 р. на неї пристали не один десяток отаманів і не одна сотня повстанців. Особливо дорого в середині червня обійшлася зрада повстанської справи начальника Другої повстанської групи отамана Ю. Мордалевича. У

звіті РНК УСРР VI Всеукраїнському з'їзду Рад про діяльність ВУНК 1921 р. підкреслено високу ефективність амністії як дієвого альтернативного засобу боротьби з «політбандитизмом»: «[...] амністія широкою хвилею прокотилася Україною, і на милість радвлади явилось близько 10.000 селян» [484, арк. 20]. За загальними підрахунками ВУНК, упродовж року боротьбу припинили 444 отамани, з яких 182 – вбито, 9 – розстріляно, 84 – заарештовано і 169 – погодилися на амністію. Із зафіксованих органами 29612 ліквідованих рядових повстанців 9444 враховано вбитими, 510 – розстріляними, 10305 – заарештованими і 9357 – такими, що погодилися на амністію. Знищено було 52 великі й середні повстанські формування [484, арк. 23–24].

Радянські історики, зокрема Д. Голінков, на численних прикладах прагнули довести абсолютну щирість та великодушність влади стосовно тих, хто на її заклик добровільно склав зброю і водночас відверту невдячність значної частини амністованих «бандитів» [596]. У звіті про діяльність ВУНК за 1921 р. ця невдячність пояснювалася організацією закордонними повстанськими центрами агітації про підступність більшовицької амністії, внаслідок чого в «банди» повернулися амністовані отамани Мирний, Чорний Ворон, Лисиця і частина рядових повстанців [484, арк. 20].

«Чекістське» пояснення повернення амністованих на шлях збройної боротьби з радянською владою – частково справедливе. Але незаперечним є й те, що пересічний селянин природно не схильний воювати за ідею до нестями й самопожертви. Коли йому продрозкладкою, «комуною» і мобілізацією до РСЧА створили нестерпні умови існування, він масово повстав проти влади. Коли в березні 1921 р. йому запропонували спеціальну амністію та пообіцяли продподаток замість продрозкладки, він був готовий повернутися до плуга.

Однак більшовицька влада змушувала колишнього повстанця чи військовослужбовця ворожої армії спокутувати скоєні ним «злочини проти робітничого і селянського трудового народу». Замість повернення до мирної праці на селянина чекали обмеження у правах і свободах, перебування під

постійним наглядом, обов'язкова співпраця з місцевою владою і НК у справі остаточної ліквідації «бандитизму» або ж чергова мобілізація до лав РСЧА. Не кожен був готовий доносити на свого бойового побратима та відправлятися червоноармійцем у віддалені куточки Росії. Очевидна неможливість повернення до нормального трудового життя провокувала амністованих переховуватися, а найбільш відчайдушних – повертатися до повстанської боротьби, що давало владі підстави карати їх на смерть як «зрадників трудового селянина і робітника» [583, с. 102].

Так, амністований 1 липня 1921 р. О. Цюпа (отаман Лисиця) вже 22 липня знову зазнав арешту через доноси про нещирість каяття. 21 вересня ОВ ВНК КВО постановив О. Цюпу розстріляти. Отаман не став чекати вироку і втік із чекістської в'язниці, відбувшись пораненням. Три дні він лікувався й переховувався у монастирі, а повернувшись на початку грудня додому, знову очолив повстанців. 27 січня 1922 р. отаман Лисиця під час чекістсько-військової операції загинув у бою [156; 157; 185].

У лютому – червні в Білозерській волості Мелітопольського повіту діяла «Підпільна організація повстанських куренів», очолювана уенерівськими емісарами П. Кимлачем і П. Семеньком. Під час її ліквідації останньому вдалося уникнути арешту. За постановою від 13 липня 1921 р. великої колегії Мелітопольської ПНК всі активні підпільники підлягали страті, окрім емісара П. Кимлача й місцевого активіста В. Загуменного, яких «засуджено» до розстрілу умовно, позаяк вони погодилися на співпрацю з ПНК як секретні співробітники у боротьбі з «петлюрівщиною» [175, арк. 227–228]. До АКС долучено відповідну розписку В. Загуменного, згідно з якою чекісти взяли під заставу життя не лише його, але й його дружини та матері [175, арк. 68]. Про подальшу долю цього сексота у справі відомостей немає, але мотиви відданого служіння більшовикам частини скорених патріотів стають зрозумілішими.

Про фінал вимушеної пізнішої співпраці жителя с. Глібівка Переяславського повіту М. Кирсенка (амністованого повстанця отамана

Чорного) з повітовим політбюро знаємо достеменно. Відповідальність за недотримання підписаного ним 10 травня 1922 р. зобов'язання секретного інформатора, щоправда, обмежувалася «лише» його життям і всім сімейним майном. З травня до серпня він не виконав жодного поставленого завдання [538, арк. 4–22], а тому 14 грудня 1923 р. разом із отаманом і його найближчими спільниками НС Харківського губсуду був засуджений до розстрілу. Пам'ятаємо, що 10 січня 1924 р. у порядку касації смертний вирок усім засудженим замінено на 10 років позбавлення волі із суворою ізоляцією [537, арк. 299–304].

Наведемо ще один типовий приклад «спокійного» життя після амністії. Житель с. Юрки Кобеляцького повіту Я. Якуненко, маючи дружину і трьох дітей, усіляко ухилявся від мобілізації до лав РСЧА. Водночас він вісім місяців перебував у сільській самоохороні, а потім – кілька днів у загоні отамана Овдїєнка; у квітні 1921 р. спільно з отаманом та іншими повстанцями потрапив під амністію, після чого двічі самовільно залишав військові частини, до яких був прикріплений. 6 червня вище згадувана Кременчуцька ГНК ухвалила упродовж 24 годин розстріляти невинного дезертира Я. Якуненка [125].

Маємо принаймні два показові винятки, коли за часів всесильних ВНК-ВУНК «правосуддя» над впливовими політичними супротивниками вершив Верховний ревтрибунал при ВУЦВК. Так, 29 травня 1921 р. він досить м'яко – до п'яти років позбавлення волі – засудив фігурантів «Справи уряду УНР» В. Голубовича, І. Лизанівського та С. Остапенка (невдовзі їх було навіть тимчасово амністовано) [435]. Останній під арешт потрапив 13 травня 1921 р. за первинною підозрою у причетності до діяльності Цупкому і стосунках з повстанцями, зокрема з уенерівським отаманом Орликом. Речовим доказом цьому слугував вилучений під час обшуку шанобливий лист отамана до недавнього уенерівського високопосадовця [436, арк. 20; 704, с. 151]. 21 січня 1922 р. значно суворіші покарання отримали 116 членів Харківського губерньського повстанкому, з них 29 – розстріл [93, арк. 3].

Рішення за всіма іншими, навіть резонансними справами цих років стосовно українських повстанців як особливо небезпечних «злочинців-контрреволюціонерів», ухвалювали чекісти й військовики. Так, 28 серпня 1921 р. колегія Київської ГНК оголосила свій вирок 130 фігурантам справи «Цупком», для 45 з них – смертний [446, арк. 55–62 зв.]. 23 листопада комісія ОВ ВНК КВО без зайвих розслідувань постановила розстріляти 360 героїв Базара [443; 444]. Дещо зваженіші рішення стосовно ще 59 учасників Листопадового рейду ухвалювала 15 грудня уже надзвичайна трійка ОВ ВНК КВО. На смерть покарано 10 арештантів, решту позбавлено волі чи зараховано до віддалених частин РСЧА під негласний нагляд військових командирів [225, арк. 192–193]. Полонених офіцерів штабу Повстанчої армії та цивільних управлінців було перевезено до Харкова і 22 січня 1922 р. судовою колегією ВУНК «засуджено» до розстрілу. Смертний вирок виконано лише щодо старшин Є. Копаца та І. Ващенка 17 лютого, бо всім іншим у грудні – січні було «дозволено» померти самотійно у слідчій тюрмі від різних захворювань [545, арк. 166–167, 194–218]. 26 лютого Київська ГНК постановила розстріляти отаманів Орлика [409, арк. 11] й Голокопитенка [385, арк. 1]. Відомостей про виконання вироків у справах немає.

У контексті дослідження доцільно навести показові приклади позасудових репресивних рішень ОВ ВНК при діючих арміях та регіональних чекістських органів. Так, 31 грудня 1920 р. ОВ ВНК при ревійськраді 1-ї кінної армії застосував смертну кару стосовно 34-х повстанців отамана Брови [94, арк. 124]. 13 січня 1921 р. ОВ ВНК при ревійськраді 14-ї армії постановив розстріляти В. Яблунька (отаман Яблучко) [174, арк. 15]. 21 лютого Одеська ГНК покарала на смерть отамана Ф. Лікаря і трьох його козаків, а ще 15-х – на п'ять років ув'язнення в концтаборі [165, арк. 421–422]. 24 серпня 1921 р. колегія Подільської ГНК «засудила» до страти спійманого командувача попередньо розпорошеного 145-го Гайсинського пішо-кінного полку М. Нестерука (отаман Підкова) [358, арк. 126]. 4 грудня 1921 р. трійка Волинської ГНК ухвалила смертний

вирок для 11 селян Ізяславського повіту за підтримку Листопадового рейду Волинської групи Повстанчої армії [315, арк. 36].

Попри відновлення партизанських акцій на Правобережжі навесні 1922 р., антибільшовицький повстанський рух вже не становив очевидної загрози зміцнілому режиму. Для остаточної ліквідації опору вистачало оперативних і репресивних заходів, а отже, необхідність застосування до повстанців спеціальних амністій відпала. Окрім того, багато з них встигли пізнати на собі оманливість і підступність більшовицьких амністій, а тому відчайдушно боролися до кінця. Так, за підсумком піврічної роботи ДПУ УСРР, у січні – червні 1922 р. на території України було вбито 53, заарештовано 69 отаманів і, відповідно, 830 та 2049 рядових повстанців. Добровільно з'явилися лише шість отаманів і 73 повстанці [478, с. 74].

Водночас більшовики поставили за мету не лише убезпечити південні й західні кордони УСРР від спроби організації нового вторгнення інтернованих військ УНР, але й завершити справу остаточного ослаблення й розколу української політичної та військової еміграції. Цьому мала сприяти нова постанова ВУЦВК від 12 квітня 1922 р., відповідно до якої повну амністію було даровано тим громадянам України, хто воював проти радянської влади у складі ворожих армій, внаслідок чого опинився за кордоном. Їм надавалася можливість якнайшвидше повернутися на Батьківщину. Широка амністія мала обнадіяти і прихилити на сторону радянської влади ширші й активніші прошарки української еміграції і упередити масову контрагітацію. Окрема стаття постанови зобов'язала Народний комісаріат іноземних справ вжити термінових заходів для якнайширшого оповіщення про амністію широких емігрантських кіл за посередництвом урядів тих держав, де вони перебувають [698, с. 149–151; 583, с. 117–118].

Як попередньо зазначалося, з весни 1922 р. реорганізовані більшовицькі органи держбезпеки втратили виняткові повноваження карати українських повстанців, але не повний контроль над самим каральним процесом. Очевидної загрози організованого антибільшовицького повстанського

виступу у всеукраїнському масштабі вже не існувало. Однак ще палали численні регіональні повстанські вогнища, які гасилися аж до 1925 р. включно. Найжорстокішим способом це робилося на Поділлі, більшість районів якого Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при РНК УСРР на тривалий час визнала «загрозливими по бандитизму».

Як наслідок, до кінця 1922 р. у «бандитському» регіоні чинили криваве «правосуддя» створені Подільським губвідділом ДПУ УСРР губернська надзвичайна трійка (п'ятірка) та шість повітових оперативних трійок по боротьбі з бандитизмом: Жмеринська, Кам'янецька, Летичівська, Літинська, Новоушицька та Проскурівська [674, арк. 123]. Незаперечним підтвердженням цього є сотні АКС на репресованих повстанців і їхніх пособників: зв'язківців, інформаторів, переховувачів, постачальників провізії, недонощиків та відповідальників. Наведемо характерні приклади.

Так, 8 липня надзвичайна п'ятірка по боротьбі з бандитизмом Подільського губвідділу ДПУ УСРР при Літинській повітській дільниці засудила до розстрілу на місці 30 повстанців отамана Я. Гальчевського [15, арк. 348]. Оперативна трійка Летичівського повіту 23 листопада покарала на смерть жителя с. Бебехи Михампільської волості (нині с. Яснозір'я Віньковецького району Хмельницької області) А. Гамана як відповідальника за підтримку односельчанами повстанців загону Я. Галука (підпорядковувався Я. Гальчевському) й за невиконання ними наказу про здачу впродовж 48 годин зброї та понад 30 % залишку продподатку [371, арк. 8].

За іншою показовою справою 3 жовтня оперативна трійка Літинського повіту покарала на смерть подружжя Ганну й Олександра Курган із с. Літинка за тимчасове переховування М. Гальчевської – дружини впливового отамана [333, арк. 15–15 зв.]. Цікаво, що останню заарештувано вже через тиждень і покарано менш суворо. 16 травня 1924 р. ОН при колегії ОДПУ постановила ув'язнити М. Гальчевську на три роки в концтаборі як «соціально-небезпечний контрреволюційний елемент [24, арк. 77].

Зауважимо, що тривала активність диверсійних і партизанських акцій на Поділлі й частині Правобережжя підтримувалася із зовні, насамперед польськими спецслужбами. Внутрішні повстанські резерви вичерпувалися. Знекровлені селяни вже погоджувалися співіснувати із більшовицькою владою на компромісних умовах сплати фіксованого продподатку. Переважну більшість уенерівських повстанських загонів і підпільних організацій інших регіонів України було ліквідовано впродовж 1922 р., й АКС це переконливо підтверджують. Окремі партизанські формування нагадували про своє існування до 1925 р. включно. Суд над заарештованими уенерівськими підпільниками, отаманами й козаками чинили контрольовані органами ДПУ УСРР губревтрибунали та НС губсудів.

Мабуть, найбільше невдовзі після провалу Листопадового рейду постраждала Київська губернія як недавній повстанський центр. Ще взимку припинили боротьбу повстанські формування отаманів Ф. Артеменка (Орлика), І. Галая (Голокопитенка) й П. Голубенка. Останній був засуджений НС Київського губсуду аж 27 квітня 1923 р. і, як йшлося вище, зміг оскаржити смертний вирок [308, арк. 303–304 зв., 310–316]. У березні 1922 р. в Білій Церкві остаточної ліквідації зазнав повстанський центр «Козача Рада Правобережної України» і підпорядковане йому підпілля Восьмого повстанського району військ УНР, наприкінці вересня внаслідок чекістської операції у полон потрапили провідні отамани й повстанці Холодного Яру, а в жовтні склав зброю загін отамана І. Грисяка (Гайового). Численні смертні вироки за всіма цими справами визначала НС військового відділу Київського губревтрибуналу 25 [441] і 31 [450, арк. 103–119 зв.] серпня 1922 р. та 30 січня [404, арк. 8–10] і 2 лютого [116, арк. 307–311 зв.] 1923 р. відповідно.

На початку весни 1922 р. на Полтавщині було розбито повстанське формування найвпливовішого уенерівського отамана Лівобережжя А. Левченка. Останнього співробітники міліції в Катеринославі затримали 8 квітня під чужим прізвищем. Місцеві чекісти швидко впізнали в підозрілому селянинові повстанського ватажка. 8 березня 1923 р.

Полтавський губревтрибунал засудив А. Левченка і багатьох його спільників до страти [425, арк. 466–476]. Підпорядкованих йому отаманів придніпровських Переяславського та Золотоніського повітів засуджували різні каральні органи. Так, 5 липня в марному сподіванні на амністію добровільно склали зброю отаман Луценко і три його козаки. Уже згадувана НС військового відділу Київського губревтрибуналу 3 січня 1923 р. засудила їх до розстрілу. Вирок було виконано в ніч на 13 січня [278, арк. 309–310 зв.]. 21 серпня 1922 р. заарештовано Г. Куреду (отамана Чорного). 14 грудня 1923 р. НС Харківського губсуду визначила йому вищу міру покарання, яку, пам'ятаємо, вдалося оскаржити [537, арк. 299–304]. Останнім, 16 січня 1923 р. захоплено отамана Нагірного (І. Савченко). 13 листопада 1923 р. НС Полтавського губсуду засудила у справі «банди Нагірного» 44 особи: отамана і двох його козаків – до розстрілу з конфіскацією майна, а решту – до різних термінів позбавлення волі. Смертний вирок виконано 20 грудня [597].

Чекісти здавна не гребували найпростішим і найефективнішим способом позбавлення життя впливових повстанських ватажків: до загонів направлялися агенти із числа амністованих із дорученням убити отамана. У липні 1921 р. чекістський розвідник Ф. Гончар у такий спосіб знешкодив на Чернігівщині місцевого отамана Галаку (І. Васильчиков) [485, арк. 78–79; 528, арк. 99]. Амністований повстанець З. Дроздов за час описаної ним служби сексотом Павлоградського політбюро (травень – жовтень 1921 р.) особисто вбив уенерівського отамана Матвієнка, махновського ватажка М. Щербатого («Кольку Комісарова»), намагався вбити М. Брову – свого колишнього отамана [224, арк. 183–183 зв.]. За ці діяння 8 грудня 1921 р. З. Дроздов отримав гідну «винагороду» від Полтавської ГНК – смертний вирок за обвинуваченням у «бандитизмі й антирадянській агітації» [224, арк. 214–214 зв.].

«Славні» чекістські традиції продовжувалися й після реорганізації більшовицьких органів держбезпеки. Найвідоміший отаман Одещини

С. Заболотний загинув у ніч на 4 липня 1922 р. в с. Берізки Чечельницькі неподалік від м. Ольгопіль від руки агента ДПУ. Так стверджує дослідник К. Завальнюк на підставі документів, віднайдених ним у Державному архіві Вінницької області [357, с. 46–48].

Починаючи з 1923 р., прикладів реального націоналістичного спротиву у віддаленості від західних кордонів маємо не так і багато. Відзначимо 34 членів Ічнянської підпільної організації «Патріотичне кубло», 11 з яких НС Чернігівського губсуду засудила 11 травня 1923 р. до розстрілу, а решту – до різних термінів позбавлення волі. 25 березня 1925 р. президія ВУЦВК ухвалила замінити всі смертні вироки за справою на 10 років ув'язнення у концтаборі [114, арк. 149–154, 224–227]. За іншою розглянутою у Чернігові справою 23 жовтня 1924 р. до розстрілу з одночасною заміною на 10 років ув'язнення в концтаборі засуджено чотирьох членів Браницького повстанкому (с. Браниця на той час Ніжинської округи, а нині Бобровицького району Чернігівської області), а ще 15 селян – на менші терміни позбавлення волі [109, арк. 512–518].

4 квітня 1924 р. на Уманщині викрито відомого місцевого отамана П. Дерещука. 27 серпня виїзна сесія Київського губсуду в м. Умань засудила його разом із двома заарештованими раніше козаками до розстрілу. У касаційному порядку смертний вирок замінено усім на 10 років позбавлення волі із суворою ізоляцією [424]. Загалом, за справою проходять 130 фігурантів, більшість із яких, щоправда, були засуджені умовно, амністовані або виправдані [423, арк. 4–11].

Пам'ятаємо також про ліквідацію 30 вересня 1925 р. на Сквирщині уенерівського терористично-диверсійного загону отамана Шкурка. За вироком надзвичайної сесії Білоцерківського окружного суду від 25 жовтня 1926 р. дев'ять повстанців було засуджено до розстрілу [390, арк. 385–397].

Особливо показовою є доля останнього уенерівського отамана Лівобережжя О. Ковалю, чий загін оперував на суміжній лісистій території сучасних Сумської та Полтавської областей упродовж всієї першої половини

1920 рр. АКС свідчать про засудження 23 недавніх повстанців за вироками Роменського окрсуду від 12 жовтня 1925 р. [88, арк. 434–443] і 1 жовтня 1926 р. [87, арк. 503–506] на терміни до 10 років ув'язнення в концтаборі. Отаман тоді потрапив до другої партії засуджених, складеної із 12 осіб, і відбувся максимальним п'ятирічним терміном ув'язнення. Однак уже 10 червня 1933 р. судова трійка при колегії ДПУ УСРР обвинуватила нещодавно звільненого отамана у «старих гріхах» та інкримінувала нові. За підпорядкування впродовж 1921 р. штабу Ю. Тютюнника, що розміщувався на території Польщі, і надуману подальшу співпрацю з польською розвідкою О. Ковалья покарано ще на 10 років ув'язнення у виправно-трудовах таборах (далі – ВТТ) [78, арк. 172].

На момент чергового арешту, який стався 1951 р., О. Коваль проживав у станиці Новощербинівська Щербинівського району Краснодарського краю (Південь Росії) і працював учителем початкових класів місцевої середньої школи. За постановою ОН при МДБ СРСР від 9 лютого 1952 р. колишній отаман був укотре обвинувачений у шпигунстві й приналежності до антирадянської організації і виселений до Красноярського краю (Північ Росії) під нагляд органів МДБ [79, арк. 43–44]. Перед нами яскравий приклад довічного переслідування радянськими каральними органами одного із провідників національно-визвольного повстанського руху в Україні.

Уенерівські закордонні повстанські ватажки вперто зважувалися на ризиковані нелегальні відвідування території радянської України, а органи ДПУ досить успішно за ними полювали. Так, 19 липня в Одесі несподівано був затриманий генерал-хорунжий А. Гулий-Гуленко [415, арк. 33], 17 червня 1923 р. внаслідок чекістської операції виведено з території Румунії на радянський берег Дністра генерал-хорунжого Ю. Тютюнника [489], 17 березня 1924 р. після чергового перетину польсько-радянського кордону в Кам'янець-Подільську був заарештований підполковник С. Харченко [181, арк. 9], 12 лютого 1925 р. неподалік від м. Ямпіль під час нелегального перетину румунсько-радянського кордону затриманий полковник Й. Пшоник

[417, арк. 1–2]. Двох останніх досить швидко засуджено до розстрілу: за вироками НС Подільського губсуду від 2 листопада 1924 р. [182, арк. 74–79] та НС Харківського окрсуду від 29 серпня 1925 р. [417, арк. 45–45 зв.] відповідно. А. Гулому-Гуленку 27 квітня 1925 р. НС Харківського губсуду присудила 10 років позбавлення волі із суворою ізоляцією [413, арк. 13–18]. Ю. Тютюнник на певний час став об'єктом чекістського ідеологічного й оперативного впливу в Україні та за кордоном. Вищу міру покарання за «старі гріхи» колегія ОДПУ йому ухвалила 3 грудня 1929 р. Смертний вирок виконано після особливого розпорядження – 20 жовтня 1930 р. [439, арк. 44, 65].

Під час наступу на «буржуазне» село зміцнілий тоталітарний режим у колишніх «петлюрівських політбандитах» справедливо вбачав потенційних, прихованих або й відвертих ворогів. Саме їх першими підхопила хвиля репресій на підтримку запроваджуваних владою розкуркулення й колективізації. Оперативне забезпечення радикальних сільськогосподарських кампаній дало можливість органам ДПУ викрити серед селян Чигиринського району Шевченківської округи отамана Мамає (Я. Щирицю) і шістьох повстанців очолюваного ним Білоярського полку, що діяв упродовж 1919–1920 рр. і підпорядковувався Холодноярському повстанському. 19 квітня 1929 р. НС Шевченківського окрсуду засудила колишнього отамана до розстрілу, а його підлеглих – до півтора – восьми років ув'язнення у ВТТ [105, арк. 254–261].

Трохи раніше, 15 квітня, колегія ОДПУ постановила ув'язнити на 10 років у концтаборі жителя с. Радивонівка Великобагачанського району Лубенської округи В. Греся – колишнього старшину Армії УНР і повстанського отамана Гонтю [82, арк. 27]. У червні – грудні 1920 р. його збройний загін чисельністю до 200 повстанців тероризував державний і партійний апарат сіл і містечок Лохвицького повіту, підтримував стосунки з повстанцями отаманів Марусі й Галайди, а також унерівськими центрами за кордоном [82].

У червні 1929 р. все та ж колегія ОДПУ так само покарала жителя с. Гопчиця Погребищенського району Бердичівської округи І. Лавренчука й чотирьох його односельчан. Усіх обвинувачено як колишніх повстанців або пособників уенерівського диверсійного загону отамана І. Трейка, які після амністування не розірвали стосунків з отаманом, трималися разом і проводили «контрреволюційну агітацію петлюрівського характеру» [23, арк. 89–97].

У липні 1929 р. той самий каральний орган постановив ув'язнити в концтаборі на п'ять років жителя с. Добра Надія Олександрійського району Кременчуцької округи І. Стадніченка за організацію 1920 р. в рідному селі збройного загону уенерівської орієнтації, який невдовзі приєднався до Степової повстанської дивізії отамана Блакитного [42, арк. 22].

Запроваджена каральними органами практика завдання неконтрольованих жорстоких ударів на випередження у 1928–1932 рр. стримала опір населення політиці розкуркулення і колективізації, а надалі призвела до масштабного, уже нічим не виправданого державного терору, у лещатах якого першими опинилися ще недобиті колишні справжні вороги зміцнілого тоталітарного режиму. Підставою для масових репресій стали сфабриковані обвинувачення у шпигунстві, терористичних і повстанських намірах [701, с. 7]. Підтверджує сказане вище вже згадувана АКС на братів Андрія та Лукаша Чуприн – колишніх повстанців отамана Ю. Якубенка, розстріляних 3 червня 1938 р. на виконання постанови трійки УНКВС УРСР по Вінницькій області від 25 квітня того ж року. Обоє обвинувачено як членів неіснуючої «антирадянської української військово-повстанської організації» [497, арк. 26–31].

АКС засвідчують типові долі багатьох селян із числа амністованих чи м'яко покараних уенерівських повстанців щодо яких застосовувалися: розкуркулення, заслання, ув'язнення, розстріл. Саме такий шлях пройшов житель с. Зульц Карло-Лібкнехтського району (покинута з 1944 р. німецьке поселення на території Миколаївського району Миколаївської області)

А. Еллі – колишній повстанець загону уенерівського отамана А. Шока. За постановою трійки при УНКВС по Одеській області від 2 вересня 1937 р. А. Еллі врешті було «засуджено» до розстрілу за обвинуваченням у скоєнні втечі з місць позбавлення волі [426]. Та сама трійка 26 вересня визначала долі С. Костенка та О. Устименка – жителів с. Тишківка (на той час райцентру Одеської області, а нині – у складі Добровеличківського району Кіровоградської області). Першого покарано розстрілом, другого – десятьма роками ув'язнення у ВТТ як колишніх членів «банди» С. Гризла, які надалі постійно тероризували колгоспників [37, арк. 29].

Тодішній географічний поділ дозволяв карати українських селян особливій трійці НКВС Молдавської АРСР. Зокрема, 28 лютого 1938 р. вона постановила розстріляти І. Мазура – жителя с. Перейма на той час Піщанського району автономії, а нині – Балтського району Одеської області. Провина репресованого – активна участь у повстанському русі під проводом отамана С. Заболотного та подальшому антиколгоспному русі [60, арк. 27].

Після приєднання до СРСР нових територій і розширення звичної зони впливу радянські каральні органи переключилися від надуманих внутрішніх на раніше недосяжних зовнішніх ворогів зі «злочинного середовища білоемігрантів і буржуазних націоналістів». Так, 20 січня 1940 р. у с. Басів Кут Ровенського району (нині – південна околиця м. Рівне) заарештовано полковника Армії УНР і повстанського отамана А. Волинця. Давність провини й мирна професія вже радянського агронома не стали пом'якшувальними обставинами. 2 лютого 1941 р. кримінальна колегія Вінницького обласного суду визначила, а 22 лютого судова колегія по кримінальних справах Верховного суду УРСР затвердила смертний вирок, виконаний 14 травня того ж року [427].

Ще пізніша розплата за «старі гріхи» спіткала уродженця с. Китайгород Брацлавського повіту Подільської губернії П. Андруся, засудженого 22 січня 1946 р. військовим трибуналом Південної групи військ до 10 років ув'язнення у ВТТ з обмеженням у правах на п'ять років. Його обвинувачено

в тому, що як хорунжий Армії УНР протягом двох років брав участь у боях проти РСЧА, потім емігрував до Румунії, де впродовж 1924–1941 рр. був членом «контрреволюційної націоналістичної організації "Український комітет допомоги"» [99]. З інших джерел П. Андрусь відомий як отаман Сірко, котрий упродовж 1920–1922 рр. очолював уенерівський повстанський загін; у січні 1922 р. разом із частиною підлеглих козаків перебрався до Румунії, але невдовзі ще на півроку повернувся на Батьківщину для подальшої організації національно-визвольного руху. Повстанці отамана Сірка тероризували органи більшовицької влади на території Тростянецького, Крижопільського й Тульчинського районів [357, с. 11–12].

Таким чином, переважну більшість учасників повстанського руху за відновлення УНР на початку 1920-х рр. репресовано за очевидними фактами «злочинного» перешкодження утвердженню в Україні більшовицької окупаційної влади. Майже безальтернативними повноваженнями карати українських повстанців більшовицький режим наділив органи ВНК-ВУНК. Після їх реорганізації каральний процес на певний час перейшов у зовні законне русло.

Наприкінці 1920 – на початку 1930-х рр. у рамках масштабного наступу на «буржуазне» село, влада прагнула запобігти масовому спротиву населення впровадженню її непопулярних заходів. Ретельно вивчалися записи старих оперативних обліків. Багатьох колишніх амністованих і м'яко покараних військовослужбовців ворожих армій і «політбандитів», як справжніх і потенційних організаторів опору новій аграрній політиці, було покарано повторно: страчено, ув'язнено або виселено з місць постійного проживання. У цей час розшукано й окремих «замаскованих» повстанських «злочинців» часів громадянської війни.

Уже цілком упокорені, колишні політичні супротивники потрапили в жорна Великого терору 1937–1938 рр. Окремих давніх повстанців віднайдено у середовищі «білоемігрантів» та «буржуазних націоналістів» на нових

підконтрольних землях Західної України і Східної Європи у довоєнні чи повоєнні роки та вже у літньому віці репресовано за «старі гріхи».

РОЗДІЛ 4

ПРОБЛЕМИ НАУКОВОЇ КРИТИКИ ДОКУМЕНТІВ ДОСЛІДЖУВАНИХ АРХІВНО-КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

4.1. Автентичність, достовірність та репрезентативність джерел

Джерельний інформаційний та персоніфікаційний потенціал АКС є надзвичайно вагомим, але вимагає критичного ставлення. На цьому, зокрема, акцентували учасники проведеної ще в жовтні 1997 р. науково-практичної конференції «Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання». Так, І. Усенко вбачає АКС безцінним джерелом для спеціального вивчення історії правоохоронних (каральних) структур. На його думку, ці матеріали дають чудове уявлення про роботу органів ВНК-ДПУ-НКВС-МДБ-КДБ, форми й методи прокурорського нагляду, особливості судового провадження і позасудової репресії. Водночас крізь призму АКС можна досліджувати біографії співробітників радянських правоохоронних (каральних) органів [646, с. 43].

Ще з середини 1990-х рр. АКС як джерело із доповнення біографій репресованих істориків і архівістів досліджувала І. Матяш. У висновках до свого виступу на конференції вона визнала АКС унікальним джерелом біографічних досліджень, застерігаючи при цьому від залучення таких документів до наукового обігу без усебічної (внутрішньої і зовнішньої) джерелознавчої критики [620, с. 70].

Вирішальним етапом аналітичної критики будь-якого писемного джерела є внутрішня критика. Ідеться про аналіз його змісту, внаслідок чого визначається наукова цінність, історична компетентність, ступінь придатності інформації тощо. Водночас для оцінки змісту джерела доцільно звернутися й до такого досить вдалого терміна, запровадженого ще на початку минулого століття О. Лаппо-Данилевським, як «надійність свідчень», компонентами якої виступають автентичність, вірогідність (достовірність), повнота, новизна та репрезентативність [694, с. 150].

Термін «автентичність» у перекладі з грецької мови означає «справжність», тобто відповідність власній природі [702, с. 7]. Визначення справжності джерела залежить від багатьох чинників, насамперед від того, наскільки хронологічно і просторово воно збігається з описуваними в ньому подіями. Як правило, найбільш автентичними є джерела, які акумулюють інформацію, отриману від безпосередніх учасників або очевидців подій на час їх здійснення [694, с. 150].

АКС – безперечно, автентичні, бо належать до категорії першоджерел. Їхнє походження – загальновідоме. Виняткове право на провадження слідства стосовно учасників повстанського руху за відновлення УНР мали органи держбезпеки радянської України. Вони ж були наділені більшовицьким режимом незаконними повноваженнями карати обвинувачуваних або ж, принаймні, тримати каральний процес під повним контролем. За досліджуваними джерелами стоять реальні люди: обвинувачі, свідки й обвинувачені. Висунення обвинувачення, процедура слідства та застосування покарання виглядають такими ж реальними, незалежно від доцільності, справедливості й адекватності процесуальних дій.

Якщо ж досліджувати окремі документи АКС, то тут варто говорити про безумовне автентичне походження насамперед тих, що створені більшовицькою репресивно-каральною системою, навіть у випадку їх замовного характеру й відвертої недостовірності викладеної у них інформації. Переважну більшість процесуальних документів збережено у вигляді оригіналів. Ордери на арешти й обшуки, постанови про висунення обвинувачення й обрання запобіжного заходу, протоколи обшуків, допитів та очних ставок найчастіше є рукописами на бланках.

Як приклад, жодних сумнівів в автентичності не викликають матеріали оформлення 17–18 листопада 1922 р. арешту й обшуку І. Грисюка (отамана Гайового) і кількох повстанців його загону. Документи виготовлено на характерних службових бланках із зазначенням назви оперативного підрозділу, реєстраційних номерів ордерів, квитанцій та анкет, посад і

підписів керівників та виконавців, установчих даних на заарештованих. Запитання радше тут виникають до недбалого зовнішнього оформлення цих матеріалів (не розшифровано підписи відповідальних осіб, не вказано дат заповнення анкет заарештованих тощо) та порушення черговості процедури слідства, що не дивина для слідчих справ ранніх років провадження [405, арк. 1–8 зв., 22–22 зв., 42–43, 91–91 зв.].

Особливо цінні рукописні протоколи допитів обвинувачуваних та їхні власноручні показання в АКС нерідко дублюються завіреними машинописними копіями. Підтвердженням цьому є значимі для слідства протоколи допитів Ф. Артеменка (отамана Орлика) [410, арк. 4–35, 44–46], емісара ШПГ М. Усатого [416, арк. 6–12, 18–21], активного повстанського пособника К. Миколаєнка [406, арк. 84–92 зв.], а також численні процесуальні документи на командувача Південної групи А. Гулого-Гуленка [413–415]. Зауважимо, що АКС на Ю. Тютюнника вміщує рукописний оригінал власноручно підготовленої ним на вимогу слідства «Схеми організації і роботи ППШ» і відразу три, щоправда незавірені, машинописні копії цього документа [439, арк. 26–35 зв.].

До слідчих справ у вигляді додаткових речових доказів нерідко долучалися завірені копії свідчень (витяги зі свідчень) фігурантів інших справ. Такі документи, як правило, також є машинописними. Характерний приклад – долучена до слідчих матеріалів на А. Гулого-Гуленка завірена машинописна копія протоколу допиту начальника Третьої групи військ УНР А. Левченка про встановлення його кур'єрами А. Кішкою та С. Мигулею зв'язків із ППШ і ШПГ [414, арк. 162]. Безперечно, головну історичну цінність становить рукописний оригінал цього документа, який зберігається в АКС репресованого А. Левченка [425, арк. 162–163]. Хоч при виготовленні копії потреби у спотворенні змісту оригіналу не було, однак, окрім багатьох несуттєвих смислових і граматичних помилок, копія неточно відображає дату оформлення протоколу допиту. В оригіналі вказано 26, а не 6 вересня 1922 р.

Обвинувальні висновки й позасудові вироби за справами, а також пізніші висновки про їх перегляд на предмет реабілітації репресованих переважно є машинописними, а протоколи судових засідань і судові вироби – рукописними оригіналами. В усіх цих матеріалах, як правило на кількох аркушах, сконцентровано ключову інформацію про результати слідства, застосовані покарання і подальші долі репресованих. Ці документи змістовні, презентабельні й належно оформлені. Саме з їх перегляду досвідчені дослідники розпочинають ознайомлення з будь-якими справами.

У контексті сказаного відзначимо АКС 1931–1932 рр. провадження на колишнього начальника ЦК ППШ Й. Добротворського. У справі загалом 132 аркуші, але ключову інформацію зосереджено на чотирьох: на двох складено обвинувальний висновок стосовно фігуранта як полковника Армії УНР і учасника рейду Ю. Тютюнника в минулому та члена «контрреволюційної націоналістичної організації "Український національний центр"» на час арешту; піваркуша займає витяг із протоколу засідання судової трійки при колегії ДПУ УСРР із постановою про ув'язнення обвинувачуваного в концтаборі на п'ять років; останній зі зворотом є висновком про реабілітацію. Усі документи – автентичні, стислі, змістовні [536, арк. 123–125, 132–132 зв.]. Подальший аналіз усієї справи у поєднанні із зовнішніми джерелами і довідниками дає підставу стверджувати, що перша частина обвинувачення є неправомірною як для амністованого, а друга частина – взагалі надуманою.

У резонансних багатотомних АКС обвинувальний висновок і документацію визначення й оформлення вироку найчастіше складають окремі томи, як наприклад, у справах «Цупком» [446], «Козача Рада Правобережної України» [441] та «Восьмий повстанський район військ УНР» [450]. «Справа уряду УНР» вміщує навіть два такі томи: в одному оформлено масштабний обвинувальний висновок, а в іншому – розлогий протокол судового засідання й вирок [434; 435].

В окремих АКС невиразні персони фігурантів і незначні їх покарання поступаються перед цінністю наданих ними ексклюзивних свідчень, зафіксованих у непрезентабельних рукописних протоколах допитів. Такі справи стають справжніми знахідками для істориків. Прикладом тут знову може стати АКС 1925–1926 рр. провадження на жителя м. Очаків на той час Одеської губернії М. Гриценка. Як полонений неповнолітній червоноармієць, він став мимовільним учасником Листопадового рейду Волинської групи Повстанчої армії УНР і на певний час потрапив під особисту опіку її командувача Ю. Тютюнника. Скоєний «злочин» приховати не вдалося, але зрештою хлопець відбувся «легким переляком»: трьома роками позбавлення волі умовно. Його свідчення, однак, проливають світло на маловідому частину біографії Ю. Тютюнника після трагічного завершення Другого зимового походу, зокрема, на обставини перебування в прикордонній зоні підпорядкованих йому залишків Волинської групи Повстанчої армії й організацію ним антибільшовицьких диверсійних акцій на території Білорусі [45, арк. 6–7, 12–14 зв.]. Безперечно, ці унікальні дані потребують окремого зовнішнього дослідження і можуть стати його відправною точкою.

Не так часто, як того хотілося б, трапляються в АКС автентичні документи повстанського походження. Почасті їх вивезено як трофеї до Харкова, а звідти – до Москви, про що свідчить супровідний лист голови Київської ГНК Я. Лівшиця на адресу ВУНК щодо пересилки захоплених у повстанців канцелярій отаманів Орлика та Ю. Мордалевича [411, арк. 22]. Частина таких матеріалів могла потрапити до музеїв, приватних колекцій, загубитися в судових інстанціях і під час неодноразових транспортувань джерельного комплексу.

Попереднє дослідження непроцесуальних документів повстанського походження дає підставу стверджувати, що переважну більшість посвідчень, наказів і відозв збережено в чекістських копіях. Пригадаємо, до справи «Цупком» долучено навіть копії «полотнянок» [448, арк. 7–9]. Принагідно відзначимо й автентичні полотняні посвідчення. Одне з них виготовлено

14 квітня 1921 р. ППШ за підписом генерал-хорунжого Ю. Тютюнника для сотника А. Левченка тоді ще начальника 14-го повстанського району [425, арк. 140]; інше – за підписом полковника Я. Гальчевського від 5 березня 1923 р. призначалося підполковнику С. Харченкові (отаману Хмарі) як командувачу повстанськими загонами й організаціями Поділля [182, арк. 191 (конверт, арк. 15)]. Зовсім рідко у справах можна зустріти докази власне речові, а не документальні: печатки, штампи, мапи, грошові знаки тощо. Відзначалися печатка того ж таки отамана Хмарі [182, арк. 191 (конверт)] і мапи отамана Орлика (Ф. Артеменка) [412, арк. 1 (конверт, арк. 133–134)].

У роки безпідставних репресій (кінець 1920-х – 1930-ті рр.) основним і часто єдиним доказом провини підслідних були їхні зізнання у давній реальній і новій надуманій «контрреволюційній» діяльності. Вилучені у них автентичні особисті документи (паспорти, партійні і профспілкові квитки радянського зразка), сімейні фотографії і листування якщо й мають історичну цінність, то саме як персональні, а не повстанські. Така ж думка справедлива і щодо цінності особистих документів емігрантів із числа колишніх повстанців у справах повоєнних років провадження.

Сказане вище проілюструємо на прикладі перепустки, виданої у 1936 р. виконробу житлового будівництва Л. Чуприні на право безперешкодного входу і виходу через усі пости до гідроелектростанції Кондопозького енергокомбінату (Карельська АРСР) [497, арк. 32 (конверт)]. Відзначимо також виготовлену в Румунії страхову картку 1943 р. на ім'я П. Андруся [99, арк. 70 (конверт)]. Уже згадувані власники цих документів на початку 1920-х рр. були активними уенерівськими повстанцями й надалі тривалий час проживали далеко від Вінниччини. На малій батьківщині, як бачимо, про них «не забули» й репресували в 1938 і 1946 рр. відповідно.

Терміни «автентичність» і «достовірність» належать до одного синонімічного ряду, а в площині права їх значення майже збігаються. Автентичність – це достовірність, відповідність тексту правового документа

[721]. У філософській площині термін «достовірність» (вірогідність) позначає сприйняття істини чи переконань в істинності певного знання [702, с. 171]).

Перевірка вірогідності наведених у джерелі фактів вимагає від дослідників ретельної роботи. Під вірогідністю розуміємо ступінь відповідності свідчень джерела тим реальним подіям, які в них описані [694, с. 151].

АКС, закономірно, є найдостовірнішим з усіх інформаційних джерел репресивно-каральних органів щодо встановлення конкретних персональних даних про загиблих, репресованих, амністованих, розшукуваних і звільнених з-під арешту представників будь-якої переслідуваної органами держбезпеки антибільшовицької опозиції. Так, в оперативно-інформаційному зведенні ВУНК № 74 «Про рух бандитизму на Україні на 10 липня 1921 р.» зазначено, що під час бою 22 червня поблизу с. Цвітне Чигиринського повіту (нині Олександрівського району Кіровоградської області) з «бандою» Л. Загороднього вбито шістьох «бандитів» разом із їхнім ватажком [530, арк. 166]. Як відомо, «убитий» отаман після того ще понад рік очолював частину холодноярських повстанців. Л. Загороднього разом із десятьма бойовими побратимами підступно заарештували 30 червня 1922 р. у м. Звенигородка на Черкащині на інспірованій чекістами зустрічі повстанських ватажків. Холодноярці вирішили не чекати виконання смертного вироку, оголошеного їм НС військового відділу Київського губревтрибуналу 2 лютого 1923 р. Усі загинули 9 лютого при спробі вирватися із Лук'янівської в'язниці. Описувані події засвідчено документами відповідної АКС [115; 116].

Окрім того, матеріали досі не досліджуваної АКС на репресовану С. Боброву проливають світло на обставини загибелі 14 березня 1921 р. іншого холодноярського отамана В. Кваші при спробі арешту. Жінка як фельдшер певний час лікувала повстанців отаманів Л. Загороднього і В. Кваші та організувала зустріч останнього із «отаманом Раком» – керівником чекістсько-військової операції А. Бицюрою [161].

Події у джерелах нерідко фіксуються неадекватно, вибірково або тенденційно. Вірогідність їх відображення багато в чому зумовлюється і видовою приналежністю. Так, у кримінальних справах політичного характеру слідчо-судові матеріали каральних органів часто перебільшували або спотворювали справжні наміри та ступінь провини обвинувачуваних. Водночас останні намагалися приховати деякі сторони своєї діяльності, щоб не наражати на додаткову відповідальність себе та на зайву небезпеку своїх однодумців, рідних. Усе це слід ураховувати в роботі зі згаданими джерелами [694, арк. 151–152].

Досліджувані АКС ранніх років провадження багаті прикладами повного або часткового заперечення повстанцями обвинувачень, висунутих їм на підставі агентурних донесень і показань свідків. Найчастіше, керуючись революційною правосвідомістю і вимогами «червоного терору» в умовах запеклої боротьби на «внутрішньому фронті», слідство, для обґрунтування застосування стосовно потенційних «політбандитів» найсуворіших покарань, послуговувалося будь-якими наявними аргументами. Так, за однією зі справ проходять троє жителів с. Наливайки Первомайського повіту Одеської губернії. Їх обвинувачено у вербуванні повстанців до загону отамана С. Заболотного через місцевий осередок Просвіти, головою якої був К. Солодчук. Останнього разом із односельчанином І. Солодчуком 15 жовтня 1921 р. колегія Первомайської ПНК постановила розстріляти, а С. Солодчука (батька голови Просвіти) – ув'язнити в концтаборі на три роки. 5 листопада колегія Одеської ГНК запропоноване покарання затвердила. Смертні вироки виконано 7 листопада. Усі фігуранти справи власної провини не визнали, але були репресовані за агентурними донесеннями і показаннями свідків [231].

Іншим типовим прикладом є матеріали АКС стосовно уродженки Кривого Рогу Д. Хорошилової. Її чоловік, військовослужбовець Армії УНР, у січні 1921 р. в с. Цвітне Чигиринського повіту за посередництвом недавнього товариша по службі отамана І. Клепча вступив до повстанського формування отамана П. Хмари; загинув у бою 3 вересня того ж року.

29 вересня, наступного дня після одержання звістки про загибель чоловіка, Д. Хорошилова добровільно з'явилася до військового комісара Цвітненської волості у сподіванні на амністію [375, арк. 6–7, 14]. Вона визнала єдиний випадок співпраці з повстанцями, коли перед Великоднем 1921 р. за дорученням отамана [Ю.] Терещенка (підпорядковувався отаману П. Хмарі) вирушила до с. Демкове Звенигородського повіту й передала С. Отаманенку (начальникові штабу Другого повстанського району отамана Г. Орла-Нестеренка) листа, адресованого отаманові І. Деркачу (начальникові Четвертого повстанського району). Однак, за показаннями свідків – заарештованого отамана Н. Стодолі й амністованого повстанця М. Шевченка – Д. Хорошилову обвинуватили як зв'язкову і шпигунку загонів отаманів [Ю.] Терещенка й Залізняка (М. Голика). 8 листопада 1921 р. колегія Чигиринської ПНК постановила Д. Хорошилову розстріляти. Слідчу справу надіслано на затвердження до Кременчуцької ГНК, колегія якої 3 січня 1922 р. ухвалила замінити обвинувачуваній смертний вирок на п'ять років ув'язнення в концтаборі [375, арк. 18–22].

Не часто, та все ж з'являлися сумніви в доцільності визначення підозрюваним смертної кари й намагання встановити істину. Показовою у цьому сенсі виглядає тривала «судова» історія одного «бандита» – 18-річного жителя с. Дубові Махаринці Бердичівського повіту Київської губернії (нині Козятинського району Вінницької області) Д. Безелюка. 17 травня 1921 р. місцева міліція, проводячи облаву в Немиринецькому лісі, затримала хлопця, вилучивши у нього обріз і вісімнадцять патронів. Затриманий заявив, що зброю з набоями знайшов щойно у лісі і планував, але не встиг віднести до сільського комнезаму. Захоплення озброєного селянина у «суцільній бандитській місцевості» дало Бердичівській ПНК всі підстави вважати його «бандитом» і вимагати застосування смертної кари. Цей вирок бердичівські чекісти двічі (6 серпня 1921 р. і 5 січня 1922 р.) намагалися санкціонувати в Києві. Уперше справу було рекомендовано на дослідження, а вдруге колегія Київської ГНК постановила Д. Безелюка ув'язнити в концтаборі на

п'ять років. Визначальними аргументами для пом'якшення покарання стали молодість обвинувачуваного й заперечення ним власної провини, а також відсутність будь-якого іншого обвинувального матеріалу [195].

Джерела виникали у різний щодо подій час: у момент здійснення події, за її гарячими слідами або через багато років. І все це відбивається на інформаційній якості та рівні достовірності джерел [694, с. 118]. Відхід від вірогідності спостерігається у багатьох спогадах, написаних сучасниками подій через багато років після того, як вони відбулися. Тому для історика важливо встановити збіг, узгодженість різних джерел в оцінках одних і тих же подій, з'ясувати мотиви означених розбіжностей. Слід мати на увазі, що навіть у недостовірному документі можуть бути окремі вірогідні дані, відомості. Вилучення такої інформації досить складний процес, оскільки виявлення істориком у будь-якому джерелі недостовірної інформації ставить під сумнів його правдивість загалом [694, с. 152].

Про вищезазначене особливо важливо пам'ятати під час вивчення матеріалів АКС пізніших років провадження. Пригадаємо хоча б довідку про Л. Чуприну, надану в січні 1938 р. сільрадою с. Жорнище Іллінецького району. Її як витребуваний офіційний документ підписали голова сільради й секретар, завіривши печаткою установи. У документі констатовано «куркульське» походження Л. Чуприни, описано його життєвий шлях і петлюрівсько-повстанську діяльність під час громадянської війни, згадано про меншого брата Андрія – отамана «банди», наголошено на виселенні обох братів 1930 р. за межі України. Попри давність описуваних подій, заідеологізований стиль викладення інформації і відверто замовний характер, довідка є найдостовірнішим речовим доказом, але старої, здавалося б уже прощеної, провини підслідного [497, арк. 6–6 зв.]. Про хоча б часткову достовірність основного обвинувального матеріалу щодо приналежності фігурантів справи до «військово-повстанської організації» говорити не доводиться.

Водночас у частині АКС кінця 1920 – початку 1930-х рр. стосовно колишніх «петлюрівських політбандитів» не встановлено достатніх підстав для їх притягнення до кримінальної відповідальності. Увагу привертає одна з таких справ: на жителя с. Титусівка Козятинського району М. Падалку. Згідно зі слідчими матеріалами, в серпні 1921 р. сотник М. Падалка очолив облікову секцію ППШ, а в ніч на 5 листопада (так вказано у справі, а насправді, очевидно, в ніч на 4 листопада) разом із ППШ, реорганізованим у штаб дієвої Повстанчої армії, перетнув польсько-радянський кордон у районі прикордонного пункту Корець і вирушив у складі Волинської групи у Другий зимовий похід, що завершився в ніч на 17 листопада розгромом переважної більшості його учасників під с. Малі Миньки на Житомирщині. Сотник М. Падалка у полон здався добровільно. 8 серпня 1922 р. Київський губревтрибунал врахував його щире каяття й засудив лише до трьох років примусових робіт (умовно). За результатами нового розслідування 15 квітня 1931 р. Житомирський оперсектор ДПУ УСРР ухвалив звільнити М. Падалку з-під варти під підписку про невиїзд, а справу направити до прокуратури із пропозицією про закриття за недостатністю підстав для повторного притягнення фігуранта до кримінальної відповідальності. 19 квітня прокурор оперсектору постановив провадження слідчої справи припинити й підписку про невиїзд Падалки М.Є. скасувати [35]. Фігурант справи інформував слідчих про певно вже призабуті особливості роботи видавничого відділу й окремі аспекти діяльності ППШ [35, арк. 23–38]. Можна лише уявляти, яку цінність становили його первинні свідчення, якщо він двічі зміг переконати слідство у повній лояльності до влади.

У більшості випадків відсутність підстав для засудження не заважала ОН при колегії ДПУ УСРР зараховувати фігурантів таких справ до категорії осіб «соціально-небезпечних» і винятково на цій підставі виселяти з місць постійного проживання або за погодженням із Москвою відправляти на заслання у віддалені регіони СРСР. Як приклад, 23 квітня 1933 р. на три роки до Північного краю було заслано жителя с. Постава-Мука Чорноухинського

району Харківської області Т. Шинку – колишнього повстанця отамана Гонти (В. Греся) [81, арк. 20].

Вивчаючи проблему достовірності джерельного комплексу, не можна обійти увагою справедливе обурення дослідників масового терору в СРСР щодо численних випадків надання органами КДБ недостовірної інформації громадянам про причину смерті їхніх репресованих родичів. Підставою для таких фальсифікацій став сумнозвісний наказ голови КДБ при РМ СРСР І. Серова № 108-сс від 24 серпня 1955 р. Відповідно до цього наказу на запити громадян про долю їхніх рідних, покараних на смерть у позасудовому порядку, органам КДБ пропонувалося усно інформувати про «засудження таких до 10 років ВТТ і смерть у місцях ув'язнення». За аргументованими вимогами громадян (для оформлення спадку, розділу майна, реєстрації шлюбу тощо) передбачено процедуру реєстрації у відповідних державних органах за місцем проживання фальсифікованої довідки про «звичайну смерть» страчених із зазначенням «приблизної» її причини [454, арк. 52–52 зв.].

Цілком очевидно, що такі фальсифікації проводилися у намаганні захистити злочинну владу від загрози компрометації за масові безпідставні репресії часів «культу особи», заподіяні уповноваженими нею позасудовими органами. Звернення громадян із запитом про долю репресованих родичів і відомості про отримання ними зазначених «довідок про смерть» долучалися до відповідних АКС [454, арк. 52 зв.]. Водночас констатуємо, що у справах залишалися й відомості про істинні причини смерті фігурантів. Підробляти, підмінювати чи якимось іншим чином фальсифікувати процесуальні документи в умовах їх запрограмованої закритості не було жодної потреби.

Однак у відвертих «політбандитах», нехай навіть колишніх, радянське законодавство вбачало «контрреволюційних злочинців» і застосування стосовно них смертних вироків не приховувало. Так, у відповідь на запит В. Левицької (дружини Ю. Тютюнника) щодо долі її чоловіка ОСВ ОДПУ уповноважив через ПП ОДПУ по Північнокавказькому краю повідомити їй

про розстріл Ю. Тютюнника згідно з постановою колегії ОДПУ від 3 грудня 1929 р. [439, арк. 54–65].

Варто також відзначити часткове вилучення частини агентурно-оперативних матеріалів з АКС під час їх підготовки до масової передачі в держархів. З урахуванням значних обсягів і стислих термінів цієї роботи, говорити про системний характер вилучення зі справ таких документів не доводиться. Сказане, зокрема, підтверджує показова оперативна документація, виявлена в частині опрацьованих АКС ЦДАГО України на учасників повстанського руху за відновлення УНР. Пригадаємо хоча б документально засвідчені обставини невдалої співпраці з органами ДПУ М. Кирсенка – амністованого повстанця отамана Чорного (Г. Куреди) [538, арк. 4–22]. Інша справа вміщує постанову Пирятинського політбюро від 19 вересня 1921 р., в якій запропоновано М. Косяченка (одного із затриманих повстанців отамана Сурупа) замість притягнення до відповідальності за «бандитизм» зарахувати, за його ж бажанням на службу в політбюро з метою якнайшвидшого виявлення і викорінення усіх членів «банди» [543, арк. 9–10].

Достовірність реабілітаційних документів АКС апріорі є значно вищою. Вони від початку спрямовані на проведення об'єктивного розслідування в рамках чинного законодавства (радянського чи сучасного). На жаль, саме законодавчі рамки донедавна не дозволяли готувати належні реабілітаційні документи для переважної більшості найактивніших уенерівських повстанців. Основний процес їх реабілітації все ще попереду.

Усебічний аналіз змісту джерела, оцінка його достовірності, повноти й інформаційної новизни дають можливість дослідникові зробити висновок про репрезентативність, тобто властивість навіть за частковими відомостями правильно відображати історичний об'єкт загалом [694, с. 152].

Репрезентативність АКС як джерела дослідження глибокої тоталітарної сутності більшовицького режиму є незаперечною. О. Гранкіна (Бажан), Д. Омельчук та Н. Московченко справедливо відносять цю категорію

документів до таких, що безпосередньо відображають механізм дії репресивної машини тоталітаризму, допомагають усвідомити причини й масштаби масового терору, простежити інтенсивність політичних репресій у конкретні історичні періоди, особливості їхньої спрямованості стосовно окремих соціальних, етнічних, політичних та конфесійних верств населення [691, с. 4]. Одним із основних векторів спрямування руйнівних зусиль цього репресивного механізму стали учасники українського державотворення, зокрема уенерівські повстанці.

Отже, резюмуючи, констатуємо, що дослідження АКС на учасників повстанського руху за відновлення УНР дає змогу переконатися в їх автентичності, тобто справжності як першоджерел, створених спецслужбою злочинного окупаційного більшовицького режиму. Автентичними є усі оригінальні документи АКС, переважну більшість яких складають процесуальні.

Визначити справжню цінність і достовірність інформації, віднайдені в матеріалах АКС, допомагає як загальна історична грамотність спеціаліста, так і його обізнаність у вузькій темі дослідження. Важливим є накопичений досвід роботи із цими джерелами, розуміння їх специфіки і термінології.

У визначенні достовірності досліджуваних матеріалів не обійтися без їх внутрішнього зіставлення (сегментів чекістського і повстанського, карального і реабілітаційного, радянського і сучасного) та порівняння з іншими (зовнішніми) джерелами.

Репрезентативність АКС як джерела вивчення репресій більшовицького режиму проти українських повстанців виглядає достатньо вагомою.

4.2. «Партійно-класовий підхід» як вияв тенденційності

Радянська історична наука завжди тісно залежала від запитів життя, які диктував правлячий більшовицький режим. Пріоритетним науковим методом пошуку істини тоді вважався намічений марксизмом метод діалектичного матеріалізму. Його віддзеркаленням в історії став так званий історичний

матеріалізм. Таким чином, історичній науці нав'язувалась марксистсько-ленінська методологія, характерною рисою якої був партійно-класовий підхід у дослідженні й висвітленні подій та історичних процесів [685, с. 118–119].

Згідно з ідеями К. Маркса, класи – це великі групи людей, які мають прямий стосунок до засобів виробництва, за допомогою яких забезпечують своє життя. В доіндустріальному суспільстві існували класи рабовласників (аристократів) і вільних селян (рабів). Перші були володарями, а другі – користувачами землі як основним засобом виробництва. В індустріальному суспільстві новими володарями засобів виробництва стають промисловці (капіталісти), які експлуатують найману працю робітників (пролетаріату). Селянству тут відведено роль третього (проміжного) класу, що залишився від попереднього типу виробництва [720].

Сказане вище з усією очевидністю пояснює причину настороженого ставлення марксистів-більшовиків до «напівбуржуазного» селянського середовища й відверта ворожість до заможних селян («куркулів») як представників «експлуаторського класу». Останніх було поставлено в нестерпні умови існування, після чого вже небезпідставно обвинувачено в організації і найактивнішій підтримці «політбандитизму».

Підхоплені пропагандою, більшовицькі кліше «петлюрівський бандитизм», «буржуазний націоналізм», «куркульська контрреволюція» стрімко увірвалися у свідомість і лексикон партійних, радянських та правоохоронних органів, державних закладів та установ. Їх із готовністю підхопила офіційна історична наука. Окреслена тенденційна псевдонаукова термінологія відображена у назвах публікацій і фундаментальних наукових праць багатьох українських радянських істориків: П. Белого і П. Дишлевого [579], В. Волковинського [589], О. Кучера [611], А. Лихолата [616], Ю. Римаренка [635] та ін.

Сучасній людині надзвичайно важко збагнути запропоноване А. Лихолатом обґрунтування торжества радянської влади в Україні наприкінці 1920 р.: «В ленінсько-сталінській дружбі з великим російським

народом і всіма народами Росії український народ черпав свою силу і впевненість у боротьбі за перемогу над своїми внутрішніми і зовнішніми ворогами. Тільки спираючись на допомогу російського народу та інших народів нашої країни, український народ зумів вигнати зі своєї країни австро-німецьких і англо-французьких інтервентів, розгромити збройні сили буржуазно-націоналістичної контрреволюції і викинути за межі своєї Батьківщини жалюгідні залишки петлюрівського "уряду" та інших наймитів іноземного імперіалізму» [616, с. 514]. Як бачимо, у пориві сліпої пропаганди автор «приплітає» до суперечливих українсько-російських стосунків революційної доби абсолютно недоречну «ленінсько-сталінську дружбу», згадує про допомогу українцям від народів «нашої країни» (на той час СРСР ще не було), свідомим використанням лапок не ризикує визнати саме навіть існування петлюрівського «буржуазно-націоналістичного» уряду, збройні сили якого були б нездоланими без окресленої «дружньої допомоги».

Подальше довільне трактування А. Лихолатом історії уенерівського повстанського руху вже не дивує. Так, за його версією досвідчений комбриг Г. Котовський 1921 р. неподалік Умані розбив велику «банду», перекинуту за вказівкою С. Петлюри із Румунії. У полон потрапили понад 500 «бандитів», а їхній «петлюрівсько-румунський» ватажок «Гуляй-Гуленко» застрелився [616, с. 592]. Якщо «шукати між рядків зернята історичної правди», то кримінальний бандит Г. Котовський таки добре прислужився більшовикам у боротьбі з повстанцями, але описаного «подвигу» в його насиченій біографії не було точно.

Найпершим загальновідомим правилом забезпечення об'єктивного аналізу будь-якого джерела є його обов'язкове вивчення без відриву від тієї конкретно-історичної реальності, в якій воно виникло. На всіх джерелах лежить відбиток свого часу, тієї епохи, в яку вони створені, позаяк кожне з них покликане до життя певними умовами, мотивами, причинами, завданнями, цілями. Одна й та сама людина за різних обставин може

створити документи або твори, які суттєво відрізняються один від одного не тільки формою, а й оцінками [694, с. 118].

На документальних джерелах органів держбезпеки тоталітарної держави відбиток радянської епохи закарбувався з усією очевидністю. Найвиразніше чекістська термінологія відтворює офіційну пропагандистську в нормативно-розпорядчій та інформаційно-звітній документації. Як же досвідченому чекісту зайвий раз не запевнити партійно-радянське керівництво не лише у своїй стратегічно-оперативній, але й у повній ідеологічній підкованості. Так, у звіті про діяльність ДПУ УСРР за перше півріччя 1922 р. у рубриці «селянство і бандитизм» зазначено таке: «Куркульство бачило донедавна в радвладі найлютішого ворога, але після повернення курсу внутрішньої політики (оголошення НЕПу) починає відвертатися від політбандитизму, поступово виходить зі сфери його впливу і перестає бути зброєю в руках бандитів. [...] Але якщо це явище значною мірою характерне стосовно куркульства Лівобережжя, то ні в якому разі це не стосується Правобережжя, де куркульство перебуває під впливом петлюрівщини, співчуває політбандитизму, підтримує його і тим ускладнює та сповільнює боротьбу з ним» [478, с. 64].

Водночас у багатьох АКС нерідко допускаються вживання термінів «повстанець», «козак» і «партизан» замість ідеологічно витриманого «бандит». Мимоволі чекісти відчували перед собою свідомих супротивників, ворогів і аж ніяк не звичайних «бандитів». Сказане з усією очевидністю засвідчує протокол засідання керівництва Волинської ГНК і повстанців отамана Лисиці (О. Цюпи) Під час наради, яка відбулася в Житомирі 1 липня 1921 р., обумовлювалася амністія останніх. У зазначеному протоколі О. Цюпу офіційно представлено як «отамана повстанської групи» у складі 35 козаків, п'ятеро з яких зафіксовано присутніми на спільному заході [157, арк. 34–34 зв.].

Пошлемося також на попередній протокол допиту П. Голубенка від 26 грудня 1921 р. У процедурному порядку встановлення особи

заарештований засвідчив свій вік (20 років), прописку (с. Пашківка Бишевської волості Київського повіту, а нині Макарівського району Київської області), попередню участь в антигетьманському повстанні і тримісячну службу (на початку 1920 р.) у волосній радянській міліції. На запитання слідчого, коли, де й за що його заарештовано, відповів із гідністю: 25 грудня в с. Мотижин (Макарівської волості Київського повіту) за те, що був ватажком партизанських загонів, які діяли проти радвлади [307, арк. 1]. Щоправда, вже в наступному документі цієї слідчої справи П. Голубенку висунуто «уточнене» обвинувачення: «отаман банди» й на цій підставі обрано запобіжний захід: утримання під вартою при особливому відділенні при 45-й стрілецькій дивізії ОВ ВНК КВО [307, арк. 2].

Безперечно, в АКС можна знайти багато підтверджень антибільшовицької («контрреволюційної») діяльності заможних селян. Відзначимо хоча б групову справу на Д. Панченка, П. Журавля, І. Реву та інших жителів с. Котовка Новомосковського повіту (загалом 28 осіб). 2 березня 1921 р. колегія Катеринославської ГНК постановила 12 селян розстріляти, а решту ув'язнити в концтаборі або виселити до Північного краю на термін від одного до п'яти років. Усіх обвинувачено як таких, що 1920 р. утворили у своєму селі з дезертирів Червоної армії та «куркулів» загін місцевої самоохорони – організацію уенерівської орієнтації, яка «замість декларованої боротьби з бандитизмом убивала червоноармійців, радянських працівників та мирних громадян, грабувала населення і встановлювала зв'язки з іншими селами для організації повстання й повалення радянської влади» [26; 27; 701, с. 46].

При цьому варто пам'ятати й про відверте потурання більшовиків грабівницьким акціям незаможників стосовно «куркулів», що не лише дозволялося, але й підтримувалося на найвищому державному рівні. Так, у протоколі засідання Постійної наради по боротьбі з бандитизмом від 24 березня 1921 р. зафіксовано доручення Р. Ейдеману (командувачеві військами ВНУС та одному з організаторів боротьби з «бандитизмом»)

доповіді про формування на місцях з метою протистояння «бандитам» кінних загонів комнезамів у всіх губерніях і водночас активізувати цей процес на Волині й Поділлі за прикладом Харківщини, де незаможники для реалізації цього завдання активно відбирали коней у «куркулів» [527, арк. 4–5].

Більшовицьке свавілля стосовно заможного селянства яскраво засвідчують АКС про застосування оперативними трійками на Поділлі миттєвих смертних вироків відповідальникам за підтримку населенням «бандитизму» в регіоні. Саме за це 21 листопада 1922 р. розстріляно жителя с. Іванківці Юринецької волості Проскурівського повіту П. Байзана [372, арк. 2–2 зв.], а 23 листопада – вже згадуваного жителя с. Бебехи Михампільської волості Летичівського повіту А. Гамана [371, арк. 8]. До однієї з АКС на повстанців Я. Гальчевського долучено інструкцію для відповідальників Жмеринського повіту, підготовлену повітовою військовою нарадою у зв'язку з організацією тут інституту відповідальників як «підсобного органу у справі ліквідації бандитизму» [388, арк. 42], і партизанську відозву до селян як відгук на організацію більшовицькою владою інституту відповідальників «Що таке отвігчики (заложенники) і що їм треба робити» [388, арк. 87].

Водночас матеріали численних АКС засвідчують активну чи пасивну участь в антибільшовицькому повстанському русі представників усіх верств сільського населення: і «середняків», і найбідніших селян, і сільської інтелігенції, і духовенства.

Так, неодноразово згадуваний отаман П. Голубенко вважався «середняком», бо мав на двох із дружиною хату і чотири десятини землі. Про це дізнаємося із докладної анкети заарештованого [307, арк. 4–4 зв.]. З іншої такої анкети довідуємося про подібний майновий стан (хата і 4,5 десятини землі у с. Плесецьке на той час Васильківської волості Білоцерківського повіту) начальника його штабу Л. Власенка [307, арк. 44–44 зв.] – колишнього ад'ютанта отамана Орлика [307, арк. 46–46 зв.; 410, арк. 22] й

автора збереженої в оригіналі повстанської відозви, написаної під псевдо «Ларік Плисак» [412, арк. 1 (конверт, арк. 65–65 зв.)]. Односельчани останнього – козаки Ф. Медведь та Л. Архипенко – були біднішими і власного житла не мали. Перший мав тільки десятину [307, арк. 52–52 зв.], а другий – чверть десятини [307, арк. 65–65 зв.] землі. І. Мельниченко, неодружений козак отамана П. Голубенка проживав у с. Дорогинка Білоцерківського повіту (нині Фастівського району Київської області) у великій батьківській родині і власної землі не мав [308, арк. 15–15 зв.].

Як уже йшлося, отаман П. Голубенко з десятьма козаками разом із повстанцями отамана Орлика і І. Струка на кілька днів долучалися до Листопадового рейду Подільської групи Повстанчої армії УНР, усвідомили «весь розмах загального антибільшовицького повстання» і вказали військовим безпечніший шлях у напрямі до кордону. Після цього більшість козаків П. Голубенка, зокрема й усі вищезгадані, у відчаї добровільно склали зброю. Отаман їм у цьому не перешкоджав, а сам до арешту переховувався [307]. Розраховувати на амністію зневіреним повстанцям особливо не доводилося. Згідно з актами чергових лікарів БУПРу, за час тривалого слідства (упродовж лютого – серпня 1922 р.) семеро заарештованих померли від різних захворювань [308, арк. 62, 111–116, 266, 270–272]. 16 березня того ж року під час спроби підняти в БУПРі повстання з метою втечі було розстріляно Л. Власенка [308, арк. 110, 270–272].

Подальшу долю П. Голубенка попередньо описано. Його козаків Ф. Медведя, Л. Архипенка та І. Мельниченка, яким пощастило дожити до оголошення вироку, засуджено до трьох років позбавлення волі. Одночасним застосуванням амністії, прийнятої ще з нагоди четвертої річниці «жовтневої революції», усіх з-під варти звільнили, врахувавши їхню добровільну явку, а також «пролетарське походження і низьку свідомість» [308, арк. 303–304 зв.].

Останній фактор рятував від найсуворішого покарання багатьох «бандитів» із числа «несвідомих сільських пролетарів». Так, 10 серпня 1921 р. трійка Миколаївської ГНК замінила попередньо визначений розстріл

на п'ять років ув'язнення у концтаборі для жителів с. Горностаївка Дніпровського повіту М. Черничка і Д. Черничка – повстанців загону отамана П. Шепеля [203, арк. 144]. Приналежність до «несвідомого» найбільшого селянства врятувала від уже оголошеного колегією Чернігівської ГНК смертного вироку і жителя с. Селище Козелецького повіту І. Олійника (повстанця загиблого місцевого отамана М. Панченка) [287, арк. 75]. Смертний вирок жителю с. Велика Севастьянівка Гайсинського повіту Подільської губернії (нині Христинівського району Черкаської області) Д. Бевзу, повстанцю отамана Лиха (Дорошенка), з урахуванням його «пролетарського походження й щиросердного зізнання» взагалі визнано умовним [285, арк. 374–377]. Більше того, «пролетарське походження, добровільна явка і щиросердне каяття» жителя с. Лузанівка Черкаського повіту П. Алексеєва дали підстави надзвичайній трійці по боротьбі з бандитизмом Кременчуцького губвідділу ДПУ УСРР не розстрілювати його як недавнього повстанця Степової дивізії отамана Блакитного (К. Пестушка), а звільнити з-під варти й направити для роботи до органів ДПУ [80, арк. 14].

Підтримку національно-визвольного повстанського руху представниками сільської інтелігенції відображають, зокрема, матеріали АКС на членів підпільної «контрреволюційної петлюрівської організації», яка впродовж серпня – листопада 1921 р. діяла в Савранській волості Балтського повіту Одеської губернії і підтримувала тісні стосунки з повстанцями отамана С. Заболотного. Підпільників очолював голова волосного осередку товариства «Просвіта» В. Салтиський. 5 грудня 1921 р. колегія Балтської ПНК постановила його і ще 20-х членів організації, частина з яких були просвітянами, розстріляти. Для затвердження смертних вироків слідча справа надійшла до Одеської ГНК. Її колегія 1 лютого 1922 р. виявилася значно поблажливішою до обвинувачуваних. Смертний вирок стосовно 14-ти з них разом із В. Салтиським замінено на п'ять років ув'язнення в концтаборі, решту підслідних з-під варти звільнено, стосовно померлих у в'язниці І. Жуковського та С. Крючкова справу припинено [227].

Посвідчення члена місцевого осередку Просвіти мав, зокрема, репресований житель с. Браниця Ніжинської округи П. Опенько, який водночас був і заступником голови Браницького повстанкому [108, арк. 115]. Упродовж 1919–1924 рр. повстанком спрямовував місцевих повстанців на вчинення самосуду над злочинцями, репресій проти представників більшовицької влади і збройного опору учасникам чекістсько-військових операцій, а також сприяв масовому піднесенню національної свідомості на культурній і церковній нивах [109; 701, с. 161].

Доцільно також підкреслити, що за справою на повстанців отамана Гайового (І. Грисюка) репресовано К. Миколаєнка – вчителя с. Кожанка Білоцерківського повіту, засновника і голову місцевого осередку Просвіти, який переховував у власному будинку уенерівського емісара М. Куценка. Речовими доказами до слідчих матеріалів послужили численні оригінальні посвідчення фігуранта, завірені печаткою товариства й підписами відповідальних осіб [421, арк. 3 (конверт, арк. 10–12, 26, 29, 40, 42)].

Не стояли осторонь національно-визвольної боротьби й окремі українські священнослужителі. Незаперечну увагу привертає АКС на чотирьох жителів Ямпільського повіту, обвинувачених як членів підпільної повстанської петлюрівської організації. Троє з них – священники. Я. Сержаненко правив Службу Божу в с. Дзигівка, О. Крамарський – в с. Іванівці, а П. Гнидюк – в с. Феліціанівка (нині с. Безводне). Четвертим фігурантом справи став звичайний селянин с. Бабчинці І. Попов. Останнього за постановою Могилівського повітового відділення ДПУ УСРР засуджено до розстрілу, а всіх інших – до п'яти років утримання в БУПРі [21; 22]. 14 серпня 1923 р. президія ВУЦВК ухвалила звільнити з місць ув'язнення засуджених за справою священнослужителів застосуванням до них амністії на підставі прохань про помилування [22, арк. 187].

АКС ранніх років провадження відображають реальні події збройного, політичного й ідеологічного протистояння в Україні різних національних сил і соціальних груп, у якому більшовицькі окупанти ставили за мету не лише

жорстоко карати численних супротивників, але й привертати нестійку у власних переконаннях їх частину на свій бік насамперед акцентуванням на їх неприналежності до класу «експлуататорів».

У пізніших справах амністованим «політбандитам» за першої-ліпшої нагоди пригадувалися «старі гріхи». Однак, як свідчить наведений вище приклад учасника Листопадового рейду сотника М. Падалки, «пролетарське» походження, «щиросердні» зізнання й подальша відданість могли і вберегти від незаслуженого покарання, принаймні під час арештів, що відбувалися наприкінці 1920 – на початку 1930-х рр. [35].

Водночас «куркульське» походження колишніх «політбандитів» однозначно гарантувало їм заслання, довічне переслідування, позбавлення волі, політичних прав або й життя. Так, 29 квітня 1932 р. виїзна сесія Дніпропетровського обласного суду засудила чотирьох «куркулів» с. Куколівка Олександрійського району: А. Рибалка та Ф. Калашника – до десяти, С. Леміша – до восьми і Д. Хоцького – до трьох років позбавлення волі з конфіскацією майна й подальшим обмеженням у правах на три роки. Усіх обвинувачено як послідовних і не виправних ворогів радянської влади ще з часів служби у повстанських формуваннях Н. Григор'єва та К. Пестушка [43, арк. 178–183].

Пам'ятаємо також про довічне переслідування отамана О. Ковалю, чие повстанське формування «куркульсько-петлюрівської орієнтації» впродовж 1921–1925 рр. «тероризувало населення Роменського та Липоводолинського районів, займалося пограбуваннями споживчих товариств і підпалами сільрад» [78; 79; 85–87; 701, с. 122, 129]. Принагідно ще раз акцентуємо трагічну долю заможного німецького колоніста А. Еллі (колишнього повстанця отамана А. Шока), який упродовж 1922–1937 рр. пройшов типовий шлях «соціально небезпечного куркульсько-петлюрівського елемента»: перше ув'язнення, розкуркулення, заслання, повторне ув'язнення, розстріл [426].

Підсумовуючи, констатуємо репресивну діяльність більшовицького режиму, спрямовану на послідовне й остаточне винищення «куркульства» як ворожого та ще й націоналістичного «класу». Апогеєм акцентованих репресій стало проведення за наказом НКВС № 00447 від 30 липня 1937 р. так званої «куркульської операції», жертвами якої у межах СРСР стали понад 800 000 осіб, які, щоправда, були вихідцями не лише з «куркульського» середовища. Незаперечні підтвердження цьому знаходимо в матеріалах численних АКС різних років провадження.

ВИСНОВКИ

Підсумовано й узагальнено основні результати проведеного дослідження, що відображають реалізацію поставлених дисертаційних мети і завдань.

1. Сформована джерельно-історіографічна база є достатньо репрезентативним і надає можливості для ґрунтовного і всебічного висвітлення проблеми. Першочергово виокремлено архівні джерела, літературу й електронні ресурси. Увесь джерельний комплекс розбито на АКС як основні джерела й архівну документацію іншого походження як допоміжну і представлено пофондово за місцями їх зберігання: ГДА СБУ, АТЗ УСБУ, інші архіви.

2. Аналіз історіографії проблеми та її археографічного опрацювання за працями радянських, українських зарубіжних і сучасних вітчизняних істориків дає усі підстави стверджувати: АКС на учасників повстанського руху за відновлення УНР, як історичне джерело, до цього часу дослідниками використовувалися недостатньо. Радянські історики мали обмежений контрольований доступ до цієї категорії джерел і чіткі ідеологічні настанови щодо їх використання й оприлюднення. Представники української діаспори за часів СРСР доступу до архівів радянських спецслужб не мала взагалі. Сучасні вітчизняні фахівці донедавна також не мали абсолютно вільного доступу до АКС радянських органів держбезпеки, а після його отримання, затвердженого на законодавчому рівні, ще не встигли їм сповна скористатися.

3. Основу джерельного комплексу складають матеріали АКС, зосереджені насамперед у ГДА СБУ та АТЗ УСБУ. Вони відображають нещадність, послідовність і тривалість репресій більшовицького режиму стосовно учасників повстанського руху за відновлення УНР. Допоміжна архівна документація радянського походження висвітлює організацію протидії більшовицької влади українському повстанському руху, відображає

особливості й етапи формування основного джерельного комплексу. Відповідна повстанська (уенерівська) документація розкриває масштаби організації і механізми контролю повстанського руху.

4. Найважливішим, найінформативнішим і найменш вивченим пластом джерельного комплексу означеної тематики є фонд кримінальних справ «Основний» ГДА СБУ. Його ґрунтовне опрацювання визначено одним із першочергових дослідницьких завдань, на виконання якого було опрацьовано понад триста одиниць зберігання АКС першої половини 1920-х рр. провадження як основного компонента джерельної бази дослідження. Фігурантами цих справ є численні отамани, козаки і повстанські пособники; члени повстанських центрів і підпільних організацій; учасники Листопадового рейду Повстанчої армії УНР і селяни, які до нього долучилися.

5. Відстежити тривалий процес формування, трансформації і переміщення документальних масивів АКС як основного джерельного комплексу вдалося шляхом залучення до наукового обігу невідомих і маловідомих нормативно-розпорядчих, інформаційно-статистичних та звітних документів окремих справ спеціальних фондів ГДА СБУ. Фондоутворювачами постають архівні підрозділи НКДБ-МДБ-КДБ УРСР і СБУ. Інформаційні прогалини, пов'язані з відсутністю означених документів довоєнного періоду, частково компенсовано збереженими наказами й розпорядженнями 1930-х рр. з питань архівів та обліків у системі НКВС СРСР, частково – інформаційно-довідковими матеріалами АКС.

6. Аналіз внутрішньої структури документів АКС дав підстави виокремити за походженням дві основні групи: процесуальні і непроцесуальні. До першої групи варто віднести такі підгрупи як слідчі, каральні (судові й позасудові) касаційні та реабілітаційні документи. На прикладах АКС різних років провадження на учасників повстанського руху за відновлення УНР описано різновиди документів кожної із підгруп. Водночас підкреслено видові і змістові особливості процесуальної

документації АКС визначеної тематики. Порушено питання надання історичної та правової оцінки жертвовної національно-визвольної боротьби уенерівських повстанців.

7. Широко представлені в АКС і менш досліджені документи непроцесуального характеру спонукали скласти їх розгорнуту класифікацію. Первинний поділ усіх документів і матеріалів на розділи головно відображає їхнє походження: повстанське і радянське. Наступний поділ це походження конкретизує. Творцями документів, з одного боку, постають Державний центр УНР, його повстанські штаби за кордоном і розгалужена повстансько-підпільна мережа в Україні; з іншого – більшовицькі органи держбезпеки, вищі й місцеві партійно-радянські органи, державні заклади, установи й організації. Завершальний поділ визначає типові різновиди документів: нормативно-розпорядчі, інформаційно-статистичні, пропагандистські тощо.

8. Простежити процес становлення і реорганізації органів держбезпеки радянської України як основного супротивника і переслідувача уенерівських повстанців допомогли матеріали окремих фондів ЦДАВО і ЦДАГО України, ГДА СБУ, а також радянські збірники документів, довідники і наукові праці сучасних істориків.

9. Вагомий інформаційний і персоніфікаційний потенціал АКС як унікального джерела з історії національно-визвольного повстанського руху першої половини 1920-х рр. і репресій більшовицького режиму проти його учасників є незаперечним. Джерелами цінної історичної та персональної інформації постають і процесуальні, і непроцесуальні (радянського і повстанського походження) документи АКС, насамперед ранніх років провадження. Так, лише за справами кінця 1920–1925 рр. провадження «Основного» фонду ГДА СБУ вдалося відстежити усі основні події, пов'язані з підготовкою в Україні загального антибільшовицького повстання; встановити понад тисячу учасників національно-визвольного повстанського руху, приналежних до 135 повстанських центрів і збройних формувань.

10. Переважну більшість учасників повстанського руху за відновлення УНР і їхніх пособників репресовано у позасудовому порядку на початку 1920-х рр. за очевидними фактами «злочинного» перешкоджання утвердженню в Україні більшовицької влади. Про всіх «м'яко» покараних, амністованих, «замаскованих», раніше недосяжних колишніх уенерівських повстанців більшовицьке «правосуддя» згадувало при першій-ліпшій нагоді в роки розкуркулення й колективізації, Великого терору, після приєднання до СРСР Західної України і поширення радянського впливу на територію Східної Європи.

11. Висока ефективність дослідження АКС як унікальних і специфічних джерел не можлива без критичного ставлення до них. Саме тому нами окреслено окреслити й розкрити основні проблеми наукової критики досліджуваних документів. Основну увагу приділено питанням установлення їх автентичності, достовірності та репрезентативності. Висвітлено також притаманний досліджуваним джерелам партійно-класовий підхід як вияв тенденційності. Згідно з таким підходом, більшовики апріорі визначили заможного селянина («куркуля») як відвертого класового ворога у чужорідному напівбуржуазному селянському середовищі, запрограмувавши традиційний життєвий уклад селян на розклад, а «куркульство» – на нещадне фізичне винищення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. НЕОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Архіви тимчасового зберігання обласних управлінь Служби безпеки України (далі АТЗ УСБУ)

АТЗ УСБУ у Вінницькій області

Фонд. 5 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»

Опис 1

1. Спр. 12197. Король Антон Улянович, Рожнятовський Альбін Петрович та інші. 9 вересня 1922 р. – 15 березня 1955 р. 237 арк.
2. Спр. 12312. Капкан Павло Микитович. 15 вересня 1921 р. – 7 травня 1955 р. 15 арк.
3. Спр. 13472. Нанизнюк Ларіон Федорович. 9 листопада 1922 р. – 4 серпня 1955 р. 19 арк.
4. Спр. 13486. Ніколов Зіновій Іванович і Голдзинський Павло Карлович. 26 вересня 1922 р. – 4 серпня 1955 р. 14 арк.
5. Спр. 13618. Дудник Андрій Якович та інші. 27 лютого 1922 р. – 22 липня 1957 р. 52 арк.
6. Спр. 13624. Савуляк Порфирій Степанович та інші. 1 листопада 1921 р. – 12 січня 1922 р. 76 арк.
7. Спр. 13777. Антонюк Андрій Мусійович. 20 грудня 1921 – 30 липня 1957 р. 63 арк.
8. Спр. 13780. Василенко Микола Васильович та інші. 7 жовтня 1921 р. – 30 липня 1957 р. 309 арк.
9. Спр. 28009. Нікітченко Федір Михайлович та інші. 8 вересня 1922 р. – 9 травня 1961 р. 67 арк.
10. Спр. 28011. Плахотнюк Стефан Гаврилович. 28.06.1921 – ...5 червня 1921 р. – 27 лютого 1961 р. 51 арк.

11. Спр. 28330. Дудник Марко Абрамович і Дудник Гнат Абрамович. 30 жовтня 1921 р. – 8 липня 1961 р. 15 арк.
12. Спр. 28332. Мисловський Іван Павлович і Мисловський Олександр Павлович. 31 вересня 1921 р. – 7 грудня 1961 р. 35 арк.
13. Спр. 28363. Белік Онуфрій Андрійович та інші. 31 жовтня 1922 р. – 5 липня 1961 р. 78 арк.
14. Спр. 28369. Крупська Ніна Дмитрівна та інші. 23 вересня 1922 р. – 8 травня 1961 р. 159 арк.
15. Спр. 28370. Бондаренко Трохим Васильович та інші. 28 червня 1922 р. – 12 травня 1961 р. 348 арк.
16. Спр. 28374. Макаренко Семен Дмитрович та інші. 31 липня 1922 р. – 17 травня 1957 р. 35 арк.
17. Спр. 28375. Підгурський Павло Давидович та інші. 1 липня 1921 р. – 16 травня 1957 р. 338 арк.
18. Спр. 28392. Радкевич Олексій Михайлович та інші. 4 грудня 1922 р. – 13 липня 1961 р. 146 арк.
19. Спр. 28399. Ростоцький Олександр Вікентійович та інші. 18 листопада 1921 р. – 8 серпня 1961 р. 36 арк.
20. Спр. 28400. Марущак Кирило Тимофійович та інші. 2 вересня 1921 р. – 6 липня 1961 р. 83 арк.
21. Спр. 28405 у 2 томах, Сержаненко Яків Іванович та інші. Т. 1. 22 січня 1922 р. – 16 травня 1957 р. 267 арк.
22. Спр. 28405 у 2 томах, Сержаненко Яків Іванович та інші. Т. 2. 22 січня 1922 р. – 9 травня 1961 р. 194 арк.

Фонд. 6 (Р) – Фонд кримінальних справ «Припинений»

Опис 1

23. Спр. 27747-фп. Лавренчук Іван Овксентійович, Братковський Кіндрат Онисимович та інші. 3 червня 1929 р. – 25 січня 1993 р. 135 арк.

24. Спр. 29262-фп. Гальчевська Марія Оксентіївна. 28 жовтня 1922 р. – 4 березня 2003 р. 84 арк.

АТЗ УСБУ у Дніпропетровській області

Фонд. 6 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»

Опис 1

25. Спр. 23748. Баранюк Омелян Тимофійович. 29 серпня 1921 р. – 5 серпня 1994 р. 118 арк.

26. Спр. 25538 у 2 томах. Панченко Данило Григорович та інші. Т. 1. 4 січня – 31 травня 1921 р. 57 арк.

27. Спр. 25538 у 2 томах. Панченко Данило Григорович та інші. Т. 2. 25 березня 1921 р. – 19 вересня 1996 р. 531 арк.

28. Спр. 31088. Борулько Федір Вікулович. 11 лютого 1921 р. – 31 липня 1997 р. 26 арк.

АТЗ УСБУ в Житомирській області

Фонд. 5 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»

Опис 1

29. Спр. 18811-оф. Головенько Лук'ян Андрійович та інші. 26 березня 1921 р. – 06.02.1995 р. 846 арк.

30. Спр. 19159-оф. Ренкас Григорій Федорович та інші. 1 жовтня 1921 – 21.05.1997. 201 арк.

31. Спр. 19169-оф. Заблоцький Андрій Степанович та інші. 23 січня 1921 р. – 11 листопада 1996 р. 302 арк.

32. Спр. 19321-оф. Чернець Григорій Тихонович та інші. 27 серпня 1921 р. – 3 вересня 1998 р. 355 арк.

33. Спр. 31829-оф. Грищук Роман Данилович. 2 жовтня 1923 р. – 6 червня 1996 р. 208 арк.

34. Спр. 31853-оф. Можаровський Гнат Васильович та Можаровський Ісаак Степанович. 29 жовтня 1921 р. – 10 березня 1995 р. 44 арк.

Фонд. 6 (Р) – Фонд кримінальних справ «Припинений»**Опис 1**

35. Спр. 6235-п. Падалка Микола Євгенович. 4 січня – 9 квітня 1931 р. 40 арк.
36. Спр. 31129-п. Кузьменко Гнат Андрійович та інші. 9 серпня 1921 р. – 15 травня 1997 р. 226 арк.

АТЗ УСБУ в Кіровоградській області**Фонд. 6 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»****Опис 1**

37. Спр. 8602. Костенко Сергій Євдокимович, Устименко Олексій Степанович. 26 вересня 1937 – 3 липня 1994 р. 35 арк.
38. Спр. 10667. Колоусов Панас Васильович. 14 грудня 1929 р. – 1 вересня 1994 р. 64 арк.
39. Спр. 10975. Бабичев Василь Володимирович. 27 березня 1925 р. – 5 вересня 1994 р. 78 арк.
40. Спр. 14795. Марикуца Борис Романович. 4 березня 1921 р. – 6 жовтня 1997 р. 19 арк.
41. Спр. 14998. Ключ Іван Ісайович. 20 квітня 1931 р. – 16 травня 1994 р. 20 арк.

Фонд. 7 (Р) – Фонд кримінальних справ «Припинений»**Опис 1**

42. Спр. 14390-п. Стадніченко Іван Семенович. 27 березня 1929 р. – 22 березня 1996 р. 30 арк.
43. Спр. 14535-п. Рибалко Афанасій Ісакович та інші. 2 березня 1930 р. – 21 лютого 1997 р. 346 арк.

АТЗ УСБУ в Миколаївській області**Фонд. 5 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»****Опис 1**

44. Спр. 13101. Усатюк Іона Климович. 7 травня 1928 р. – 20 липня 1995 р.
110 арк.

Фонд. 6 (Р) – Фонд кримінальних справ «Припинений»**Опис 1**

45. Спр. 6935-сп. Гриценко Микола Іванович. 3 лютого 1925 р. – 4 січня 1999 р. 66 арк.

46. Спр. 11962-сп у 29 томах. Контрреволюційна повстанська організація в Новобузькому районі УСРР – 1922 р. Т. 1. Довідка за справою. 11–20 вересня 1936 р. 14 арк.

47. Спр. 11962-сп у 29 томах. Контрреволюційна повстанська організація в Новобузькому районі УСРР – 1922 р. Т. 2. Обвинувальний висновок і вирок. 20 січня 1923 р. – 25 грудня 1925 р. 65 арк.

АТЗ УСБУ в Одеській області**Фонд. 5 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»****Опис 1**

48. Спр. 013052. Дидуник Андрій Антонович. 17 жовтня 1930 р. – 25 грудня 2002 р. 144 арк.

49. Спр. 017182. Філінський Леон Якович. 7 січня 1921 р. – 6 лютого 1991 р.
27 арк.

50. Спр. 017224. Сосевич Іван Каленикович. 28 грудня 1920 р. – 9 лютого 1921 р. 15 арк.

51. Спр. 017245. Варченко Данило Трохимович та Боровська Домна Петрівна. 25 листопада 1920 р. – 3 березня 1921 р. 35 арк.

52. Спр. 017253. Маєвський Тихін Олександрович. 2 листопада 1920 р. – 1 лютого 1921 р. 72 арк.

53. Спр. 017264. Самборський Григорій Іванович та інші. 11 лютого 1921 р. – 17 січня 1922 р. 137 арк.
54. Спр. 017320. Баюрський-Баєвський Мойсей Данилович. Вересень 1920 р. – 19 січня 1921 р. 19 арк.
55. Спр. 017401. Ківа Мойсей Тихонович. 26 квітня 1921 р. – 10 серпня 1921 р. 61 арк.
56. Спр. 017411. Обжилян Микита Михайлович та інші. 3 вересня 1921 р. – 23 березня 1922 р. 128 арк.
57. Спр. 017426. Димитрашко Микита Феодосійович. 5 серпня 1921 р. – 10 жовтня 1921 р. 35 арк.
58. Спр. 017430. Слободенюк Іван. 13 березня 1921 р. – 17 серпня 1921 р. 97 арк.
59. Спр. 017434. Дізов Петро Костянтинович. 9 грудня 1921 р. – 4 січня 1922 р. 19 арк.
60. Спр. 026923. Мазур Ісаак Овсійович. 4 листопада 1937 р. – 25 вересня 1995 . 54 арк.
61. Спр. 028505. Івановський Михайло Іванович та інші. 3 квітня 1925 р. – 24 вересня 1992 р. 205 арк.
62. Спр. 028896. Цвейгардт Людвіг Вільгельмович. 15 жовтня 1921 р. – 26 червня 1995 р. 29 арк.
63. Спр. 028930. Миргород Петро Дмитрович. 27 травня 1922 р. – 20 серпня 1999 р. 79 арк.

Фонд 6 (Р) – Фонд кримінальних справ «Припинений»

Опис 1

64. Спр. 11344-п у 3 томах. Серветник-Чалий Климентій Савович. Т. 1. 15 червня 1927 р. – 28 квітня 1930 р. 44 арк.

АТЗ УСБУ в Полтавській області**Фонд 6 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»****Опис 1**

65. Спр. 11309. Варв'янський Трохим Дмитрович та інші. 19 лютого 1930 р. – 8 липня 1994 р. 179 арк.
66. Спр. 14238. Пробийголова Василь Гаврилович. 30 березня 1921 р. – 20 квітня 1994 р. 34 арк.
67. Спр. 14250. Олейник Кирило Захарович та інші. 23 грудня 1920 р. – 30 червня 1994 р. 57 арк.
68. Спр. 14253. Свиначенко Іван Павлович. 1 вересня 1921 р. – 22 квітня 1994 р. 47 арк.
69. Спр. 14414. Шкурупій Михайло Григорович, Колотій Іван Зіновійович. 27 грудня 1921 р. – 22 червня 1994 р. 27 арк.
70. Спр. 14418. Сидоренко Яків Павлович. 4 березня 1921 р. – 22 червня 1994 р. 36 арк.
71. Спр. 14449. Соколенко Данило Данилович та інші. 29 червня 1921 р. – 6 липня 1994 р. 56 арк.
72. Спр. 14450. Чмурак Ілля Іванович. 1 грудня 1923 р. – 20 грудня 1996 р. 122 арк.
73. Спр. 14456. Гавва Андрій Лаврентійович. 2 лютого 1921 р. – 17 листопада 1994 р. 19 арк.
74. Спр. 14508. Головань Василь Максимович і Трембач Василь Феодосійович. 5 грудня 1920 р. – 31 жовтня 1994 р. 59 арк.
75. Спр. 14512. Гладкий Никифор Олександрович. 23 червня 1921 р. – 31 жовтня 1994 р. 24 арк.
76. Спр. 14578. Кущенко Микола Степанович та інші. 3 травня 1923 р. – 28 липня 1994 р. 369 арк.
77. Спр. 14994. Григораш Лука Іванович та інші. 4 серпня 1921 р. – 13 грудня 1994 р. 124 арк.

78. Спр. 15113 у 3 томах. Коваль Олександр Іванович та Бичковський Федір Микитович. Т. 1. 18 лютого 1933 р. – 16 листопада 1951 р. 199 арк.

79. Спр. 15113 у 3 томах. Коваль Олександр Іванович та Бичковський Федір Микитович. Т. 2. 31 жовтня 1951 р. – 22 липня 1994 р. 90 арк.

Фонд 7 (Р) – Фонд кримінальних справ «Припинений»

Опис 1

80. Спр. 3965-п. Алексеев Павло Якович. 7 серпня – 19 серпня 1922 р. 14 арк.

81. Спр. 10840-п. Шинка Тимофій Іванович. 30 грудня 1932 р. – 5 квітня 1990 р. 23 арк.

82. Спр. 15141-п. Гресь Володимир Васильович (отаман Гонта). 9 січня 1929 р. – 19 вересня 1989 р. 28 арк.

83. Спр. 19177-п. Антоненко Василь Якович та інші (Лубенський повстанком). Т. 1. 27 липня 1921 р. – 11 листопада 1996 р. 421 арк.

84. Спр. 19177-п. Антоненко Василь Якович та інші (Лубенський повстанком). Т. 2. 27 червня 1921 р. – 1 липня 1922 р. 148 арк.

АТЗ УСБУ в Сумській області

Фонд 4 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»

Опис 1

85. Спр. О-6351 у 2 томах. Коваль Олександр Іванович та інші. Т. 1. 17 лютого 1926 р. – 20 лютого 1929 р. 354 арк.

86. Спр. О-6351 у 2 томах. Коваль Олександр Іванович та інші. Т. 2. 16 травня 1926 р. – 10 січня 1994 р. 572 арк.

87. Спр. О-6352 у 3 томах. Стешенко Лев Іванович та інші. Т. 3. 27 квітня 1925 р. – 29 листопада 1928 р. 587 арк.

88. Спр. О-9551. Полоус Сидір Карпович та інші. 14 серпня 1930 р. – 25 грудня 1989 р. 111 арк.

АТЗ УСБУ в Харківській області**Фонд 5 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»****Опис 1**

89. Спр. 13051. Маленко Григорій Федорович. 9 грудня 1936 р. – 22 березня 1996 р. 112 арк.
90. Спр. 15482. Дехтярьов Василь Порфирійович. 15 серпня 1921 р. – 23 березня 1955 р. 24 арк.
91. Спр. 16353. Скороход Максим Логвинович та інші. 5 листопада 1921 р. – 25 квітня 1955 р. 250 арк.
92. Спр. 18772 у 36 томах. Панченко Петра Йосипович та інші (Харківський губернський повстанком). Т. 1. Довідка за справою. 1936 р. 39 арк.
93. Спр. 18772 у 36 томах. Панченко Петра Йосипович та інші (Харківський губернський повстанком). Т. 4. Обвинувальний висновок і вирок. 21 січня 1922 р. – 16 квітня 1956 р. 7 арк.
94. Спр. 27834. Судак Антон Миколайович та інші. 29 грудня 1920 р. – 5 січня 1921 р. 129 арк.
95. Спр. 34331. Гриппа Андрій Трохимович 1 січня – 1 травня 1954 р. 10 арк.
96. Спр. 34582 у 3 томах. Власенко Іван Ілліч та Куц Гнат Семенович. Т. 3. 21 серпня 1923 р. – 31 березня 1998 р. 99 арк.

АТЗ УСБУ в Херсонській області**Фонд 5 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»****Опис 1**

97. Спр. 15939 у 9 томах. Бекша Микола Андрійович та інші. Т. 1. 27 квітня 1923 р. – 20 січня 1975 р. 224 арк.

АТЗ УСБУ у Хмельницькій області**Фонд 6 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»****Опис 1**

98. Спр. 4495. Сендель Тимофій Станіславович та інші. 25 березня 1925 р. – 2 березня 1995 р. 576 арк.
99. Спр. 11963. Андрусь Пилип Максимович. 9 серпня 1945 р. – 8 лютого 1996 р. 70 арк.
100. Спр. 12405. Навроцький Федір Никифорович. 23 жовтня 1924 р. – 10 травня 1993 р. 57 арк.
101. Спр. 12633. Козевич Петро Васильович. 13 жовтня 1924 р. – 14 лютого 1992 р. 146 арк.
102. Спр. 26404. Мотрук-Марчевський Іван Юрійович та інші. 9 грудня 1927 – 26 липня 1944 р. 345 арк.

АТЗ УСБУ в Черкаській області

Фонд 5 (Р) – Фонд кримінальних справ «Припинений»

Опис 1

103. Спр. 2642-п. Шуліка Гнат Григорович та інші. 25 жовтня 1929 р. – 20 травня 1994 р. 289 арк.

Фонд 6 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»

Опис 1

104. Спр. 10180. Варич Василь Нілович. 22 лютого 1929 р. – 8 жовтня 1992 р. 107 арк.
105. Спр. 10183. Щириця Яків Панасович та інші. 26 серпня 1928 р. – 4 червня 1992 р. 401 арк.

АТЗ УСБУ в Чернігівській області

Фонд 6 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»

Опис 1

106. Спр. 1456. Красножон Ілля Васильович та інші. 19 березня 1923 р. – 15 грудня 1996 р. 185 арк.

107. Спр. 1492. Суярко Петро Іванович та Прокопенко Олексій Григорович. 15 грудня 1922 р. – 28 грудня 1923 р. 288 арк.
108. Спр. 2290 у 10 томах. Браницький петлюрівський повстанком. Хижняк Панкрат Дем'янович та інші. Т. 6. Слідчі матеріали (речові доказ тощо). 25 листопада 1920 р. – 10 листопада 1922 р. 187 арк.
109. Спр. 2290 у 10 томах. Браницький петлюрівський повстанком. Хижняк Панкрат Дем'янович та інші. Т. 9. Обвинувальний висновок і вирок. 26 серпня 1924 р. – 12 січня 1928 р. 668 арк.
110. Спр. 4026. Дмитренко Тихін Євтихійович. 18 квітня 1921 р. – 28 грудня 1994 р. 14 арк.
111. Спр. 4167. Бриль Пилип Антонович. 20 серпня 1937 р. – 17 березня 1940 р. 58 арк.
112. Спр. 4510. Барбон Євдоким Маркович. 9 вересня 1921 р. – 10 вересня 1955 р. 85 арк.
113. Спр. 7797 у 9 томах. Про повстанські і бандитські прояви в містечку Носівка. Т. 2. Обвинувальний висновок і вирок. 21 лютого 1921 р. – 13 липня 1923 р. 37 арк.
114. Спр. 9137 у 6 томах. Ічнянська підпільна організація «Патріотичне кубло». Палагута Федір Данилович та інші. Т. 2. Обвинувальний висновок і вирок. 19 лютого 1923 р. – 8 лютого 1938 р. 316 арк.

Галузевий державний архів Служби безпеки України

Фонд 5 (Р) – Фонд кримінальних справ «Основний»

Опис 1

115. Спр. 1136 у 4 томах. Загородній Ларіон Захарович та інші. Т. 1. 29 вересня 1922 р. – 1 березня 1924 р. 229 арк.
116. Спр. 1136 у 4 томах. Загородній Ларіон Захарович та інші. Т. 4. 18 вересня 1922 р. – 4 жовтня 1994 р. 392 арк.
117. Спр. 2282. Олеспир Сергій Якимович. 6 квітня 1921 р. – 24 січня 1994 р. – 66 арк.

118. Спр. 2929. Михайлець Іван Титович і Шинкаренко Іван Миколайович. 17 травня 1921 р. – 24 січня 1994 р. 187 арк.
119. Спр. 3851. Потапенко Сергій Спиридонович. 3 січня 1921 р. – 25 квітня 1994 р. 22 арк.
120. Спр. 3857. Редька Іван Максимович. 25 квітня 1921 р. – 18 квітня 1994 р. 11 арк.
121. Спр. 3875. Плющ Кирило Якович. 19 серпня 1921 р. – 25 жовтня 1993 р. 72 арк.
122. Спр. 3893. Марухна Єфрем Гнатович. 24 січня 1921 р. – 22 жовтня 1994 р. 9 арк.
123. Спр. 3919. Михайлов Дементій Григорович. 18 січня 1921 р. – 15 жовтня 1993 р. 33 арк.
124. Спр. 3921. Кибенко Єлисей Григорович. 12 грудня 1920 р. – 14 жовтня 1993 р. 12 арк.
125. Спр. 3929. Якуненко Яків Михайлович. 20 травня 1921 р. – 14 жовтня 1993 р. 36 арк.
126. Спр. 4002. Сірченко Михайло Пилипович. 9 лютого 1921 р. – 1993 р. 32 арк.
127. Спр. 4059. Безуглий Андрій Васильович і Безуглий Прокіп Лукич. 17 травня 1921 р. – 14 жовтня 1993 р. 19 арк.
128. Спр. 4106. Сакалюк Василь Харитонович. 30 грудня 1920 – 1993 р. 30 арк.
129. Спр. 4112. Рудоман Іван Сергійович. 14 січня 1921 р. – 1993 р. 12 арк.
130. Спр. 4192. Ромашко Іван Васильович та Ромашко Микита Васильович. 10 вересня 1921 р. – 20 жовтня 1994 р. 74 арк.
131. Спр. 4294. Царенко Іпатій Іович. 28 грудня 1920 р. – 11 квітня 1994 р. 46 арк.
132. Спр. 4311. Гончарук Микита Діонісійович. 1 січня 1921 р. – 11 квітня 1994 р. 51 арк.

133. Спр. 4355. Негрей Григорій Костянтинович. 13 травня 1921 р. – 1994 р. – 24 арк
134. Спр. 4449. Башловка Іван Йосипович. 30 липня 1921 р. – 11 травня 1994 р. 32 арк.
135. Спр. 4455. Скиценко Митрофан Федорович. 2 листопада 1921 – 11 травня 1994 р. 16 арк.
136. Спр. 4468. Могильницький Василь Карпович. 20 лютого 1921 р. – 11 квітня 1994 р. 39 арк.
137. Спр. 4509. Пудло Кирило Юхимович. 19 лютого 1921 р. – 20 жовтня 1994 р. 13 арк.
138. Спр. 4510. Ладиґа Іван Євґлампійович. 2 лютого 1921 р. – 4 лютого 1994 р. 9 арк.
139. Спр. 4513. Святненко Степан Омелянович та інші. 8 квітня 1921 р. – 11 травня 1994 р. 52 арк.
140. Спр. 4570. Лінник-Правобережний Юхим Якович. 28 лютого 1921 р. – 1 червня 1994 р. 38 арк.
141. Спр. 4670. Кушко Діонісій Іванович. 28 березня 1921 р. – 28 червня 1994 р. 16 арк.
142. Спр. 4677. Несен Тимофій Данилович. 18 липня 1921 р. – 16 серпня 1994 р. 33 арк.
143. Спр. 4692. Шевченко Григорій Якович. 16 січня 1921 р. – 13 жовтня 1994 р. 27 арк.
144. Спр. 4697. Іващенко Афанасій Афанасійович. 23 лютого 1921 р. – 13 червня 1994 р. 47 арк.
145. Спр. 4698. Голубничий Сергій Хомович. 16 травня 1921 р. – 13 червня 1994 р. 27 арк.
146. Спр. 4700. Чорний Андрій Петрович. 16 серпня 1921 р. – 23 червня 1994 р. 12 арк.
147. Спр. 4716. Зеленський Нестор Данилович. 29 травня 1921 р. – 24 червня 1994 р. 42 арк.

148. Спр. 4720. Давиденко Іван Максимович. 1 січня 1921 р. – 23 червня 1994 р. 29 арк.
149. Спр. 4724. Гнойовий Федот Афанасійович. 29 березня 1921 р. – 23 червня 1994 р. 10 арк.
150. Спр. 4725. Куценко Микола Костянтинович. 27 січня 1921 р. – 23 червня 1994 р. 23 арк.
151. Спр. 4770. Кільганов Степан Пилипович. 20 травня 1921 р. – 18 листопада 1994 р. 18 арк.
152. Спр. 4782. Корнелюк Мирон Максимович. 10 серпня 1921 р. – 18 листопада 1994 р. 11 арк.
153. Спр. 4944. Шафорост Лука Омелянович та інші 16 квітня 1921 р. – 27 липня 1994 р. 130 арк.
154. Спр. 4946. Чередниченко Данило Феодосійович та інші. 26 березня 1921 р. – 27 липня 1994 р. 59 арк.
155. Спр. 4948. Справа Мацуненко Мирон Кіндратович та інші. 7 лютого 1921 – 11 липня 1994 р. 119 арк.
156. Спр. 4977. Цюпа Олександр Михайлович (отаман Лисиця). У 2 томах. Т. 1. 28 квітня 1921 р. – 15 липня 1994 р. 13 арк.
157. Спр. 4977 у 2 томах. Цюпа Олександр Михайлович (отаман Лисиця). Т. 2. 26 липня 1921 р. – 26 жовтня 1994 р. 41 арк.
158. Спр. 4980. Панченко Іван Павлович. 5 квітня 1921 р. – 28 жовтня 1994 р. 67 арк.
159. Спр. 5003. Грозний Олександр Іванович. 1 січня 1921 р. – 21 вересня 1994 р. 43 арк.
160. Спр. 5005. Волков Авксентій Романович та інші. 7 січня 1921 р. – 23 вересня 1994 р. 69 арк.
161. Спр. 5007. Боброва Серафима Савеліївна. 29 травня 1921 р. – 24 червня 1994 р. 125 арк.
162. Спр. 5027. Писаренко Гаврило Михайлович, Держирука Сила Ісакович та інші. 17 лютого 1921 р. – 24 жовтня 1994 р. 89 арк.

163. Спр. 5069. Ільїн Олександр Матвійович і Міщенко Арсеній Логвинович. 6 вересня 1921 р. – 21 лютого 1994 р. 64 арк.
164. Спр. 5190. Білоус Харламп Пилипович. 17 квітня 1921 р. – 18 серпня 1993 р. 29 арк.
165. Спр. 5229. Лікар Федір Семенович (отаман) та інші. 5 грудня 1920 р. – 21 листопада 1994 р. – 426 арк.
166. Спр. 5245. Янча Єгор Юхимович та інші. 18 серпня 1921 р. – 20 червня 1994 р. 53 арк.
167. Спр. 5268. Власенко Яків Прохорович. 7 березня 1921 р. – 10 червня 1994 р. 33 арк.
168. Спр. 5294. Усатін Федір Якович та інші. 27 лютого 1921 р. – 20 червня 1994 р. 40 арк.
169. Спр. 5298. Овчарук Степан Хомович. 13 жовтня 1921 р. – 15 червня 1994 р. 29 арк.
170. Спр. 5304. Єременко-Гулевич Пантелеймон Кирилович та інші. 29 травня 1921 р. – 20 червня 1994 р. 63 арк.
171. Спр. 5311. Король Михайло Федорович. 28 вересня 1921 р. – 20 червня 1994 р. 52 арк.
172. Спр. 5322. Данько Митрофан Якович та інші. 15 квітня 1921 р. – 20 червня 1994 р. 92 арк.
173. Спр. 5347. Шляма Григорій Кіндратович. 20 січня 1921 р. – 16 травня 1994 р. 50 арк.
174. Спр. 5349. Яблунька Василь Михайлович (отаман Яблучко) та інші. 31 грудня 1920 р. – 5 січня 1994 р. 18 арк.
175. Спр. 5356. Підпільна організація повстанських куренів. 30 травня 1921 р. – 20 лютого 1995 р. 250 арк.
176. Спр. 5358. Киблицький Кирило Тимофійович. 6 лютого 1921 р. – 20 жовтня 1994 р. 11 арк.
177. Спр. 5360 у 2 томах. Комінарець Григорій Мойсейович та інші. Т. 1. 12 листопада 1921 р. – 15 грудня 1955 р. 20 арк.

178. Спр. 5360. Пташник Болеслав Іванович та інші. У 2 томах. Т. 2. 26 червня 1920 р. – 1 листопада 1924 р. 35 арк.
179. Спр. 5389. Перемена Іван Павлович та інші. 26 січня 1921 р. – 15 червня 1994 р. 46 арк.
180. Спр. 5393. Колесник Петро Якович і Лебеденко Іван Гапонович. 24 грудня 1920 р. – 28 грудня 1994 р. 26 арк.
181. Спр. 5455. Харченко Семен Васильович (отаман Хмара) та інші. У 2 томах. Т. 1. 17 березня 1924 р. – 31 жовтня 1928 р. 306 арк.
182. Спр. 5455. Харченко Семен Васильович (отаман Хмара) та інші. У 2 томах. Т. 2. 1 вересня 1921 р. – 21 серпня 1998 р. – 196 арк.
183. Спр. 5462. Нетребчук Дмитро Порфирійович і Трофименко Афанасій Трифонович. 10 лютого 1921 р. – 26 жовтня 1995 р. 53 арк.
184. Спр. 5466. Баланчус Франц Беніфаційович. 23 лютого 1921 р. – 2 червня 1994 р. 112 арк.
185. Спр. 5471. Цюпа-Лисиця Григорій Михайлович та інші. 17 січня 1922 р. – 22 травня 1995 р. 504 арк.
186. Спр. 5490. Шандовський Петро Євстахійович та інші. 26 лютого 1921 р. – 1993 р. 51 арк.
187. Спр. 5578. Полонський-Пугач Олександр Олександрович та інші. 18 лютого 1921 р. – 28 лютого 2001 р. 220 арк.
188. Спр. 5625. Шрамко Валеріан Гнатович. 18 квітня 1921 р. – 22 березня 1995 р. 18 арк.
189. Спр. 5627. Штокало Пилип Олексійович. 21 травня 1921 р. – 22 березня 1995 р. 24 арк.
190. Спр. 5629. Чернявський Феофан Микитович. 27 лютого 1921 р. – 22 травня 1995 р. 69 арк.
191. Спр. 5640. Плахотник Феодосій Макарович. 29 березня 1921 р. – 22 березня 1995 р. 12 арк.
192. Спр. 6015. Ніколаєнко-Глухенький Михайло Климентійович. 23 грудня 1920 р. – 7 вересня 1993. 37 арк.

193. Спр. 6149. Садовий Пилип Матвійович. 21 січня 1921 р. – 2 липня 1994 р. 45 арк.
194. Спр. 6150. Накисько Михайло Іванович та інші. 4 лютого 1921 р. – 9 червня 1994 р. 378 арк.
195. Спр. 6173. Безелюк Дмитро Пилипович. 17 травня 1921 р. – 5 липня 1994 р. 30 арк.
196. Спр. 6175. Галайко Кирило Іванович. 2 листопада 1921 р. – 28 жовтня 1993 р. 27 арк.
197. Спр. 6475. Топер Семен Степанович. 5 травня 1921 р. – 27 грудня 1993 р. 16 арк.
198. Спр. 6480. Безпалько Сергій Федорович. 12 лютого 1921 р. – 5 листопада 1994 р. 291 арк.
199. Спр. 6504. Музика Дементій Олексійович. 4 жовтня 1921 р. – 27 грудня 1993 р. 9 арк.
200. Спр. 6877. Дубельт Порфирій Іванович. 13 листопада 1920 р. – 9 червня 1994 р. 32 арк.
201. Спр. 6931. Дазідов Леонтій Сидорович. 5 січня 1921 р. – 19 серпня 1993 р. 42 арк.
202. Спр. 7045. Філоненко Нестор Гаврилович. 25 березня 1921 р. – 3 липня 1995 р. 18 арк.
203. Спр. 7209. Черничко Михайло Євменович та інші. 10 серпня 1921 р. – 28 червня 1995 р. 153 арк.
204. Спр. 7294. Пушель-Трофимов Микола Пилипович. 12 липня 1921 р. – 26 липня 1995 р. 176 арк.
205. Спр. 7310. Кіршул Іван Феодосійович (отаман). 29 липня 1922 р. – 26 липня 1995 р. 81 арк.
206. Спр. 7317. Мотрук Улян Іванович і Палійчук Георгій Семенович. 21 травня 1921 р. – 7 червня 1995 р. 36 арк.
207. Спр. 7429. Корецький Гліб Іванович. 24 травня 1922 р. – 7 липня 1998 р. 192 арк.

208. Спр. 7463 у 2 томах. Сафронов Юхим Борисович та інші. Т. 1. 20 жовтня 1921 р. – 25 лютого 1922 р. 17 арк.
209. Спр. 7463. Сафронов Юхим Борисович та інші. У 2 томах. Т. 2. 24 жовтня 1921 р. – 20 грудня 1993 р. 107 арк.
210. Спр. 7471. Дутко Тетяна Титівна. 18 листопада 1921 р. – 9 вересня 1993 р. 19 арк.
211. Спр. 7472. Бугай Павло Афанасійович. 23 липня 1921 р. – 9 вересня 1993 р. 72 арк.
212. Спр. 7531. Івановський Петро Іванович. 6 вересня 1921 р. – 10 січня 1994 . 53 арк.
213. Спр. 7650. Войтко Михайло Семенович та Гатинюк Федір Никифорович. 11 березня 1921 р. – 20 листопада 1993 21 арк.
214. Спр. 7699. Семеха Павло Овсійович. 15 лютого 1923 р. – 3 грудня 1993 р. 98 арк.
215. Спр. 7705. Загребельний Потап Прокопович. 23 вересня 1921 р. – 28 грудня 1993 р. 26 арк.
216. Спр. 7822. Задорожний Микита Григорович. 21 травня 1921 р. – 9 грудня 1993 р. 30 арк.
217. Спр. 7864. Патроль Олексій Іванович. 5 січня 1921 р. – 22 листопада 1993 р. 49 арк.
218. Спр. 7869. Дубчак Агафія Микитівна. 23 серпня 1921 р. – 22 листопада 1993 р. 29 арк.
219. Спр. 7940. Іванищенко Семен Михайлович. 24 жовтня 1921 р. – 30 грудня 1993 р. 16 арк.
220. Спр. 7942. Іванов Василь Іванович. 22 січня 1922 р. – 29 грудня 1993 р. 75 арк.
221. Спр. 8235. Паланов Павло Іванович і Шнайдер Марія Іванівна. 15 серпня 1921 р. – 3 березня 1994 р. 152 арк.
222. Спр. 8302. Сивак Григорій Аврамович і Сивак Семен Аврамович. 24 лютого 1921 р. – 10 жовтня 1995 р. 34 арк.

223. Спр. 8371. Герасименко Антон Ларіонович та інші. 12 листопада 1921 р. – 17 лютого 1995 р. 188 арк.
224. Спр. 8416. Шевченко Федір Дмитрович та інші. 16 жовтня 1921 р. – 1 березня 1995 р. 220 арк.
225. Спр. 8466. Подольський Іван Іванович та інші 16 листопада 1921 р. – 17 жовтня 1995 р. 287 арк
226. Спр. 8476. Тафтай Федір Васильович та інші. 4 липня 1921 р. – 15 листопада 1995 р. 555 арк.
227. Спр. 8490 у 5 томах. Т. 3. Голобородько Самійло Маркіянович, Волошин Захар Євдотійович та інші. 16 листопада 1921 р. – 20 серпня 1923 р. 279 арк.
228. Спр. 8529. Кругляк Петро Лук'янович та інші. 22 лютого 1921 р. – 20 грудня 1993 р. 42 арк.
229. Спр. 8532. Темний Володимир Никифорович та інші. 24 грудня 1920 р. – 1 листопада 1995 р. 115 арк.
230. Спр. 8550. Макаренко Семен Якович та інші. 9 квітня 1921 р. – 21 листопада 1995 р. 28 арк.
231. Спр. 8612. Солодчук Іван Дмитрович та інші. 23 серпня 1921 р. – 18 липня 1994 р. 118 арк.
232. Спр. 8629. Король Микита Микитович і Півторак Логвин Амбросійович. 26 листопада 1921 р. – 17 листопада 1993 р. 40 арк.
233. Спр. 8650. Щербаченко Яків Іванович та інші. 12 квітня 1921 р. – 21 грудня 1993 р. 51 арк.
234. Спр. 8662. Шароваров Петро Сергійович. 18 жовтня 1921 р. – 20 червня 1994 р. 36 арк.
235. Спр. 8682. Крисенко Павло Трохимович і Холод Василь Родіонович. 9 лютого 1921 р. – 14 грудня 1993 р. 45 арк.
236. Спр. 8711. Крайник Михайло Йосипович та інші. 10 листопада 1921 р. – 23 липня 1996 р. 374 арк.
237. Спр. 8727. Шкута Іван Денисович та інші. 11 вересня 1921 р. – 23 листопада 1993 р. 159 арк.

238. Спр. 8728. Деменчук Василь Андрійович. 6 жовтня 1920 р. – 23 листопада 1993 р. 76 арк.
239. Спр. 8740. Баран Яків Васильович. 22 квітня 1921 р. – 14 грудня 1993 р. 42 арк.
240. Спр. 8742. Гетьман Микола Федорович і Калашник Петро Володимирович. 24 березня 1922 р. – 31 січня 1996 р. 27 арк.
241. Спр. 8754. Семенець Олексій Феодосійович та інші. 25 жовтня 1921 р. – 26 листопада 1993 р. 76 арк.
242. Спр. 8759. Клокун Іван Федорович та інші. 2 листопада 1921 р. – 18 листопада 1993 р. 159 арк.
243. Спр. 8762. Шматов Іван Кирилович. 3 липня 1921 р. – 16 листопада 1993 р. 36 арк.
244. Спр. 8765. Недашковський Степан Іванович. 13 червня 1921 р. – 18 листопада 1993 р. 41 арк.
245. Спр. 8769. Ткачук Петро Васильович. 15 травня 1921 р. – 17 грудня 1993 р. 53 арк.
246. Спр. 8770. Музиченко Василь Федорович. 5 травня 1921 р. – 14 грудня 1993 р. 41 арк.
247. Спр. 8771. Півень Данило Трохимович. 7 травня 1921 р. – 14 грудня 1993 р. 22 арк.
248. Спр. 8772. Дзикунський Семен Мойсейович. 16 листопада 1922 р. – 22 грудня 1993 р. 70 арк.
249. Спр. 8776а. Блоцький Федір Юхимович. 1 березня 1921 р. – 22 січня 1996 р. 26 арк.
250. Спр. 8794. Матвієнко Григорій Климович та інші. 18 квітня 1921 р. – 22 січня 1996 р. 429 арк.
251. Спр. 8800. Білокур Ілля Степанович та інші. 23 квітня 1921 р. – 5 лютого 1996. 358 арк.
252. Спр. 8801. Бражник Федот Михайлович та інші. 14 грудня 1921 р. – 15 лютого 1996 р. 26 арк.

253. Спр. 8810. Афонько Олександр Єгорович, Болонс Павло Семенович та інші. 7 лютого 1921 р. – 20 лютого 1996 р. 472 арк.
254. Спр. 8814. Борсук Павло Демидович (отаман Могила) та інші. 1 вересня 1921 р. – 28 лютого 1996 р. 170 арк.
255. Спр. 8829. Кобець Сергій Іванович та інші. 30 жовтня 1921 р. – 20 грудня 1993 р. 47 арк.
256. Спр. 8841. Бойко Єфрем Іванович та інші. 8 вересня 1921 р. – 28 лютого 1996 р. 87 арк.
257. Спр. 8845. Білокінь Тихін Минович та інші. 25 квітня 1921 р. – 14 серня 1996 р. 129 арк.
258. Спр. 8846. Бочаров Михайло Григорович. 4 жовтня 1921 р. – 23 грудня 1994 р. 155 арк.
259. Спр. 8850. Заєць Трохим Захарович та інші. 9 лютого 1921 р. – 28 березня 1996 р. 173 арк.
260. Спр. 8906. Клюдт Іван Генріхович та інші. 13 грудня 1921 р. – 24 листопада 1993 р. 99 арк.
261. Спр. 8915 у 2 томах. Траутман Іоанн Вільгельмович та інші. Т. 2. 29 серпня 1921 р. – 12 квітня 1996 р. 197 арк.
262. Спр. 8919. Коваленко Василь Прокопович і Коваленко Олексій Прокопович. 17 жовтня 1921 р. – 26 вересня 1994 р. 41 арк.
263. Спр. 9012. Воедило Дмитро Кузьмич і Воедило Кузьма Митрофанович. 28 травня 1921 р. – 24 квітня 1996 . 33 арк.
264. Спр. 9063. Калишинський Домінік Михайлович. 30 грудня 1920 р. – 1 жовтня 1994 р. 23 арк.
265. Спр. 9210. Олійник Микола Корнійович і Полодько Сергій Васильович. 3 листопада 1921 р. – 19 липня 1994 р. 85 арк.
266. Спр. 9248. Ковриженко Микола Мойсейович. 29 вересня 1921 р. – 20 липня 1994 р. 116 арк.
267. Спр. 9334. Гресс Георгій Іванович. 25 січня 1922 р. – 4 січня 1997 р. 36 арк.

268. Спр. 9515. Смаржов Михайло Якович. 3 червня – 31 серпня 1921 р. 10 арк.
269. Спр. 9535. Горощук Петро Тимофійович. 7 березня 1921 р. – 24 квітня 1996 р. 38 арк.
270. Спр. 9627. Мазниченко Михайло Петрович. 17 лютого 1921 р. – 20 червня 1996 р. 243 арк.
271. Спр. 9684. Бондаренко Яків Григорович. 11 червня 1921 р. – 20 липня 1994 р. 23 арк.
272. Спр. 9696. Галах Омелян Іванович і Опаленко Онисій Семенович. 15 листопада 1921 р. – 23 квітня 1996 р. 71 арк.
273. Спр. 9729. Авраменко Іван Петрович. 4 травня 1921 р. – 20 липня 1994 р. 50 арк.
274. Спр. 9782. Драч Степан Кирилович. 24 грудня 1922 р. – 17 серпня 1994 р. 43 арк.
275. Спр. 9801. Одаренко Ананій Іванович та інші. 24 жовтня 1921 р. – 20 січня 1993 р. 247 арк.
276. Спр. 9819. Білоус Василь Микитович та інші. 26 листопада 1921 р. – 27 травня 1996 р. 47 арк.
277. Спр. 9821. Шакута Федір Романович та інші. 30 серпня 1921 р. – 23 травня 1996 р. 155 арк.
278. Спр. 9835. Луценко Олексій Гаврилович (отаман) та інші. 5 липня 1922 р. – 6 жовтня 2000 р. – 383 арк.
279. Спр. 9836. Ковальчук Михайло Михайлович та інші. 1 серпня 1921 р. – 16 липня 1993 р. 52 арк.
280. Спр. 9864. Левченко Іван Іларіонович та інші. 4 лютого 1921 р. – 1993 р. 52 арк.
281. Спр. 9867. Пахалович Володимир Андрійович та інші. 6 жовтня 1921 р. – 28 березня 2000 р. 322 арк.
282. Спр. 9871. Мостовий Пилип Євдокимович та інші. 23 липня 1921 р. – 12 травня 1996 р. 107 арк.

283. Спр. 9872. Налойченко Ірина Іванівна та інші. 7 вересня 1921 р. – 12 травня 1996 р. 80 арк.
284. Спр. 9875. Алексєєв Федір Миколайович та інші. 1 березня 1922 р. – 12 червня 1996 р. 415 арк.
285. Спр. 9876 у 2 томах. Бєвз Давид Маркович та інші. Т. 1. 20 серпня – 31 грудня 1921 р. 377 арк.
286. Спр. 9876. Бєвз Давид Маркович та інші. У 2 томах. Т. 2. 21 липня 1921 р. – 14 червня 1996 р. 91 арк.
287. Спр. 9897. Олійник Іван Федорович та інші. 8 серпня 1921 р. – 13 травня 1996 р. 76 арк.
288. Спр. 9906. Спаський Полікарп Андрійович. 1 серпня 1923 р. – 22 травня 1996 р. 194 арк.
289. Спр. 9935. Антоненко-Заєць Дмитро Якович та інші. 7 грудня 1922 р. – 20 червня 1996 р. 364 арк.
290. Спр. 9978. Рєвуцький Адам Феодосійович і Стржелецький Ілля Бернардович. 22 липня 1921 р. – 8 вересня 1994 р. 32 арк.
291. Спр. 9981. Кришталь Федір Пилипович і Черевань Олексій Максимович. 30 жовтня 1921 р. – 1993 р. – 51 арк.
292. Спр. 10003. Савєленко Роман Іванович. 31 травня 1921 р. – 26 серпня 1994 р. 8 арк.
293. Спр. 10010. Бажул Іван Степанович. 12 вересня 1921 р. – 24 грудня 1993 р. 39 арк.
294. Спр. 10031. Степаненко Арсеній Арсенійович і Степаненко Богдан Васильович. 21 березня 1921 р. – 5 серпня 1996 р. 213 арк.
295. Спр. 10097. Клєпач Сергій Титович. 6 лютого 1924 р. – 5 серпня 1996 р. 80 арк.
296. Спр. 10102. Коваленко Семен Тимофійович. 3 вересня 1921 р. – 25 листопада 1993 р. 40 арк.
297. Спр. 10616. Козуб Микола Фомич та інші. 25 січня 1921 р. – 27 листопада 1994 р. 21 арк.

298. Спр. 10625. Виноградов Андрій Васильович та Виноградова Марія Йосипівна. 11 жовтня 1921 р. – 27 грудня 1994 р. 39 арк.
299. Спр. 10703. Слабенко Филимон Михайлович та інші. 2 липня 1921 р. – 5 грудня 1994 р. 128 арк.
300. Спр. 10732. Сенько Йосип Кирилович і Потоцька Наталія Федорівна. 3 січня 1922 р. – 17 вересня 1996 р. 25 арк.
301. Спр. 10866. Шкода-Шкоденко Микита Петрович. 2 травня 1921 р. – 29 листопада 1993 р. 42 арк.
302. Спр. 11027. Кошевий Сава Якович та інші. 17 жовтня 1921 р. – 16 грудня 1993 р. 47 арк.
303. Спр. 11088. Косенко Михайло Павлович та інші. 8 березня 1924 р. – 1993 р. 201 арк.
304. Спр. 11092. Коваленко Григорій Сидорович та інші. 9 травня 1921 р. – 29 листопада 1993 р. 101 арк.
305. Спр. 11094. Крижановський Петро Матвійович та інші. 6 травня 1921 р. – 29 листопада 1993 р. 112 арк.
306. Спр. 11110. Одноконь Іван Семенович та інші. 17 вересня 1921 р. – 17 березня 2000 р. 141 арк.
307. Спр. 11116 у 2 томах. Голубенко Панас Антонович (отаман) та інші. Т. 1. 20 вересня 1921 р. – 25 січня 1922 р. 300 арк.
308. Спр. 11116 у 2 томах. Голубенко Панас Антонович (отаман) та інші. Т. 2. 31 січня 1922 р. – 3 жовтня 1996 р. 325 арк.
309. Спр. 10138. Чередниченко-Дидлик Іван Степанович. 7 січня 1921 р. – 31 жовтня 1994 р. 42 арк.
310. Спр. 11161. Залевський Микола Якович. 7 жовтня 1922 р. – 4 липня 1994 р. 8 арк.
311. Спр. 11162. Покидько Йосип Кирилович. 18 вересня 1922 р. – 1 липня 1994 р. 23 арк.
312. Спр. 11166. Вусатюк Петро Семенович. 10 жовтня 1922 р. – 1 липня 1994 р. 22 арк.

313. Спр. 11182 у 2 томах. Рабчевський Василь Миколайович та інші. Т. 1. 6 квітня 1921 р. – 10 січня 1931 р. 363 арк.
314. Спр. 11182 у 2 томах. Рабчевський Василь Миколайович та інші. Т. 2. 20 березня 1921 р. – 14 листопада 1996 р. 419 арк.
315. Спр. 11190. Трус Михайло Пахомович та інші. 15 листопада 1921 р. – 8 жовтня 1996 р. 39 арк.
316. Спр. 11194. Швачка Іван Семенович та інші. 2 лютого 1921 р. – 26 грудня 1996 р. 27 арк.
317. Спр. 11200. Солодкий Юхим Савович та інші. 22 березня 1922 р. – 1993 р. 92 арк.
318. Спр. 11201. Андрійчук Григорій Іванович та інші. 10 жовтня 1922 р. – 22 січня 1997 р. 33 арк.
319. Спр. 11216. Довбня-Ковальчук Лідія Леонтіївна. 21 листопада 1922 р. – 4 липня 1994 р. 10 арк.
320. Спр. 11217. Кушнір Варвара Якимівна. 8 грудня 1922 р. – 4 липня 1994 р. 11 арк.
321. Спр. 11218. Ковальчук Петро Григорович. 13 лютого 1922 р. – 1 липня 1994 р. 13 арк.
322. Спр. 11243. Лазунов Авраам Ксенофонович і Побожний Стефан Захарович. 11 грудня 1921 р. – 9 жовтня 1996 р. 53 арк.
323. Спр. 11246. Глущенко Степан Іванович. 28 жовтня 1921 р. – 5 листопада 1994 р. 15 арк.
324. Спр. 11248. Покорний Павло Васильович. 25 вересня 1922 р. – 17 серпня 1994 р. 7 арк.
325. Спр. 11249. Печений Василь Гордійович. 29 січня 1922 р. – 8 серпня 1994 р. 16 арк.
326. Спр. 11250. Даценко Лука Семенович. 13 грудня 1921 р. – 15 червня 1994 р. 18 арк.
327. Спр. 11253. Хмелевський Петро Васильович. 14 грудня 1921 р. – 20 липня 1994 р. 14 арк.

328. Спр. 11254. Шулькевич Гліб Федорович. 17 грудня 1921 р. – 1 липня 1994 р. 22 арк.
329. Спр. 11255. Саранча Іван Макарович. 26 грудня 1921 р. – 26 серпня 1994 р. 19 арк.
330. Спр. 11256. Швець Давид Мартинович. 5 січня 1923 р. – 4 липня 1994 р. 39 арк.
331. Спр. 11259. Кушнір Кирило Никифорович і Хомов Арсентій Павлович. 5 березня 1922 р. – 21 жовтня 1996 р. 74 арк.
332. Спр. 11285. Чхань Федір Петрович. 6 січня 1923 р. – 26 грудня 1996 р. 15 арк.
333. Спр. 11286. Курган Ганна Олександрівна і Курган Олександр Пилипович. 22 вересня 1922 р. – 4 липня 1994 р. 19 арк.
334. Спр. 11294. Шпаковський Сергій Володимирович. 1 квітня 1921 р. – 21 жовтня 1996 р. 36 арк.
335. Спр. 11297. Ковтун Іван Федорович. 20 травня 1922 р. – 22 жовтня 1996 р. 22 арк.
336. Спр. 11301. Полеся Павло Спиридонович. 2 лютого 1921 р. – 22 жовтня 1996 р. 68 арк.
337. Спр. 11307. Павловський Яків Олексійович. 27 жовтня 1922 р. – 4 липня 1994 р. 11 арк.
338. Спр. 11308. Діденко Тихін Сильвестрович. 24 вересня 1921 р. – 17 серпня 1994 р. 11 арк.
339. Спр. 11311. Палій Авксентій Петрович. 3 листопада 1922 р. – 1 серпня 1994 р. 20 арк.
340. Спр. 11312. Житкевич Омелян Федорович. 8 грудня 1921 р. – 7 серпня 1994 р. 28 арк.
341. Спр. 11314. Дем'янишин Михайло Савович. 11 лютого 1922 р. – 17 серпня 1994 р. 15 арк.
342. Спр. 11317. Петренко Павло Кузьмич. 21 квітня 1922 р. – 29 жовтня 1996 р. 27 арк.

343. Спр. 11348. Мельник Марія Павлівна. 30 вересня 1922 р. – 17 серпня 1994 р. 8 арк.
344. Спр. 11350. Городецька Михайлина Янівна та Квятковська Пелагея Карпівна. 29 листопада 1922 р. – 9 червня 1994 р. 32 арк.
345. Спр. 11381. Городецький Нарцис Гнатович і Мазуркевич Сидір Тимофійович. 28 листопада 1922 р. – 13 липня 1994 р. 30 арк.
346. Спр. 11389. Сенчук Омелян Йосипович і Набаранчук Андрій Йосипович. 23 листопада 1922 р. – 22 жовтня 1996 р. 43 арк.
347. Спр. 11437. На Орлика Василя Зотовича. 5 січня 1923 р. – 4 листопада 1996 р. 33 арк.
348. Спр. 11447. Гораш Василь Степанович (отаман) і Часник Олексій Павлович. 12 листопада 1921 р. – 29 жовтня 1996 р. 35 арк.
349. Спр. 11458. Гадзевич Петро Юхимович. 7 жовтня 1922 р. – 29 листопада 1996 р. 12 арк.
350. Спр. 11459. Банет Конон Ілліч. 11 жовтня 1922 р. – 29 листопада 1996 р. 16 арк.
351. Спр. 11473. Канарчик Андрій Вікентійович. 28 листопада 1922 р. – 29 жовтня 1996 р. 10 арк.
352. Спр. 11475. Осадчук Анастасія Петрівна. 1 жовтня 1922 р. – 29 жовтня 1996 р. 26 арк.
353. Спр. 11476. Цимбал Іван Родіонович. 24 листопада 1922 р. – 29 жовтня 1996 р. 10 арк.
354. Спр. 11479. Гілявський Андрій Кайтанович. 1 січня 1921 р. – 29 червня 1996 р. 56 арк.
355. Спр. 11480. Білий Іван Порфирійович. 9 серпня 1921 р. – 31 жовтня 1996 р. 36 арк.
356. Спр. 11491. Боднар Федір Григорович. 12 жовтня 1921 р. – 11 листопада 1996 р. 67 арк.
357. Спр. 11601. Завальнюк Максим Федорович. 14 серпня 1921 р. – 17 серпня 1994 р. 25 арк.

358. Спр. 11609. Нестерук Микола Вуколович (отаман Підкова) і Луценко Денис Сафонович. 16 липня 1921 р. – 13 листопада 1996 р. 136 арк.
359. Спр. 11665. Коваль Олексій Сергійович. 30 червня 1921 р. – 17 серпня 1994 р. 18 арк.
360. Спр. 11728. Шмат Галактіон Васильович. 4 грудня 1921 р. – 13 квітня 1996 р. 26 арк.
361. Спр. 11749. Лозовий Іван Андронович. 15 січня 1921 р. – 12 липня 1994 р. 37 арк.
362. Спр. 11791. Гродецький Климентій Іванович. 2 листопада 1921 р. – 17 серпня 1995 р. 18 арк.
363. Спр. 11792. Чернилевський Іван Миколайович. 19 вересня 1922 р. – 4 листопада 1996 р. 26 арк.
364. Спр. 11803. Іващенко Варфоломій Андрійович. 2 листопада 1921 р. – 17 серпня 1994 р. 19 арк.
365. Спр. 11804. Лемко Феодосій Арсентійович. 13 вересня 1922 р. – 17 серпня 1994 р. 8 арк.
366. Спр. 11805. Могильний Григорій Васильович. 8 серпня 1922 р. – 4 листопада 1996 р. 6 арк.
367. Спр. 11806. Білинський Симеон Андрійович. 24 жовтня 1921 р. – 17 серпня 1994 р. 20 арк.
368. Спр. 11815. Захарашевський Петро Іванович. 11 вересня 1921 р. – 17 серпня 1994 р. 55 арк.
369. Спр. 11819. Заєць Кирило Васильович. 14 липня 1922 р. – 17 серпня 1994 р. 32 арк.
370. Спр. 11822. Кукушкін Тимофій Лукич. 10 лютого 1922 р. – 17 серпня 1994 р. 17 арк.
371. Спр. 11828. Гаман Андрій Лук'янович. 23 листопада 1922 р. – 17 серпня 1994 р. 8 арк.
372. Спр. 11829. Байзан Павло Степанович. 21 грудня 1922 р. – 16 березня 2000 р. 17 арк.

373. Спр. 11873. Бабич Дмитро Фелонович. 10 червня 1921 р. – 16 березня 2000 р. 71 арк.
374. Спр. 11874. Зоренко Феодосій Іванович. 11 вересня 1921 р. – 4 серпня 1994 р. 44 арк.
375. Спр. 11875. Хорошилова Дарина Лаврентіївна. 29 вересня 1921 р. – 4 липня 1994 р. 24 арк.
376. Спр. 11876. Коптенко Макар Андрійович. 7 листопада 1921 р. – 1 липня 1994 р. 22 арк.
377. Спр. 11877. Зінченко Дмитро Омелянович і Пашковський Олександр Іванович. 24 липня 1921 р. – 1 липня 1994 р. 47 арк.
378. Спр. 12089. Жупін Дмитро Максимович. 4 жовтня 1921 р. – 7 червня 1994 р. 24 арк.
379. Спр. 12090. Кузнєцов Антон Тимофійович. 1 серпня 1921 р. – 17 серпня 1994 р. 18 арк.
380. Спр. 12233. Когут Іван Петрович. 31 серпня 1922 р. – 2 грудня 1994 р. 11 арк.
381. Спр. 12251. Шкромада Григорій Дмитрович та інші. 25 червня 1921 р. – 29 листопада 1996 р. 21 арк.
382. Спр. 12468. Калашник Юхим Петрович. 4 жовтня 1921 р. – 12 липня 1994 р. 26 арк.
383. Спр. 12518. Василевська Наталія Феофанівна та інші. 7 червня 1922 р. – 25 червня 1996 р. 225 арк.
384. Спр. 12782. Білошапка Володимир Павлович та інші. 1 лютого 1921 р. – 12 липня 1994 р. 39 арк.
385. Спр. 12802. Галай Іван Захарович (отаман Голокопитенко) та інші. 4 грудня 1921 р. – 1 березня 2000 р. 128 арк.
386. Спр. 12803. Яровий Василь Миколайович та інші. 26 лютого 1921 р. – 12 грудня 1996 р. 113 арк.
387. Спр. 12804. Руденко Кузьма Лук'янович та інші. 8 лютого 1921 р. – 12 грудня 1996 р. 93 арк.

388. Спр. 12930. Кохан Іван Омелянович та інші. У 5 томах. Т. 1. 2 вересня 1921 р. – 12 серпня 1923 р. 92 арк.
389. Спр. 12930. Кохан Іван Омелянович та інші. У 5 томах. Т. 5. 24 липня 1923 р. – 13 червня 2000 р. 592 арк.
390. Спр. 12933. Антонюк Лазар Васильович та інші. У 3 томах. Т. 3. 14 травня 1925 р. – 1 березня 2000 р. 428 арк.
391. Спр. 13167. Іванов Сергій Сергійович та інші. 25 серпня 1922 р. – 27 грудня 1996 р. 13 арк.
392. Спр. 13168. Ткаличенко Григорій Трохимович та інші. 21 липня 1922 р. – 4 листопада 1996 р. 17 арк.
393. Спр. 13175. Головчук Юхим Гаврилович та інші. 21 жовтня 1922 р. – 27 грудня 1996 р. 117 арк.
394. Спр. 19965. Єрмолаєв Георгій Олексійович. 10 грудня 1920 р. – 4 липня 1994 р. 37 арк.
395. Спр. 19967. Петер Антон Йосипович і Петер Володимир Антонович. 5 червня 1921 р. – 1993 р. 23 арк.
396. Спр. 20455. Ковтонюк Артем Павлович. 13 лютого 1921 р. – 1993 р. 23 арк.
397. Спр. 20456. Паламарчук Роман Олександрович та інші. 7 червня 1922 р. – 3 лютого 1997 р. 150 арк.
398. Спр. 27326. Дайлідоніс Адольф Матвійович. 4 жовтня 1923 р. – 3 вересня 1996 р. 215 арк.
399. Спр. 29248. Шептенко Каленик Тимофійович та інші. 23 лютого 1921 р. – 1993 р. 47 арк.
400. Спр. 29395. Косовицький Антон Піусович та інші. 1 жовтня 1922 р. – 7 березня 1997 р. 29 арк.
401. Спр. 31617. Камінський Петро Лукич та інші. 29 грудня 1920 р. – 31 жовтня 1994 р. 8 арк.
402. Спр. 44094. Безпалько Пилип Тимофійович, Гриценко Микита Сафронович та інші. 16 лютого 1921 р. – 28 березня 1997 р. 249 арк.

403. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1923 рр. У 29 томах. Т. 1. Довідка за справою. 25 жовтня 1936 р. – 7 липня 1994 р. 52 арк.
404. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1923 рр. У 29 томах. Т. 2. Справа отамана Гайового (обвинувальний висновок, протокол судового засідання та вирок). 5 жовтня 1922 р. – 5 лютого 1923 р. 19 арк.
405. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1923 рр. У 29 томах. Т. 3. Справа отамана Гайового (слідчі матеріали). 16 жовтня 1922 р. – 20 січня 1923 р. 107 арк.
406. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1923 рр. У 29 томах. Т. 4. Справа отамана Гайового (слідчі матеріали). 12 вересня 1922 р. – 20 січня 1923 р. 121 арк.
407. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1923 рр. У 29 томах. Т. 6. Справа отамана Гайового (зведення й оригінальні документи). 27 серпня 1921 р. – вересень 1922 р. 16 арк.
408. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1923 рр. У 29 томах. Т. 7. Справа отамана Гайового (різне листування). 16 листопада 1922 р. – 11 листопада 1935 р. 80 арк.
409. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1923 рр. У 29 томах. Т. 8. Справа отамана Орлика (донесення і зведення про дії банди, обвинувальний висновок і витяг із протокола). 9 січня 1922 р. – 26 лютого 1922 р. 12 арк.
410. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1923 рр. У 29 томах. Т. 9. Справа отамана Орлика (слідчі матеріали). 12 січня – 21 лютого 1922 р. 123 арк.
411. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1923 рр. У 29 томах. Т. 10. Справа отамана Орлика (матеріали про дії банди і різне листування) 2 червня 1921 р. – 26 січня 1922 р. 57 арк.
412. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1923 рр. У 29 томах. Т. 11. Справа отамана Орлика (матеріали, вилучені під час арешту). Листопад 1919 р. – 25 грудня 1921 р. 134 арк.

413. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1925 рр. У 29 томах. Т. 12. Справа отамана Гулого-Гуленка (обвинувальний висновок, протокол судового засідання і вирок). 27 липня 1923 р. – 29 січня 1926 р. 41 арк.
414. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1925 рр. У 29 томах. Т. 13. Справа отамана Гулого-Гуленка (слідчі матеріали). 19 липня 1922 р. – 19 травня 1923 р. 167 арк.
415. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1925 рр. У 29 томах. Т. 14. Справа отамана Гулого-Гуленка (різне листування). 20 липня 1922 р. – 2 липня 1923 р. 44 арк.
416. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1925 рр. У 29 томах. Т. 15. Справа отамана Усатого-Головка. 4 грудня 1924 р. – 9 лютого 1925 р. 145 арк.
417. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1925 рр. У 29 томах. Т. 16. Справа отамана Пшоники. 12 лютого – 1 вересня 1925 р. 69 арк.
418. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1925 рр. У 29 томах. Т. 17. Справа отамана Заболотного. Липень 1917 р. – 13 січня 1926 р. 83 арк.
419. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1925 рр. У 29 томах. Т. 18. Справа отамана Гуляй-Біди (агентурно-оперативні матеріали). Вересень – 24 грудня 1921 р. 23 арк.
420. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1923 рр. У 29 томах. Т. 22. Справа отамана Левченка. Серпень. – 22 жовтня 1921 р. 46 арк.
421. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1923 рр. У 29 томах. Т. 28. Особисті документи, приватне і різне листування. 20 липня 1913 р. – 12 лютого 1925 р. 176 арк.
422. Спр. 66646. Петлюрівські отамани. 1922–1923 рр. У 29 томах. Т. 29. 26 вересня 1921 р. – 16 лютого 1925 р. 104 арк.
423. Спр. 66659. Справа петлюрівської банди Дерещука. 1922–1924 рр. У 18 томах. Т. 1. Довідка за справою. 4 вересня 1936 р. – 3 січня 1992 р. 64 арк.

424. Спр. 66659. Справа петлюрівської банди Дерещука. 1922–1924 рр. У 18 томах. Т. 7. Протокол судового засідання і вирок. 16 серпня 1924 р. – 13 березня 1926 р. 69 арк.
425. Спр. 67457. Левченко Андрій Іванович (отаман) та інші. У 3 томах. Т. 3. 8 квітня 1922 – 18 липня 1996 р. 721 арк.
426. Спр. 67952. Еллі Алоїз Йосипович. 27 червня 1937 р. – 13 травня 1992 р. 33 арк.
427. Спр. 68253. Волинець Ананій Гаврилович. 20 січня 1940 р. – 27 серпня 1997 р. 497 арк.

Фонд 6 (Р) – Фонд кримінальних справ «Припинений»

Опис 1

428. Спр. 53946-фп. Воробйов Микола Матвійович 26 травня – 5 жовтня 1921 р. 108 арк.
429. Спр. 58603-фп. Косар-Драник П.В. та інші. У 11 томах. Т. 1. 20 квітня 1929 р. – 7 серпня 1956 р. 20 арк.
430. Спр. 58603-фп. Косар-Драник П.В. та інші. У 11 томах. Т. 2. 25 березня – 26 липня 1929 р. 35 арк.
431. Спр. 58603-фп. Косар-Драник П.В. та інші. КНС. У 11 томах. 3 лютого 1989 р. – 12 лютого 1998 р. 111 арк.
432. Спр. 67093-фп. Весна. У 3448 томах. Т. 161. Галкін Володимир Сидорович. 31 грудня 1930 р. – 11 листопада 1963 р. 51 арк.
433. Спр. 69270-фп. Справа уряду УНР. У 42 томах. Т. 1. Довідка за справою. 8–9 серпня 1936 р. 10 арк.
434. Спр. 69270-фп. Справа уряду УНР. У 42 томах. Т. 2. Висновок за справою і фотокартки обвинувачуваних. 20 січня 1921 р. – 27 червня 1936 р. 117 арк.
435. Спр. 69270-фп. Справа уряду УНР. У 42 томах. Т. 3. Справа членів ЦК УПСР. Стенографічний звіт. 22–30 травня 1921 р. 429 арк.

436. Спр. 69270-фп. Справа уряду УНР. У 42 томах. Т. 10. Остапенко Сергій Степанович. 27 березня 1921 р. – 27 червня 1936 р. 20 арк.
437. Спр. 69270-фп. Справа уряду УНР. У 42 томах. Т. 34. Журнали, газети, відозви. 4 лютого 1914 р. – 2 жовтня 1935 р. 177 арк.
438. Спр. 71538-фп. Архипенко-Іващенко С.І. 19 січня 1921 р. – 12 січня 1994 р. 111 арк.
439. Спр. 73862-фп. Тютюнник Юрій Йосипович. 12 лютого 1929 – 27 листопада 1997 р. 72 арк.
440. Спр. 74554-фп. Козача рада Правобережної України. У 20 томах. Т. 1. Довідка за справою. 28 вересня – 5 жовтня 1935 р. 20 арк.
441. Спр. 74554-фп. Козача рада Правобережної України. У 20 томах. Т. 2. Обвинувальний висновок і вирок. 10 липня – 29 серпня 1922 р. 53 арк.
442. Спр. 74554-фп. Козача рада Правобережної України. У 20 томах. Т. 17. Особисті документи і листування обвинувачуваних. 3 серпня 1920 р. – 7 вересня 1935 р. 61 арк.
443. Спр. 74629-фп. Мердієвський А.А., Маринич П.І. та інші. У 2 томах. Т. 1. Список і анкети розстріляних. 23 листопада 1921 р. – 2 листопада 1954 р. 377 арк.
444. Спр. 74629-фп. Мердієвський А.А., Маринич П.І. та інші. У 2 томах. Т. 2. Висновки про реабілітацію. 12 березня – 27 квітня 1998 р. 361 арк.
445. Спр. 74760-фп. Цупком. У 17 томах. Т. 1. Довідка за справою. 3 серпня 1935 р. – 29 липня 1996 р. 118 арк.
446. Спр. 74760-фп. Цупком. У 17 томах. Т. 2. Обвинувальний висновок і вирок. 27–28 серпня 1921 р. 62 арк.
447. Спр. 74760-фп. Цупком. У 17 томах. Т. 7. Бойова організація отамана Бесарабенка. 25 червня – 3 серпня 1921 р. 28 арк.
448. Спр. 74760-фп. Цупком. У 17 томах. Т. 10. Речові докази. 3 червня 1921 р. – 11 січня 1927 р. 35 арк.
449. Спр. 75144-фп. Восьмий повстанський район військ УНР. У 32 томах. Т. 1. Довідка за справою. 29 жовтня – 1 листопада 1935 р. 21 арк.

450. Спр. 75144-фп. Восьмий повстанський район військ УНР. У 32 томах. Т. 2. Обвинувальний висновок і вирок. 10 липня 1922 р. – 15 січня 2001 р. – 276 арк.

451. Спр. 75144-фп. Восьмий повстанський район військ УНР. У 32 томах. Т. 25. Документація. 2 грудня 1919 р. – 29 жовтня 1935 р. 278 арк.

Фонд 9 (Р) Нормативно-правові й розпорядчі документи радянських органів держбезпеки (ВУНК-ОДПУ-НКВС-НКДБ-МДБ-МВС-КДБ)

452. Спр. 7-сп. Книга цілком таємних наказів НКВС СРСР за 1936–1937 рр. 22 січня 1936 р. – 21 жовтня 1937 р. 309 арк.

453. Спр. 8-сп. Книга цілком таємних наказів НКВС СРСР за 1938–1939 рр. 14 січня 1938 р. – 16 червня 1939 р. 304 арк.

454. Спр. 258-сп. Справа з нормативно-правовими актами колишнього КДБ СРСР за 1956 рік. 7 січня – 29 грудня 1956 р. 260 арк.

Фонд 10 (Р) Відділ «А» НКВС – 10-й відділ КДБ УРСР

455. Спр. 1. Документи 1-го спецвідділу МВС УРСР з організаційних питань. 14 липня 1944 р. – 31 січня 1946 р. 346 арк.

456. Спр. 4. Акти приймання – передавання відділу «А» НКДБ УРСР. 18 листопада 1944 р. 22 арк.

457. Спр. 43. Вказівки КДБ СРСР і листування щодо перегляду агентурного фонду і роботи архівного відділу. 1 січня – 31 грудня 1955 р. 151 арк.

458. Спр. 44. Директиви МДБ СРСР і УРСР. 7 липня 1945 р. – 11 липня 1956 р. 212 арк.

459. Спр. 45. Вказівки з роз'ясненнями ОАВ КДБ СРСР та УРСР. 20 січня 1956 р. – липень 1958 р. 34 арк.

460. Спр. 47. Вказівки КДБ СРСР щодо роботи ОАВ КДБ УРСР. 1 січня 1956 р. – 16 листопада 1957 р. 48 арк.

461. Спр. 48. Вказівки КДБ СРСР щодо роботи ОАВ КДБ УРСР. 20 січня 1956 р. – 23 листопада 1957 р. 211 арк.

462. Спр. 49. Вказівки КДБ СРСР щодо роботи ОАВ КДБ УРСР. 22 січня – 7 грудня 1958 р. 48 арк.
463. Спр. 50. Вказівки КДБ СРСР щодо роботи ОАВ КДБ УРСР. 26 грудня 1957 р. – 2 січня 1959 р. 55 арк.
464. Спр. 51. Протоколи оперативних нарад ОАВ КДБ УРСР. 1955–1959 рр. 290 арк.
465. Спр. 52. Вказівки КДБ СРСР та УРСР і листування обліково-архівних підрозділів. 1 січня 1959 р. – 19 грудня 1960 р. 70 арк.
466. Спр. 54. Документи щодо організації роботи в ОАВ КДБ та УКДБ областей. 1 вересня 1961 р. – 9 березня 1989 р. 344 арк.
467. Спр. 57. Документи щодо організації роботи в 10-х відділеннях та групах обласних УКДБ при РМ УРСР. 1 січня 1967 р. – 26 березня 1972 р. 566 арк.
468. Спр. 95. Матеріали перевірок і ревізій наявності та стану зберігання архівних документів. 16 грудня 1966 р. – 30 грудня 1983 р. 344 арк.
469. Спр. 107. Документи щодо допуску до архівних матеріалів з метою написання наукових робіт і літературних творів. 4 лютого 1971 р. – 31 грудня 1986 р. 189 арк.
470. Спр. 108. Науково-технічні розробки архівних документів. 30 січня 1965 р. – 31 грудня 1986 р. 306 арк.
471. Спр. 109. Списки архівних справ та матеріалів, які мають оперативну й науково-історичну цінність. 19 листопада 1971 р. – 31 грудня 1986 р. 209 арк.
472. Спр. 563. Документи щодо реабілітації безпідставно репресованих громадян у 1930-х – 1940-х, на поч. 1950-х років. 28 жовтня 1988 р. – 30 листопада 1990 р. 315 арк.
473. Спр. 564. Документи щодо реабілітації безпідставно репресованих громадян у 1930-х – 1940-х, на поч. 1950-х років. 5 січня 1991 р. – 29 грудня 1991 р. 209 арк.

474. Спр. 579. Щоквартальні статистичні відомості про результати перегляду кримінальних справ на осіб, які були засуджені в роки безпідставних репресій. 7 січня 1989 р. – 12 липня 1991 р. 41 арк.

Фонд 13 (Р) Друковані видання ВНК-КДБ СРСР, ВУНК-КДБ УРСР

475. Спр. 193. Отчет-доклад о деятельности Киевского губернского отдела ГПУ за 1923 год. Київ, січень 1924 р. 117 арк.

476. Спр. 223. История разработки повстанческих петлюровских организаций: «Казачьей Рады на Правобережной Украине» и «8-го повстрайона». Київ, 1922 р. 33 арк.

477. Спр. 253. Отчёт Центрального управления чрезвычайных комиссий при Совнаркоме Украины за 1920 г. к 5-му Всеукраинскому съезду советов. Харків : типографія «Цупчрезком», 1921 р. 20 арк.

478. Спр. 254. Отчёт о полугодовой деятельности ГПУ УССР (январь – июнь 1922 года). Харків : 1922 р. 100 с.

479. Спр. 260 у 2 томах. Т. 1. Информационный бюллетень ВУЧК с 16-го декабря 1921 г. по 1-е января 1922 г. № 29. Харків : типографія ВУНК, 1922 р. 45 арк.

480. Спр. 260 у 2 томах. Т. 2. Информационный бюллетень ГПУ УССР 1-го апреля по 1 мая 1922 года. № 4. Харків : типографія ДПУ УССР, 1922 р. 79 арк.

481. Спр. 401. Разные инструкции органов ЧК, найденные 20 июля 1921 г. во время обыска в квартире бывшего сотрудника ДТЧК Екатеринославской железной дороги Буцевича-Шлякова А.Г., а в последствие изъяты из архивно-уголовного дела № 8810. 24 жовтня 1919 р. – 12 лютого 1966 р. 30 арк.

482. Спр. 402. Отчёт ВЧК за период с 20.XII.1917 г. по 20.XII.1921 г. Засвідчена копія витягу з документа. 15 червня 1966 р. 9 арк.

483. Спр. 425. Бандитизм на Украине. Разведывательная сводка Разведывательного управления Штаба командующего всеми вооруженными

силами на Украине и в Крыму о деятельности русских белогвардейцев за границей и по внутреннему фронту к 15-му июля 1921 г. Харків, 15 липня 1921 р. Прим. № 17. 8 арк.

484. Спр. 437. Отчёт о деятельности ВУЧК в 1921 году. Харків : Урядова типографія, 1921 р. Засвідчена копія. 35 арк.

485. Спр. 450. Обобщённые материалы и воспоминания чекистов о деятельности органов безопасности в период 1917–1967 гг. У 8 томах. Т. 7. 25 грудня 1967 р. – 6 січня 1968 р. 155 арк.

486. Спр. 514. Год работы. Сборник статей и материалов о деятельности Подгубчека за 1921 год. Вінниця : «Подгубчека», 1922 р. 202 с.

487. Спр. 545. Образование и деятельность местных чрезвычайных комиссий в 1917–1921 гг. Сборник документов и материалов. Москва : «ВШ КГБ при СМ СССР», 1961 р. 368 с.

488. Спр. 554. Из истории советских пограничных войск. 1921–1927 гг. Документы и материалы. Москва : «ВШ КГБ при СМ СССР им. Ф.Э. Дзержинского», 1963 р. 667 с.

489. Спр. 605. Обзор по оперативной разработке, проведённой органами ЧК-ГПУ Украины в 1921–1923 гг. (Вывод из-за кордона и захват главаря зарубежного националистического центра генерала Тютюнника). Москва : «ВШ КГБ при СМ СССР им. Ф.Э. Дзержинского», 1967 р. 50 арк.

490. Спр. 630. В.И. Ленин и ВЧК. Сборник документов (1917–1922 гг.). Москва : «ВШ КГБ при СМ СССР им. Ф.Э. Дзержинского», 1970 р. – 784 с.

491. Спр. 926. Итоги и практика годичной деятельности Одесской Губчека. 8 февраля 1920 г. – 8 февраля 1921 г. Одеса : видання «Одесской губчека», лютий 1921 р. 80 арк.

492. Спр. 927. На страже революции. 1917–1922 гг. Орган комячейки сотрудников и войск Одесского губотдела ГПУ. Одеса : типографія губвідділу ДПУ, 1922 р. 31 арк.

Фонд 38 Галузевий державний архів СБ України

493. Спр. 15. Акти щодо передачі архівних кримінальних справ від СБУ до ЦДАГО України. 3 березня 1992 р. – 11 серпня 1994 р. 132 арк.

494. Спр. 54. Матеріали щодо створення Державного архіву СБ України та організації його роботи. 14 березня 1994 р. – 3 листопада 1998 р. 281 арк.

Фонд 68 Колекція друкованих видань СБ України

495. Спр. 2. Отчет Екатеринославской губернской чрезвычайной комиссии с 1 января 1920 г. по 1 ноября 1921 г. / Упоряд. : В.В. Ченцов. Дніпропетровськ : ВПОП «Дніпро», 1994. 234 с.

Державний архів Вінницької області

Фонд Р-6023. Колекція фільтраційних, слідчих та наглядових справ, переданих СБУ у Вінницькій області

Опис 4. Слідчо-кримінальні справи на репресованих громадян

496. Спр. 4958. Василенко-Боровський Омелян Олексійович. 2 січня 1940 р. – 29 березня 1941 р. 188 арк.

497. Спр. 23153. Чуприна Андрій Прокопович і Чуприна Лукаш Прокопович. 2 березня 1938 р. – 11 січня 1990 р. 36 арк.

498. Спр. 27364. Галюк Олексій Семенович. 14 червня 1927 р. – 11 січня 1996 р. 53 арк.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України

Ф. 2. Раднарком УСРР

Опис 2

499. Спр. 285. Інформаційно-оперативний бюлетень Всеукраїнської надзвичайної комісії про боротьбу з бандитизмом на Україні, тритижневі та двотижневі інформаційні зведення про стан у губерніях. Січень – 30 липня 1921 р. 40 арк.

500. Спр. 295. Політико-економічний бюлетень Центрального інформаційного відділу при Раднаркомі УСРР. Серпень 1921 р. 11 арк.

Ф. 4. Народний комісаріат закордонних справ УСРР

Опис 1

501. Спр. 567. Агентурний матеріал розвідувального управління штабу військ України про петлюрівський рух за кордоном і розгром антирадянських банд на Україні. 22 серпня 1921 р. – 1 січня 1922 р. 31 арк.

502. Спр. 569. Приказы по штабу Повстанческой армии, инструкции и другие материалы о банде Ю. Тютюнника. 27 травня 1921 р. – 22 липня 1922 р. 185 арк.

503. Спр. 947. Выдержки из показаний захваченных в плен петлюровцев из банды Ю. Тютюнника. 20 травня – 27 листопада 1921 р. 56 арк.

Ф. 1078 – Генеральний штаб Армії УНР. Інформаційне бюро

Опис 2

504. Спр. 204. Схема розташування петлюрівських банд на Україні. Доповіді і рапорти начальників і командирів військових частин про їх стан. 10–15 липня 1921 р. 82 арк.

Ф. 1429 – Канцелярія Директорії УНР

Опис 2

505. Спр. 113. Інформації та доповіді про внутрішнє становище УНР та соціальну структуру, історію петлюрівських банд на Україні, накази по повстанських військах УНР, про Ризький договір. 13 березня – 2 листопада 1921 р. 146 арк.

Ф. 2297 – Партизансько-повстанський штаб при Головній команді військ УНР

Опис 1

506. Спр. 1. Накази та інструкції начальника Партизансько-повстанського штабу Армії УНР. 3 вересня – 13 листопада 1921 р. 49 арк.
507. Спр. 2. Накази штабу Повстанської Армії УНР. 8 березня – 8 листопада 1921 р. 57 арк.
508. Спр. 4. Інструкції начальника Партизансько-повстанського штабу Армії УНР. 24 серпня – 25 вересня 1921 р. 27 арк.
509. Спр. 7. Записки, рапорти, списки та особисті документи старшин та козаків Армії УНР, направлених на Україну для організації і керівництва петлюрівськими «бандитськими» загонами. 4 лютого – 8 червня 1921 р. 556 арк.
510. Спр. 14. Схеми розташування військ УНР. Серпень – жовтень 1921 р. 54 арк.
511. Спр. 19. Доповіді та рапорти про шпигунів, які повернулися з України, бандитів, які бажали їхати на Україну для підпільної боротьби з радянською владою, організації роботи секцій офензиви, дефензиви і організаційної частини підвідділу розвідки (є документи польською мовою). 24 серпня – 21 вересня 1921 р.). 101 арк.
512. Спр. 29. Звіти про роботу розвідувального (II) відділу. 1 квітня – 15 вересня 1921 р. 121 арк.

Фонд 3204. Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при РНК УСРР

Опис 1

513. Спр. 8а. Телеграммы СНК УССР, ВУЦИК УССР, Постоянного совещания по борьбе с бандитизмом. 14 квітня – 26 грудня 1921 р. 29 арк.
514. Спр. 9. Подлинные протоколы Постоянного совещания и комиссии по борьбе с бандитизмом при СНК УССР. 21 лютого – 10 листопада 1921 р. 166 арк.
515. Спр. 12. Агентурные сведения иностранного отдела ВЧК и сообщения иностранной печати об украинских националистических планах. 21 березня – 28 листопада 1921 р. 45 арк.

516. Спр. 17. Докладная записка о бандитизме на Правобережье Украины за время с ноября 1920 г. по апрель 1921 г. 6 арк.

517. Спр. 18. Краткие обзоры и заметки о движении бандитизма на Украине за октябрь 1921 года. 15–25 жовтня 1921 р. 24 арк.

518. Спр. 41. Приказ Киевского Окружного Совещания по борьбе с бандитизмом, инструкция к нему и переписка о привлечении к ответственности лиц, принимавших участие в борьбе с советской властью. 30 травня – 14 грудня 1921 р. 15 арк.

519. Спр. 81. Списки бандитов-атаманов и главарей, сдавшихся советской власти. 15 січня – 25 грудня 1921 р. 43 арк.

520. Спр. 82. Материалы о добровольно сдавшемся бандите-главаре Мордалевиче. 5 травня – 12 червня 1921 р. 16 арк.

Опис 2

521. Спр. 46. Список банд, оперировавших на территории Украины в 1921 году. 1 січня – 15 квітня 1921 р. 55 арк.

522. Спр. 8. Распоряжения и циркуляры Постоянного совещания по борьбе с бандитизмом. 25 січня – 14 грудня 1922 р. 28 арк.

523. Спр. 9. Инструкции, циркуляры и сводки Постоянного военного совещания по борьбе с бандитизмом при СНК УССР о борьбе с бандитизмом. 6 січня – 29 грудня 1923 р. 56 арк.

Фонд 3361. ВУНК

Опис 1

524. Спр. 10. Доповідна начальника Секретно-оперативного управління і начальника особливого відділу ВУНК про становище на Україні. Липень 1921 р. 14 арк.

Фонд 3696. Міністерство Закордонних Справ УНР

Опис 2

525. Спр. 425. Листування з Головним управлінням Генерального штабу Української Народної Республіки про військове становище на польсько-російському фронті з додатком зразків прокламацій до червоноармійців та інструкції і положення про організацію повстання на Правобережній Україні 25 червня – 14 листопада 1920 р. 70 арк.

526. Спр. 665. Інформаційні документи про діяльність банди Тютюнника на Україні. 13 травня – 14 листопада 1921 р. 44 арк.

Центральний державний архів громадських об'єднань України

Фонд 1. Центральный Комитет Коммунистической партии Украины

Опис 20

527. Спр. 614. Протоколы Постоянного совещания по борьбе с бандитизмом при СНК УССР. 24 лютого – 10 листопада 1921 р. 87 арк.

528. Спр. 615. Информационные сводки и бюллетени секретно-информационного отдела Совета Народных Комиссаров УССР о борьбе с бандитизмом. 11 лютого – 31 серпня 1921 р. 227 арк.

529. Спр. 616. Информационные сводки и бюллетени секретно-информационного отдела Совета Народных Комиссаров УССР о борьбе с бандитизмом. 2 вересня 1921 р. – 1 січня 1922 р. 281 арк.

530. Спр. 642. Оперативно-информационные сводки Всеукраинской чрезвычайной комиссии о состоянии борьбы с бандитизмом на Украине (февраль – 30 декабря 1921 г.). 362 арк.

531. Спр. 644. Разведывательные сводки штаба войск ВЧК Украины и Крыма. 29 липня – 15 грудня 1921 г. 161 арк.

532. Спр. 1040. Протокол допроса бывшего командующего Южной группой войск УНР Гулого-Гуленка А.А. 9 серпня 1922 р. 29 арк.

533. Спр. 1251. Бюллетени секретно-информационного отдела Совета Народных Комиссаров УССР о политическом состоянии Левобережья Украины, борьбе с бандитизмом. Протоколы Постоянного совещания по

борьбе с бандитизмом при Совете Народных Комиссаров УССР. 13 січня – 26 травня 1922 р. 145 арк.

534. Спр. 1304. Информационные сводки Государственного политического управления о политическом и экономическом положении Украины и Крыма.

1 січня – 17 жовтня 1922 р. 87 арк.

Фонд 263. Позасудові архівно-слідчі справи

Опис 1

535. Спр. 50676-фп. Галкін Володимир Сидорович. 25 серпня 1921 р. – 23 лютого 1922 р. 128 арк.

536. Спр. 58861-фп. Добротворський Йосип Михайлович. 1 березня 1931 р. – 10 квітня 1989 р. 132 арк.

537. Спр. 70060-фп. Резник Григорій Прокопович, Куреда-Чорний Гаврило Тарасович та інші. У 2 томах. Т. 1. 25 травня 1922 р. – 12 січня 1993 . 421 арк.

538. Спр. 70060-фп. Кирсенко Мойсей Петрович. У 2 томах. Т. 2. 8 травня 1922 р. – 31 грудня 1992 р. 29 арк.

539. Спр. 70261-фп. Сіденко Юрій Миколайович та інші. 17 лютого 1921 р. – 26 лютого 1993 р. 209 арк.

540. Спр. 70463-фп. Онищенко Олесь Гнатович. 15 січня 1921 р. – 11 жовтня 1993 р. 63 арк.

541. Спр. 70716-фп. Чемерис Максим Хомович. 30 листопада 1921 р. – 22 листопада 1993 р. 22 арк.

542. Спр. 71337-фп. Погорілий Федір Васильович. 12 червня 1921 р. – 31 грудня 1993 р. 18 арк.

543. Спр. 71339-фп. Лугін Григорій Іванович. 23 липня 1921 р. – 31 грудня 1993 р. 86 арк.

544. Спр. 71485-фп. Пашко Василь Федорович. 21 вересня 1921 р. – 31 грудня 1993 р. 26 арк.

545. Спр. 71525-фп. Куриленко Семен Іванович, Ващенко Іван Іванович та інші. 19 листопада 1921 р. – 4 листопада 1992 р. 256 арк.

546. Спр. 71573-фп. Махнибородко Василь Володимирович. 22 січня 1921 р. – 12 січня 1994 р. 71 арк.
547. Спр. 71701-фп. Бочковський Йосип Якович. 25 листопада 1921 р. – 12 січня 1994 р. 34 арк.
548. Спр. 72053-фп. Попелюх Омелян Авксентійович. 28 вересня 1921 р – 22 листопада 1993 р. 31 арк.
549. Спр. 72673-фп. Шлюшкін Лев Леонтійович та ін. 24 листопада 1921 р. – 17 жовтня 1995 р. 75 арк.
550. Спр. 72887-фп. Єфимович Дмитро Васильович. 6 липня 1921 р. – 14 травня 1996 р. 49 арк.

2. ОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА

551. Внутренние войска Советской республики. 1917–1922 гг. Документы и материалы. Москва : Юридическая литература, 1972. 712 с.
552. Героїзм і трагедія Холодного Яру. Збірник матеріалів і спогадів. Київ : «Незборима нація», 1996. 317 с.
553. Гребенюк Г.С., Коваль Р.М., Коротенко В.В., Маслак О.О. Кость Блакитний, отаман Степової дивізії. Збірник документів і спогадів. Київ : Незборима нація», «Просвіта», 1997. 97 с.
554. Декреты Советской власти. В 14 томах. Москва : Госполитиздат, 1964. Т. 3. 664 с.
555. Декреты Советской власти. В 14 томах. Москва : Госполитиздат, 1975. Т. 7. 676 с.
556. На защите революции. Из истории Всеукраинской Чрезвычайной комиссии 1917–1922 гг. Сборник документов и материалов. Киев : Политиздат Украины, 1971. 560 с.
557. Повстанський рух 20-х – 30-х рр. ХХ ст. на Сумщині : Т.1./ Автор-упоряд. Іванущенко Г.М. Суми : ФОП Наталуха А.С., 2011. 340 с. : іл.

558. Сборник отчетов ВУЦИК, СНК, наркоматов и центральных учреждений за 1921 г. Харьков, 1921. 290 с.

559. Советская деревня глазами ВЧК–ОГПУ–НКВД. 1918–1939. Документы и материалы. В 4 томах / Под ред. А. Береловича, В. Данилова. Том 1. 1918–1922. Москва : «Российская политическая энциклопедия», 2000. 862 с.

3. СПОГАДИ

560. Горліс-Горський Ю. Спогади. Львів : Накладом автора, 1935. 156 с.

561. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр. Роман. Львів : Червона калина, 1992. 341 с.

562. Громадянська війна на Україні / Р. Ейдеман, Н. Какурін ; ред. В. Я. Чубар. Харків : Держ. вид-во України, 1928. 71 с.

563. Добротворський Й. Листопад 1921 року на Великій Україні (Короткий нарис повстансько-партизанського руху під командуванням генерала Юрка Тютюнника) *Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1923 рік*. Львів – Київ, 1922. С. 142–150.

564. Дукельський С. ЧК на Україні. Харків : Держ. вид-во України, 1923. 152 с.

565. Эйдеман Р. Борьба с кулацким повстанчеством и бандитизмом. Харьков, 1921. 48 с.

566. Эйдеман Р. К вопросу борьбы с бандитизмом. *Армия и революция*. 1922. № 2. С. 62–67.

567. Эйдеман Р. Очаги атаманины и бандитизма. Харьков, 1921. 32 с.

568. Эйдеман Р.П. Повстанчество и его роль в современной войне. *Армия и революция*. 1922. № 3–4. С. 92–103.

569. Эйдеман Р. Ударные уезды и районы. (К вопросу о борьбе с бандитизмом). Харьков : Издание Укрпура, 1921. 44 с.

570. Козельський Б.В. Шлях зрадництва й авантюра (Петлюрівське повстанство). Харків : Держ. вид-во України, 1927. 148 с.

571. Отмарштейн Ю.В. До історії повстанчого рейду генерал-хорунжого Ю. Тютюнника в листопаді 1921 р. (Доклад начальника Польового Повстанчого Штабу Юрія Васильовича Отмарштейна) *Літопис Червоної Калини*. –1930. Ч. 7–8. С. 17–20.

572. Ремболович І. Рейд 1921 року *За державність. Матеріали до історії війська українського*. Каліш : Воєнно-історичне товариство, 1932. Ч. 3. С. 156–171.

573. Чижевський М. 15 діб на окупованій Москвою Україні. *За державність. Матеріали до історії війська українського*. Каліш : Воєнно-історичне товариство, 1932. Ч. 3. С. 140–155.

4. МОНОГРАФІЇ ТА СТАТТІ

574. Архірейський Д.В. Амністія як елемент боротьби з українським повстанством у 20-х рр. *Грані*. 1999. №5 (7). С. 47–51.

575. Архірейський Д.В. Створення єдиної державної системи придушення селянського повстанства в Україні у 1919–1921 рр. *Південна Україна ХХ століття. Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України Запорізького державного університету*. Запоріжжя : РА «Тандем-У», 1998. Вип. 1 (4). С. 139–146.

576. Архірейський Д.В. Український повстанець 1918–1921 рр. : за що та проти чого. *80-річчя відродження української державності : минуле і сучасне*. Доповіді і повідомлення на всеукраїнській науковій конференції. 14–16 листопада 1997 року. Сімферополь, 1997. С. 61–62.

577. Архірейський Д., Ченцов В. Антирадянська національна опозиція в УСРР в 20-ті рр. : погляд на проблему крізь архівні джерела *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2000. № 2–4 (15–17). С. 16–54.

578. Архірейський Д., Ченцов В. Влада і селянство в Україні у 20-ті рр. *З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ*. 1999. № 1/2 (10/11). С. 87–127.

579. Белый П.Ф., Дышлевый П.С. Единство действий в защиту завоеваний революции : Боевое содружество трудящихся в борьбе против кулацкой вооруженной контрреволюции (конец 1920–1922 гг.). Київ : Вища школа, 1988. 156 с.
580. Бетеев В.И., Панов В.Д. Оправданию не подлежит. Москва : Политиздат, 1989. 236 с.
581. Білокінь С.І. Джерелознавчі проблеми вивчення слідчих справ НКВС *Проблеми історії України : факти, судження, пошуки*. Київ : Наукова думка, 1994. Вип. 3. С. 90–101.
582. Валійський А. Повстанський рух в Україні в роках 1917–1922. *Вісті Комбатанта*. 1961. № 4. С. 12–16.
583. Василенко В. Більшовицькі амністії початку 1920-х років як засіб боротьби проти повстанського руху *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2011. № 1 (36). С. 89–155.
584. Василенко В. Південна група військ УНР у підготовці антибільшовицького повстання в Україні (1921 р.) *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2011. № 2 (37). С. 94–125.
585. Василенко В. Підготовка антибільшовицького повстання в Україні у 1921 р. (за документами ГДА Служби безпеки України) *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2008. № 1/2 (30–31). С. 138–196.
586. Василенко В. Повстанський рух в Україні у 1917 – на початку 1920-х років. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Історія. Вип. 103. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. С. 4–7.
587. Великопольська У. Теоретичні аспекти джерелознавства у науковій спадщині Мирона Кордуби *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. Київ, 2007. №. 15. С. 158–180.
- 587а. Верига В. Листопадовий рейд. Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 1995. 192 с.

588. Вишнівський О. Повстанський рух і отаманія. Детройт ; Мічіган : Капітула Відзнаки Хреста Залізного Стрільця, 1973. 109 с.
589. Волковинский В.Н. Из истории боевой деятельности М.В. Фрунзе по ликвидации политического бандитизма на Украине *История СССР*. 1982. № 2. С. 126–132.
590. Ганжа О.І. Боротьба з куркульством на Україні в 1921–1923 рр. *Український історичний журнал*. 1987. № 5. С. 109–117.
591. Ганжа О.І. Військові наради для боротьби з бандитизмом. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол. : В.А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 1 : А – В. 688 с.
592. Ганжа О.І. Опір селян становленню тоталітарного режиму в УСРР / О.І. Ганжа. Київ : Інститут історії України НАН України, 1996. 42 с. [Серія «Історичні зошити»].
593. Ганжа О.І. «При применении расстрелов битъ на психику неторопливым приготовлением к жеребьевке» *Віче*. 01/1994. № 1 (22). С. 120–127.
594. Ганжа О.І. Селянський рух на Україні при переході до непу : бандитизм чи повстанство? *Проблеми історії України : факти, судження, пошуки*. Вип. 2. Київ : Наукова думка, 1992. С. 30–35.
595. Ганжа О.І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917–1927) / НАН України ; Інститут історії України. Київ, 2000. 208 с.
596. Голинков Д.Л. Крушение антисоветского подполья в СССР (1917–1925 гг.). Москва : Политиздат, 1975. 737 с.
597. Григоренко Т. Вереміївський отаман Іван Григорович Савченко-Нагірний (за матеріалами архіву УМВС України в Черкаській області) / Т. Григоренко *Український визвольний рух*. Науковий збірник. 2017. № 22. С. 116–127.
598. Задояний В. Повстанська стихія. *Тризуб*. Нью-Йорк, 1967 р. Ч. 46.
599. Іванущенко Г.М. Залізом і кров'ю. Історико-документальні нариси. Суми : «Собор», 2001. 192 с.

600. Ісаков П.М. Зведена таблиця селянських повстанських загонів, що діяли на Сумщині та Чернігівщині в період 1919–1923 рр. *Сіверянський літопис*. 1997. № 3. С. 10–25.
601. Ісаков П.М. Повстанський антикомуністичний рух на Лівобережній Україні (березень 1919 – листопад 1921 рр.) : географія поширення, динаміка кількісних змін, ідеологія. *Молода нація*. 2000. № 1. С. 62–74.
602. Ісаков П.М. Програмні документи селянських повстанських загонів, що діяли на Лівобережній Україні в 1919–1921 роках (до 80-річчя початку масового селянського антикомуністичного повстанського руху в Україні. *Сіверянський літопис*. 1999. № 3. С. 47–75.
603. Калакура Я.С. Особливості джерелознавчої критики архівно-слідчих документів. *Архівно-слідчі справи репресованих : науково-методичні аспекти використання* : Збірник наукових праць. Київ : Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України, 1998. С. 19–23.
604. Капелюшний В. Здобута і втрачена незалежність : історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ : Олан, 2003. 607 с.
605. Коваль Р. Яків Гальчевський-Орел, отаман Подільської повстанської групи *Симон Петлюра в контексті українських національно-визвольних змагань*. Фастів, 1999. С. 194–210.
606. Котляр Ю.В. Повстанство. Селянський рух на Півдні України (1917–1925). Миколаїв – Одеса : «ТОВ ВіД», 2003. 194 с.
607. Котляр Ю. В. Повстанський рух етнічних меншин Півдня України (1917–1931). Київ–Миколаїв : Вид-во МДГУ імені Петра Могили, 2008. Історична бібліотека Миколаївського державного гуманітарного університету. Кн. 1. 156 с.
608. Котляр Ю. Регіональні аспекти повстанського руху селян 20-х рр. ХХ ст. *Проблеми історії України : факти, судження, пошуки* : Міжвідомчий збірник наукових праць 2005. Вип. 13. С. 183–201.

609. Котляр Ю.В. Селянство Півдня України : доба нової економічної політики (1921–1929 рр.) / Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. Одеса : ТОВ Від, 2004. 354 с.
610. Кульчицький Ю. Шаблі з плугів : Український повстанський рух у визвольних змаганнях. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. 260 с.
611. Кучер О. Розгром збройної внутрішньої контрреволюції на Україні в 1921–1923 рр. Харків : Вид-во Харківського університету, 1971. 172 с.
612. Кучер О.О. Створення загонів незаможних селян для боротьби із збройною внутрішньою контрреволюцією *Питання історії народів СРСР*. Вип. 8. Харків : Вид-во Харківського університету, 1969. С. 157–171.
613. Литвин С. Другий Зимовий похід армії Української Народної Республіки *Воєнна історія*. 2002. № 5–6. С. 100–116.
614. Литвин С. Симон Петлюра у 1917–1926 рр. Київ : Аквілон-Прес, 2000. 464 с.
615. Литвин С. Феномен отаманщини доби Директорії УНР в українській історіографії. *Воєнна історія*. 2006. № 4–6. С. 28–30.
616. Лихолат А.В. Разгром националистической контрреволюции на Украине (1917–1922 гг.). Москва : Государственное издательство политической литературы, 1954. 656 с.
617. Маймескулов Л.Н., Рогожин А.И., Сташис В.В. Всеукраинская чрезвычайная комиссия (1918–1922). 2-е изд-е. Харьков : Основа, 1990. 345 с.
618. Матяш І.Б. Архівознавство доби тоталітаризму: двобій науки і політики. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*: Міжвідомчий збірник наукових праць. Вип. 4. Київ, 1998. С. 322–331.
619. Матяш І.Б. Він ніколи не був ні шовіністом, ні націоналістом, а лише українцем... Життєва драма О.Грушевського. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2000. № 2/4 (13–15). С. 252–264.
620. Матяш І.Б. До питання про джерельну базу біографічних студій у галузі архівної справи. *Архівно-слідчі справи репресованих : науково-методичні*

- аспекти використання* : Збірник наукових праць. Київ : Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України, 1998. С. 66–71.
621. Мотенко Я.В. Селянський повстанський рух у Харківській губернії (1921 р.) // Вісник Національного технічного університету «ХП». Збірник наукових праць. Харків : НТУ «ХП», 2008. № 37. С. 70–75.
622. Окіпнюк В.Т. Органи державної безпеки УРСР (1922–1941 рр.). Історико-правове дослідження / Національна академія Служби безпеки України. Херсон : ФОП Грінь Д.С., 2017. 389 с.
623. Пиріг Р.Я., Гранкіна О.В. Архівно-слідчі справи репресованих як історичне джерело. Науково-методичні аспекти використання. *Архівно-слідчі справи репресованих : науково-методичні аспекти використання* : Збірник наукових праць. Київ : Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України, 1998. С. 24–29.
624. Плазова Т.І. Діяльність Українського Партизансько-Повстанського Штабу (Огляд джерел та історіографії). *Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету ім. Івана Франка*. Вип. 5–6. Львів, 2003. С. 188–196.
625. Плазова Т.І. З історії створення Українського Партизансько-Повстанського Штабу. *Держава та армія*. Львів, 2000. № 408. С. 66–72.
626. Плазова Т.І. Повстанський рух в Україні в 1920–1921 рр. *Держава та армія*. Львів, 2001. № 431. С. 48–54.
627. Плазова Т.І. Припинення бойових дій регулярною Армією УНР восени 1920 р. *Держава та армія*. 2007. № 584. С. 98–106.
628. Подкур Р.Ю. Збройний виступ як радикальна форма опору радянській владі в УСРР в 1920-ті – початку 1930-х рр. (за матеріалами ВУЧК–ГПУ). *Історія України. Маловідомі імена, події, факти* : Збірник наукових праць. Вип. 31. Київ : Інститут історії України НАН України, 2005. С. 90–102.
629. Подкур Р.Ю. Особливості дослідження архівно-слідчих справ ДПУ-НКВС як джерела з історії України. *Архівно-слідчі справи репресованих* :

- науково-методичні аспекти використання* : Збірник наукових праць. Київ : Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України, 1998. С. 63–65.
630. Подкур Р. Повстанський рух та опозиційні політичні угруповання в інформаційних документах органів ЧК–ГПУ (початок 20-х рр.). *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2000. № 2/4. С. 390–397.
631. Політичні репресії учасників антибільшовицького руху в Україні (1917–1925 рр.) : архівні кримінальні справи свідчать / Вступна стаття, упоряд. В. Василенка. *З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ*. 2017. № 1 (48). С. 113–314.
632. Полянський О.А. Український рух опору в 1921–1939 рр. Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. 63 с.
633. Пшенніков О.М. Проблеми використання архівно-слідчих справ у діяльності Державного архіву Служби безпеки України. *Архівно-слідчі справи репресованих : науково-методичні аспекти використання* : Збірник наукових праць. Київ : Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України, 1998. С. 29–34.
634. Репресії проти учасників антибільшовицького руху в Україні (1917–1925 рр.) : архівно-кримінальні справи свідчать... / Анотації архівно-кримінальних справ «Основного» фонду архівів тимчасового зберігання регіональних органів СБ України. Вступна стаття та публ. В. Василенка. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2012. № 2 (39). С. 57–145.
635. Римаренко Ю.І. З історії боротьби трудового селянства України проти куркульського бандитизму (1921–1922 рр.). *Український історичний журнал* 1965. № 1. С. 110–113.
- 635а. Румянцева М. Ф. Феноменологическая концепция источниковедения в познавательном пространстве постпостмодерна. *Вестник РУДН. История России*. 2006. № 2 (6). С. 5–17.
636. Русина Ю. Научное наследие А. С. Лаппо-Данилевского. (К вопросу о теории и методике источниковедения). *Документы Архивы История. Современность*. Екатеринбург : Издательство Уральского университета, 2002. Вып. 2. С. 246–263.

- 636а Сідак В. Національні спецслужби в період революції 1917–1921 рр. (невідомі сторінки історії). Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1998. 320 с.
637. Сідак В. Повстансько-Партизанський штаб Державного центру УНР в еміграції (1921 р.) : Нарис. Київ : Інститут СБУ ; Інститут історії України НАН України, 1995. 66 с.
638. Срібняк І.В. Діяльність Партизансько-повстанського штабу при Головній команді військ УНР у 1921 р. *Український історичний журнал*. 2001. № 5. С. 107–120.
639. Срібняк І.В. Обеззброєна, але нескорена. Інтернована Армія УНР у таборах Польщі і Румунії (1921–1924 рр.). Київ : Вид-во ім. Олени Теліги ; Філадельфія, 1997. 187 с.
640. Стегній П. До питання про діяльність 9-го повстанського району в 1921 році. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень*. Вип. 9. Київ : ІІІЕНД, Полтава : АСМІ, 1999. С. 106–109.
641. Стегній П. До питання про створення, діяльність та ліквідацію Всеукраїнського повстанського комітету (1921 р.). *Грані*. 2000. № 2 (10). С. 39–43.
642. Стегній П.А. Центральні органи керівництва повстанських сил Правобережжя УСРР у 1921 році : Всеукраїнський центральний повстанський комітет та Українська військова організація. *Грані*. 2012. № 6 (86). С. 15–20.
643. Тараненко О.М. Історіографічні джерела з вивчення аграрної політики республіканських урядів періоду революції та громадянської війни (1917–1920). *Український селянин*. 2014. Вип. 14. С. 40–44.
644. Трифонов І.Я. Классы и классовая борьба в СССР в начале нэпа (1921–1923 гг.). Ч. 1. Борьба с вооруженной кулацкой контрреволюцией. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1964. 311 с.
645. Улянич В.І. Терор голодом і повстанська боротьба проти геноциду українців у 1921–1933 роках. Київ : МАУП, 2004. 84 с.

646. Усенко І.Б. Архівно-слідчі справи як джерело з історії держави та права України. Науково-методичні аспекти використання. *Архівно-слідчі справи репресованих : науково-методичні аспекти використання : Збірник наукових праць*. Київ : Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України, 1998. С. 41–45.
647. Файзулін Я. Зимовий похід 1921 року: історіографія та джерельна база / Я. Файзулін. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Українознавство. Вип. 10. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. С. 41–45.
648. Файзулін Я. Організація підпільної повстанської мережі в Україні в 1921 році та Всеукраїнський Центральний Повстанський Комітет. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років*. Збірник наукових статей / Гол. ред. Р. Я. Пиріг. НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2012. Вип. 7. С. 293–315.
649. Файзулін Я., Скальський В. Перелоги Української революції : Другий Зимовий похід Армії УНР. Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 2008. 40 с.
650. Ченцов В.В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки / НАН України ; Інститут історії України / Наук. ред. П.Т. Тронько. Київ, 1999. 482 с.
651. Ченцов В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки / НАН України ; Інститут історії України. Тернопіль – Збруч, 2000. 482 с.
652. Шармар О.М. Здійснення політики держави на селі НКВС, ВУНК–ДПУ УСРР у 20-х рр. ХХ ст. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 38. С. 62–65.
653. Щербатюк В.М. Партизанська боротьба селян у 1920–1921 роках в контексті організації всеукраїнського збройного повстання : сучасна вітчизняна історіографія проблеми. *Наукові записки НаУКМА*. 2011. Т. 117 : Історичні науки. С. 53–60.
654. Щербатюк В.М. Селянський повстанський рух в Україні 1917–1921 рр. : висвітлення у документах та матеріалах збірників радянської доби,

присвячених ювілеям жовтневих подій в Петрограді 1917 р. *Гілея (науковий вісник)* : Збірник наукових праць. Київ, 2009. Вип. 24. С. 139–153.

655. Щербатюк В.М. Селянський повстанський рух в Україні 1917–1921 рр. в опублікованих джерельних свідченнях, пропагандистській, науковій та публіцистичній літературі радянських авторів до середини 1920-х рр. (на матеріалах покажчика «Досвід бібліографії з історії революції на Україні» 1926 року). *Вісник Черкаського університету*. Серія Історичні науки. Вип. 22 (235). Черкаси, 2012. С. 56–68.

656. Щербатюк В. Селянський повстанський рух в Україні 1917–1921 років : українська історіографія. Київ : Наукова думка, 2012. 528 с.

657. Щербатюк В.М. Селянський повстанський рух на Київщині 1917–1923 рр. : сучасна історіографія проблеми. *Український історичний журнал* 2010. № 3. С. 186–204.

658. Щур Ю.І. Український визвольний рух на Наддніпрянщині у 1920–1955 роках : історіографія проблеми. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Вип. XXVII. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2009. С. 366–374.

659. Vasylenko V. Picked up by the elements : a view on the peasant insurgent movement for the resumption of UNR through archival-criminal cases on its ordinary participants. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Вип. 8. С. 87–101.

5. ДИСЕРТАЦІЇ ТА АВТОРЕФЕРАТИ ДИСЕРТАЦІЙ

660. Архірейський Д. Діяльність воєнних нарад України в 1920–1924 роках (на матеріалах південних губерній) : Автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Д.В. Архірейський ; Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя, 2000. 16 с.

661. Боган С.М. Повстанський рух в Одеській губернії у 1920–1923 роках : Автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / С.М. Боган ; Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2003. 20 с.

662. Ганжа О. Політика по відношенню до куркульства в українському доколгоспному селі : Дис... канд. іст. наук : 07.00.02. Київ : НАН України. Інститут історії України Київ, 1989. 220 с.
663. Георгізов Г.М. Українське селянство доби непу : динаміка політичних настроїв та свідомості : Дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Г.М. Георгізов ; Інститут історії України НАН України. Київ, 2008. 205 с.
664. Денисовець П.М. Колгоспне будівництво на Україні в 1921–1925 рр. : Дис... докт. іст. наук / П.М. Денисовець ; Полтавський державний педагогічний інститут ім. В.Г. Короленка. Полтава, 1969. 733 с.
665. Жарикова Н.А. Реабілітація жертв сталінізму и тоталітаризма в Україні (середина 50-х – 1991 гг.) : Дис... канд. іст. наук : 07.00.01/ Днепропетровский университет. Днепропетровск, 1995. 188 л.
666. Ісаков П.М. Селянський повстанський антикомуністичний рух на Лівобережній Україні (березень 1919 – листопад 1921 рр.) : Автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / П.М. Ісаков ; НАН України. Інститут історії України. Київ, 2001. 23 с.
667. Капелюшний В.П. Українська національна державність доби визвольних змагань (1917–1921 рр.) : історіографія : Дис... д-ра іст. наук : 07.00.06 / В.П. Капелюшний ; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2004. 511 с.
668. Котляр Ю.В. Селянство Півдня України в період нової економічної політики (1921–1929 рр.) : Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 / Ю.В. Котляр ; Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 2005. 34 с.
669. Красносілецький Д.П. Антибільшовицький рух селян в правобережній частині УСРР у 1920–1924 роках : Дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Д.П. Красносілецький ; Кам'янець-Подільський держ. університет. Кам'янець-Подільський, 2007. 244 с.
670. Литвин С.Х. Симон Петлюра у національно-визвольній боротьбі українського народу (1917–1926). Історіографічний та джерелознавчий

- аспекти : дис... докт. іст. наук : 07.00.06 / НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Київ, 2000. 448 с.
671. Мотенко Я.В. Селянський рух в Харківській губернії (1917–1921 рр.) : Автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Я.В. Мотенко ; Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2005. 19 с.
672. Місінкевич Л.Л. Процеси реабілітації в Україні жертв політичних репресій радянської доби у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття : історико-соціальний аспект [Текст] : Дис... докт. іст. наук : 07.00.01/ Інститут історії України НАН України. Київ, 2009. 507 с.
673. Плазова Т.І. Український Партизансько-Повстанський Штаб та його участь в організації антибільшовицької боротьби в Україні (1920–1921рр.) : Дис... канд. іст. наук : 20.02.22 / Т.І. Плазова ; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2005. 187 с.
674. Подкур Р.Ю. Документи радянських спецслужб як джерело до вивчення політичних, соціально-економічних, культурних процесів в Україні (20 – 30-ті рр. ХХ ст.) : Дис... канд. іст. наук : 07.00.06 / Інститут історії України НАН України. Київ, 1998. 274 с.
675. Срібняк І.В. Військова діяльність уряду УНР в Екзилі (1921–1923 рр.) : дис... канд. іст. наук : 07.00.02 / І.В. Срібняк ; Київський університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 1995. 216 с.
676. Стегній П.А. Селянські повстання в Правобережній частині УСРР у 1921–1923 рр. (на матеріалах петлюрівського руху) : Дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / П.А. Стегній ; Кременчуцький державний політехнічний інститут. Кременчук, 2000. 230 с.
677. Супруненко М. Україна в період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни : Дис... докт. іст. наук / М. Супруненко ; Інститут історії АН СРСР. К., 1953. Кн. 1. 407 с.
678. Супруненко М. Україна в період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни : Дис... докт. іст. наук / М. Супруненко ; Інститут історії АН СРСР. Київ, 1953. Кн. 2. 356 с.

679. Файзулін Я.М. Другий Зимовий похід в контексті української національно-визвольної боротьби 1917–1921 років : Дис... канд. іст. наук : 09.00.12 / Я.М. Файзулін ; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2008. 236 с.
680. Цокур Є.Г. Реабілітація жертв політичних репресій в Україні у 1953–1964 рр. : Дис... канд. іст. наук : 07.00.01/ Є.Г. Цокур ; Запорізький державний університет. Запоріжжя, 2000. 233 с.
681. Ченцов В.В. Документы органов безопасности как источник по социально-политической истории Украины в 1921–1925 гг. : на материалах Екатеринославской губернии : Дис. канд. іст. наук : 07.00.09 / В.В. Ченцов ; Днепропетровский государственный университет. Дніпропетровськ, 1992. 325 с.
682. Ченцов В.В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки : Автореф. дис... д-ра іст. наук : 07.00.01 / В.В. Ченцов ; Дніпропетровський держ. університет. Дніпропетровськ, 2000. 34 с.
683. Шармар О.М. Роль органів ВУНК, ДПУ, НКВС УСРР (УРСР) у здійсненні політики держави на селі (1919–1939 рр.) : Автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О.М. Шармар ; КНУВС. Київ, 2008. 20 с.
684. Шинкаренко Т.І. Український національно-визвольний рух у 1920–1923 рр. в контексті зовнішньої політики західних держав : дис. канд. іст. наук : 07.00.02 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. Київ, 1999. 206 с.
685. Щербатюк В. Селянський повстанський рух 1917–1921 років : українська історіографія. Дис... д-ра іст. наук : 07.00.06 / В. Щербатюк; Київ : Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2013. 489 с.
686. Щур Ю.І. Український визвольний рух на Наддніпрянщині (1920–1955 рр.) : Автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Ю. Щур ; Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2009. 20 с.

6. ДОВІДКОВІ ВИДАННЯ

687. Архівознавство: Підручник для студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів України. / За заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б. Матяш. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2002. 356 с.
- 687а Бажан О.Г. Реабілітаційні процеси в Україні. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол. : В.А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 9 : Прил. – С. С. 144.
688. Бірчак В., Довженко О., Когут А., Макаров Ю., Попович О., Ясиневич Я. Архіви КГБ для медіа. Посібник / Редактор-упорядник Анна Олійник : Центр досліджень визвольного руху. Київ : К.І.С., 2018. 216 с.
689. Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. Київ : Наукова думка, 1995. 687 с.
690. Галузевий державний архів СБУ : Путівник / ГДА СБУ. Автори-упорядники : В.М. Даниленко (відп. упоряд.) та ін. Харків : Права людини, 2009. 136 с.
691. Гранкіна О.В., Омельчук Д.В., Московченко Н.П. Використання архівно-слідчих справ громадян, репресованих у 1920–1950-ті рр. Методичні рекомендації. Київ : Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України, 1997. 35 с.
692. Завальнюк К.В. Провісники волі. Повстанський рух на Поділлі у персоналіях (20-ті роки ХХ ст.). Науково-довідкове видання / К.В. Завальнюк. Літин : «Літинська райдрукарня», 2005. 352 с.
693. Закон України Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті від 9 квітня 2015 року № 314-VIII. *Вісник Державної архівної служби України*. 2015. Вип. 2 (59). С. 15–21.
694. Історичне джерелознавство : Підручник / [Калакура Я.С., Войцехівська І.Н., Павленко С.Ф. та ін.]. Київ : Либідь, 2002. 488 с.

695. Круцик Р. Народна війна. Путівник до експозиції. Київ : Українська видавнича спілка, 2011. 248 с.
696. Національно-визвольний повстанський рух в Україні наприкінці 1920–1921 рр. Анотований покажчик. Справа «Петлюрівські отамани» / Упоряд. : В.М. Василенко, В.М. Даниленко ; передмова – В.М. Василенко. НАН України. Інститут історії України ; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського ; Служба безпеки України ; Галузевий державний архів. Київ : поліграфічна дільниця Інституту історії України НАН України, 2011. 224 с.
697. Петров Н.В. Кто руководил органами госбезопасности. 1941–1954 : Справочник. Москва : «Мемориал», «Звенья», 2010. 998 с.
698. Ромашкин П.С. Амнистия и помилование в СССР. Москва : Госюриздат, 1959. 364 с.
699. Розпорядження Кабінету Міністрів України Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року від 26 жовтня 2016 р. № 777-р. *Вісник Державної архівної служби України*. 2016. Вип. 3-4 (64–65). С. 18–27.
700. Словничок юридичних термінів. Навчальний посібник / Міжрегіональна академія управління персоналом / Укладач В.П. Марчук. Київ : поліграфічний центр «УТОГ», 2003. 115 с.
701. Репресії проти учасників антибільшовицького повстанського руху в Україні (1917–1925 рр.). Анотований покажчик архівних кримінальних справ «Основного» фонду архівів тимчасового зберігання регіональних органів СБУ / Упоряд. В.М. Василенко ; передмова – В.М. Василенко. Харків : ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 232 с.
702. Філософський енциклопедичний словник. Довідкове видання / В.І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

7. НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ ВИДАННЯ

703. Війна з державою чи за державу? Селянський повстанський рух в Україні 1917–1921 років / Під заг. ред. В. Лободаєва ; Авт. кол. : Д. Архирейський, П. Ісаков, М. Ковальчук, Д. Красносілецький, В. Лободаєв, Б. Малиновський, Ю. Митрофаненко, Д. Михайличенко, В. Резніков. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 400 с.
704. Горе переможеним. Репресовані міністри Української революції / Упорядники: Андрій Когут (відп. упоряд.), Роман Подкур, Віталій Скальський, В'ячеслав Василенко, Наталія Григорчук, Надія Савченко. Київ : «К.І.С.», 2018. 240 с.
705. Коваль Р. Іван Ремболович. Київ-Вінниця : Історичний клуб «Холодний Яр», 2012. 464 с.
706. Коваль Р. Історія Холодноярської організації. Київ – Кам'янець-Подільський : ПП «Аксиома», 2016. 104 с.
707. Коваль Р. Операція «Заповіт». Чекістська справа № 206 : Історичний нарис». Вінниця : Державна картографічна фабрика 2007. 232 с.
708. Коваль Р. Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії. Київ : «Правда Ярославичів», 1998. 616 с.
709. Коваль Р. Отаман Орлик. Київ : «Стікс», 2010. 384 с.
710. Коваль Р. Петро Дерещук і Дмитро Цвітковський. До історії партизансько-повстанського руху на Уманщині в 1920 – 1924 рр. Київ : Історичний клуб «Холодний Яр», 2010. 44 с.
711. Коваль Р. Повернення отаманів Гайдамацького краю. Київ : «Діокор», 2001. 288 с.
712. Коваль Р.М., Рог В.О., Стегній П.А. Рейд у вічність. Київ : Діокор, 2001. 126 с.
713. Коваль Р. Сто історій Визвольної війни. Епізоди боротьби УСС, військ Центральної Ради, Армії УНР, повстансько-партизанських загонів та Кубанської армії. Київ – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М.І., 2015. 368 с.

8. ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

714. Закон України від 17 квітня 1991 р. № 962-ХІІ «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» в редакції від 11.10.2018 р. № 2542-VIII // [Електронний ресурс]. Режим доступу :<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12>
715. Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ «Про Інформацію» // <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed19921002> [Електронний ресурс]. Режим доступу :zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed19921002
716. Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-ХІІ «Про національний архівний фонд та архівні установи» в редакції від 16.01.2002 р. № 2888-ІІІ // [Електронний ресурс]. Режим доступу :<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12/ed20020116>
717. Постанова Верховної Ради України від 24.12.1993 р. № 3812-ХІІ «Про тлумачення Закону України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років"» в першій редакції // [Електронний ресурс]. Режим доступу :<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3812-12/ed19931224>
718. Закон України від 09.04.2015 р. № 316-VIII «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» // [Електронний ресурс]. Режим доступу :<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-19>
719. Єфіменко Г. 24 червня : Перенесення столиці УСРР в Київ. // Г. Єфіменко. Цей день в історії. // [Електронний ресурс]. <https://www.jnsm.com.ua/h/0624Q/> Розміщено 11 червня 2016 р., востаннє оновлено 24 червня 2017 р., використано 18 лютого 2019 р.
720. Соціологія : 100 питань, 100 відповідей. Існуючі моделі класового розподілу суспільства. // [Електронний ресурс]. Режим доступу :https://pidruchniki.com/12090613/sotsiologiya/yaki_isnuyut_modeli_klasovogo_rozpodilu_suspilstva

721. Юридична енциклопедія : в 6 томах / редкол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, Т. 1 : А – Г. 1998. 669 с.
// [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://leksika.com.ua/19160627/legal/avtentichnist>

ІМЕННИЙ СПИСОК ПОВСТАНЦІВ ТА ПІДПІЛЬНИКІВ
із прив'язкою до повстанських формувань та архівної легенди

1. Артем – Житкевич Омелян Федорович (спр.11312)
2. Артем – Кадноський Петро (спр.11312)
3. Артем – Маринюк Парамон (спр.11312)
4. Артем – Мартин Сергій (спр.11312)
5. Артем – Проць Сава (спр.11312)
6. Артем – Слойка Шашко (спр.11312)
7. Бенедик – Бенедик Іван Гаврилович – брат отамана (спр.9821)
8. Бенедик – Марисий Омелян Архипович (спр.9821)
9. Бенедик – Смикун Порфирій Іванович (спр.9821)
10. Бенедик – Шакута Василь Федорович (спр.9821)
11. Бенедик – Шакута Федір Романович (спр.9821)
12. Бенедик – Шматок Семен Дмитрович (спр.9821)
13. Береговий – Грозний Олександр Іванович (спр.5003)
14. Березницький – Кушнір Кирило Никифорович (спр.11259)
15. Березницький – Хомов Арсентій Павлович (спр.11259)
16. Бернадський – Лазунов Авраам Ксенофонович (спр.11243)
17. Бернадський – Канарчик Андрій Вікентійович (спр.11473)
18. Бернадський – Печений Василь Гордійович (спр.11249)
19. Бернадський – Побожний Стефан Захарович (спр.11243)
20. Бернадський – Хмелевський Петро Васильович (спр.11253)
21. Бессарабська група – Іванов Василь Іванович (спр.7942)
22. Бессарабська група – Пшоник Йосип Петрович (спр.66646, тт. 1, 16)
23. Бессарабська група – Спасов Степан Борисович (спр.7867)
24. Біленький – Бажул Іван Степанович (спр.10010)
25. Біленький – Касич Полікарп Степанович (спр.6150)
26. Біленький – Киблицький Кирило Тимофійович (спр.5358)
27. Біленький – Ладиґа Іван Євлампійович (спр.4510)
28. Біленький – Накисько Михайло Іванович (спр.6150)
29. Біленький – Пудло Кирило Юхимович (спр.4509)
30. Біленький – Садовий Пилип Матвійович (Спр 6149)
31. Блакитний – Пономаревський Іван Володимирович (спр.8529)
32. Богатиренко – Березовенко Михайло Антипович (спр.4513)
33. Богатиренко – Кільганов Степан Пилипович (спр.4770)
34. Бойчук – Дубельт Порфирій Іванович (спр.6877)
35. Бондаренко – Вирва Петро Семенович (спр.8711)
36. Бондаренко – Зінченко Дмитро Омелянович (спр.11877)
37. Бондаренко – Семисалов Павло Прохорович (спр.8711)
38. Боровський – Гербинський Іван Семенович (спр.8727)
39. Боровський – Гончарук Роман Ісакович (спр.8727)

40. Брова – Балагура Макар Михайлович (спр.8371)
41. Брова – Бережний Іван Дмитрович (спр.12803)
42. Брова – Біленко Степан Мефодійович (спр.12804)
43. Брова – Богдановський Никифор Лаврович (спр.12803)
44. Брова – Бойко Афанасій Михайлович (спр.12803)
45. Брова – Бузувер Іван Мойсейович (спр.5027)
46. Брова – Бузувер Кирило Васильович (спр.5027)
47. Брова – Бузувер Мойсей Євдокимович (спр.5027)
48. Брова – Герасименко Антон Ларіонович (спр.8371)
49. Брова – Гладун Іван Іванович (спр.5027)
50. Брова – Гончаров Семен Григорович (спр.8371)
51. Брова – Грачевський Сава Давидович (спр.8371)
52. Брова – Денисенко Іван Михайлович (спр.8829)
53. Брова – Держерук Сила Ісаакович (спр.5027)
54. Брова – Долженко Антон Сергійович (спр.8829)
55. Брова – Єдний Павло Григорович (спр.12803)
56. Брова – Жупін Дмитро Максимович (спр.12089)
57. Брова – Жупін Сергій Дмитрович (спр.12089)
58. Брова – Заплюсвічка Антон Миколайович (спр.12803)
59. Брова – Іщенко Микола Йосипович (спр.12804)
60. Брова – Калюжний Федір Тихонович (спр.8371)
61. Брова – Карпенко Михайло Наумович (спр.8371)
62. Брова – Киян Іван Данилович (спр.12803)
63. Брова – Кобець Сергій Іванович (спр.8829)
64. Брова – Коверя Костянтин Юхимович (спр.8371)
65. Брова – Коверя Михайло Кіндратович (спр.8371)
66. Брова – Кондрашенко Кирило Сергійович (спр.8371)
67. Брова – Косоног Михайло Георгійович (спр.5027)
68. Брова – Кошарний Іван Іванович (спр.12803)
69. Брова – Красножон Ілля Євдокимович (спр.12804)
70. Брова – Красножон Карпо Ілліч (спр.5027)
71. Брова – Курилко Деамід Никифорович (спр.12803)
72. Брова – Лисенко Андрій Васильович (спр.12803)
73. Брова – Лисенко Василь Петрович (спр.8371)
74. Брова – Логвиненко Макар Єрофійович (спр.8371)
75. Брова – Логвинець Пилип Данилович (спр.12803)
76. Брова – Марухна Єфрем Гнатович (спр.3893)
77. Брова – Панасенко Гнат Дмитрович (Спр 5671)
78. Брова – Петрашенко Федір Данилович (спр.8371)
79. Брова – Писаренко Гаврило Михайлович (спр.5027)
80. Брова – Ріпка Данило Полікарпович (спр.12803)
81. Брова – Ріпка Євдоким Полікарпович (спр.12803)
82. Брова – Руденко Кузьма Лук'янович (спр.12804)
83. Брова – Савченко Григорій Петрович (спр.8371)
84. Брова – Савченко Павло Аврамович (спр.8371)

85. Брова – Сафронов Юхим Борисович (спр.7463)
86. Брова – Скорик Кіндрат Гордійович (спр.8371)
87. Брова – Тоценко Михайло Платонович (спр.12804)
88. Брова – Туренко Лука Іванович (спр.12803)
89. Брова – Хомутина Степан Степанович (спр.8371)
90. Брова – Цимбал Омелян Олексійович (спр.5027)
91. Брова – Ципченко Яків Никифорович (спр.12803)
92. Брова – Цимбал Пантелеймон Омелянович (спр.5027)
93. Брова – Черняхівський Іван Полікарпович (спр.12803)
94. Брова – Черняхівський Терентій Федорович (спр.12803)
95. Брова – Шевченко Іван Никифорович (спр.5027)
96. Брова – Яровий Василь Миколайович (спр.12803)
97. Волинська група – Антосевич Адольф Антонович (спр.8466)
98. Волинська група – Артамонов Юхим Іванович (спр.8466)
99. Волинська група – Бабенко Трохим Зотович (спр.8466)
100. Вол. гр. (Гопанчук) – Барановський Олександр Пилипович (спр.11190)
101. Волинська група – Башечкін Іван Іванович (спр.8466)
102. *Волинська група – Білоус Василь Микитович (спр.9819)*
103. Волинська група – Будзинський Євстахій Пилипович (спр.8466)
104. Волинська група – Василик Іван Максимович (спр.8466)
105. Вол. гр. (Гопанчук) – Василюк Сидір Миколайович (спр.11190)
106. Волинська група – Васильєв Олександр Миколайович (спр.8466)
107. Волинська група – Вороненко Іван Миколайович (спр.8466)
108. Волинська група – Галушка (Галушко) Захар Мелетійович (спр.8466)
109. Вол. гр. (Гопанчук) – Гончарук Харитон Аркісович (спр.11190)
110. Волинська група – Грузинський Михайло Павлович (спр.8466)
111. Волинська група – Гряцький Федот Сергійович (спр.8466)
112. Волинська група – Данильченко Кирило Лук'янович (спр.8466)
113. Волинська група – Дем'янюк Афанасій Іванович (спр.8466)
114. Волинська група – Дідіченко Борис Іванович (спр.8466)
115. Волинська група – Довгаль Матвій Йосипович (Осипович) (спр.8466)
116. Волинська група – Жигало (Жигайло) Петро Миколайович (спр.8466)
117. Волинська група – Закирзан (Закерзон) Сабержан Махмадинович (спр.8466)
118. Волинська група – Захаров Сергій Максимович (спр.8466)
119. Волинська група – Зинович (Зенович) Федір Григорович (спр.8466)
120. Волинська група – Ільницький Яків Володимирович (спр.8466)
121. Волинська група – Капустін (Капустник) Євген Савович (спр.8466)
122. Волинська група – Кирилюк Василь Григорович (спр.8466)
123. Вол. гр. (Гопанчук) – Козачук Григорій Мефодійович (спр.11190)
124. Волинська група – Козлинський Андрій Адамович (спр.8466)
125. Волинська група – Кондратьєв Костянтин Степанович (спр.8466)
126. Волинська група – Константинов Іван Костянтинович (спр.8466)
127. Волинська група – Корнієнко Федір Микитович (спр.8466)
128. Волинська група – Костюк Семен Якович (спр.8466)

129. Волинська група – Кривун Павло Гордійович (спр.8466)
130. Волинська група – Круглий Гаврило Карпович (спр.8466)
131. Волинська група – Лиманський Петро Пилипович (спр.8466)
132. Волинська група – Линевиц Василь Якович (спр.8466)
133. Волинська група – Ломоніс Павло Прокопович (спр.8466)
134. Волинська група – Мазур Георгій Данилович (спр.8466)
135. Волинська група – Мазуренко Антон Павлович (спр.8466)
136. Волинська група – Макаренко Данило Прокопович (спр.8466)
137. Волинська група – Максимчук Іван Овсійович (спр.8466)
138. Вол. гр. (Гопанчук) – Малаціон Микола Мартинович (спр.11190)
139. Вол. гр. (Гопанчук) – Малоголовець Архип Єфремович (спр.11190)
140. Волинська група – Мардуца Феодосій Павлович (спр.8466)
141. Волинська група – Марин Василь Іванович (спр.8466)
142. Волинська група – Матвеєнко (Матвієнко) Петро Микитович (спр.8466)
143. Волинська група – Миронюк Афанасій Кузьмич (спр.8466)
144. Волинська група – Недоступ Прокіп Аврамович (спр.8466)
145. Вол. гр. (Гопанчук) – Остапчук Іван Савович (спр.11190)
146. Волинська група – Павлущенко Степан Пилипович (спр.8466)
147. Вол. гр. (Гопанчук) – Паламарчук Павло Іванович (спр.11190)
148. Волинська група – Подольський Іван Іванович (спр.8466)
149. Волинська група – Порада Марко Андрійович (спр.8466)
150. Волинська група – Постольник Григорій Гаврилович (спр.8466)
151. Волинська група – Проновський (Бронович) Іван Якович (спр.8466)
152. Вол. гр. (Гопанчук) – Романюк Кузьма Антонович (спр.11190)
153. Волинська група – Рябінін Дмитро Трохимович (спр.8466)
154. Волинська група – Сергєєв Андрій Іванович (спр.8466)
155. Волинська група – Сивола (Сивол) Іван Георгійович (спр.8466)
156. Волинська група – Сірик Данило Митрофанович (спр.8466)
157. Волинська група – Сіроштан (Сероштан) Сергій Максимович (спр.8466)
158. Вол. гр. (Гопанчук) – Слюсарчук Василь Данилович (спр.11190)
159. Волинська група – Спартак Григорій Іванович (спр.8466)
160. Волинська група – Станіславов Сергій Григорович (спр.8466)
161. Волинська група – Столярський Костянтин Іванович (спр.8466)
162. *Волинська група – Талах Яким Климович (спр.9819)*
163. *Волинська група – Талах Яків Наумович (спр.9819)*
164. Вол. гр. (Гопанчук) – Трус Михайло Пахомович (спр.11190)
165. Волинська група – Тумилович Василь Михайлович (спр.8466)
166. Волинська група – Федоровський Михайло Борисович (спр.8466)
167. Волинська група – Филипишин Дмитро Маркіянович (спр.8466)
168. Волинська група – Халіулін Ситік Абдрахманович (спр.8466)
169. Волинська група – Хоменко Яків Ісакович (спр.9819)
170. Волинська група – Шмат Галактіон Васильович (спр.11728)
171. Волинська група – Шойка Антон Степанович. (спр.8466)

172. Гайовий – Андраш Трохим Степанович (спр.66646, тт. 1–7)
173. Гайовий – Грисюк Іван Андрійович – отаман (спр.66646, тт. 1–7)
174. Гайовий – Мельниченко Гнат Іванович (спр.66646, тт. 1–7)
175. Гайовий – Олійник Григорій Андрійович (спр.66646, тт. 1–7)
176. Гайовий – Перепелиця Максим Якимович (спр.9328)
177. Гайовий – Савенко Петро Тимофійович (спр.66646, тт. 1–7)
178. Галака – Баланчус Франц Беніфаційович (спр.5466)
179. Галака – Воєдило Дмитро Кузьмич (спр.9012)
180. Галака – Воєдило Кузьма Митрофанович (спр.9012)
181. Галака – Сенько Йосип Кирилович (спр.10732)
182. Галака – Потоцька Наталя Федорівна (спр.10732)
183. Гальчевський-Орел – Андрійчук Григорій Іванович (спр.11201)
184. Гальчевський-Орел – Байзан Павло Степанович (спр.11829)
185. Гальчевський-Орел – Банет Конон Ілліч (11459)
186. Гальчевський-Орел – Бондар Яків Гордійович (спр.5455)
187. Гальчевський-Орел – Бондарчук Петро Родіонович (спр.11201)
188. Гальчевський-Орел – Бик Дмитро Тарасович (спр.20456)
189. Гальчевський-Орел – Вусатюк Петро Семенович (спр.11166)
190. Гальчевський-Орел – Гаврилов Данило Ларіонович (спр.11201)
191. Гальчевський-Орел – Гадзевич Петро Юхимович (спр.11458)
192. Гальчевський-Орел – Гаман Андрій Лук'янович (спр.11828)
193. Гальчевський-Орел – Гвоздецький Петро Лукич (спр.12930)
194. Гальчевський-Орел – Головатенко Григорій Іванович (спр.20456)
195. Гальчевський-Орел – Головчук Юхим Гаврилович (спр.13175)
196. Гальчевський-Орел – Голубенко Андрій Федорович (спр.13175)
197. Гальчевський-Орел – Городецька Михайлина Янівна (спр.11350)
198. Гальчевський-Орел – Городецький Нарцис Гнатович (спр.11381)
199. Гальчевський-Орел – Грабовський Василь Митрофанович (спр.13175)
200. Гальчевський-Орел – Даценко Лука Семенович (спр.11250)
201. Гальчевський-Орел – Дідур Лаврентій Кирилович (спр.12930)
202. Гальчевський-Орел – Дідур Петро Кирилович (спр.12930)
203. Гальчевський-Орел – Довбня Лідія Леонтіївна (спр.11216)
204. Гальчевський-Орел – Драчук Сава Мойсейович (спр.11201)
205. Гальчевський-Орел – Дрейчук Карпо Денисович (спр.20456)
206. Гальчевський-Орел – Жуковський Іван Аполлонович (спр.29395)
207. Гальчевський-Орел – Залевський Микола Якович (спр.11161)
208. Гальчевський-Орел – Іванов Пилип Васильович (спр.5455)
209. Гальчевський-Орел – Ільницький Олександр Григорович (спр.13175)
210. Гальчевський-Орел – Каспрук Порфірій Панфілович (спр.13175)
211. Гальчевський-Орел – Квасницький Августин Михайлович (спр.29395)
212. Гальчевський-Орел – Квасницький Антон Августинович (спр.29395)
213. Гальчевський-Орел – Квятковська Пелагея Карпівна (спр.11350)
214. Гальчевський-Орел – Кирницький Андрій Іванович (спр.29395)
215. Гальчевський-Орел – Кирницький Іван Євдокимович (спр.29395)
216. Гальчевський-Орел – Ковальчук Петро Григорович (спр.11218)

217. Гальчевський-Орел – Косовицький Антон Піусович (спр.29395)
218. Гальчевський-Орел – Кохан Іван Омелянович (спр.12930)
219. Гальчевський-Орел – Красовський Данило Іванович (спр.20456)
220. Гальчевський-Орел – Курган Ганна Олександрівна (спр.11286)
221. Гальчевський-Орел – Курган Олександр Пилипович (спр.11286)
222. Гальчевський-Орел – Кушнір Варвара Якимівна (спр.11217)
223. Гальчевський-Орел – Левицький Микола Володимирович (спр.13175)
224. Гальчевський-Орел – Мазуркевич Сидір Тимофійович (спр.11381)
225. Гальчевський-Орел – Марчук Василь Митрофанович (спр.20456)
226. Гальчевський-Орел – Матвієнко Тимофій Васильович (спр.12930)
227. Гальчевський-Орел – Медведський Степан Карлович (спр.11201)
228. Гальчевський-Орел – Мельник Марія Павлівна (спр.11348)
229. Гальчевський-Орел – Мельник Михайло Федорович (спр.20456)
230. Гальчевський-Орел – Муравська Єфросинія Михайлівна (спр.29395)
231. Гальчевський-Орел – Набаранчук Андрій Йосипович (спр.11389)
232. Гальчевський-Орел – Овчарук Степан Хомович (спр.5298)
233. Гальчевський-Орел – Огородник Василь Михайлович (спр.12930)
234. Гальчевський-Орел – Орлик Василь Зотович (спр.11437)
235. Гальчевський-Орел – Осадчук Анастасія Петрівна (спр.11475)
236. Гальчевський-Орел – Осадчук Петро Йосипович (спр.20456)
237. Гальчевський-Орел – Павловський Яків Олексійович (спр.11307)
238. Гальчевський-Орел – Паламарчук Роман Олександрович (спр.20456)
239. Гальчевський-Орел – Печалат Іван Данилович (спр.12930)
240. Гальчевський-Орел – Покидько Іван Іванович (спр.5455)
241. Гальчевський-Орел – Покидько Йосип Кирилович (спр.11162)
242. Гальчевський-Орел – Покорний Павло Васильович (спр.11248)
243. Гальчевський-Орел – Поляруш Автоном Кирилович (спр.5455)
244. Гальчевський-Орел – Приялковський Лука Іванович (спр.13175)
245. Гальчевський-Орел – Радзієвський Іван Максимович (спр.13175)
246. Гальчевський-Орел – Раковський Іван Михайлович (спр.13175)
247. Гальчевський-Орел – Савицький Михайло Петрович (спр.13175)
248. Гальчевський-Орел – Семчук Омелян Йосипович (спр.11389)
249. Гальчевський-Орел – Сивак Мартин Микитович (спр.20456)
250. Гальчевський-Орел – Топоровський Микита Антонович (спр.5455)
251. Гальчевський-Орел – Филипов Василь Андрійович (спр.12930)
252. Гальчевський-Орел – Худенко Михайло Дмитрович (спр.13175)
253. Гальчевський-Орел – Цимбал Іван Родіонович (спр.11476)
254. Гальчевський-Орел – Чернилевська Марія Йосипівна (спр.13175)
255. Гальчевський-Орел – Чернилевський Іван Миколайович (спр.11792)
256. Гальчевський-Орел – Чхань Федір Петрович (спр.11285)
257. Гальчевський-Орел – Швець Давид Мартинович (спр.11256)
258. Гальчевський-Орел – Юзвак Олексій Іванович (спр.13175)
259. Гальчевський-Орел – Яблуновський Василь Єфремович (спр.5455)
260. Голий – Бабич Дмитро Фелонович (спр.11873)
261. Голий – Кукушкін Тимофій Лукич (спр.11822)

262. Голий – Плющ Кирило Якович (спр.3875)
263. Голий – Шафорост Лука Омелянович (спр.4944)
264. Голий – Шевченко Григорій Якович (спр.4692)
265. Голокопитенко – Волощенко Павло Феодосійович (спр.12802)
266. Голокопитенко – Галай Іван Захарович – отаман (спр.12802)
267. Голокопитенко – Кропивницький Кузьма Іванович (спр.12802)
268. Голокопитенко – Литвинова Тетяна Ісаківна (спр.12802)
269. Голокопитенко – Мельник Герасим Іванович (спр.12802)
270. Голокопитенко – Федченко Михайло Семенович (спр.12802)
271. Голокопитенко – Швед Михайло Павлович (спр.12802)
272. Голуб – Дайлідоніс Адольф Матвійович (спр.27326)
273. Голубенко – Архипенко Леонтій Іванович (спр.11116)
274. Голубенко – Богатиренко Роман Пантелеймонович (спр.11116)
275. Голубенко – Вишняк Гнат Іванович (спр.11116)
276. Голубенко – Власенко Ларіон Микитович (спр.11116)
277. Голубенко – Власюк Іван Омелянович (спр.11116)
278. Голубенко – Голубенко Панас Антонович – отаман (спр.11116)
279. Голубенко – Козачок Амвросій Данилович (спр.11116)
280. Голубенко – Медведь Федот Васильович (спр.11116)
281. Голубенко – Мельниченко Іван Артемович (спр.11116)
282. Голубенко – Назаренко Григорій Сидорович (спр.28834)
283. Голубенко – Полозюк Феодосій Зіновійович (спр.11116)
284. Голубенко – Роженко Іван Костянтинівич (спр.11116)
285. Голубенко – Сербін Тихін Іванович (спр.11116)
286. Голубенко – Стращук Лука Степанович (спр.11116)
287. Гораш – Гораш Василь Степанович – отаман (спр.11447)
288. Гораш – Часник Олексій Павлович (спр.11447)
289. Гризло – Іванченко Никифор Антонович (спр.5680 → 76054-фп)
290. Гризло – Лисиця Карпо Тимофійович (спр.5680 → 76054-фп)
291. Гризло – Рудий Флор Амосович (спр.5680 → 76054-фп)
292. Гризло – Швачка Горпина Іванівна (спр.11194)
293. Гризло – Швачка Іван Семенович (спр.11194)
294. Гризло – Швачка Марфа Іванівна (спр.11194)
295. Гризло – Швачка Олександра Омелянівна (спр.11194)
296. Гризло – Шпак Максим Пилипович (спр.5680 → 76054-фп)
297. Грозний-Вовгура – Головенко Марко Андрійович (спр.13168)
298. Грозний-Вовгура – Могильний Григорій Васильович (спр.11805)
299. Грозний-Вовгура – Ткаличенко Григорій Трохимович (спр.13168)
300. Гупало Діонісій Мусійович – отаман Хол. Яру (спр.1136)
301. Гонта (Полтава) – Величко Сергій Григорович (спр.8773)
302. Гонта-Унятовський – Авраменко Іван Петрович (спр.9729)
303. Дем'янчук – Семенець Олексій Феодосійович (спр.8754)
304. Дерев'яга – Загребельний Потап Прокопович (спр.7705)
305. Дерещук – Артищенко Леонтій Онікійович (спр.66659)
306. Дерещук – Баранюк Антон Васильович (спр.5490)

307. Дерещук – Безпалько Пилип Тимофійович (спр.44094)
308. Дерещук – Биндич Єфрем Андрійович (спр.66659)
309. Дерещук – Білоус Григорій Семенович (спр.66659)
310. Дерещук – Бондарчук Федот Калістратович (спр.66659)
311. Дерещук – Бородієнко Борис Тарасович (спр.5490)
312. Дерещук – Бородієнко Захар Кіндратович (спр.5490)
313. Дерещук – Бородієнко Назар Іванович (спр.5490)
314. Дерещук – Горбатенко Михайло Дмитрович (спр.5294)
315. Дерещук – Великий Йосип Митрофанович (спр.66659)
316. Дерещук – Гриценко Микита Сафронович (спр.44094)
317. Дерещук – Дерев'янка Марія Антонівна (спр.44094)
318. Дерещук – Дерещук Петро Кузьмич – отаман (спр.66659)
319. Дерещук – Дерещук Семен Васильович (спр.66659)
320. Дерещук – Деркач Оникій Пилипович (спр.5490)
321. Дерещук – Дяченко Іван Григорович (спр.66659)
322. Дерещук – Коваленко Макар Іванович (спр.66659)
323. Дерещук – Ковтонюк Артем Павлович (спр.20455)
324. Дерещук – Козак Григорій Леонтійович (спр.66659)
325. Дерещук – Козленко Андрій (по батькові не вказано) (спр.66659)
326. Дерещук – Кошуцький Павло Андрійович (спр.44094)
327. Дерещук – Криничка Панас Іванович (спр.66659)
328. Дерещук – Крисенко Павло Трохимович (спр.8682)
329. Дерещук – Кришталь Федір Пилипович (спр.9981)
330. Дерещук – Купрієнко Василь Олексійович (спр.66659)
331. Дерещук – Литвинюк Григорій Федорович (спр.5490)
332. Дерещук – Лінник-Правобережний Юхим Якович, сотник (спр.4570)
333. Дерещук – Магальяс Сава Григорович (спр.66659)
334. Дерещук – Мандебур Іван Михайлович (спр.44094)
335. Дерещук – Маринич Пимон Денисович (спр.66659)
336. Дерещук – Миргородський-Матушенко-Янчук Олександр Лукич (спр.66659)
337. Дерещук – Миргородський-Матушенко-Янчук Опанас Лукич (спр.66659)
338. Дерещук – Мушкатело Юхим Логвинович (спр.66659)
339. Дерещук – Науменко Фотій Тимофійович (спр.66659)
340. Дерещук – Небесний Степан Семенович (спр.66659)
341. Дерещук – Огородник Леонтій Якович (спр.66659)
342. Дерещук – Панасенко Архип Григорович (спр.44094)
343. Дерещук – Панасенко Максим Денисович (спр.44094)
344. Дерещук – Пелехівський Орест Григорович (спр.66659)
345. Дерещук – Петришин Василь Дем'янович (спр.66659)
346. Дерещук – Пономаренко Кіндрат Харитонович (спр.5490)
347. Дерещук – Пуздерко Микита Корнійович (спр.5490)
348. Дерещук – Редька Максим Васильович (спр.66659)
349. Дерещук – Рудий Іван Пилипович (спр.66659)

350. Дерещук – Самборський Федір Петрович (спр.44094)
351. Дерещук – Сташенюк Андрій Васильович (спр.66659)
352. Дерещук – Телиця Сава Тимофійович (спр.44094)
353. Дерещук – Товстонос Нестор Самійлович (спр.5490)
354. Дерещук – Усатін Федір Якович (спр.5294)
355. Дерещук – Халупенко Василь Васильович (спр.66659)
356. Дерещук – Холод Василь Родіонович (спр.8682)
357. Дерещук – Черевань Олексій Максимович (спр.9981)
358. Дерещук – Шандовський Петро Євстахійович (спр.5490)
359. Дерещук – Юрченко Захар Павлович (спр.5490)
360. Деркач – Голубничий Сергій Хомович (спр.4698)
361. Деркач – Потапенко Сергій Спиридонович (спр.3851)
362. Деркач – Чорний Андрій Петрович (спр.4700)
363. Динька – Зубаха Семен Антонович (спр.4944)
364. Динька – Махно Тимофій Мойсейович (спр.4946)
365. Динька – Сірик Кирило Сидорович (спр.4946)
366. Динька – Чередниченко Данило Феодосійович (спр.4946)
367. Діброва – Іванов Сергій Сергійович (спр.13167)
368. Діброва – Кмітевич Євграф Костянтинівич (спр.13167)
369. Діброва – Лісничук Василь Вікторович (спр.13167)
370. Діброва – Павлишин Іван Юхимович (спр.13167)
371. Діброва – Шматюк Семен Андрійович (спр.13167)
372. Дмитрущенко – Ревуцький Адам Феодосійович (спр.9978)
373. Дмитрущенко – Стржелецький Ілля Бернардович (спр.9978)
374. Дробатковський Юрій Володимирович – отаман Хол. Яру (спр.1136)
375. Думін – Гетьман Микола Федорович (спр.8742)
376. Думін – Калашник Петро Володимирович (спр.8742)
377. Дяченко – Ромашко Іван Васильович (спр.4192)
378. Дяченко – Ромашко Микита Васильович (спр.4192)
379. Жадік – Ососко Василь Гаврилович (спр.8476)
380. Жадік – Паланов Павло Іванович (спр.8235)
381. Жадік – Шнайдер Марія Іванівна (спр.8235)
382. Журавський – Калишинський Домінік Михайлович (спр.9063)
383. Заболотний – Бойко Єфрем Іванович (спр.8841)
384. Заболотний – Гілявський Андрій Кайтанович (спр.11479)
385. Заболотний – Гончарук Микита Діонісійович (спр.4311)
386. Заболотний – Драч Степан Кирилович (спр.9782)
387. Заболотний – Дубчак Агафія Микитівна (спр.7869)
388. Заболотний – Заболотний Семен Федорович, отаман (66646, тт. 1, 17)
389. Заболотний – Івановський Петро Іванович (спр.7531)
390. Заболотний – Кушнір Олександр Григорович (спр.8841)
391. Заболотний – Кушнір Омелян Олександрович (спр.8841)
392. Заболотний – Нетребчук Дмитро Порфирійович (спр.5462)
393. Заболотний – Патроль Олексій Іванович (спр.7864)
394. Заболотний – Сакалюк Василь Харитонович (спр.4106)

395. Заболотний – Солодчук Іван Дмитрович (спр.8612)
396. Заболотний – Солодчук Карпо Самійлович (спр.8612)
397. Заболотний – Солодчук Самійло Йосипович (спр.8612)
398. Заболотний – Трофименко Афанасій Трифонович (спр.5462)
399. Заболотний – Щербатюк Кіндрат Ілліч (спр.8841)
400. Завгородній Ларіон Захарович – отаман Хол. Яру (спр.1136)
401. Завгородній – Руденко Олександр Володимирович (спр.11817)
402. Завгородній – Компанієць Тимофій Архипович (спр.1136)
403. Завгородній – Скрипниченко Семен Кіндратович (спр.11839)
404. Завгородній – Ткаченко Василь Федотович (спр.1136)
405. Завзятий – Заїка Макар Іванович (спр.10616)
406. Завзятий – Козуб Микола Фомич (спр.10616)
407. Загін, Могилівський повіт – Семенюк Мирон Іванович (спр.11284)
408. Заєць Іван – Дутко Тетяна Титівна (спр.7471)
409. Заєць Іван – Володько Семен Петрович (спр.11027)
410. Заєць Іван – Ковриженко Микола Мойсейович (спр.9248)
411. Заєць Іван – Кошовий Сава Якович (спр.11027)
412. Заєць Іван – Литвинчук Гаврило Феодосійович (спр.11027)
413. Заєць (Конград) – Середа Іван Прокопович (спр.12251)
414. Заєць (Конград) – Шкромада Григорій Дмитрович (спр.12251)
415. Залізняк – Голик Мефодій Фокович – отаман Хол. Яру (спр.1136)
416. Залізняк (Голик) – Добровольський Олексій Трохимович – (спр.1136)
417. Залізняк (Коваленко) – Корнелюк Мирон Максимович (спр.4782)
418. Залізняк (Коваленко) – Ситниченко Роман Петрович (спр.5349)
419. Залізняк (Коваленко) – Слуцький Петро Сергійович (спр.8650)
420. Залізняк (Коваленко) – Сопілка Іван Семенович (спр.5349)
421. Залізняк (Коваленко) – Штеєнко Олексій Іванович (спр.8650)
422. Залізняк (Коваленко) – Щербаченко Яків Іванович (спр.8650)
423. Здобудьволя – Блоха Костянтин Якович – отаман Хол. Яру (спр.1136)
424. Здобудьволя – Ляшенко Іван Миколайович (спр.1136)
425. Здобудьволя – Мушкет Леонід Павлович (спр.1136)
426. Зигмунд – Баран Яків Васильович (спр.8740)
427. Зірвіголова – Іващенко Варфоломій Андрійович (спр.11803)
428. Зірка (Рева) – Білокін Тихін Минович (спр.8845)
429. Зірка (Рева) – Скриль Гаврило Пилипович (спр.8845)
430. Зірка (Рева) – Твердохліб Афанасій Родіонович (спр.8845)
431. Зірка (Рева) – Твердохліб Кузьма Артемович (спр.8845)
432. Зірка (Рева) – Твердохліб Семен Іванович (спр.8845)
433. Зірка (Рева) – Твердохліб Юхим Федорович (спр.8845)
434. Зірка (Рева) – Юрченко Іван Іванович (спр.8845)
435. Зірка (Рева) – Юрченко Степан Іванович (спр.8845)
436. Іванов – Діденко Тихін Сильвестрович (спр.11308)
437. Іванов – Клепач Сергій Титович (спр.10097)
438. Іванов – Ковтун Іван Федорович (спр.11297)
439. Іванов – Корецький Гліб Іванович (спр.7429)

440. Іванов – Пушель Микола Пилипович (спр.7294)
441. Іващенко – Іващенко Афанасій Афанасійович (спр.4697)
442. Ільницький – Полеся Павло Спиридонович (спр.11301)
443. Ільченко – Колесник Петро Якович (спр.5393)
444. Ільченко – Лебеденко Іван Гапонович (спр.5393)
445. Карий – Безелюк Дмитро Пилипович (спр.6173)
446. Кваша – Башловка Іван Йосипович (спр.4449)
447. Кваша – Боброва Серафима Савеліївна (спр.5007)
448. Кваша – Зеленський Нестор Данилович (спр.4716)
449. Кваша – Лозовий Іван Андронович (спр.11749)
450. Кваша – Сірченко Михайло Пилипович (спр.4002)
451. Кирило (Кирилюк) – Овдієнко Петро Михайлович (спр.9402)
452. Кирсенко – Сойченко Кузьма Захарович (спр.8485)
453. Кирсенко – Чернуха Лука Іванович (спр.8485)
454. Кікоть – Безуглий Андрій Васильович (спр.4059)
455. Кікоть – Безуглий Прокіп Лукич (спр.4059)
456. Кікоть – Біленький Гаврило Мойсейович (спр.5389)
457. Кікоть – Панченко Іван Павлович (спр.4980)
458. Кікоть – Перемена Іван Павлович (спр.5389)
459. Кікоть – Свистун Андрій Андрійович (спр.5389)
460. Кікоть – Скотаренко Данило Сидорович (спр.5005)
461. Кіршул – Кіршул Іван Феодосійович, отаман (спр.7310)
462. Колісниченко – Попсуй Яків Захарович (спр.19966)
463. Кочубей – Батуров Петро Васильович (спр.8416)
464. Кочубей – Бега Никифор Леонтійович (спр.8416)
465. Кочубей – Бойко Федот Мефодійович (спр.8416)
466. Кочубей – Бондарчук Михайло Олександрович (спр.8416)
467. Кочубей – Буханченко Михайло Родіонович (спр.8416)
468. Кочубей – Вязовський Тимофій Йосипович (спр.8416)
469. Кочубей – Голобородько Сидір Никифорович (спр.8416)
470. Кочубей – Гриненко Михайло Гаврилович (спр.8416)
471. Кочубей – Дроздов Захар Васильович (спр.8416)
472. Кочубей – Іващенко Данило Юхимович (спр.8416)
473. Кочубей – Калько Степан Антонович (спр.8416)
474. Кочубей – Кацко Петро Григорович (спр.8416)
475. Кочубей – Клименко Федір Трохимович (спр.8416)
476. Кочубей – Козодеров Павло Михайлович (спр.11747)
477. Кочубей – Крупій Стефан Капітонович (спр.8416)
478. Кочубей – Куропятник Василь Семенович (спр.8416)
479. Кочубей – Левушець Михайло Несторович (спр.8416)
480. Кочубей – Лобаненко Василь Семенович (спр.8416)
481. Кочубей – Лобко Олексій Павлович (спр.8416)
482. Кочубей – Майстренко Іван Дмитрович (спр.8711)
483. Кочубей – Мартиненко Максим Пилипович (спр.8416)
484. Кочубей – Мельников Яків Григорович (спр.8416)

485. Кочубей – Михедько Давид Андрійович (спр.11798)
486. Кочубей – Мовчан Петро Леонтійович (спр.8416)
487. Кочубей – Мотаєв Іван Федорович (спр.8416)
488. Кочубей – Поберій Терентій Васильович (спр.8416)
489. Кочубей – Приходько Григорій Семенович (спр.8416)
490. Кочубей – Резник Федір Дем'янович (спр.8416)
491. Кочубей – Самойлов Володимир Михайлович (спр.8416)
492. Кочубей – Скубрій Федір Степанович (спр.8416)
493. Кочубей – Сохаров Гнат Якович (спр.8416)
494. Кочубей – Ткаченко Петро Захарович (спр.8416)
495. Кочубей – Точка Федір Гнатович (спр.8416)
496. Кочубей – Хляпатура Василь Данилович (спр.8416)
497. Кочубей – Челгій Христофор Прокопович (спр.8416)
498. Кочубей – Черв'як Лаврентій Петрович (спр.8416)
499. Кочубей – Чернявський Михайло Федотович (спр.8416)
500. Кочубей – Шандула Степан Гаврилович (спр.11747)
501. Кочубей – Шапар Костянтин Андрійович (спр.8416)
502. Кочубей – Шевченко Федір Дмитрович (спр.8416)
503. Кочубей – Шкіль Максим Кирилович (спр.8416)
504. Кощовий – Білоус Харламп Пилипович (спр.5190)
505. Кощовий – Матвієнко Григорій Климович (спр.8794)
506. Кощовий – Могильницький Василь Карпович (спр.4468)
507. Кощовий – Рудоман Іван Сергійович (спр.4112)
508. Кощовий – Пирик Яків Тимофійович (спр.8727)
509. Кощовий – Шкута Іван Діонісійович (спр.8727)
510. Кравченко – Галайко Кирило Іванович (спр.6175)
511. Куравський – Дзикунський Семен Мойсейович (спр.8772)
512. Куравський – Єрмолаєв Георгій Олексійович (спр.19665)
513. Левченко А. – Волков Авксентій Романович (спр.5005)
514. Левченко А. – Гнойовий Федот Афанасійович (спр.4724)
515. Левченко А. – Горбань Трохим Федорович (спр.5005)
516. Левченко А. – Кибенко Єлисей Григорович (спр.3921)
517. Левченко А. – Куценко Микола Костянтинович (спр.4725)
518. Левченко А. – Кушко Діонісій Іванович (спр.4670)
519. Левченко А. – Манець Євген Васильович (спр.5005)
520. Левченко А. – Олєпир Сергій Якимович (спр.2282)
521. Левченко А. – Пальчик Тимофій Петрович (спр.5005)
522. Левченко А. – Плахотник Феодосій Макарович (спр.5640)
523. Левченко А. – Ракович Олександр Васильович (спр.5322)
524. Левченко А. – Редька Іван Максимович (спр.3857)
525. Левченко (Гайсинський) – Лелека Феодосій Арсентійович (спр.11804)
526. Лисенко – Чумак Михайло Олександрович (спр.12251)
527. Лисиця – Білорус Іван Захарович (спр.5471)
528. Лисиця – Бондарчук Павло Тарасович (спр.4977)
529. Лисиця – Васянович Дем'ян Миколайович (спр.5471)

530. Лисиця – Васянович Леонтій Якович (спр.4977)
531. Лисиця – Васянович Фёдір Іванович (спр.4977)
532. Лисиця – Вознюк Діонісій Степанович (спр.5471)
533. Лисиця – Дученко Афанасій Павлович (спр.4977)
534. Лисиця – Мельничко Никифор Афанасійович (спр.5471)
535. Лисиця – Петер Антон Йосипович (спр.19967)
536. Лисиця – Петер Володимир Антонович (спр.19967)
537. Лисиця – Страдкевич Андрій Степанович (спр.4977)
538. Лисиця – Цюпа Григорій Степанович (спр.5471)
539. Лисиця – Цюпа Олександр Михайлович, отаман Лисиця (спр.4977)
540. Лисиця – Ширченко Ілля Максимович (спр.5471)
541. Лисиця – Шкандевич Григорій Захарович (спр.5471)
542. Лихо – Бевз Давид Маркович (спр.9876)
543. Лихо – Білинський Симеон Андрійович (спр.11806)
544. Лихо – Давигора Тимофій Дмитрович (спр.9876)
545. Лихо – Дазідов Леонтій Сидорович (спр.6931)
546. Лихо – Кирдан Яким Арефійович (спр.9876)
547. Лихо – Котик Василь Іванович (спр.9876)
548. Лихо – Лісовський Георгій Сергійович (спр.9876)
549. Лихо – Мельник Євген Євтихійович (спр.9876)
550. Лихо – Мотрук Ульян Іванович (спр.7317)
551. Лихо – Музика Дементій Олексійович (спр.6504)
552. Лихо – Палійчук Георгій Семенович (спр.7317)
553. Лихо – Стемковський Олександр Григорович (спр.9876)
554. Лихо – Чуприна Оверко Олександрович (спр.9876)
555. Лікар – Балановський Василь Євстахійович (спр.5229)
556. Лікар – Верба Роман Власович (спр.5229)
557. Лікар – Дудка Данило Лук'янович (спр.5229)
558. Лікар – Жискін Тихін Хомович (спр.5229)
559. Лікар – Заболотний Микола Никифорович (спр.5229)
560. Лікар – Крутій Іпатій Михайлович (спр.5229)
561. Лікар – Кушнір Микола Лук'янович (спр.5229)
562. Лікар – Лікар Семен Семенович (спр.5229)
563. Лікар – Лікар Федір Семенович, отаман (спр.5229)
564. Лікар – Мельничук Микола Юхимович (спр.5229)
565. Лікар – Панов Прокіп Васильович (спр.5229)
566. Лікар – Приблуда Каленик Михайлович (спр.5229)
567. Лікар – Сагал Іван Гнатович (спр.5229)
568. Лікар – Тарнавський Пилип Григорович (спр.5229)
569. Лікар – Ткачук Іван Іванович (спр.5229)
570. Лікар – Тузюк Софрон Петрович (спр.5229)
571. Лікар – Хлебченко Іван Іванович (спр.5229)
572. Лікар – Шевченко Степан Якович (спр.5229)
573. Лікар – Щербаченко Григорій Макарович (спр.5229)
574. Луценко – Захарченко Гнат Данилович (спр.9835)

575. Луценко – Захарченко Іван Миколайович (спр.9835)
576. Луценко – Кисіль Увар Петрович (спр.9835)
577. Луценко – Клок Іван Терентійович (спр.9835)
578. Луценко – Луценко Олексій Гаврилович – отаман (спр.9835)
579. Луценко – Никитенко Денис Петрович (спр.9835)
580. Луценко – Сакун Міна Якимович (спр.9835)
581. Луценко – Шостак Григорій Захарович (спр.9835)
582. Мамай-Бабенко – Давиденко Іван Максимович (спр.4720)
583. Мандико – Бражник Федот Михайлович (спр.8801)
584. Мандико – Зуй Яків Сергійович (спр.9872)
585. Мандико – Кальченко Іван Степанович (спр.8801)
586. Мандико – Рудько Лука Петрович (спр.8801)
587. Мартиновський – Гулий Омелян Сильвестрович (спр.9864)
588. Мартиновський – Гуртовенко Іван Олексійович (спр.9864)
589. Мартиновський – Шевченко Іван Григорович (спр.9864)
590. Мартиновський – Сухий Полікарп Євстахійович (спр.9864)
591. Матвієнко – Афонько Олександр Єгорович (спр.8810)
592. Матвієнко – Афонько Павло Сергійович (спр.8810)
593. Матвієнко – Бока Макар Михайлович (спр.7463, т. 2)
594. Матвієнко – Боломса Олексій Семенович (спр.8810)
595. Матвієнко – Боломса Павло Семенович (спр.8810)
596. Матвієнко – Бровченко Тимофій Маркович (спр.7463, т. 2)
597. Матвієнко – Гаркавенко Максим Якович (спр.8810)
598. Матвієнко – Гуцало Яків Макарович (спр.8810)
599. Матвієнко – Дерев'янка Климентій Потапович (спр.7463, т. 2)
600. Матвієнко – Дузь Микола Антонович (спр.7463, т. 2)
601. Матвієнко – Журавель Андрій Єрмолайович (спр.8810)
602. Матвієнко – Журавель Володимир Єрмолайович (спр.8810)
603. Матвієнко – Журавель Єлисей Іванович (спр.8810)
604. Матвієнко – Журавель Митрофан Іванович (спр.8810)
605. Матвієнко – Заболотний Федір Ларіонович (спр.7463, т. 2)
606. Матвієнко – Запопадько Володимир Леонтійович(спр.7463, т. 2)
607. Матвієнко – Іванов Григорій Лаврентійович (спр.7463, т. 2)
608. Матвієнко – Кравець Михайло Федорович (спр.7463, т. 2)
609. Матвієнко – Кривко Андрій Якович (спр.7463, т. 2)
610. Матвієнко – Кривко Григорій Андрійович (спр.7463, т. 2)
611. Матвієнко – Кривко Яків Антонович (спр.7463, т. 2)
612. Матвієнко – Кузнецов Антон Тимофійович (спр.12090)
613. Матвієнко – Мазан Юхим Омелянович (спр.8810)
614. Матвієнко – Матвієнко Андрій Кіндратович (однофамілець отамана)
(спр.7463, т. 2)
615. Матвієнко – Матвієнко Сидір Андрійович (однофамілець отамана)
(спр.7463, т. 2)
616. Матвієнко – Михайлець Іван Титович (спр.2929) (спр.7463, т. 2)
617. Матвієнко – Опенко Василь Євстахійович (спр.7463, т. 2)

618. Матвієнко – Панасенко Карпо Антонович (спр.7463, т. 2)
619. Матвієнко – Паранько Феодосій Діонісійович (спр.8810)
620. Матвієнко – Пашковський Олександр Іванович (спр.11877)
621. Матвієнко – Роменський Андрій Петрович (спр.7463, т. 2)
622. Матвієнко – Таласай Михайло Омелянович (спр.7463, т. 2)
623. Матвієнко – Ткач Захар Якович (спр.7463, т. 2)
624. Матвієнко – Толстой Кузьма Петрович (спр.7463, т. 2)
625. Матвієнко – Шерстюк Павло Леонтійович (спр.8810)
626. Матвієнко – Шинкаренко Іван Миколайович (спр.2929)
627. Матвієнко – Яновський Іван Карпович (спр.7463, т. 2)
628. Могила (Барвінок) – Борсук Павло Демидович, отаман (спр.8814)
629. Могила (Барвінок) – Борсук Павло Демидович другий (спр.8814)
630. Могила (Барвінок) – Борсук Феодосій Федорович (Андрійович)
631. Могила (Барвінок) – Булда Мефодій Андрійович (спр.8814)
632. Могила (Барвінок) – Гончаренко Дмитро Андрійович (спр.8814)
633. Могила (Барвінок) – Денисенко Єгор Кирилович (спр.8814)
634. Могила (Барвінок) – Денисенко Павло Кирилович (спр.8814)
635. Могила (Барвінок) – Кравченко Яків Іванович (спр.8814)
636. Могила (Барвінок) – Олександров Олександр Омелянович (спр.8814)
637. Могила (Барвінок) – Приймак Григорій Федорович (спр.8814)
638. Могила (Барвінок) – Приймак Роман Данилович (спр.8814)
639. Могила (Барвінок) – Приходько Василь Федорович (спр.8814)
640. Могила (Барвінок) – Приходько Микола Іванович (спр.8814)
641. Мордалевич – Деменчук Василь Андрійович (спр.8728)
642. Мордалевич – Півень Данило Трохимович (спр.8771)
643. Мордалевич – Ярмолицький Омелян Йосипович (спр.13148)
644. Нестеренко (Орел) – Савеленко Роман Іванович (спр.10003)
645. Овдієнко – Бочаров Михайло Григорович (спр.8846)
646. Овдієнко – Шрамко Валеріан Гнатович (спр.5625)
647. Овдієнко – Якуненко Яків Михайлович (спр.3929)
648. Ольховий – Тимошенко Платон Кирилович (спр.29248)
649. Ольховий – Шептенко Каленик Тимофійович (спр.29248)
650. Омельченко (Безрукий) – Бугай Павло Афанасійович (спр.7472)
651. Орлик – Артеменко Федір Петрович – отаман (спр.66646, тт. 1, 8–11)
652. Орлик – Банін Іван Миколайович (спр.9867)
653. Орлик – Березовський Василь Никонович (спр.11094)
654. Орлик – Бурак Гнат Кіндратович (спр.8759)
655. Орлик – Бурак Кирило Ларіонович (спр.8759)
656. Орлик – Бурак Кіндрат Євтихійович (спр.8759)
657. Орлик – Горбаченко Василь Данилович (спр.9867)
658. Орлик – Горбаченко Яків Захарович (спр.9867)
659. Орлик – Духненко Євтихій Петрович (спр.8759)
660. Орлик – Зененко Дмитро Єгорович (спр.11110)
661. Орлик – Клокун Афанасій Максимович (спр.8759)
662. Орлик – Клокун Іван Федотович (спр.8759)

663. Орлик – Клокун Яків Стефанович (спр.8759)
664. Орлик – Клокун Степан Гаврилович (спр.8759)
665. Орлик – Коваленко Григорій Сидорович (спр.11092)
666. Орлик – Коваленко Семен Тимофійович (спр.10102)
667. Орлик – Ковальчук Михайло Михайлович (спр.9836)
668. Орлик – Король Михайло Федорович (спр.5311)
669. Орлик – Кравченко Олександр Васильович (спр.11092)
670. Орлик – Криворучко Іван Феодосійович (спр.9867)
671. Орлик – Крижановський Петро Матвійович (спр.11094)
672. Орлик – Кропивницький Іван Іванович (спр.9867)
673. Орлик – Кулик Карпо Кирилович (спр.8759)
674. Орлик – Куликов Михайло Лаврентійович (спр.11110)
675. Орлик – Малько Іван Трохимович (спр.9867)
676. Орлик – Марченко Іван Сергійович (спр.8759)
677. Орлик – Недашковський Степан Іванович (спр.8765)
678. Орлик – Нога Андрій Архипович (спр.9867)
679. Орлик – Нога Гнат Лаврентійович (спр.9867)
680. Орлик – Нога Федір Архипович (спр.66646, тт. 1, 8–11)
681. Орлик – Овсієнко Борис Федорович (спр.8759)
682. Орлик – Одноконь Іван Семенович (спр.11110)
683. Орлик – Одноконь Семен Прокопович (спр.11110)
684. Орлик – Павличенко Григорій Орестович (спр.8759)
685. Орлик – Павличенко Яким Єфремович (спр.8759)
686. Орлик – Похолович Володимир Андрійович (спр.9867)
687. Орлик – Почкай Василь Дмитрович (спр.11094)
688. Орлик – Сирота Андрій Матвійович (спр.9867)
689. Орлик – Сирота Іван Матвійович (спр.9867)
690. Орлик – Сирота Матвій Кузьмич (спр.9867)
691. Орлик – Сирота Трохим Матвійович (спр.9867)
692. Орлик – Слепенко Марія Павлівна (спр.9867)
693. Орлик – Слепенко Павло Васильович (спр.9867)
694. Орлик – Стадниченко Іван Якимович (спр.11092)
695. Орлик – Титенко Тимофій Платонович (спр.9867)
696. Орлик – Ткаченко Михайло Іванович (спр.9867)
697. Орлик – Федоренко Іван Фомич (спр.8759)
698. Орлик – Фесюк Петро Андрійович (спр.66646, тт. 1, 8–11)
699. Орлик – Фещенко Яків Микитович (спр.8759)
700. Орлик – Холоденко Федір Миколайович (спр.9867)
701. Орлик – Хоменко Яків Несторович (спр.66646, тт. 1, 8–11)
702. Орлик – Шароваров Петро Сергійович (спр.8662)
703. Орлик – Шкода-Шкоденко Микита Петрович (спр.10866)
704. Орлик – Шульгач Данило Мойсейович (спр.9867)
705. Орлик – Якубчик Володимир Йосипович (спр.11092)
706. Павловський – Шекер Григорій Семенович (спр.5494)
707. Панченко – Адаменко Лука Юхимович (спр.9897)

708. Панченко – Дубодєлов Фадей Павлович (спр.9897)
 709. Панченко – Олійник Іван Федорович (спр.9897)
 710. Панченко – Петренко Йосип Маркович (спр.9897)
 711. Пашко – Ільїн Олександр Матвійович (спр.5069)
 712. Пашко – Міщенко Арсеній Логвинович (спр.5069)
 713. Підкова – Дем’янишин Михайло Савович (спр.11314)
 714. Підкова – Доричук Володимир Несторович (спр.11609)
 715. Підкова – Коханець Григорій Дмитрович (спр.11609)
 716. Підкова – Луценко Денис Сафонович (спр.11609)
 717. Підкова – Нестерук Микола Вуколович, отаман (спр.11609)
 718. Підкова – Пересада Михайло Васильович (спр.11609)
 719. Підкова – Руденко Андрій Федорович (спр.11609)
 720. Підкова – Топер Семен Степанович (спр.6475)
 721. Повстанком, Артирівка – Влацинський Іван Дем’янович (спр.8724)
 722. Повстанком, Артирівка – Демчук Климентій Данилович (спр.8724)
 723. Повстанком, Артирівка – Драчинський Григорій Іванович (спр.8724)
 724. Повстанком, Артирівка – Драчинський Костянтин Іванович (спр.8724)
 725. Повстанком, Артирівка – Зембовський Спиридон Онисимович (спр.8724)
 726. Повстанком, Артирівка – Корсак Григорій Зіновійович (спр.8724)
 727. Повстанком, Артирівка – Мокряк Онуфрій Семенович (спр.8724)
 728. Повстанком, Артирівка – Політанський Епіфан Никифорович (спр.8724)
 729. Повстанком, Білозерка – Касярум Ларіон Федотович (Спр 5356)
 730. Повстанком, Білозерка – Кимлач Петро Пилипович (Спр 5356)
 731. Повстанком, Білозерка – Кириленко Фома Данилович (Спр 5356)
 732. Повстанком, Білозерка – Лагода Степан Гаврилович (Спр 5356)
 733. Повстанком, Білозерка – Охрімівич Юліан Юліанович (спр.5356)
 734. Повстанком, Білозерка – Рябченко Сергій Миколайович (Спр 5356)
 735. Повстанком, Білозерка – Семенько Микита Іванович. (Спр 5356)
 736. Повстанком, Білозерка – Сидоренко Кузьма Пилипович (Спр 5356)
 737. Повстанком, Білозерка – Федченко Іван Йосипович (Спр 5356)
 738. Повстанком, Білозерка – Чуб Іван Іванович (Спр 5356)
 739. Повстанком, Білозерка – Валюх Григорій Якович (Спр 5356)
 740. Повстанком, Білозерка – Борисенко Іван Григорович (Спр 5356)
 741. Повстанком, Білозерка – Бровко Іван Микитович (Спр 5356)
 742. Повстанком, Білозерка – Данильченко Дмитро Юхимович (Спр 5356)
 743. Повстанком, Білозерка – Дерев’янку Григорій Федотович (Спр 5356)
 744. Повстанком, Білозерка – Дума Яків Михайлович (Спр 5356)
 745. Повстанком, Білозерка – Загуменний Василь Васильович (спр.5356)
 746. Повстанком, Білозерка – Замковий Пилип Тимофійович (Спр 5356)
 747. Повстанком, Білозерка – Кальницький Терентій Миронович (Спр 5356)
 748. Повстанком, Звенигородка – Недзельський Василь Пилипович (спр.10703)

749. Повстанком, Звенигородка – Недзельський Кирило Пилипович (спр.10703)
750. Повстанком, Звенигородка – Слабенко Филимон Михайлович (спр.10703)
751. Повстанком, Звенигородка – Щедрий Василь Степанович (спр.10703)
752. Повстанком, Київський повіт – Забудський Василь Кузьмич (спр.66646, тт. 1–7)
753. Повстанком, Київський повіт – Забудський Мирон Кузьмич (спр.66646, тт. 1–7)
754. Повстанком, Київський повіт – Олійник Платон Степанович (спр.66646, тт. 1–7)
755. Повстанком, Київський повіт – Троценко Петро Павлович (спр.66646, тт. 1–7)
756. Повстанком, Новий Тагамлик – В'юницький Василь Федорович (спр.6028)
757. Повстанком, Новий Тагамлик – Глинський Онисій Никифорович (спр.6028)
758. Повстанком, Новий Тагамлик – Кривошей Андрій Євтихійович (спр.6028)
759. Повстанком, Новий Тагамлик – Шерстюк Ілля Омелянович (спр.6028)
760. Повстанком, Переяслав – Батюк Тимофій Дмитрович (спр.11182)
761. Повстанком, Переяслав – Бурдун Омелян Никифорович (спр.11182)
762. Повстанком, Переяслав – Василенко Тимофій Лук'янович (спр.11182)
763. Повстанком, Переяслав – Верещагін Леонід Михайлович (спр.11182)
764. Повстанком, Переяслав – Верьовка Самійло Савович (спр.11182)
765. Повстанком, Переяслав – Губар Карпо Якович (спр.11182)
766. Повстанком, Переяслав – Губар Яків Іванович (спр.11182)
767. Повстанком, Переяслав – Доброгорський Євстафій Андрійович (спр.11182)
768. Повстанком, Переяслав – Дорошенко Харлампій Зіновійович (спр.11182)
769. Повстанком, Переяслав – Заболотна Уляна Павлівна (спр.11182)
770. Повстанком, Переяслав – Іващенко Єфрем Андрійович (спр.11182)
771. Повстанком, Переяслав – Карпенко Євгенія Петрівна (спр.11182)
772. Повстанком, Переяслав – Кирпенко Андрій Трохимович (спр.11182)
773. Повстанком, Переяслав – Кирпенко Євстафій Трохимович (спр.11182)
774. Повстанком, Переяслав – Кирсенко Григорій Іванович (спр.11182)
775. Повстанком, Переяслав – Корж Євдокія Кирилівна (спр.11182)
776. Повстанком, Переяслав – Кузьменко Григорій Давидович (спр.11182)
777. Повстанком, Переяслав – Курилко Карпо Степанович (спр.11182)
778. Повстанком, Переяслав – Курилко Никифор Лазарович (спр.11182)
779. Повстанком, Переяслав – Кучер Микола Петрович (спр.11182)
780. Повстанком, Переяслав – Левкович Михайло Петрович (спр.11182)
781. Повстанком, Переяслав – Любченко Василь Гнатович (спр.11182)

782. Повстанком, Переяслав – Мазанько Костянтин Никифорович (спр.11182)
783. Повстанком, Переяслав – Мамитько Мойсей Спиридонович (спр.11182)
784. Повстанком, Переяслав – Марченко Леонтій Іванович (спр.11182)
785. Повстанком, Переяслав – Марченко-Ревенко Петро Федорович (спр.11182)
786. Повстанком, Переяслав – Матвієнко Іван Олександрович (спр.11182)
787. Повстанком, Переяслав – Молчанов Іван Михайлович (спр.11182)
788. Повстанком, Переяслав – Медведенко Данило Симонович (спр.11182)
789. Повстанком, Переяслав – Медведенко Петро Симонович (спр.11182)
790. Повстанком, Переяслав – Москаленко Михайло Павлович (спр.11182)
791. Повстанком, Переяслав – Неделько Костянтин Андрійович (спр.11182)
792. Повстанком, Переяслав – Пасацький Микола Семенович (спр.11182)
793. Повстанком, Переяслав – Плескач Модест Пилипович (спр.11182)
794. Повстанком, Переяслав – Погуца Михайло Григорович (спр.11182)
795. Повстанком, Переяслав – Пономаренко Олександр Федорович (спр.11182)
796. Повстанком, Переяслав – Приходько Михайло Олексійович (спр.11182)
797. Повстанком, Переяслав – Рабчевський Василь Миколайович (спр.11182)
798. Повстанком, Переяслав – Свириденко Лаврентій Григорович (спр.11182)
799. Повстанком, Переяслав – Свириденко Павло Григорович (спр.11182)
800. Повстанком, Переяслав – Свириденко Трохим Григорович (спр.11182)
801. Повстанком, Переяслав – Сильченко Микола Абрамович (спр.11182)
802. Повстанком, Переяслав – Скорик Михайло Васильович (спр.11182)
803. Повстанком, Переяслав – Терещенко Марія Сергіївна (спр.11182)
804. Повстанком, Переяслав – Тесля Василь Захарович (спр.11182)
805. Повстанком, Переяслав – Фещенко Іван Сергійович (спр.11182)
806. Повстанком, Переяслав – Филипович Михайло Миколайович (спр.11182)
807. Повстанком, Переяслав – Черниш Давид Петрович (спр.11182)
808. Повстанком, Переяслав – Шуруля Василь Кирилович (спр.11182)
809. Повстанком, Переяслав – Яковенко Іван Лукич (спр.11182)
810. Повстанком, Рибниця – Гиржов Кирило Семенович (спр.8839)
811. Повстанком, Рибниця – Гиржов Тимофій Семенович (спр.8839)
812. Повстанком, Рибниця – Кирилюк Василь Якович (спр.8839)
813. Повстанком, Рибниця – Панга Семен Кирилович (спр.8839)
814. Повстанком, Рибниця – Пято Яків Семенович (спр.8839)
815. Повстанком, Рибниця – Семенцов Мирон Андрійович (спр.8839)
816. Повстанком, Рибниця – Ясинецький Петро Сидорович (спр.8839)
817. Повстанком, Саврань – Базилюк Терентій Васильович (спр.8490)
818. Повстанком, Саврань – Барков Микола Васильович (спр.8490)
819. Повстанком, Саврань – Бойко–Берегулько Іван Варфоломійович (спр.8490)

820. Повстанком, Саврань – Браславець Семен Дмитрович (спр.8490)
821. Повстанком, Саврань – Веприков Трохим Григорович (спр.8490)
822. Повстанком, Саврань – Волошин Захар Євтодійович (спр.8490)
823. Повстанком, Саврань – Волошина Анастасія Захарівна (спр.8490)
824. Повстанком, Саврань – Голобородько Самійло Маркіянович (спр.8490)
825. Повстанком, Саврань – Гребенюк Антон Устинович (спр.8490)
826. Повстанком, Саврань – Григоруk Тимофій Трохимович (спр.8490)
827. Повстанком, Саврань – Дендрено Олександр Якович (спр.8490)
828. Повстанком, Саврань – Денежко Феофан Мефодійович (спр.8490)
829. Повстанком, Саврань – Доброшинська Людмила Костянтинівна (спр.8490)
830. Повстанком, Саврань – Дубілевська Ганна Іванівна (спр.8490)
831. Повстанком, Саврань – Дубілевська Марія Іванівна – (спр.8490)
832. Повстанком, Саврань – Дубілевський Йосип Іванович (спр.8490)
833. Повстанком, Саврань – Жуковський Іван Андроникович (спр.8490)
834. Повстанком, Саврань – Ковбасюк Полікарп Онуфрійович (спр.8490)
835. Повстанком, Саврань – Корж Антон Іванович (спр.8490)
836. Повстанком, Саврань – Короповська Олена Петрівна (спр.8490)
837. Повстанком, Саврань – Кравченко Антон Сильвестрович (спр.8490)
838. Повстанком, Саврань – Крючков Семен Степанович (спр.8490)
839. Повстанком, Саврань – Кулев Андрій Васильович (спр.8490)
840. Повстанком, Саврань – Меринова Антоніна Дмитрівна (спр.8490)
841. Повстанком, Саврань – Мисюра Микита Захарович (спр.8490)
842. Повстанком, Саврань – Пересунько Іван Якович (спр.8490)
843. Повстанком, Саврань – Петровський Павло Андрійович (спр.8490)
844. Повстанком, Саврань – Пилипишин Марко Кирилович (спр.8490)
845. Повстанком, Саврань – Поліщук Олександр Максимович (спр.8490)
846. Повстанком, Саврань – Сиклицький Іван Феофалактович (спр.8490)
847. Повстанком, Саврань – Солтиський Валерій Васильович (спр.8490)
848. Повстанком, Саврань – Солтиський Василь Семенович (спр.8490)
849. Повстанком, Саврань – Сорочинський Георгій Олександрович (спр.8490)
850. Повстанком, Саврань – Соховський Андрій Іванович (спр.8490)
851. Повстанком, Саврань – Черняхівський Сергій Михайлович (спр.8490)
852. Повстанком, Саврань – Чудовська Надія Михайлівна (спр.8490)
853. Повстанком, Холодний Яр – Яковенко Григорій Федорович Спр. 1136)
854. Погорілий – Афанасенко Андрій Ларіонович (спр.5245)
855. Погорілий – Галь Ларіон Лук'янович (спр.5245)
856. Погорілий – Галь Никифор Пилипович (спр.5245)
857. Погорілий(ов) – Калашник Юхим Петрович (спр.12468)
858. Погорілий – Клочко Гнат Костянтинівич (спр.5245)
859. Погорілий – Семенюк Пилип Федорович (спр.5245)
860. Погорілий – Янча Єгор Юхимович (спр.5245)
861. Подільська група – Король Микита Микитович (спр.8629)
862. Подільська група – Опаленко Онисій Семенович (спр.9696)

863. Подільська група – Півторак Логін Амбросійович (спр.8629)
864. Подільська група – Скиценко Митрофан Федорович (спр.4455)
865. ППШ – Алексеев Віктор Олексійович (спр.66646, тт. 1, 24–27)
866. ППШ – Афанасьєв Микола Самійлович (спр.66646, тт. 1, 24–27)
867. ППШ – Боднар Федір Григорович (спр.11491)
868. ППШ – Галуценко Григорій Павлович (спр.66646, тт. 1–7)
869. ППШ – Глуценко Степан Іванович (спр.11246)
870. ППШ – Захарашевський Петро Іванович (спр.11815)
871. ППШ – Миколаєнко Калістрат Дмитрович (спр.66646, тт. 1–7)
872. ППШ – Козаренко Петро Андрійович (спр.11088)
873. ППШ – Косенко Михайло Павлович (спр.11088)
874. ППШ – Китайський Марко Євдокимович (спр.66646, тт. 1, 17)
875. ППШ – Куценко Михайло Семенович (спр.66646, тт. 1–7)
876. ППШ – Смаржов Михайло Якович (спр.9515)
877. ППШ – Піонтек Павло Йосипович (спр.66646, тт. 1, 24–27)
878. ППШ – Фесай Петро Кіндратович (спр.66646, тт. 1, 24–27)
879. ППШ – Харченко Микола Петрович (спр.66646, тт. 1, 24–27)
880. Пушкар – Завальнюк Максим Федорович (спр.11601)
881. Рак – Штокало Пилип Олексійович (спр.5627)
882. Савка – Ткачук Петро Васильович (спр.8769)
883. Савченко – Негрей Григорій Костянтинівич (спр.4355)
884. Свищ – Браславець Іван Степанович (спр.9875)
885. Свищ – Вакар Макар Семенович (спр.9875)
886. Свищ – Горбатюк Парфентій Лаврентійович (спр.9875)
887. Свищ – Дорохов Іван Степанович (спр.9875)
888. Свищ – Дорохов Пилип Петрович (спр.9875)
889. Свищ – Ільїн Марко Андрійович (спр.9875)
890. Свищ – Коваль Яків Іванович (спр.9875)
891. Свищ – Куций Тимофій Андрійович (спр.9875)
892. Свищ – Куцюба Іван Корнійович (спр.9875)
893. Свищ – Лукаш Тихін Єремійович (спр.9875)
894. Свищ – Малежик Афанасій Максимович (спр.9875)
895. Свищ – Остапов Василь Данилович (спр.9875)
896. Свищ – Савченко Герасим Іванович (спр.9875)
897. Свищ – Сироїжко Михайло Никифорович (спр.9875)
898. Свищ – Сосонко Павло Євдокимович (спр.9875)
899. Свищ – Спаський Полікарп Андрійович (спр.9906)
900. Свищ – Трач Микита Миколайович (спр.9875)
901. Свищ – Трач Федот Іванович (спр.9875)
902. Свищ – Швець Іван Васильович (спр.9875)
903. Семерка – Кирса Михайло Іванович (спр.11811)
904. Семерка – Міняйло Данило Григорович (спр.7674)
905. Скрипченко – Данченко Микола Афанасійович (спр.9801)
906. Скрипченко – Деменко Іван Іванович (спр.9801)
907. Скрипченко – Декрет Марко Несторович (спр.9801)

908. Скрипченко – Земляк Михайло Антонович (спр.9801)
909. Скрипченко – Литвиненко Олексій Іванович (спр.9801)
910. Скрипченко – Одаренко Ананій Іванович (спр.9801)
911. Скрипченко – Торчевський Іван Іванович (спр.9801)
912. Скрипченко – Фурса Василь Дмитрович (спр.9801)
913. Скрипченко – Шульга Никифор Петрович (спр.9801)
914. Солтис – Войтко Михайло Семенович (спр.7650)
915. Солтис – Гатинюк Федір Никифорович (спр.7650)
916. Стратієвський – Іванищенко Семен Михайлович (спр.7940)
917. Струк – Антоненко Дмитро Якович (спр.9935)
918. Струк – Комаренко Яків Михайлович (спр.9935)
919. Струк – Моторний Родіон Савелійович (спр.9935)
920. Струк – Блоцький Федір Юхимович (спр.8776а)
921. Струк – Бугай Олександр Абрамович (спр.9836)
922. Струк – Волошин Михайло Сергійович (спр.9836)
923. Струк – Горошук Петро Тимофійович (спр.9535)
924. Струк – Гресс Георгій Іванович (спр.9334)
925. Струк – Заєць Тихін (спр.31617)
926. Струк – Камінський Петро Лукич (спр.31617)
927. Струк – Коваленко Василь Прокопович (спр.8919)
928. Струк – Коваленко Олексій Прокопович (спр.8919)
929. Струк – Мазниченко Михайло Петрович (спр.9627)
930. Струк – Музиченко Василь Федорович (спр.8770)
931. Струк – Сидорчук Микола (спр.29272)
932. Струк – Чередниченко (Дидлик) Іван Степанович (спр.10138)
933. Супрун – Іванін Пантелеймон Федорович (спр.9871)
934. Супрун – Комаренко Сава Григорович (спр.9871)
935. Супрун – Мостовий Пилип Євдокимович (спр.9871)
936. Супрун – Сердюк Петро Никифорович (спр.9871)
937. Супрун – Спичак Олексій Григорович (спр.9871)
938. Суруп (Суруб) – Білокур Ілля Степанович (спр.8800)
939. Суруп (Суруб) – Даценко Василь Андрійович (спр.8800)
940. Суруп (Суруб) – Даценко Давид Леонтійович (спр.8800)
941. Суруп (Суруб) – Даценко Леонтій Давидович (спр.8800)
942. Суруп (Суруб) – Костина Пимон Васильович (спр.8800)
943. Суруп (Суруб) – Крамний Семен Андрійович (спр.8800)
944. Суруп (Суруб) – Лисенко Степан Артемонович (спр.8800)
945. Суруп (Суруб) – Пилипенко Іван Григорович (спр.8800)
946. Суруп (Суруб) – Семеха Павло Овсійович (спр.7699)
947. Суруп (Суруб) – Трофименко Іван Євгенович (спр.8800)
948. Троянівський – Василевська Наталія Феофанівна (спр.12518)
949. Троянівський – Коваленко Акулина Петрівна (спр.12518)
950. Хвостенко – Коваль Олексій Сергійович (спр.11665)
951. Хвостенко – Хвостенко Панас Єрофійович (спр.12802)
952. Хмара П. – Бондаренко Яків Григорович (спр.9684)

953. Хмара П. – Михайлов Дементій Григорович (спр.3919)
954. Хмара П. – Несен Тимофій Данилович (спр.4677)
955. Хмара П. – Хорошилова Дарина Лаврентіївна (спр.11875)
956. Хмара П. – Шулькевич Гліб Федорович (спр.11254)
957. Хмара–Годзиківський – Білий Іван Порфирійович (спр.11480)
958. Хмара-Годзиківський – Єременко (Гулевич) Пантелеймон Кирилович (спр.5304)
959. Хмара-Годзиківський – Шпаковський Сергій Володимирович (спр.11294)
960. Хмара-Харченко – Харченко Семен Васильович, отаман (спр.5455)
961. Христовий – Гавриленко Анастасія Захарівна (спр.9872)
962. Христовий – Налойчикова Рима Іванівна (спр.9872)
963. Христовий – Христова Катерина Наумівна – дружина отамана (спр.9872)
964. Цвітковський – Войцехівський Каленик Іванович (спр.5578)
965. Цвітковський – Глухенький Михайло Климентійович (спр.6015)
966. Цвітковський – Малишевський Іван Петрович (спр.29248)
967. Цвітковський – Шматов Іван Кирилович (спр.8762)
968. Цмакило – Лінник Григорій Петрович (спр.11200)
969. Цмакило – Оністратенко Карпо Григорович (спр.11200)
970. Цмакило – Силін Павло Силович (спр.11200)
971. Цмакило – Солодкий Юхим Савович (спр.11200)
972. Цмакило – Фундамент Юхим Григорович (спр.11200)
973. Цмакило – Шепета Дмитро Степанович (спр.11200)
974. Цмакило – Шиманський Павло Романович (спр.11200)
975. Цупком – Виноградов Андрій Васильович (спр.10625)
976. Цупком – Виноградова Марія Йосипівна (спр.10625)
977. Чорний – Білошапка Володимир Павлович (спр.12782)
978. Чорний – Горілий Іов Мойсейович (спр.5322)
979. Чорний – Гребеник Сила Семенович (спр.12782)
980. Чорний – Задорожний Микита Григорович (спр.7822)
981. Чорний – Ломака Ілля Андрійович (спр.8550)
982. Чорний – Макаренко Семен Якович (спр.8550)
983. Чорний – Мотриченко Карпо Тимофійович (спр.12782)
984. Чорний – Олійник Микола Корнійович (спр.9210)
985. Чорний – Полодько Сергій Васильович (спр.9210)
986. Чорний – Скорик Тимофій Федорович (спр.8550)
987. Чорний – Сорока Володимир Васильович (спр.12782)
988. Чорний – Чайка Трохим Пантелеймонович (спр.8550)
989. Чорний Ворон (Гришка) – Заєць Кирило Васильович (спр.11819)
990. Чорний Ворон – Зоренко Феодосій Іванович (спр.11874)
991. Чорний Ворон – Когут Іван Петрович (спр.12233)
992. Шепель П. – Черничко Данило Федорович (Спр 7209).
993. Шепель П. – Черничко Михайло Євменович (Спр 7209)
994. Шепель Я. – Безпалько Сергій Федорович (Спр 6480)

995. Шепель Я. – Власенко Яків Прохорович (спр.5268)
996. Шепель Я. – Гелетка Яків Антонович (спр.8850)
997. Шепель Я. – Гродецький Климентій Іванович (спр.11791)
998. Шепель Я. – Заєць Трохим Захарович (спр.8850)
999. Шепель Я. – Надопко Кирило Микитович (спр.8850)
1000. Шепель – Палій Авксентій Петрович (спр.11311)
1001. Шепель – Петренко Павло Кузьмич (спр.11317)
1002. Шепель Я. – Саранча Іван Макарович (спр.11255)
1003. Шепель Я. – Сивак Григорій Аврамович (спр.8302)
1004. Шепель Я. – Сивак Семен Аврамович (спр.8302)
1005. Шепель Я. – Темний Володимир Никифорович (спр.8532)
1006. Шепель Я. – Темний Максиміліан Никифорович (спр.8532)
1007. Шепель Я. – Темний Михайло Никифорович (спр.8532)
1008. Шепель Я. – Харков Єфрем Іванович (спр.8850)
1009. Шкурко – Антонюк Лазар Васильович (спр.12933)
1010. Шкурко – Гонтарук Фома Степанович (спр.12933)
1011. Шкурко – Жачко Михайло Філонович (спр.12933)
1012. Шкурко – Іщук Євдоким Степанович (спр.12933)
1013. Шкурко – Короленко Дмитро Остапович (спр.12933)
1014. Шкурко – Кульчицький Федір Кирилович (спр.12933)
1015. Шкурко – Куценко Кіндрат Григорович (спр.12933)
1016. Шкурко – Куцюк Остап Сергійович (спр.12933)
1017. Шкурко – Омельченко Марія Андріївна (спр.12933)
1018. Шкурко – Омельченко Ольга Давидівна (спр.12933)
1019. Шкурко – Пархоменко Іван Максимович (спр.12933)
1020. Шкурко – Пархоменко Софрон Максимович (спр.12933)
1021. Шкурко – Поплавський Сафоній (спр.12933)
1022. Шкурко – Севериненко Кузьма Пантелеймонович (спр.12933)
1023. Шкурко – Хронюк-Джиги Данило Зіновійович (спр.12933)
1024. Шкурко – Шахрай Сергій Данилович (спр.12933)
1025. Шкурко – Шкарбуненко Антон Юхимович – отаман (спр.12933)
1026. Шкурко – Шкарбуненко Іван Юхимович (спр.12933)
1027. Шкурко – Шкарбуненко Федор Юхимович (спр.12933)
1028. Шкурко – Шкарбуненко Юхим Данилович (спр.12933)
1029. Шлапак – Комінарець Григорій Мойсейович (спр.5360)
1030. Шлапак – Пташник Болеслав Іванович (спр.5360)
1031. Шок – Балленський Яків Людвігович (спр.8915)
1032. Шок – Бауер Петро Іванович (спр.8915)
1033. Шок – Бернгардт Маргарита Йосипівна (спр.8915)
1034. Шок – Вайкум Георгій Георгійович (спр.8915)
1035. Шок – Галль Георгій Петрович (спр.8915)
1036. Шок – Галль Едуард Петрович (спр.8915)
1037. Шок – Галль Петро Петрович (спр.8915)
1038. Шок – Гейнле Мануїл Християнович (спр.8915)
1039. Шок – Гельфріх Никодим Мартинович (спр.8915)

1040. Шок – Герр Фрідріх Іоганнович (спр.8915)
1041. Шок – Гільц Вільгельм Карлович (спр.8915)
1042. Шок – Голод Яків Григорович (спр.8915)
1043. Шок – Горст Фрідріх Якович (спр.8915)
1044. Шок – Гусс Іоганн-Георгій Карлович (спр.8915)
1045. Шок – Гусс Карл Григорович (спр.8915)
1046. Шок – Дельцер Готліб Іванович (спр.8915)
1047. Шок – Дельцер Петро Якович (спр.8915)
1048. Шок – Еліс Фрідріх Севастьянович (спр.8915)
1049. Шок – Еліс Франц Фрідріхович (спр.8915)
1050. Шок – Еслінгер Вольдемар Якович (спр.8915)
1051. Шок – Зайлер Генріх Іоганович (спр.8915)
1052. Шок – Зайлер Іоганн Адамович (спр.8915)
1053. Шок – Зайлер Іоганн Готлібович (спр.8915)
1054. Шок – Купер Амалія Йосипівна (спр.8915)
1055. Шок – Майер Андрій Вільгельмович (спр.8915)
1056. Шок – Майхель Йосип Іванович (спр.8915)
1057. Шок – Окснер Едуард Християнович (спр.8915)
1058. Шок – Окснер Яків Християнович (спр.8915)
1059. Шок – Прокопенко Никифор Семенович (спр.8915)
1060. Шок – Ремміх Вільгельм Якович 1 (спр.8915)
1061. Шок – Ремміх Вільгельм Якович 2 (спр.8915)
1062. Шок – Ремміх Георгій Якович (спр.8915)
1063. Шок – Ремміх Карл Петрович (спр.8915)
1064. Шок – Ремміх Роза Вільгельмівна (спр.8915)
1065. Шок – Ремміх Яків Вільгельмович (спр.8915)
1066. Шок – Траутман Іоганн Вільгельмович (спр.8915)
1067. Шок – Треммель Георгій Мартинович (спр.8915)
1068. Шок – Треммель Емілія Іоганнівна (спр.8915)
1069. Шок – Трост Яків Адамович (спр.8915)
1070. Шок – Фрічле Петро Петрович (спр.8915)
1071. Шок – Шардт Антон Станіславович (спр.8915)
1072. Шок – Шардт Станіслав Іоганнович (спр.8915)
1073. ШПГ – Гулий-Гуленко Андрій Олексійович (66646, тт. 1, 12–14)
1074. ШПГ – Усатий Маркіян Пилипович (66646, тт. 1, 15)
1075. ШПГ – Чехович Михайло Францович (66646, тт. 1, 17)
1076. ШПГ – Альберт Готліб Якович (спр.8906)
1077. ШПГ – Доблер Іван Йосипович (спр.8906)
1078. ШПГ – Доблер Йосип Йосипович (спр.8906)
1079. ШПГ – Доблер Християн Іванович (спр.8906)
1080. ШПГ – Доблер Яків Йосипович (спр.8906)
1081. ШПГ – Клюдт Іван Генріхович (спр.8906)
1082. ШПГ – Рат Георгій Георгійович (спр.8906)
1083. ШПГ – Рат Яків Георгійович (спр.8906)
1084. ШПГ – Рейзер Готліб Георгійович (спр.8906)

1085. ШПГ – Рейзер Георгій Георгійович (спр.8906)
1086. ШПГ – Рейзер Георгій Георгійович менший (спр.8906)
1087. ШПГ – Трестер Вільгельм Васильович (спр.8906)
1088. Штиль – Глоба Зіновій Васильович (спр.8529)
1089. Штиль – Гнатієнко Харитон Денисович (спр.8529)
1090. Штиль – Кругляк Петро Лук'янович (спр.8529)
1091. Щириця (Мамай) – Олексієнко Яків Романович (спр.4693)
1092. Яблучко – Берестовський Федір Кіндратович (спр.4948)
1093. Яблучко – Громовий Петро Якович (спр.4948)
1094. Яблучко – Клименко Дем'ян Захарович (спр.4948)
1095. Яблучко – Коптенко Макар Андрійович (спр.11876)
1096. Яблучко – Курінний Сильвестр (спр.4948)
1097. Яблучко – Мацуненко Мирон Кіндратович (спр.4948)
1098. Яблучко – Терещенко Яків Дементійович (спр.4948)
1099. Яблучко – Товстоног Михайло Гаврилович (спр.4948)
1100. Яблучко – Чернявський Феофан Микитович (спр.5629)
1101. Яблучко – Яблунько Василь Михайлович, отаман (спр.5349)
1102. Яковенко – Кошук Митрофан Герасимович (спр.11290)
1103. Ярий – Максименко Микита Григорович (спр.10576)
1104. Ярий – Степаненко Богдан Васильович (спр.10031)
1105. Ярий – Степаненко Арсеній Арсенійович (спр.10031)
1106. Ярий – Царенко Іпатій Іович (спр.4294)
1107. Ярий – Шляма Григорій Кіндратович (спр.5347)

ПЕРЕЛІК ПОВСТАНСЬКИХ ЗАГОНІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ
в АКС «Основного» фонду ГДА СБУ
(наведено й підкреслено справи на отаманів)

1. Артем – справи 11312
2. Бенедик – справи 9821
3. Береговий – справи 5003
4. Березницький – справи 11259
5. Бернадський – справи 11243, 11249, 11253, 11473
6. Бессарабська група – справи 7867, 7942, 66646 (тт. 1, 16)
7. Біленький – справи 4509, 4510, 5358, 6149, 6150, 10010
8. Блакитний – справи 8529
9. Богатиренко – справи 4513, 4770
10. Бойчук – справи 6877
11. Бондаренко – справи 8711, 11877
12. Боровський – справи 8727
13. Брова – справи 3893, 5027, 5671, 7463, 8371, 8829, 12089, 12803, 12804
14. Волинська група – справи 8466, 9819, 11190, 11728
15. Гайовий – справи 9328, **66646 (тт. 1–7)**,
16. Галака – справи 5466, 9012, 10732
17. Гальчевський-Орел – справи 5298, 5455, 11161, 11162, 11166, 11201, 12216, 12217, 11218, 11248, 11250, 11256, 11285, 11286, 11348, 11350, 11307, 11381, 11389, 11458, 11459, 11475, 11476, 11828, 11829, 12930, 20456, 29395
18. Голий – справи 3875, 4692, 4944, 11822, 11873, 13175
19. Голокопитенко – справи **12802**
20. Голуб – справи 27326
21. Голубенко – справи **11116**, 28834
22. Гораш – справи **11447**
23. Гризло – справи 5680
24. Грозний-Вовгур – справи 11805, 13168
25. Гупало Діонісій Мусійович – справи **1136**
26. Гонта (Полтава) – справи 8773
27. Гонта-Унятовський – справи 9729
28. Дем'янчук – справи 8754
29. Дерев'яга – справи 7705
30. Дерещук – справи 4570, 5294, 5490, 8682, 9981, 20455, 44094, **66659**
31. Деркач – справи 3851, 4698, 4700
32. Динька – справи 4944, 4946
33. Діброва – справи – **13167**
34. Дмитрущенко – справи 9978
35. Дробатковський Юрій Володимирович – справи **1136**
36. Думін – справи 8742

37. Дяченко – справи 4192
38. Жадік – справи 8235, 8476
39. Журавський – справи 9063
40. Заболотний – справи 4106, 4311, 5462, 7531, 7864, 7869, 8612, 8841, 9782, 11479, **66646 (тт. 1, 17)**,
41. Завгородній – справи **1136**, 11817, 11839
42. Завзятий – справи 10616
43. Загін, Могилівський повіт – справи 11284
44. Заєць Іван – справи 7471, 9248, 11027
45. Заєць (Конград) – справи 12251
46. Залізник (Голик) – справи **1136**
47. Залізник (Коваленко) – справи 5349, 4782, 8650
48. Здобудьволя – справи **1136**
49. Зигмунд – справи 8740
50. Зірвиголова – справи 11803
51. Зірка (Рева) – справи 8845
52. Іванов – справи 7294, 7429, 10097, 11297, 11308
53. Іващенко – справи **4697**,
54. Ільницький – справи – 11301
55. Ільченко – справи 5393,
56. Карий – справи 6173
57. Кваша – справи 4002, 4449, 5007, 4716, 11749
58. Кирило (Кирилюк) – справи 9402
59. Кирсенко – справи 8485
60. Кікоть – справи 4059, 4980, 5005, 5389
61. Кіршул – справи **7310**,
62. Колісниченко – справи – 19966
63. Кочубей – справи **8416**, 8711, 11747, 11798
64. Кощовий – справи 4112, 4468, 5190, 8727, 8794
65. Кравченко – справи 6175
66. Куравський – справи 8772, 19665
67. Левченко А. – справи 2282, 3857, 3921, 4724, 4670, 4725, 5005, 5322, 5640
68. Левченко (гайсинський) – справи 11804
69. Лисенко – справи 12251
70. Лисиця – справи **4977**, 5471, 19967
71. Лихо – справи 6504, 6931, 7317, 9876, 11806
72. Лікар – справи **5229**
73. Луценко – справи **9835**
74. Мамай-Бабенко – справи 4720
75. Мандико – справи 8801, 9872
76. Мартиновський – справи 9864
77. Матвієнко – справи 2929, 7463 (т. 2), 8810, 11877
78. Могила або Барвінок (Борсук) – справи **8814**
79. Мордалевич – справи 8728, 8771, 13148

80. Нестеренко (Орел) – справи 10003
81. Овдієнко – справи 3929, 5625, 8846
82. Омельченко (Безрукий) – справи 7472
83. Ольховий – справи 29248
84. Орлик – справи 5311, 8759, 8662, 8765, 9867, 10102, 10866, **66646 (тт. 1, 8–11)**, 11092, 11094, 11110
85. Павловський – справи 5494
86. Панченко – справи **9897**
87. Пашко – справи 5069
88. Підкова – справи 6475, 11314, **11609**
89. Повстанком, Артирівка – справи 8724
90. Повстанком, Білозерка – справи **5356**
91. Повстанком, Звенигородка – справи **10703**
92. Повстанком, Київський повіт – справи 66646 (тт. 1–7),
93. Повстанком, Новий Тагамлик – справи **6028**
94. Повстанком, Переяслав – справи **11182**
95. Повстанком, Рибниця – справи 8839
96. Повстанком, Саврань – справи **8490**
97. Повстанком, Холодний Яр – справи 1136
98. Погорілий – справи 5245, 12468
99. Подільська група – справи 4455, 8629, 9696
100. ППШ – справи 9515, 66646 (тт. 1–7, 17, 24–27), 11088, 11246, 11491, 11815
101. Пушкар – справи 11601
102. Рак – справи. 5627
103. Савка – справи 8769
104. Савченко – справи 4355
105. Свищ – справи 9875, 9906
106. Скрипченко – справи 9801
107. Солтис – справи 7650
108. Стратієвський – справи 7940
109. Струк – справи 8770, 8776а, 8919, **9334**, 9535, 9627, 9836, 9935, 10138, 29272, 31617
110. Супрун – справи 9871
111. Суруп (Суруб) – справи 7699, 8800
112. Троянівський – справи 12518
113. Хвостенко – справи 11665, 12802
114. Хмара П. – справи 3919, 4677, 9684, 11254, 11875
115. Хмара-Годзиківський – справи 5304, 11294, 11480
116. Хмара-Харченко – справи **5455**
117. Христовий – справи 9872
118. Цвітковський – справи 5578, 6015, 8762
119. Цмакило – справи 11200
120. Цупком – справи 10625
121. Чорний – справи 5322, 7822, 8550, 9210, 12782

122. Чорний Ворон – справи – 11819, 11874, 1223
123. Шепель П. – справи 7209
124. Шепель Я. – справи 5268, 6480, 8302, 8532, 8850, 11250, 11311, 11317, 11791
125. Шкурко – справи **12933**
126. Шлапак – справи 5360
127. Шок – справи 8915
128. ШПГ – справи **66646 (тт. 1, 12–14, 15, 18)**
129. ШПГ (Янковський) – справи 8906
130. Штиль – справи 8529
131. Щербатий (Семерка) – справи 7674, 11811
132. Щириця (Мамай) – справи 4693
133. Яблучко – справи 4948, **5349**, 5629, 11876
134. Якубенко – справи 6931, 11290
135. Ярий – справи 4294, 5347, 10031, 10576